

Vizyoner

d e r g i s i

CİLT:7 SAYI:15 YIL:2016 ISSN:1308-9552

Derginin Sahibi / Owner of the Journal

Prof. Dr. İlker Hüseyin ÇARIKÇI
(Süleyman Demirel Üniversitesi Adına)

Editör / Editor

Yrd. Doç. Dr. Gökhan ÖZKUL

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Yrd. Doç. Dr. Aykut SEZGİN

Yrd. Doç. Dr. Erdal EKE

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Bekir Sami OĞUZTÜRK

Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

Doç. Dr. Nuri ÖMÜRBEK

Yrd. Doç. Dr. Aykut SEZGİN

Yrd. Doç. Dr. Erdal EKE

Yrd. Doç. Dr. Gökhan ÖZKUL

Yrd. Doç. Dr. Onur DEMİREL

Doç. Dr. Hakan DEMİRGİL

Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet SONGUR

Yrd. Doç. Dr. Bureu ÖZKUL

Yrd. Doç. Dr. Gamze GÖÇMEN YAĞCILAR

Yrd. Doç. Dr. Meltem KARAATLI

Yrd. Doç. Dr. Selen IŞIK MADEN

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Adem KORKMAZ
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim Attila ACAR
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail BEKÇİ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Metin DURGUT
Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi

Prof. Dr. Murat BASKICI
Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Neşe KUMRAL
Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Durmuş ACAR
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Prof. Dr. İlker Hüseyin ÇARIKÇI
Süleyman Demirel Üniversitesi

Prof. Dr. Levent AYTEMİZ
Karabük Üniversitesi

Prof. Dr. Murat Ali DULUPÇU
Süleyman Demirel Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa SAKAL
Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Şeref KALAYCI
Karadeniz Teknik Üniversitesi

Hakem Kurulu / Referee Board

Prof. Dr. İbrahim Attila ACAR İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	Prof. Dr. Ramazan ERDEM Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan KILIÇ Dumlupınar Üniversitesi	Doç. Dr. Hasan Hüseyin SOYBALI Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin Güçlü ÇİÇEK Süleyman Demirel Üniversitesi	Doç. Dr. İhsan Cemil DEMİR Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Kürşat ÖZDAŞLI Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Doç. Dr. Lütfiye ÖZDEMİR İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut DEMİR Süleyman Demirel Üniversitesi	Doç. Dr. Murat KAYALAR İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Musa ÖZATA Selçuk Üniversitesi	Doç. Dr. Mustafa LAMBA Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç. Dr. Türkan YILDIRIM Hacettepe Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Ali Murat ALPARSLAN Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aygen OKSAY Süleyman Demirel Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Ayşe DURGUN KAYGISIZ Süleyman Demirel Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nedret ÇAĞLAR Süleyman Demirel Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Nezaha TÜFEKÇİ Süleyman Demirel Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ömer Akgün TEKİN Süleyman Demirel Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Serkan DORU Akdeniz Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sezai ÖZTOP Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Tahsin AKÇAKANAT Süleyman Demirel Üniversitesi

Liste dergimizin bu sayısında yayınlanan makaleleri değerlendiren hakemlerden oluşmaktadır. Hakemlerimize dergimize yapmış oldukları katkıdan dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

This list constitutes of the referees that evaluate the articles published in this volume of our Journal. We thank all the referees for their priceless contributions to our Journal.

Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi ISSN 1308-9552, Süleyman Demirel Üniversitesine bağlı Meslek Yüksekokullarının İktisadi ve İdari programları tarafından 2009 yılında çıkarılmaya başlayan uluslararası hakemli bir e-dergidir. Ocak, Mayıs ve Eylül aylarında olmak üzere yılda üç sayı olarak yayınlanan Vizyoner Dergisi, İktisadi ve idari programlar ile ilgili tüm konularda Türkçe ve İngilizce makale kabul etmektedir. Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler derginin görüşleri değildir. Tüm sorumluluk yazarlarına aittir. Dergide yayınlanan yazıların her hakkı saklıdır. Derginin ismi olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz. Yazarlara nakit olarak telif ücreti ödenmez. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi aşağıdaki veri tabanları/bibliyografya/indeksler tarafından taranmaktadır:

EBSCOHOST (2011)

ASOS Index (2014)

Süleyman Demirel University Visionary Journal (ISSN 1308-9552) is an international refereed e-journal that begun to be issued in 2009 by the Economics and Administrative Science programs of Vocational Schools, Süleyman Demirel University. The journal that is published three times in a year, namely in January, May and September accepts Turkish and English articles in all fields of economics and administrative programs. The opinions in articles published in the journal are not the views of the journal. All responsibility belongs to the authors. All rights of the papers in the journal are reserved. Papers cannot be reproduced in any way without the name of the journal. The journal does not pay any royalties to authors. Süleyman Demirel University Visionary Journal are indexed in the following data bases/bibliographies/indices:

EBSCOHOST (2011)

ASOS Index (2014)

İletişim Adresi / Contact Info

Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi
Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doğu Kampüsü, 32260, Çünür, ISPARTA

<http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sduvd/index>

vizyoner@sdu.edu.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Prof. Dr. Ramazan KAYNAK

Mahmut EREL

Türkiye’de Faaliyet Gösteren İnsani Yardım Örgütlerinin Kurumsal Yetenek, Afet Odaklılık Ve Afet Yönetim Performansı Üzerine Bir Araştırma

A Research On The Institutional Capability, Disaster Orientation And Disaster Management Performance Of Humanitarian Aid Organizations In Turkey

1-19

Doç. Dr. Gökhan DÖKMEN

Canan OVA

Vergilerin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi: Sakarya İli Örneği

The Impact Of Tax Over The Political Preferences Of Voters: The Case Of Sakarya Province

20-37

Doç. Dr. Hamza Bahadır ESER

Pınar SARIŞAHİN

Cinsiyet- Siyasal Katılım İlişkisi: SDÜ Örnek Olayı

Gender - Political Participation Relationship: SDU Case

38-58

Doç. Dr. Doç. Dr. Lütfiye ÖZDEMİR

Dr. Haluk ERDEM

Arş. Gör. Gökdeniz KALKIN

Kamu Çalışanlarının Güvenlik İklimi Algılarının İş Tatmini Ve İş Performansı Üzerine Etkisi

The Impact Of Public Workers' Safety Climate Perception On Their Job Performance And Job Satisfaction

59-69

Yrd. Doç. Dr. Ayşegül BAYKUL

Yrd. Doç. Dr. Onur SUNGUR

Prof. Dr. Murat Ali DULUPÇU

Teknoloji Geliştirme Bölgesi Yönetici Şirketlerinin Yönetim Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi İle Değerlendirilmesi

Evaluation Of Management Efficiencies Of Technology Development Zones Managing Company Using Data Envelopment Analysis

70-82

Yrd. Doç. Dr. Gülay BULGAN

Yrd. Doç. Dr. Pınar GÖKTAŞ

Y Kuşağının Engelli Turistlere Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta Meslek Yüksekokulu Örneği

The Evaluation Of Generation Y's Perspectives Towards Disabled Tourists: A Case Of Isparta Suleyman Demirel University, Isparta Vocational School

83-95

Yrd. Doç. Dr. İsmail EREN

Kur'an'da Turizm: Doğal Ve Tarihi Mekânların Önemi

Tourism In Qur'an: The Importance Of Natural And Historical Places

96-106

Yrd. Doç. Dr. Vahit YİĞİT

Kamu Hastanelerinde Medikal Turizminin Gelişimini Etkileyen Faktörler

Factors Affecting The Development Of Medical Tourism In Public Hospitals

107-119

Öğr. Gör. Dr. Eylem BAYRAKÇI

Doç. Dr. Murat KAYALAR

İfşa Davranışının Prososyal Davranışlar Bağlamında Değerlendirilmesine Yönelik Teorik Bir İnceleme
A Theoretical Research Of Whistleblowing Behavior For Evaluation In Context Of Prosocial Behaviors

120-131

Ahmet ÖNAL

Doç. Dr. Belma KEKLİK

Mülteci Ve Sığınmacıların Sağlık Hizmetlerine Erişimde Yaşadığı Sorunlar: Isparta İlinde Bir Uygulama

A Study On The Problems Encountered By Refugees And Asylum-Seekers In Their Access To Healthcare Services In Isparta Province

132-148

YAYIN İLKELERİ

1. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi Ocak, Mayıs ve Eylül aylarında olmak üzere yılda üç kez yayımlanan uluslararası hakemli bir e-dergidir.
2. Dergiye iktisadi ve idari programlar ile ilgili tüm konularda bilimsel ve özgün makaleler gönderilebilir.
3. Dergiye gönderilen makaleler başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
4. Makaleler Türkçe veya İngilizce dillerinde yazılmış olmalıdır.
5. Makaleler yazım kurallarımıza uygun bir şekilde hazırlanarak sistem üzerinden *isimsiz bir şekilde* (yazar ismi olmadan) yüklenmelidir. Yazarlar; unvanlarını, görev yaptıkları kurumları ve iletişim bilgilerini sisteme eksiksiz bir şekilde eklemelidir. Sistem üzerinden makale gönderemeyen yazarlar vizyoner@sdu.edu.tr adresine e-mail yoluyla da çalışmalarını gönderebilir.
6. Çalışmalarını gönderen yazarlar; makalede hiçbir şekilde intihal yapmadığını, intihalden doğan tüm sorumlulukların kendilerine ait olduğunu, bu konuda derginin hiçbir sorumluluğunun olmadığını beyan etmiş olmaktadır.
7. Dergide yayımlanmak üzere gönderilen makaleler, ilk olarak IThenticate intihal programından geçirilmektedir.
8. Makaleler içerik ve biçim açısından incelenmek üzere en az iki hakeme gönderilmektedir. Makaleyi değerlendiren hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, makalenin kime ait olduğu konusunda da hakemlere bilgi verilmemektedir. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, editör makaleyi üçüncü hakeme gönderilebilir veya hakem raporları çerçevesinde nihai kararı verebilir.
9. Hakemlerden gelen değerlendirme raporları doğrultusunda makalenin yayınlanmasına, yazardan düzeltme istenmesine ya da makalenin geri çevrilmesine karar verilecektir. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltmenin en geç üç ay içinde yapılarak dergimize ulaştırılması gerekmektedir.
10. Yazım yanlışlarının çok fazla olması, bilimsellik şartlarına uyulmaması makalenin geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.
11. Yayımlanmayan makaleler yazarına geri gönderilmeyecektir.
12. Dergide yayınlanan makalelerdeki görüşler derginin görüşleri değildir. Tüm sorumluluk yazarına aittir.
13. Dergide yayınlanan makalelerin her hakkı saklıdır. Derginin ismi olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.
14. Dergide yayınlanan makalelerin yazarlarına nakit olarak telif ücreti ödenmez.
15. Yayın ilkelerine uygun olmayan makaleler hakem değerlendirme sürecine alınmayacaktır.

YAZIM KURALLARI

1. Makaleler “Office Word” programında A4 boyutlarında hazırlanmalıdır ve uzunluğu dergi formatında 25 sayfayı geçmemelidir.
2. Sayfa düzeni; Üst: 4,5 cm, Alt: 2,5 cm, Sol: 2,5 cm ve Sağ: 2,5 cm olmalıdır.
3. Makaleler 10 punto ve “Times New Roman” karakteri ile tek satır aralığı kullanılarak yazılmalıdır. Yazımda, virgül ve noktalardan sonra bir karakter ara verilmelidir.
4. Paragraflarda başlangıç girintisi kullanılmamalı, paragraftan önce ve sonra ise 6nk boşluk bırakılmalıdır. Paragraflar arasında ilave boş satır bırakılmamalıdır.
5. Makalenin ilk sayfasında 12 punto olarak Türkçe ve İngilizce başlık, 10 punto olarak 150 kelimeyi geçmeyecek Türkçe ve İngilizce özet ile en az 3 - en fazla ise 5 tane olmak üzere Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler bulunmalıdır.
6. Dergimiz 2016 yılından itibaren JEL (Journal of Economic Literature) sınıflandırma kodu uygulamasına geçmiş olduğundan gönderilecek makalelerde yazarların en fazla 5 tane olmak üzere JEL sınıflandırma kodlarını da belirtmesi gerekmektedir.
7. Makalede ana başlıklar ve alt başlıklar kalın (bold) ve sola yaslı (girintisiz) olarak 1., 1.1., 1.1.1., 1.1.2., 1.1.2.1. gibi ondalıklı şekilde numaralandırılmalıdır. Ana başlıkların bütün harfleri büyük yazılmalı, alt başlıkların ise sadece baş harfleri büyük yazılmalıdır. Başlıklar en çok 4 düzeye kadar bölümlendirilmelidir. Ana başlıklardan önce 1 satır boşluk bırakılmalı, başlık sonrasında ise boşluk bırakılmamalıdır. Alt başlıkların ise hem öncesinde hem de sonrasında herhangi bir satır boşluğu bırakılmamalıdır.
8. Makale içindeki tüm tablo, şekil ve grafikler metnin uygun yerlerinde ardışık olarak numaralandırılmış bir şekilde sayfaya ortali olarak gösterilmelidir. Her tablo, şekil veya grafiğe bir başlık verilmelidir. Başlık; tablo, şekil veya grafiğin üstünde, sayfaya ortali, yalnızca kelimelerin baş harfleri büyük olacak şekilde ve 10 punto olarak yer almalıdır. Tablo, şekil ve grafik içindeki metin 8-10 punto aralığında olmalıdır. Tablo, şekil veya grafikler yukarıda verilen sayfa düzenine uygun vekoaylıkla okunacak biçimde olmalıdır.
9. Dergiye gönderilen makaleler; referans sistemi, dipnot gösterme biçimi ve kaynakça düzenlenmesinde American Psychological Association (APA) stilinde hazırlanmalıdır. Bu bağlamda atıflar metin içerisinde bağlaç yöntemi kullanılarak yapılmalıdır. Açıklama notları ise sayfa altında dipnot şeklinde ve 8 punto olarak ifade edilmelidir.
10. Metin içerisinde atıflar yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı ve sayfa numarası şeklinde yapılmalıdır. Yazar adı yoksa kurum adı yazar yerine kullanılmalıdır.
  - **Tek yazarlı yayınlarda atıf:** (Dulupçu, 2001:28).
  - **İki yazarlı yayınlarda atıf:** (Acar ve Tetik, 2013:60).
  - **Üç ve daha çok yazarlı yayınlarda atıf:** (Çarıkcı vd., 2010:55).
  - **Birden fazla kaynağa atıf:** (Schumpeter, 1934:66; Wood, 2005:36).
  - **Kaynağın tamamı için atıf:** (Drucker, 1995).
  - **Yazar adı olmayan kaynaklar için atıf:** (DPT, 2003:45).
11. Yapılacak atıf bir internet sitesinden alınmışsa ve atfın yazarı belirli ise süreli yayınlardakine benzer şekilde atıf yapılmalıdır. İnternette indirilen kaynak için tarih verilmemişse ilgili dosyaya erişim tarihi kaynağın yılı olarak kullanılmalıdır. Eğer atfın yazarı belli değilse parantez içerisinde internet sitesinin kurumu ve erişim yılı yazılmalıdır.
  - **Yazar adı ve yayın yılı belli olan atıf:** (Bebbington ve Song, 2004).
  - **Yazar adı ve yayın yılı belli olmayan atıf:** (Rekabet Kurumu, 2008).

12. Bir yazarın aynı yıl içinde yayınlanmış birden fazla eserine atıf yapılıyorsa, eserler yılın yanına a, b, c, şeklinde harf verilerek gösterilmelidir.
- (Kirzner, 1973a:30).
  - (Kirzner, 1973b:45).
13. Yazarın adı cümle içinde geçiyorsa aşağıdaki gibi atıf yapılmalıdır.
- Moran'a (1994:36) göre, ...
14. Makalede kullanılan her türlü kaynak kaynakça bölümünde yer almalıdır. Kullanılan kaynaklar nitelik (tez, kitap, makale, rapor vb.) ayrımı yapılmaksızın yazar soyadına göre alfabetik olarak sıraya konulmalıdır. Aynı yazarın eserleri "en yeni tarihli" olandan başlanarak kaynakçaya yerleştirilmelidir. Kaynakça aşağıda belirtilen örneklere uygun olarak hazırlanmalıdır.

Kitaplar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Kitabın Adı, Basım Yeri: Yayınevi.

Erol, E. (2008). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, İstanbul: Beta Basım Yayım.

Acar, D. ve Tetik, N. (2013). Genel Muhasebe, Ankara: Detay Yayıncılık.

Korkmaz, A., Dulupçu, M.A., Gövdere, B. ve Songur, H. (2013). İnsani Ücret, İstanbul: İGİAD Yayınları.

Çeviri Kitaplar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Kitabın Adı, Çevirmenin Adının Baş Harfi. Çevirmenin Soyadı (Çev.), Basım Yeri: Yayınevi.

Drucker, P. (1994). Kapitalist Ötesi Toplum, B.Çorakçı (Çev.), İstanbul: İnkilap Kitabevi.

Editörlü Kitaplar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). "Bölümün Adı", Editörün Adının Baş Harfi. Editörün Soyadı (Ed.), Kitabın Adı, içinde (Bölümün Sayfa Aralığı), Basım Yeri: Yayınevi.

Okçu, M., Aktel, M. ve Kerman, U. (2007). "İki Süreci Anlamak: Kamu Yönetiminde Küreselleşme ve Avrupalılaşma", A.Yılmaz, ve Y.Bozkurt (Ed.), Küresel Esintiler ve Yerel Etkiler Sarmalında Türk Kamu Yönetimi, içinde (43-67), Ankara: Gazi Kitabevi.

Makaleler:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). "Makalenin Adı", Derginin Adı, Cilt(Sayı), Sayfa Aralığı.

Özkul, G. (2007). "Kapitalist Sistemin Sürükleyici Aktörleri: Ekonomik Teoride Girişimciler", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(3), 343-366.

Çelikkaya, S. ve Sezgin, A. (2014). "Kamu Harcamalarının Kalkınmaya Olan Etkileri: Türkiye Örneği", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 40-59.

Akçakanat, T., Çarıkçı, İ.H. ve Dulupçu, M.A. (2011). "Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencilerinin Isparta'daki Yaşam Kalitesi Ve Isparta Halkına İlişkin Tutumlarının Değerlendirilmesi", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 3(4), 1-18.

Tezler:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Tez Başlığı, Yüksek Lisans Tezi / Doktora Tezi, Üniversitenin Adı.

Eke, E. (2014). "Neoliberal Devlet Döneminde Sağlıkta Dönüşüm Programı Uygulamalarına Yönelik Sektördeki Paydaşların Algısı", Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Sempozyum/Konferanslar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). “Bildirinin Adı”, Sempozyum/Konferans Adı, Düzenleyen Kurum, Düzenlenme Tarihi, Düzenlenme Yeri, Sayfa Aralığı.

Karaatlı, M., Demirci, N., Aksoy, E. ve Ömürbek, N. (2014). “Borsa Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri İle Karşılaştırılması”, 15. Uluslararası Ekonometri, Yöneylem Araştırması ve İstatistik Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, 22-25 Mayıs 2014, Isparta, 673-689.

Çalışma Metinleri (WorkingPaper):

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Çalışma Metninin Adı, Çalışma Metni, Yayın Yeri.

Öztek, M.F. ve Öcal, N. (2013). Financial Crises, Financialization of Commodity Markets and Correlation of Agricultural Commodity Index with Precious Metal Index and S&P500, Çalışma Metni, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ekonomik Araştırma Merkezi.

Gazeteler:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Tam Yayın Tarihi). “Makalenin Adı”, Gazetenin Adı, Varsa Sayfa Aralığı.

Gökçe, D. (15 Mart 1997). “Merkez Bankasının Bağımsızlığı Sorunu”, Milliyet.

İnternet Kaynakları:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yayınlanma Tarihi). Başlık, İnternet Adresi. (Erişim Tarihi: Tarih).

Bebbington, J. ve Song, E. (2004). The Adoption of IFRS in the EU and New Zealand, <http://www.europe.canterbury.ac.nz/>, (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2008).

Rekabet Kurumu (2010). Rekabet Hukukunun Esasları, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=sayfaicerik&icId=53>, (Erişim Tarihi: 17 Mart 2010).

15. Yazım konusunda belirtilmeyen durumlarda bilimsel yazımlarda benimsenen hususlar dikkate alınmalıdır.

EDITORIAL PRINCIPLES

1. Süleyman Demirel University Visionary Journal is an international peer reviewed e-journal and published three times in a year in January, May, and September.
2. Scientific and original articles on any subject related to economics and administrative programs could be submitted to the Journal.
3. The articles sent to the Journal should not be published elsewhere or should not be offered to be published.
4. Articles should be written either in Turkish or in English.
5. The articles should be prepared in accordance with the spelling rules and should be uploaded through the system without the names of authors. The authors should add their title, organisation and contact information to the system. Those authors who cannot upload their papers through the system may also submit their papers by e-mailing to vizyoner@sdu.edu.tr.
6. The authors who submit their papers are accepted to declare that they do not plagiarize, to accept any sanction caused by any plagiarism and the Journal does not have any responsibility on that plagiarism.
7. Those papers submitted are checked for plagiarism with the IThenticate software before publication.
8. The papers are sent to two separate referees to be evaluated for their content and style. The review process is double blind. In case of a favourable opinion from one review and an unfavourable from the other, editor may send the paper to a third referee or may give the final decision in the light of two evaluation reports.
9. According to the evaluation reports from the referees, the paper is going to be published, or be re-sent to the author(s) for correction, or be rejected. In case of correction requested from the author, and correction(s) should be made and sent within 3 months at the latest to the Journal.
10. Having too many spelling errors and/or failure to comply with the requirement of a scientific article will be sufficient for reversal.
11. Rejected articles are not re-sent to the author(s).
12. The opinions in the articles published in the Journal are not the opinions of the Journal. All responsibility belongs to the author(s).
13. All rights of the articles published in the Journal are reserved and cannot be copied without the name of the Journal.
14. The journal does not pay any royalties to author(s) of the articles published.
15. The articles that could not meet the publication principles would not be taken into the peer review process.

SPELLING RULES

1. The papers should be prepared through MS Office - Word processor in A4 paper size and be less than 25 pages with the following spelling rules.
2. Page margins should be as follows: Top: 4.5 cm, Bottom: 2.5 cm, Left: 2.5 cm and Right: 2.5 cm.
3. The articles should be written with 10 font size in "Times New Roman" and with "single" line spacing. There should be one space after points and commas.
4. No indents should be used for the paragraphs and 6 nk spaces should be left before and after the paragraphs. Between the paragraphs no extra blank lines should be used.
5. In the first page there should be the title, written in Turkish and English with 12 font size; the abstract, written in both Turkish and English in 10 font size and less than 150 words; and 3 to 5 keywords, written in Turkish and English.
6. As the Journal adopted the JEL (Journal of Economic Literature) classification code application in 2016, the papers to be submitted should contain at most JEL classification codes.
7. The headings and subheadings should be appeared in 10 font size, bold and left justified and also numbered decimally such as 1., 1.1., 1.1.1., 1.1.2., 1.1.2.1. The headings should be written in capital letters and subheadings should appear in lower case (initial words capitalized). The headings should be partitioned no more than 4 levels. There should be one blank line before the headings; no blank line should be given after the headings. There should be no blank line before and after the subheadings.
8. All the tables and figures, and graphs in the paper should be cited in numerical order and center aligned. Each table, figure, and graph should be given a title. Table title should be placed above the table, figure, and graph, with 10 pt, centered aligned, and only initial letters capitalized. Table, figure and graph text should be no smaller than 8 pt and no larger than 10 pt. All tables, figures, and graphs should be clear and can be easily readable and also compatible with the page layout.
9. The in text-references, footnotes and reference lists in the papers should be prepared according to American Psychological Association (APA) style. The in text references should be given with author-date-page method. The explanatory notes should be given at the end of the page as a foot note and should be 8 pt.
10. References inside the text should be like surname of the author(s), year of the source, and page number. If there isn't the name of the author then institution name should be given instead of author's name.
  - **Works by a single author:** (Dulupçu, 2001:28).
  - **Works by two authors:** (Acar and Tetik, 2013:60).
  - **Works by multiple authors:** (Çarıkçı et al., 2010:55).
  - **Citing more than one source:** (Schumpeter, 1934:66; Wood, 2005:36).
  - **Citing whole source:** (Drucker, 1995).
  - **Citing publications without the name of the author:** (DPT, 2003:45).
11. If the reference is taken from a web site and the author is known, reference should be made like periodic publications. If the date of the downloaded source is not given, access date should be used. If the date of the downloaded source is not given, date of access should be used. Also if no publisher name is available, use the name of website and data of Access.
  - **If the author's name and publication year is known:** (Bebbington and Song, 2004).
  - **If the author's name and publication year is not known:** (Rekabet Kurumu, 2008).

12. If you are citing more than one work by the same author in the same year, put the letters a, b, c next to the year.

- (Kirzner, 1973a:30).
- (Kirzner, 1973b:45).

13. If the name of the author is used in the text, the reference should be given as follows:

- According to Moran (1994:36), ...

14. All sources used in the text should be ordered alphabetically by author last name. Order the works from the same author by publication date. All the sources that are cited in the text must appear in the reference page. The reference page should be prepared according to example shown below:

Books:

Surname, First Letter of the Name of the Author(s). (Year). Name of the Book, Place of Publication: Publisher.

Erol, E. (2008). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, İstanbul: Beta Basım Yayım.

Acar, D. and Tetik, N. (2013). Genel Muhasebe, Ankara: Detay Yayıncılık.

Korkmaz, A., Dulupçu, M.A., Gövdere, B. and Songur, H. (2013). İnsani Ücret, İstanbul: İGİAD Yayınları.

Translated Books:

Surname, First Letter of the Name of the Author(s). (Year). Name of the Book, First Letter of the Translator. Surname of the Translator (Çev.), Place of Publication: Publisher.

Drucker, P. (1994). Kapitalist Ötesi Toplum, B.Çorakçı (Çev.), İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Edited Books:

Surname, First Letter of the Name of the Author(s). (Year). "Section Title", First Letter of the Editor. Surname of the Editor (Ed.), Title of the Book, in (Pages of the Section), Place of Publication: Publisher.

Okçu, M., Aktel, M. and Kerman, U. (2007). "İki Süreci Anlamak: Kamu Yönetiminde Küreselleşme ve Avrupalılaştırma", A.Yılmaz, and Y.Bozkurt (Ed.), Küresel Esintiler ve Yerel Etkiler Sarmalında Türk Kamu Yönetimi, in (43-67), Ankara: Gazi Kitabevi.

Articles:

Surname, First Letter of the Name of the Author(s). (Year). "Title of the Article", Journal Title, Vol(No), Pages.

Özkul, G. (2007). "Kapitalist Sistemin Sürükleyici Aktörleri: Ekonomik Teoride Girişimciler", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(3), 343-366.

Çelikkaya, S. and Sezgin, A. (2014). "Kamu Harcamalarının Kalkınmaya Olan Etkileri: Türkiye Örneği", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 40-59.

Akçakanat, T., Çarıkçı, İ.H. and Dulupçu, M.A. (2011). "Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencilerinin Isparta'daki Yaşam Kalitesi Ve Isparta Halkına İlişkin Tutumlarının Değerlendirilmesi", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 3(4), 1-18.

Thesis:

Surname, First Letter of the Name of the Author(s). (Year). Thesis Title, Master's Thesis/ Ph.D. Dissertation, Name of the University, Place.

Eke, E. (2014). "Neoliberal Devlet Döneminde Sağlıkta Dönüşüm Programı Uygulamalarına Yönelik Sektördeki Paydaşların Algısı", Ph.D. Dissertation, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Symposiums/Congresses:

Surname, First Letter of the Name of the Author(s). (Year). "Title of the Paper", Symposiums/Congresses Name, Organizing Institute, Date of Organization, Place of Organization, Pages.

Karaatlı, M., Demirci, N., Aksoy, E. and Ömürbek, N. (2014). "Borsa Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri İle Karşılaştırılması", 15. Uluslararası Ekonometri, Yöneylem Araştırması ve İstatistik Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, 22-25 May 2014, Isparta, 673-689.

Working Paper:

Surname, First Letter of the Name of the Author(s). (Year). Title of the Paper, Working Paper, Place of Publication.

Öztek, M.F. and Öcal, N. (2013). Financial Crises, Financialization of Commodity Markets and Correlation of Agricultural Commodity Index with Precious Metal Index and S&P500, Working Paper, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ekonomik Araştırma Merkezi.

Newspapers:

Surname, First Letter of the Name of the Author(s). (Full Date of Publication). "Title of Article", Name of Newspaper, Page (if it exists).

Gökçe, D. (15 Mart 1997). "Merkez Bankasının Bağımsızlığı Sorunu", Milliyet.

Internet Sources:

Surname, First Letter of the Name of the Author(s). (Date of Publication). Title, Internet Address. (Last Access: Date).

Bebbington, J. and Song, E. (2004). The Adoption of IFRS in the EU and New Zealand, <http://www.europe.canterbury.ac.nz/>, (Last Access: 14 July 2008).

Rekabet Kurumu (2010). Rekabet Hukukunun Esasları, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=sayfaicerik&icId=53>, (Last Access: 17 March 2010).

15. For the cases not mentioned in spelling, scientific publication rules will be taken into consideration.

TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN İNSANİ YARDIM ÖRGÜTLERİNİN KURUMSAL YETENEK, AFET ODAKLILIK VE AFET YÖNETİM PERFORMANSI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON THE INSTITUTIONAL CAPABILITY, DISASTER ORIENTATION AND DISASTER MANAGEMENT PERFORMANCE OF HUMANITARIAN AID ORGANIZATIONS IN TURKEY

Prof. Dr. Ramazan KAYNAK¹

Mahmut EREL²

ÖZET

Bu çalışmada, insani yardım örgütlerin sahip olduğu kurumsal yeteneklerin afet odaklı yetkinlikler üzerindeki doğrudan etkisini değerlendirmek, afet odaklı yetkinliklerin afet yönetim performansı üzerindeki etkisini tespit etmek ve böylece afet yönetim performansının alt yapısının incelenebileceği bir model geliştirmek amaçlanmıştır. Veriler, Türkiye’de afet yardım alanlarında faaliyet gösteren 14 kamu ve sivil toplum kuruluşlarında çalışan 294 kişiden toplanmıştır. Analiz bulguları, kurumsal yeteneklerin afet odaklı yetkinlikler üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu, afet odaklı yetkinliklerin de afet yönetim performansını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Kapsamlı bir afet yönetim mekanizmasında en önemli faktörlerden birinin kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon olduğu ve yönetimin başarısının ağırlıklı olarak bu anahtar faktöre bağlı olduğu görülmüştür. Ayrıca afet koşulları dikkate alındığında; mevcut araştırma ile afet yönetiminde lojistik hizmet etkinliğinin hayati öneme sahip olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afet Yönetim Performansı, Kurumsal Yetenekler, Afet Odaklılık, İnsani Yardım Örgütleri, Yönetim Performansı.

JEL Sınıflandırma Kodları: Q54, L31, H11, L31.

ABSTRACT

This study aims to assess the direct impacts of humanitarian organizations institutional capabilities on disaster-oriented competencies, to assess the direct impact of the disaster-oriented competencies on disaster management performance, and thus to develop a model to investigate the antecedents of disaster management performance. The data used in this research were carried out in a sample of 294 professionals working at the 14 humanitarian aid organizations in Turkey. The results exposed that institutional capabilities and disaster-oriented competencies were positively related, further disaster-oriented competencies were also positively related with the antecedents of disaster management performance. Inter-organizational cooperation was perceived as one of the most important factor in a comprehensive disaster management and the success of the management was found to be linked to this key factor. In addition considering the disaster conditions, the results of the present study showed that logistics service was a vital activity for the duration of catastrophes.

¹ Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, kaynak@gyte.edu.tr

² Gebze Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, mahmuterel@gmail.com

Keywords: Disaster Management Performance, Institutional Capability, Disaster Orientation, Humanitarian aid Organizations, Management Performance.

JEL Classification Codes: Q54, L31, H11, L31.

1. GİRİŞ

Günümüzde afet yönetimi, kurumlar arası sınırların giderek iç içe girdiği, birbirinden bağımsız görev ve sorumlulukların biraz daha karmaşıklaştığı bir görünüm sergilemektedir. Bu genel yapı, afet yönetiminin lojistik boyutunda da kendisini göstermekte, hem lojistik kaynaklar, hem de işleyiş çok dağınık ve karışık görülmektedir. Bununla beraber, afet yönetimi, birden çok disiplini ilgilendiren, özel uzmanlık ve kaynak yönetimi gerektiren, birçok aşaması olan ve uzun zaman isteyen bir yönetim şeklidir (Caymaz vd., 2013). Kalkınmak ve gelişmek isteyen ülkelerin, mutlaka afetlere karşı tedbirlerini almaları, yönetim yapılarına uygun bir afet yönetimi modeli oluşturmaları geçmiş deneyimlerin bir sonucudur.

Sosyal hizmetler kapsamında afet müdahale ve yardım alanında faaliyet gösteren kamu kuruluşlarının yanı sıra, stratejik önemleri giderek artan ve tamamen gönüllülük temelinde faaliyet gösteren ulusal veya uluslararası sivil toplum kuruluşlarının desteği kaçınılmazdır (Adıgüzel ve Özkan, 2015: 138, Özmutaf ve Akın 2013: 120). Son yıllarda ortaya çıkan büyük afetlerin etkisi ile bu alanda faaliyet gösteren insani yardım örgütlerinin reaksiyon süreleri, yeterlilikleri ve performanslarının nasıl ölçüleceği sorusu gündeme gelmeye başlamıştır. Bu alanda gerçekleştirilen faaliyetlere ait verilerin merkezi bir sistem ile toplanmaması, sınırlı bilişim teknolojileri altyapısı, her afetten sonra çabuk değişen dinamik hatta kaotik bir ortam, dış faktörler (coğrafik, politik reaksiyonlar, vb.), örgüt kültürlerinin farklı olması vb. faktörler, afet yönetim performansının ölçümünde sıkıntılara neden olmaktadır. Diğer yandan insani yardım örgütlerinin kurumsal yeteneklerinin (a) afet odaklılık üzerine etkilerinin ve (b) afet odaklılığın da afet yönetim performansını üzerindeki katkısının literatürde yeterince incelenmemiş olması (Carreno vd., 2007: 2 ve Dart, 2004: 295) bu çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır.

Bu makalenin yanıtlamaya çalıştığı temel soru; afet yönetimi sektöründe kamu yararına faaliyet gösteren organizasyonların kurumsal yetenekleri ile afet odaklı yetkinlikleri arasındaki ilişki ve bu ilişkinin organizasyonun afet yönetim performansına etkisinin incelenmesidir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Araştırma modelinde yer alan kurumsal yetenek boyutlarının oluşturulmasında Avrupa Kalite Yönetim Vakfı mükemmellik modelinden (EFQM) yararlanılmıştır. EFQM Modeli, afet hazırlılık açısından önemli olan boyutları bünyesinde barındırmaktadır. Bu modelin temel felsefesi, çalışanların yeteneklerinin çeşitli süreçler aracılığı ile iş sonuçlarına dönüştürüldüğü görüşüne dayanmaktadır. EFQM mükemmellik modelinde performans şu şekilde ifade edilir: “Performansa, müşterilere, çalışanlara ve topluma yansıyan mükemmel sonuçlar, politika ve stratejinin, çalışanların, kaynakların ve süreçlerin uygun bir liderlik anlayışıyla yönlendirilmesiyle sağlanabilir” (EFQM, 2003: 16).

Araştırma modeli oluşturulurken afet odaklı yetkinliklerin boyutlarının belirlenmesinde faydalanılan diğer bir yaklaşım ise pazar odaklılık yaklaşımıdır. Çünkü afet odaklılık ile pazar odaklılık yaklaşımının her ikisi de üç boyut ile incelenmektedir ve süreçleri benzerlik göstermektedir. Afet yönetim süreci, afet öncesi, afet sırası ve afet sonrası olmak üzere üç aşamada incelenmektedir (Demirci ve Karakuyu, 2004: 67-69, Özmen vd., 2005: 1472-1474). Pazar odaklılık ise fonksiyonlar arası koordinasyon, kurumlar arası koordinasyon ve pazar odaklılık olarak üç boyutta incelenmektedir (Narver and Slater, 1990). Pazar odaklılığın bu üç boyutu incelendiğinde; insani yardım örgütlerinin ihtiyacı olan kurum içi koordinasyon, kurumlar arası koordinasyon ve afet odaklılık boyutlarının, pazar odaklılık yaklaşımı ile uyumunun sağlandığı görülmektedir. Diğer yandan, afet odaklılık boyutu geliştirilirken stratejik yönelimler literatürü de incelenmiş, insani yardım örgütlerinin afet yönetimine ilişkin olarak; öğrenme odaklılık ve bilgi paylaşımı boyutlarının da önem arz ettiği görüldüğünden, bu boyutlar da afet odaklılık başlığı altında bir araya getirilmiştir.

2.1. Kurumsal Yetenekler

Afet yönetimi ve müdahalesi alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların kurumsal yeteneklerini belirlemek amacıyla bir değerlendirme yapıldığında; liderlik, strateji ve lojistik yeteneği ön plana çıkmaktadır. Buradan hareketle, afet yönetim ve müdahale alanında görev yapan kuruluşların genel olarak kurumsal yetenek düzeyi belirlenmiş olacaktır. Bu çalışmada EFQM yaklaşımından yararlanılarak kurumsal yetenekler tanımlanmakta ve bu kurumsal yeteneklerin organizasyonların afet odaklılığını olumlu etkileyen faktörler olabileceği değerlendirilmektedir. EFQM’de yer alan kurumsal yetenekler; liderlik çalışanların yönetimi, stratejik planlama, kaynakların kullanımı ve süreçler başlıkları altında yer almaktadır. Bu doğrultuda oluşturulan insani yardım kuruluşlarının kurumsal yetenekleri aşağıda açıklanmıştır.

Liderlik: Liderlerin temel rolü, organizasyonlar için değer ve vizyon geliştirmektir. Liderler, vizyonu ve misyonu geliştirir ve gerçekleştirilmesini kolaylaştırırlar. Kalıcı başarı için gerekli olan kurumsal değerler ile sistemleri geliştirirler ve bunları davranışları ile yaşama geçirirler (Civcisa, 2007: 987-992; EFQM, 2003: 14).

Strateji: Mükemmel örgütler, içinde yer aldıkları faaliyet alanını göz önünde tutan paydaş odaklı bir strateji geliştirerek, misyon ve vizyonlarını hayata geçirirler. Stratejiyi gerçekleştirmek için politikalar, planlar, amaçlar ve süreçler oluştururlar ve uygularlar. Strateji, paydaşların mevcut durumdaki ve gelecekteki gereksinim ve beklentilerini, performans ölçümünü, araştırma, öğrenme ve dış faaliyetlerden elde edilen bilgileri temel alır; strateji belirlendikten sonra uygun süreçler ile yayımı gerçekleştirilir (EFQM, 2003: 16). Önceki afet deneyimleri göstermektedir ki; afet öncesi ve afet sonrası yapılacak işlevler ve alınacak tedbirler önceden belirlenmeli ve tüm bunlar stratejik bir plan ile desteklenmelidir (Caymaz vd., 2013: 616-617). Örgütlerin kısa, orta ve uzun vade strateji planlarında yer alması gereken eğitim ve geliştirme faktörü, örgütlerinin öğrenme süresi ve davranış değişimini sağlayan ve dolayısıyla acil müdahale yönetiminde performans yükselmesine neden olan bir dönüşüm sürecini vurgulamaktadır (Kim vd., 2012: 1155-1156). Öğrenme odaklılığın yüksek tutulduğu bir iklim oluşturabilmek için ise bu anlayışın pratik olarak uygulanabildiği kurumsal bir ortamı hazırlamak gereklidir (Diamond, 1986: 43-561; Sackman, 1991).

Lojistik Yetenek: Afet yönetiminde yer alan insani yardım örgütleri, yüksek kaliteli mal ve hizmetleri, gereken yerde ve doğru zamanda ihtiyaç sahiplerine ulaştırmalıdır. İşte bu noktada başarılı bir afet lojistik yönetiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu yeteneğin etkin olarak gerçekleştirilmesi müşteri-tedarikçi ilişkilerinin geliştirmesine bağlıdır (Hu vd., 2009: 976-980). Söz konusu yeteneğin artırılması da insani yardım lojistik performansının bütüncül olarak iyileştirilmesini sağlar (Sheu, 2007; Zhou vd., 2011: 250-251). Lojistik yeteneği kapsamında kesintisiz hizmet sağlayabilme, ekipmanların kalitesi ve sürekliliği ile doğrudan bağlantılıdır ve bu durum hiç şüphesiz afet yönetimi ve müdahale alanında kamu yararına faaliyet gösteren tüm organizasyonlar için de söz konusudur. Kullanılacak ekipmanların uluslararası standartlara uygunluğu, yeni teknolojilere sahip olması ve zor şartlarda işlevini sürdürebilecek dayanıklı bir yapıya sahip olması büyük önem arz etmektedir.

2.2. Afet Odaklılık

İnsani yardım örgütlerinin afet odaklılık boyutlarının belirlenmesinde pazar odaklılık yaklaşımı ile stratejik yönelimler literatürü incelenmiş ve insani yardım örgütlerinin afet odaklılığı bu doğrultuda oluşturulmuştur. Buna göre belirlenen boyutlar; kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon, fonksiyonlar arası koordinasyon, öğrenme odaklılık ve bilgi paylaşımıdır (Cozzolino, 2012; Heaslip vd., 2012; Kaynak and Tuğer, 2014). İnsani yardım kuruluşlarının afet odaklı boyutları kısaca aşağıda açıklanmıştır.

Kurumlar Arası İşbirliği ve Koordinasyon: Afetlerin etkin yönetilmesinin bir boyutu olarak kurumlar arası gerekli koordinasyonun sağlanması, afetin neden olduğu can ve mal kaybını büyük ölçüde önleyebilecektir (Cozzolino, 2012). Bu süreçte kamu kuruluşları ile birlikte faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ve çeşitli toplumsal kesimler arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanması son derece önemlidir (Akyel, 2007: 175; Pinkowski, 2008: 76-95; Eryiğit vd., 2012: 60). İnsani yardım kuruluşlarının iletişim, koordinasyon ve işbirliği, birbirlerinin görev alanı, kapasite ve kısıtları hakkında bilgi sahibi olmayı da sağlamaktadır (Heaslip vd., 2012). Bu işbirliğinin ve koordinasyonun sağlanamaması telafisi olmayan kayıp ve yıkımlara neden olabilecektir. Koordinasyon ve işbirliğinin vazgeçilmez bir parçası olarak; afet yönetimi ve müdahale alanında görev alan tüm organizasyonlar

arasında haberleşme usullerinin belirlenmemesi ve koordine edilmemesi afet yönetimindeki en büyük zaafardan birisidir. Etkin bir sistemin kurulabilmesi için farklı çalışma usulleri de dikkate alınarak ortak iş yapma kuralları belirlenmelidir (Palttala vd., 2012: 10-12).

Fonksiyonlar Arası Koordinasyon: Afet yönetimi alanında çalışan örgütlerin fonksiyonel birimlerinin bilgi ve tecrübelerini koordinasyon içerisinde paylaşması operasyonlarına başarısı açısından büyük önem taşımaktadır (Kaynak and Tuğer, 2014). Fonksiyonlar arası koordinasyon, tüm bölümlerin kendi işlevlerini yerine getirirken diğer bölümler ile işbirliği içinde hareket etmesiyle mümkün olabilecektir (Kazanjian vd., 2000: 280-293). Fonksiyonlar arası koordinasyonun başarılı bir şekilde yürütülmesinde takım çalışması da önemli bir rol oynar. Afetlerde acil müdahalenin en önemli özelliklerinden birisi de farklı organizasyonlar ve kültürlerden benzer amaçlar doğrultusunda bir araya gelen daha büyük takımların oluşturduğu bir sisteme dönüşmesidir. Afet yönetimi, sadece takımlar içinde değil, takımlar arasında da iyi bir koordinasyon gerektirir (Schaafstal vd., 2001: 615-616). Takım performansında bilgi ve becerilerin etkili ve verimli kullanımını gerektiren iş becerileri yanında; esneklik, çatışmaları çözümlenebilme, birlikte problem çözebilme, iletişim yetenekleri ile öne çıkan bireylerin katkısının önemli olduğu vurgulanmaktadır (Stewart vd., 1999: 151).

Öğrenme Odaklılık: Örgütsel öğrenme, bir organizasyonun faaliyet alanına uygun olarak bilgiye ulaşma ve bilgiyi paylaşma yeteneklerini, öğrenme sürecini geliştirecek şekilde kullanma faaliyetlerinin bir bütünüdür (Moorman ve Miner, 1998; Bektaş, 2001: 19). Örgütsel öğrenme ile örgüt performansı arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu gösteren çalışmalara literatürde sıkça rastlanılmaktadır (Johnson ve Sohi, 2003). Senge'ye göre (2000) bireysel öğrenme olmadan örgütsel öğrenme meydana gelmez. Diğer bir deyişle örgütsel öğrenme, bireylerin öğrendiğinin toplamıyla hesap edilir ancak bundan farklıdır. Çünkü, kişisel gelişim, düşünce modelleri, takım çalışması, ortak vizyon ve sistem düşüncesi örgütsel öğrenmenin özelliklerini oluşturmaktadır. Afet yönetiminde, gerçekleştirilen faaliyetlerden alınan derslerin açıkça ortaya konulması ve buna yönelik alınacak tedbirlerin çalışanlar ve diğer paydaş organizasyonlar ile etkin olarak paylaşılması organizasyonun öğrenme sürecinde önemli bir yer tutmaktadır (Palttala vd., 2012: 10-12). Buna ilave olarak Panayides (2005), örgütsel öğrenmenin lojistik hizmetleri daha etkin yürütmenin yanında ilişki odaklı yetenekleri de geliştirdiğini ileri sürmektedir.

Bilgi Paylaşımı: Bilgi yönetiminde, bilgiye ulaşma ve bilgiyi paylaşma kabiliyetlerinin rekabet avantajını geliştirecek şekilde kullanılmasının önemi açıktır (Moorman ve Miner, 1998: 716; Alakuş, 1991: 40-41). Günümüzde birçok işletme bilgi yönetimi uygulamaları sayesinde başarılı sonuçlar elde etmektedir. Alavi ve Leidner (1999: 25) bilgi yönetiminin gerçek yararlarının sadece teknoloji uygulamaları ile değil, örgüt kültürü, yönetim ve bilgi yönetiminin örgütsel boyutlarına yapılacak uzun vadeli yatırımlar ile mümkün olduğunu belirtmişlerdir. Afetin dinamik ve önceden belirlenemeyen karakteristikleri dikkate alındığında, afete ilişkin sağlıklı ve hassas bilgilerin elde edilmesinde, zamanında paylaşılmasında ve koordinasyonundaki zorluklar kabul edilebilir bir durumdur. Bununla birlikte, bilgi paylaşımı iyileştirildiğinde arama ve kurtarma faaliyetlerinin başarısı artmaktadır (Celik ve Corbacioglu, 2010; Kim vd., 2012; Tindall ve Hart, 2011). Bilgi paylaşımı genel verimliliği dolayısıyla da örgüt performansını artıran etkenlerden bir tanesidir.

2.3. Afet Yönetim Performansı

Performans kavramı, operasyonların etkinliği, verimliliği, faaliyet alanıyla ilişkisi, cevap verme yetkinliği ve esneklik gibi birçok faktörlerin ortak bileşkesini içermektedir (Durieux-Paris vd., 2007; Lee vd., 2012; Tang, 2006). Kamu yararına hizmet veren sivil toplum örgütlerine yönelik performans ölçüm çalışmaları oldukça kısıtlı sayıdadır. Bununla birlikte afet yönetimi alanında geliştirilen ve uluslararası ortamda kabul gören uygulamalar geçerli bir performans ölçüm modelinin eksikliği de bilinmektedir (Rongier, vd., 2010: 189-190; Carreno vd., 2007: 1-3; Dart, 2004: 290). Bu alana yönelik bazı bilimsel araştırmalar yapılmasına rağmen; bu çalışmalar, uyguladıkları standartlar ve kendine özgü karakteristiklerinden dolayı yerel ve ulusal düzeyde kalmışlardır (Cairns vd., 2005: 135-145; Mitchell, 2003; Poister, 2003; Paton, 2003).

Afete müdahale anındaki şartların tahmin edilmesi zordur. Bu durum, gelen taleplere ve ihtiyaçlara uygun olarak dinamik bir programlama kabiliyeti gerektirmektedir. Afet müdahale sürecinde gelen bilgilerin alınması ve gerekli işlemin yapılması müdahalenin etkinliğini artırmakla birlikte; bilgilerin paylaşımında yaşanabilecek gecikmeler, belirsizliğin yüksek olduğu bu ortamda gerçek ve algılanan bilginin içeriğinde farklılıklar oluşturabilecektir (Son vd.,

2007: 412-415; Kim vd., 2012). Bunun sonucu olarak ise yüksek düzeyde belirsizliğin olduğu bir ortamda, afet yönetiminin şartlara uygun dinamik çözümler üretebilmesi gerekmektedir.

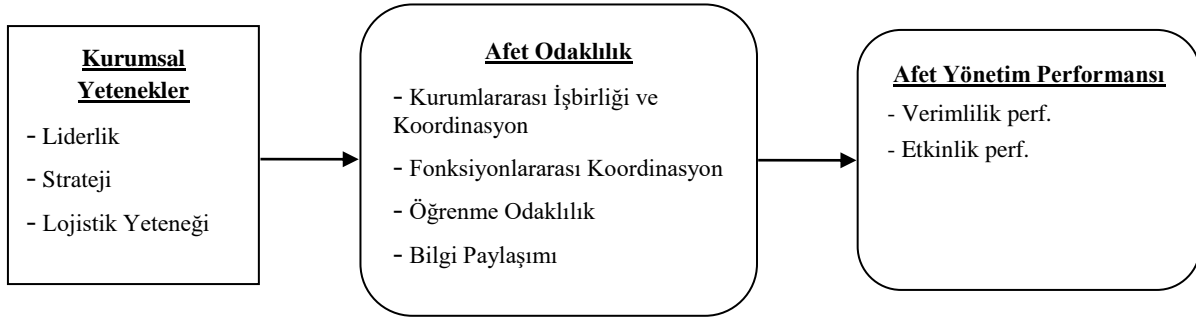
Afet yönetim performansının bütüncül bir bakış açısı ile ölçülmesi arzu edilen bir yöntem olsa da, afet şartlarındaki koşullar, farklı aktörlerin devrede olması ve bazen de çok uluslu müdahale ortamından dolayı hükümetlerin afet yönetim performansını sağlıklı olarak ölçmek mümkün olmamaktadır. Bu durumda da, sadece bir ülke için geliştirilen performans kriterleri ile birden çok aktörün ve ülkenin müdahil olduğu karmaşık bir ortamda gerçekleştirilen müdahale performansının değerlendirilemeyeceği açıktır (Tindall ve Hart, 2011; McConnell, 2010).

Türkiye, coğrafi ve iklimsel yapısı gereği doğal afetlerle sıkça karşılaşan bir ülke olup, bilimsel veriler ve istatistikler de bu bilgiyi destekler mahiyettedir (AFAD, 2016). Ülke olarak çeşitli önlemler alınmaya çalışılsa da gönüllülerden oluşan ve insani yardım alanında faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) gerekliliği ve önemi açıktır. Bu tür kuruluşların desteklenerek gelişimlerine katkı sağlanması afet yönetiminin geleceği açısından önem arz etmektedir (Eryiğit vd., 2012: 60). Yapılan çalışmalar incelendiğinde, STK'ların büyük bir bölümünün afet sonrası yardım ve rehabilitasyon safhasında faaliyetlerini gerçekleştirdiği görülmektedir (Ainuddin vd., 2012: 56).

3. ARAŞTIRMA MODELİ VE HİPOTEZLER

Bu araştırmanın amacına yönelik olarak, afet yönetim performans ölçümünün özgün karakteristikleri ve süreçleri dikkate alındığında, şu şekilde bir süreçle karşılaşılmaktadır: Kurumsal yetenekler, afet odaklılığı, afet odaklılık da afet yönetim performansını etkilemektedir. EFQM modelinden yararlanılarak kurumsal yetenekler, pazar odaklılık yaklaşımı ile stratejik yönelimlerden faydalanılarak afet odaklılık ve ilgili literatürün incelenmesi ile afet yönetim performansı değişkenleri oluşturulmuştur. Oluşturulan değişkenler, afet yönetimi ve afet lojistiği üzerine çalışan akademisyen ve uzmanlarca gözden geçirilmiş ve Şekil 1'de yer alan araştırma modeli ortaya konulmuştur.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Şekil 1'de görüldüğü gibi, afet yönetim performansı ölçümüne yönelik önerilen model temel olarak: kurumsal yetenekler, afet odaklılık ve afet yönetim performansı bölümlerinden oluşmaktadır.

4. METODOLOJİ VE UYGULAMA

4.1. Örneklem ve Veri Toplama Süreci

Araştırmanın ana kütlesini Türkiye'de afet yönetimi ve müdahalesi alanında faaliyet gösteren kamu yararına çalışan kurum ve kuruluşlar oluşturmaktadır. Afet yönetim performansının bütüncül bir bakış açısı ile görülebilmesi amacıyla belirli bir afet türü incelenmemiştir. Araştırmada afet odaklı faaliyet gösteren ve uluslararası kuruluşlara akreditasyonu yapılan 14 organizasyon tespit edilmiştir. Örneklem çerçevesi oluşturulurken, kamu ve özel sektörü temsil eden kurum niteliği ile arama kurtarma ve yardım çalışmalarını kapsayan faaliyet alanlarının dağılımının dengeli olmasına dikkat edilmiştir.

Bu çalışma kapsamında basılı ortamda 500 adet anket hazırlanmıştır. Türkiye'deki kamu ve sivil toplum kuruluşları ile araştırma kapsamında görüşmeler yapılmış, bölge ofislerinden randevu alınarak anketör gönderilmiş ve anketlerin geri dönüşü bu şekilde sağlanmıştır. Toplamda analizlerde kullanılabilir 281 anket değerlendirmeye dahil edilmiştir. Yapılan literatür incelemesinde düşük yanıt oranlarının araştırmalarda sıklıkla karşılaşılan bir durum olduğu görülmektedir (Harmoni vd., 2002; Dwyer ve Welsh, 1985). Hunt (1990) yanıt alınmama oranının yüksek olması gerekçesiyle, araştırmaların güvenilir olmayacağı sonucuna ulaşılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Elde edilen verilerin yeterliliğini test etmek için, Amstrong ve Overton (1977) tarafından geliştirilen yöntem kullanılmıştır. Ankete erken cevap verenler ile geç cevap verenler arasında anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığı sorusu kurumun niteliği ve faaliyet alanı boyutlarında incelenmiş, her iki grup arasında anlamlı bir farklılıkta bulunmadığı görüşmüştür. Böylece örneklemin ana kitleyi temsil yeterliliği bakımından bir problem oluşturmayacağı kanısına varılmıştır.

4.2. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Liderlik ve strateji değişkenlerinin ölçümü için EFQM (2003) tarafından geliştirilen ölçekten faydalanılmıştır. Liderlik değişkeninin ölçümü için beş adet soru kullanılmıştır. Strateji değişkeninin ölçümü için EFQM ve Hult (1998) tarafından geliştirilen ölçeklerden faydalanılarak 12 soruluk bir ölçek hazırlanmıştır. Lojistik yeteneği soruları Panayides'den (2005) yararlanılarak ve literatüre bağlı kalınarak yazarlar tarafından geliştirilmiş ve 11 soru ile ölçülmüştür.

Kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon değişkeninin ölçümü için Narver ve Slater (1990) tarafından geliştirilen ölçekten yararlanılmıştır ve bu değişken için altı soru oluşturulmuştur. Fonksiyonlar arası koordinasyon değişkeninin ölçümü için Narver ve Slater (1990) ile Hult (1998) tarafından geliştirilen ölçeklerden faydalanılmıştır. Bu boyutun ölçümü için 10 soru kullanılmıştır. Öğrenme odaklılık soruları Panayides (2005) tarafından hazırlanan ölçekten yararlanılmış ve dört soru ile ölçülmüştür. Son olarak bilgi paylaşımı soruları yine Panayides (2005) tarafından geliştirilen ölçekten yararlanılarak toplamda dokuz soru olacak şekilde oluşturulmuştur.

Araştırma modelinde gösterilen afet yönetim performansı literatürdeki çalışmalar ve yapılan analizlerin ışığında hız, kalite ve maliyet alt boyutları verimlilik performansı değişkeni başlığı altında, esneklik ve yenilik alt boyutları ise etkinlik performansı değişkeni başlığı altında olmak üzere iki değişken olarak incelenmiştir. Hız, kalite, maliyet ve esneklik boyutlarının ölçümü için Krause, Pagell ve Curkovic (2001) ile Ward ve arkadaşları (1995) tarafından geliştirilen ölçeklerden faydalanılmıştır. Kurumlar yaptıkları işlemler, iş yapma biçimleri, bilgi, bilgiyi işleme, değerlendirme yöntemleri vb. işlevler ile nicelikten çok niteliği ön planda tutan ölçütler geliştirebilirler. Bu soyut performans göstergelerinin doğası gereği taklidi zordur, ancak organizasyonun performansında kritik rol oynarlar (Janbulingam vd., 2004: 23). Yenilik boyutunun ölçümüne ait sorular ise Janbulingam ve arkadaşları (2004) tarafından geliştirilen ölçekten yararlanılarak hazırlanmıştır. Afet yönetim performansının birinci boyutu olan verimlilik performansı değişkeni dokuz soru ile, ikinci boyut olan etkinlik performansı değişkeni ise altı soru ile ölçülmüştür. Ölçeklerde 5'li Likert ölçeği kullanılmış olup, 1: Kesinlikle Katılmıyorum; 2: Katılmıyorum; 3: Fikrim Yok; 4: Katılıyorum; 5: Kesinlikle Katılıyorum şeklinde kodlanmıştır.

4.3. Araştırmanın Ön-Testi

Ön-test sonucu gerçekleştirilen faktör analizlerine göre; strateji değişkeni ölçeğinden iki soru, farklı faktörlere yüklenmesinden dolayı çıkarılmış ve bu değişken 10 soru ile ölçülmüştür. Lojistik yeteneği ölçeğinden bir soru çıkarılmış ve bu değişken dokuz soru ile ölçülmüştür. Öğrenme odaklılığı ölçeğinden bir soru çıkarılmış ve bu değişken üç soru ile ölçülmüştür. Bilgi paylaşımı ölçeğinden bir soru çıkarılmış ve bu değişken beş soru ile ölçülmüştür. Son olarak, etkinlik performansı ölçeğinden bir soru çıkarılmış ve bu değişken de beş soru ile ölçülmüştür. Böylece araştırma modelinde yer alan kurumsal yetenekler boyutu 24 soru, afet odaklılık boyutu 25 soru ve afet yönetim performansı boyutu ise 14 soru ile ölçülmüştür.

5. ANALİZLER VE BULGULAR

Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim, tecrübe, kurum niteliği, faaliyet alanı ve çalıştıkları pozisyonları içeren demografik dağılımları Tablo 1’de verilmiştir. Anketi yanıtlayanların çok büyük bir çoğunluğu 50 yaş ve altı grupta yer aldığı, kadın katılımcılara oranla erkeklerin çoğunlukta olduğu, eğitim düzeyinin ağırlıkla lisans seviyesinde bulunduğu görülmektedir. Yine katılımcıların yaklaşık %39’u 5 yıldan daha az tecrübeye sahip, çoğunluk uzman pozisyonundaki kişilerden oluşmaktadır. Kurumun niteliği ve faaliyet alanı boyutlarında da gruplar arası dağılımın birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Anketi Cevaplayanların Demografik Dağılımı

Anketi Cevaplayanların Genel Dağılımı		Frekans	Yüzdesi
	20-29	66	23,5
	30-39	108	38,4
	40-49	67	23,8
	50-59	14	5
	Cevapsız	26	9,3
Cinsiyet	Erkek	218	77,6
	Bayan	53	18,9
	Cevapsız	10	3,6
Eğitim	Lise	43	15,3
	Ön Lisans	27	9,6
	Lisans	154	54,8
	Lisans Üstü	43	15,3
	Cevapsız	14	5
Tecrübe	1-5 Yıl	110	39,1
	6-10 Yıl	58	20,6
	11-20 Yıl	65	23,1
	21-30 Yıl	27	9,6
	Cevapsız	21	7,5
Pozisyon	Operasyonel Yönetici	46	16,6
	Teknik Yönetici	41	14,8
	Uzman	124	44,7
	Yönetici Asistanı	32	11,5
	Gönüllü	24	8,6
	Cevapsız	14	3,8
Kurumun Niteliği	Kamu	108	38,4
	Özel	173	61,6
Faaliyet Alanı	Arama-Kurtarma ve Yardım	99	35,2
	Sadece Arama-Kurtarma	89	31,7
	Sadece Yardım	93	33,1

Analizlerde ilk olarak yapısal geçerliliği sınamak ve ölçeğin faktörel ayrışımını gözlemlemek için keşifsel (açımlayıcı) faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Analizlerin ikinci kısmında yapısal eşitlik modeli üzerinden doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Yapısal eşitlik modelinin (SEM) araştırmaya en önemli katkılarından birisi, doğrulayıcı faktör analizi yoluyla yapısal geçerliliği sağlamasıdır (Hair vd., 2010). Ölçeklerin geçerliliğinin testi için keşifsel faktör analizi yapılmış, sonrasında belirlenen faktör yapıları üzerinden doğrulayıcı faktör analizi yürütülmüştür.

Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 2’de gösterilmektedir. Sonuçlara göre ölçülen her madde sadece kendi faktörüne yüklenmiştir. Ki-kare değerinin serbestlik derecesine bölünmesi sonucunda elde edilen oran, örneklem

boyutuna nispeten daha duyarsızdır. Kabul kriteri bu değer 5'ten küçük olması yönündedir (Schumacker ve Lomax, 2004). Kline (1998) ise iyi bir uyum için bu değer 3'ün altında olması gerektiğini savunmuştur. Modelin χ^2/sd değeri olarak 2.29 tespit edilmiştir. Burada sd, serbestlik derecesini (df) ifade etmektedir. Karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) hedef modelin bağımsız modele oranla ne kadar iyi olduğunu ortaya koymaktadır. Genel olarak 0.90 ve üzerindeki değerler hedef modelin iyi bir uyuma sahip olduğunu göstermektedir (Bentler, 1990: 238-246, Bollen, 1989). Tabloda CFI=0.98 olarak görülmektedir. Hata yaklaşımı ortalamasının karekökü (RMSEA) değeri bir modelin tahmin için ortaya konulan örneklemden ziyade tüm ana kütle uyumunu değerlendirmektedir. MacCallum ve arkadaşları (1996: 130-149), 0.01, 0.05 ve 0.08 değerlerini mükemmel, iyi ve orta uyum değerleri olarak tanımlamışlardır. Tablo 2'de bu değer RMSEA=0.068'dir. Normlaştırılmamış uyum indeksi (NNFI) normlaştırılmış Ki-kare değerinin tahmin edilen model ile kıyaslanmasıdır ve bu süreçte de model karmaşıklığını bir dereceye kadar göz önünde bulunduran bir endekstir. NNFI göreceli olarak örneklem boyutundan bağımsızdır ve değerinin 0.90 ve üzerinde olması gerekmektedir (Hu ve Bentler, 1999). Tablo 2'de bu değer NNFI=0.98 olarak görülmektedir. Artmalı uyum indeksi (IFI) örneklem sayısına duyarsızdır. IFI değeri bağımsız modelin Ki karesi ve hedef modelin Ki karesi arasındaki farkı temel almaktadır, 0.90 ve üzerindeki IFI değerleri iyi bir uyuma işaret etmektedir (Bollen, 1989). Tablo 2'de bu değer IFI=0.98'dir. Tüm değerlerin kabul edilebilir sınırdan olması modelin uyumunun iyiliğine dikkatleri çekmektedir.

Tablo 2. Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Ölçek	Yük Değeri (Standartlaştırılmış)	t-Değeri	Ort.(Std.S.)	α	AVE
Liderlik			4,17 (0,69)	0,802	,452
LID1	0.68	12.15			
LID2	0.70	12.31			
LID3	0.56	9.51			
LID4	0.64	11.34			
LID5	0.76	13.85			
Strateji			3,62 (0,91)	0,924	,546
STR1	0.64	11.63			
STR2	0.73	13.89			
STR3	0.75	14.45			
STR4	0.69	12.68			
STR5	0.69	12.78			
STR6	0.71	13.40			
STR7	0.80	15.84			
STR8	0.82	16.49			
STR9	0.83	16.65			
STR10	0.72	13.51			
Lojistik Yeteneği			3,72 (0,87)	0,908	,513
LOJ1	0.61	10.90			
LOJ2	0.71	13.57			
LOJ3	0.72	13.65			
LOJ4	0.70	13.09			
LOJ5	0.76	14.68			
LOJ6	0.82	16.42			
LOJ7	0.77	14.87			
LOJ9	0.78	15.27			
LOJ10	0.54	9.58			
Kurumlar arası İşbirliği ve Koord.			3,77 (0,82)	0,913	,630
ISB1	0.78	14.96			
ISB2	0.81	16.03			
ISB3	0.85	17.12			

ISB4	0.77	14.96			
ISB5	0.78	15.35			
ISB6	0.78	15.07			
Fonksiyonlar arası Koord.			3,84 (0,88)	0,946	,599
FNK1	0.76	14.77			
FNK2	0.77	15.08			
FNK3	0.68	12.69			
FNK4	0.74	14.39			
FNK5	0.77	14.98			
FNK6	0.83	16.81			
FNK7	0.75	14.50			
FNK8	0.75	14.63			
FNK9	0.80	16.02			
FNK10	0.82	16.70			
FNK11	0.84	17.10			
Öğrenme Odaklılık			4,14 (0,74)	0,765	,567
OGR1	0.77	14.16			
OGR2	0.87	16.63			
OGR4	0.59	10.18			
Bilgi Paylaşımı			3,78 (0,93)	0,886	,586
BLG1	0.62	10.99			
BLG2	0.81	15.90			
BLG3	0.82	16.29			
BLG4	0.80	15.83			
BLG5	0.77	14.80			
Verimlilik Performansı			3,81 (0,92)	0,941	,633
VER1	0.72	13.78			
VER2	0.84	17.38			
VER3	0.86	17.90			
VER4	0.84	17.18			
VER5	0.89	19.09			
VER6	0.89	19.00			
VER7	0.57	10.18			
VER8	0.74	14.40			
VER9	0.75	14.71			
Etkinlik Performansı			3,75 (0,99)	0,914	,662
ETK1	0.72	13.59			
ETK2	0.80	15.75			
ETK3	0.83	16.67			
ETK4	0.85	17.08			
ETK6	0.86	17.57			

Model Uyum İstatistikleri

$\chi^2 = 4162.93$ ($p = 0.00$), $sd = 1811$, $\chi^2/sd = 2.29$, $RMSEA = 0.068$

$CFI = 0.98$, $NNFI = 0.98$, $IFI = 0.98$

Bu çalışmada yeni bir ölçek geliştirildiği için genel iç tutarlılığa bakmak daha uygun olacaktır (Shah ve Ward, 2007: 785-805). Faktör analizi sonuçlarına göre cronbach alpha ve açıklanan ortalama varyans değerini (AVE) beraber değerlendirdiğimizde genel anlamda ölçeklerin güvenilir olduğunu görmekteyiz (Nunnally, 1978, Fornell ve Larcker, 1981). Tablo 2’de ayrıca değişkenlere ait ortalama değerleri ile standart sapma değerleri de ölçeklerin normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir.

Çalışma kapsamında kullanılan Pearson Korelasyonu'ndan, iki değişken arasında ilişki olup olmadığının tespit edilmesinde yararlanılmaktadır (Nakip, 2003). Yapılan korelasyon analizi sonucunda, değişkenler arasında $\rho < 0.01$ düzeyinde anlamlı, pozitif bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Tüm bağımsız değişkenler, birbirleriyle (ikili bazda, ayrı ayrı) pozitif ve $\rho < 0.01$ anlamlılık düzeyinde bir ilişkiye sahiptirler. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon incelendiğinde (Tablo 3); en yüksek korelasyon değeri fonksiyonlar arası koordinasyon ile verimlilik performansı değişkenleri arasında ($r = 0.783$), en düşük korelasyon değeri ise liderlik ve lojistik yeteneği arasında ($r = 0.322$) gerçekleşmiştir.

Tablo 3. Pearson Korelasyon Analizi Bulguları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.Liderlik	1								
2.Strateji	,452**	1							
3.Lojistik Yeteneği	,322**	,677**	1						
4.İşbirliği ve Koord.	,385**	,556**	,615**	1					
5.Fonk. Arası Koord.	,410**	,762**	,778**	,636**	1				
6.Öğrenme Odaklılık	,385**	,494**	,420**	,385**	,581**	1			
7.Bilgi Paylaşımı	,430**	,705**	,658**	,543**	,775**	,548**	1		
8.Verimlilik Performansı	,409**	,679**	,753**	,624**	,783**	,405**	,706**	1	
9.Etkinlik Performansı	,412**	,690**	,746**	,578**	,733**	,417**	,695**	,805**	1

** Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlı (tek yönlü), N=281

Tablo 4'deki yapısal model sonuçlarına göre χ^2 (Ki-Kare)= 4353.01; sd = 1824; $\chi^2/sd = 2.38$, CFI= 0.98 ve NFI=0.96 ve RMSEA= 0.07 düzeyinde çıkmıştır. Buna göre, modelin anlamlı olduğu ve uyum istatistiğinin iyi olduğu söylenebilir. Elde edilen bulgular göstermektedir ki; kurumsal yetenekler (liderlik, strateji ve lojistik yeteneği) kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon üzerinde anlamlı etkilere sahiptir. H1a (B = 0.21; t = 3.28) ve H1c (B = 0.57; t = 6.71) sonuçları anlamlıdır ve bu nedenle H1a ve H1b hipotezleri kabul edilmiştir.

Kurumsal yeteneklerin fonksiyonlar arası koordinasyon üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi amacıyla oluşturulan H2'ye yönelik alt hipotez sonuçları; H2a (B = 0.1; t = 2.53), H2b (0.37; t = 6.27) ve H2c (B = 0.57; t = 9.31) anlamlı bulunmuştur. Bu nedenle H2a, H2b ve H2c hipotezleri kabul edilmiştir.

Kurumsal yeteneklerin öğrenme odaklılık üzerindeki etkilerini değerlendirmek amacıyla oluşturulan H3'e yönelik alt hipotez sonuçları; H3a (B = 0.18; t = 2.49), H3b (B = 0.38; t = 3.84) ve H3c (B = 0.19; t = 2.17) anlamlı bulunmuştur. Bu nedenle H3a, H3b ve H3c hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 4. Yapısal Eşitlik Modeli ile Yapılan Yol Analizi Sonuçları

Yapısal Model Parametreleri	Yol Kts	T	Sonuç
H1a: Liderlik → Kurum. İşbir. ve Koord.	0.21**	3.28	Kabul
H1b: Strateji → Kurum. İşbir. ve Koord.	0.083	0.99	Ret
H1c: Loj.Yet. → Kurum. İşbir. ve Koord.	0.57***	6.71	Kabul
H2a: Liderlik → Fonksiyonlar arası Koord.	0.10*	2.53	Kabul
H2b: Strateji → Fonksiyonlar arası Koord.	0.37***	6.27	Kabul
H2c: Loj.Yet. → Fonksiyonlar arası Koord.	0.57***	9.31	Kabul
H3a: Liderlik → Öğrenme Odaklılık	0.18*	2.49	Kabul
H3b: Strateji → Öğrenme Odaklılık	0.38***	3.84	Kabul
H3c: Loj. Yet. → Öğrenme Odaklılık	0.19*	2.17	Kabul
H4a: Liderlik → Bilgi Paylaşımı	0.15**	2.88	Kabul
H4b: Strateji → Bilgi Paylaşımı	0.40***	5.17	Kabul
H4c: Loj. Yet. → Bilgi Paylaşımı	0.46***	6.22	Kabul
H5a: Kurum. İşbir. ve Koord. → Verimlilik Perf.	0.12*	2.49	Kabul
H5b:Fonk.Koord. → Verimlilik Perf.	0.71**	7.50	Kabul

H5c: Öğr.Odak.	→	Verimlilik Perf.	-0.25***	-5.07	Ret
H5d: Bilgi Pay.	→	Verimlilik Perf.	0.27***	3.39	Kabul
H6a: Kurum. İşbirli.ve Koord.	→	Etkinlik Perf.	0.09	1.64	Ret
H6b:Fonk.Koord.	→	Etkinlik Perf.	0.56***	5.90	Kabul
H6c: Öğr.Odak	→	Etkinlik Perf.	-0.17**	-3.20	Ret
H6d: Bilgi Pay.	→	Etkinlik Perf.	0.42***	4.55	Kabul

Model Uyum İstatistikleri

$\chi^2 = 4353.01$ ($\rho = 0.00$), $sd = 1824$, $\chi^2/sd = 2.38$, $RMSEA = 0.070$

$CFI = 0.98$, $NFI = 0.96$, $NNFI = 0.97$, $IFI = 0.98$

* $\rho \leq 0.05$; ** $\rho \leq 0.01$; *** $\rho \leq 0.001$ ($t > 1,96$ ise $\rho \leq 0.05$; $t > 2.58$ ise $\rho \leq 0.01$; $t > 3.3$ ise $\rho \leq 0.001$)

Kurumsal yeteneklerin bilgi paylaşımı üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi maksadıyla oluşturulan H4'e yönelik alt hipotez sonuçları; H4a (B = 0.15; t = 2.88), H4b (B = 0.40; t = 5.17) ve H4c (B = 0.46; t = 6.22) anlamlı bulunmuştur. Bu nedenle H4a, H4b ve H4c hipotezleri kabul edilmiştir.

Afet odaklılık boyutlarının (kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon, fonksiyonlar arası koordinasyon, öğrenme odaklılık ve bilgi paylaşımı) verimlilik performansı üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi maksadıyla oluşturulan H5'e yönelik alt hipotez sonuçları; H5a (B = 0.12; t = 2.49), H5b (B = 0.71; t = 7.50) ve H5d (B = 0.27; t = 3.39) anlamlı bulunmuştur. Bu nedenle H5a, H5b ve H5d hipotezleri kabul edilmiştir. Öğrenme odaklılığın verimlilik performansı üzerine etkisinin ölçüldüğü H5c (B = -0.25; t = -5.07) sonucu $p \leq 0.001$ düzeyinde anlamlı bulunmasına rağmen, H5c hipotezi pozitif bir ilişki varsayımı ile kurulduğundan dolayı bu hipotez reddedilmiştir.

Afet odaklı yetkinliklerin etkinlik performansı üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi maksadıyla oluşturulan H6'ya yönelik alt hipotez sonuçları; H6b (B = 0.56; t = 5.90) ve H6d (B = 0.42; t = 4.55) anlamlı bulunmuştur. Bu nedenle H6b ve H6d hipotezleri kabul edilmiştir. Kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonun afet yönetim etkinliği üzerine etkisinin ölçüldüğü H6a (B = 0.09; t = 1.64) sonucu $p \leq 0.05$ düzeyinde anlamlı olmadığından bu hipotez reddedilmiştir. Ayrıca, öğrenme odaklılığın etkinlik performansı üzerindeki etkisinin ölçüldüğü H6c (B = -0.17; t = -3.20) sonucu $p \leq 0.01$ düzeyinde anlamlı bulunmasına rağmen, H6c hipotezi pozitif bir ilişki varsayımı ile kurulduğu için bu hipotez de reddedilmiştir.

6. TARTIŞMA

Liderlerin temel görevi, organizasyonlar için değer oluşturmak ve buna uygun strateji ve vizyonlar belirlemektir. Liderler, kalıcı başarı ve yüksek performansı yaşama geçirebilmek için kurumsal değerleri geliştirirler ve davranışları ile örnek olurlar (EFQM, 2003: 14; Ciccisa, 2007: 987-992). Bir liderin örnek davranışları, organizasyon içinde amacın berraklığını, birliğini sağlar ve hem organizasyonun hem de çalışanların mükemmelliğe erişebilecekleri bir ortam yaratır; böyle bir ortam da genel olarak performansın iyileşmesini sağlar.

Acil lojistik operasyonların performansını arttırmak için olağanüstü bir potansiyel mevcuttur (Turgut vd., 2011: 499-502). Lojistik hizmetin insani lojistik performansı üzerinde hatırı sayılır bir etkisi vardır. Lojistik hizmet etkinliği, kayıtları doğru tutmak, gerekli mal/hizmeti istenilen yere zamanında ulaştırmak gibi görevlerin uygun biçimde yerine getirilerek müşterilerin memnun edilmesi ile sağlanır (Sheu, 2007; Hu vd., 2009: 976-980). Mevcut araştırmanın sonuçları felaket şartlarında lojistik hizmet etkinliğinin önemine işaret etmektedir. Doğal afet koşullarını dikkate aldığımızda, lojistik etkinliği afet bölgesine gerekli kaynak ve malzemenin taşınmasında çok önemlidir. Literatürle uyumlu olarak, kurumsal yeteneklerin bir boyutu olan lojistik hizmet etkinliğinin afet yönetim performansı üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

Afet yönetim sistemlerinde en sık görülen sorun işbirliği ve koordinasyon eksikliğidir. Açıkça literatürde görüldüğü üzere; G-7 olarak bilinen ülkeler, kendi afet yönetim mekanizmalarını en iyi şekilde geliştirmek ve sürdürülebilmek maksadıyla; mevcut tecrübe ve bilgi paylaşımının yanında, kuvvetli işbirliği alanları oluşturmanın da önemine vurgu yapmaktadırlar. Konuyla ilgili olarak, Birleşmiş Milletler'in İnsani İşler Koordinasyon Ofisi'nin sloganının "*Koordinasyon Hayat Kurtarır*" olarak ilan edilmesi olağanüstü dikkat çekicidir. Dünya çapında muazzam afet deneyimleri sonucunda kazanılan tecrübelerle göre, kapsamlı bir afet yönetim mekanizmasında en önemli faktör

koordinasyondur ve yönetimin başarısı ağırlıklı olarak bu anahtar faktöre bağlıdır. Ayrıca, acil durum yönetimi kendi içinde büyük bir koordinasyon ve işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle koordinasyon, eğitimin en önemli faktörlerinden biri olmak durumundadır (Raju ve Becker, 2013: 82-84; Christophe ve Choudhury, 2009; Schaafstal vd., 2001).

Ülkemizde, afet yönetiminin yapısı idari ve mali açıdan irdelendiğinde, yasal olarak belirlenen görevler, teşkilat yapısı, planlama, koordinasyon, işbirliği, mali kaynak ve performans takibinin karmaşık bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu durum bize farklı kurumlar ve örgüt kültürlerinden oluşan çok disiplinli bir ortamda koordinasyon ve işbirliğinin hayati önemini göstermektedir. Çeşitli ülkeler incelendiğinde, afet yönetiminin ilk kurulma aşamasında daha karmaşık bir idari yapıda olduğu, yıkıcı afetlere maruz kaldıktan sonra ise sadeleştirilerek koordinasyonun daha etkin sağlanabileceği yapılara doğru bir geçiş olduğu gözlemlenmektedir.

Bu çalışmada, fonksiyonlar arası koordinasyon ve kurumlar arası işbirliği faktörleri afet odaklılığın bir parçası olarak yer almaktadır. Fonksiyonlar arası koordinasyon, tüm bölümlerin kendi işlevlerini yerine getirmelerine ve diğerlerinin ihtiyaçlarını desteklemek için işbirliği içinde olmalarına bağlıdır. Etkin bir koordinasyon olmaksızın bağımlılıklar, hatalara ve giderilmesi zor sorunlara neden olabilir (Kazanjian vd., 2000: 273-274). Aynı şekilde, kurumlar arası işbirliği ise kamu kurumları ile ilgili STK'ları bir araya getirerek en çok gerekli olduğu yerde ve zamanda etkin bir müdahalenin gerçekleştirilmesini sağlar; böylece insani yardım faaliyetlerinin verimliliği artırılmaya çalışılır (Rolland vd., 2010). Ayrıca, koordinasyondaki eksiklik nedeniyle, bir organizasyonun düşük performansının diğer tüm organizasyonların toplam etkinliğini de tehlikeye atabileceği unutulmamalıdır.

Afet yönetimi kapsamında arama, kurtarma ve yardım esnasında gerçekleştirilen faaliyetlerden alınan dersler detaylı bir çalışma ile ortaya konulmalı, buna yönelik alınacak tedbirler belirlenerek kayıt altına alınmalı ve devamında da çalışanlar ve diğer benzer organizasyonlar ile etkin biçimde paylaşılmalıdır. Etkin bir sistemin kurulabilmesi için organizasyonlar faaliyetleri süresince çıkardıkları dersleri ortak eğitimler kapsamında paylaşmalı ve farklı çalışma usulleri de dikkate alınarak ortak iş yapma kuralları belirlenmelidir (Paltila vd., 2012: 10).

Organizasyonların kendi içinde ve birbirleri arasında koordineli hareket etmesini sağlayan etkin bilgi paylaşımı, organizasyon bünyesinde bütünleştirilmiş bir etki yaratarak organizasyon performansını genel olarak iyileştirmektedir (Narver ve Slater, 1990; Wiig, 1997: 401; Langerak, 2003). Teknoloji ve bilgi paylaşımının çok hızlı geliştiği dünyada, gelişim ivmesini yakalayabilmek ve sürekli değişen dinamik bir ortamda (sosyal, ekonomik, psikolojik vb. yönlerden) uygulama alanına taşıyabilmek, organizasyonlar için önemli bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu kuruluşları ve insani yardım örgütleri, afetin dinamik yapısına uygun olarak bilgi teknolojileri altyapılarının kurulmasına yönelik yatırımlar yapmalı ve kanun yapıcılar tarafından da bu yaklaşıma uygun politika ve çözümler benimsenmelidir (Celik ve Corbacioglu, 2010). Yapılan araştırmalarda teknoloji takibi ve bilgi paylaşımı ile etkin bir afet yönetimi arasında olumlu bir ilişki olduğu görülmektedir. Teknolojinin takibi ve uygulanması insani yardım organizasyonlarında görev alanların işlerini daha etkin yapmasını yanında kritik bilginin anlık olarak paylaşımına ve planların etkin olarak geliştirilmesine imkân sağlamaktadır (Kim vd., 2012). Afet müdahale ve yönetimi performansını bütünsel olarak yükseltebilmek için bilgi paylaşımına yönelik uygulamaların takip edilmesi ve aktif olarak kullanılması büyük önem arz etmektedir.

Afet yönetim performansı çeşitli değişkenler tarafından etkilenir. Tüm etkenlerin bir arada değerlendirilerek performansın iyileştirilmesi, uzmanlar açısından başarılması gereken bir husustur. Zhou ve arkadaşları (2011: 243-244), doğal afet kriz yönetiminde beş kritik başarı faktörü (KBF) olduğunu belirtmektedirler. Bu KBF'lerin dördü sebep değişkeni, biri de sonuç değişkenidir. Bu faktörler 'makul organizasyon yapısı ve sorumlulukların açık olarak bilinmesi', 'bilgiye ulaşmayı sağlamak için etkin bir acil bilgi sistemi', 'planlama ve koordinasyonu bir bütün olarak yürütebilmek için liderlik görevini yapacak bir kamu kurumu', 'modern lojistik teknoloji ve yöntemlerinin uygulanması' ve 'acil durum yönetimine yönelik operasyonel sistemin sürekli iyileştirilmesi' olarak tanımlanmaktadır. Özellikle, acil yönetim kapsamında operasyonel sistemin ilgili tüm paydaşlar ile koordineli olarak sürekli iyileştirilmesi, acil müdahale performansını belirleyen en kritik faktördür (Aini ve Fakhrol-Razi, 2013; Morris ve Strickland, 2009; Vink ve Takeuchi, 2013; Zhou vd., 2011: 250-251). Afet yönetimi açısından baktığımızda, bahsedilen KBF'ler ile bu çalışmanın sonuçları büyük oranda uyum göstermektedirler. Bu çalışmada sunulan model incelendiğinde; strateji, bilgi paylaşımı, liderlik ve lojistik yetkinliği gibi faktörlerin afet yönetim performansının ölçümü ve iyileştirilmesinde önemli roller üstlendiği açıkça görülmektedir.

7. SONUÇ

Bu çalışma, araştırmadan elde edilen bulguların insani yardım alanına aktarılmasını ve böylece literatüre katkı sağlanmasını amaçlamaktadır. Afet anında gerekli müdahale ve yardımların uygun şartlarda ve etkili biçimde yapılabilmesi için; kompleks, dinamik ve süratle değişen ortamın farklı özelliklere sahip bileşenleri ile dikkatli biçimde incelenmesi ve analiz edilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çalışma ile afet yönetim performansının alt yapısını oluşturan etkinlik ve bileşenlerin araştırılması maksadıyla bir model geliştirilmesi hedeflenmiştir. Böylece söz konusu modelin ana öğeleri olan kurumsal yetenekler, afet odaklılık ve afet yönetim performansı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bulgulardan hareketle; kurumsal yetenekler ile afet odaklılık ve afet yönetim performansı arasında anlamlı ilişkilere rastlanıldığı söylenebilir.

Araştırmada elde edilen bulgulardan bir tanesi de; afet yönetim sistemlerinde oluşabilecek işbirliği ve koordinasyon eksikliğinin afet yönetim performansına olumsuz etkisinin önemidir. Ülkelerin kendi afet yönetim mekanizmalarını en iyi şekilde geliştirmek ve sürdürebilmek maksadıyla, mevcut tecrübe ve bilgi paylaşımının yanında kuvvetli işbirliği alanları oluşturmaları bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya çapında afet deneyimleri sonucunda kazanılan tecrübelerle göre, kapsamlı bir afet yönetim mekanizmasında en önemli faktör koordinasyondur ve yönetimin başarısı ağırlıklı olarak bu anahtar faktöre bağlıdır. Afetlere yapılan müdahalelerde, müdahale personeline etkin desteğin sağlanması ve etkilenen bölgeye uygun bir sıraya göre (acil, birinci derece, ikinci derece vb.) gerekli malzeme/hizmetlerin ulaştırılması afet lojistik yeteneğinin göstergeleridir. Gerekli lojistik destek sağlanamadığı veya geciktirildiği takdirde, bu afet bölgesinde büyük zararlara neden olabilir. Bununla birlikte ihtiyaç duyulan yer ve zamanda uygun tepkiyi verebilmek amacıyla, acil bilgilerin bu alanda çalışan kamu kurumları ile STK'lar arasında başarılı biçimde paylaşılmasında da bilgi teknolojilerinin kullanımı belirleyici olmaktadır.

Bu araştırmanın birincil amacı, yıkıcı felaketler sonrasında gerçekleştirilecek afet müdahale çabalarının iyileştirilmesine yardımcı olabilmesi, ikincil amacı ise; afet yönetim performansının bütüncül bir bakış açısıyla iyileştirilmesi ve geliştirilmesidir. Bu çalışma her seviyede görev alan kişi ve organizasyonlara nitelikli oldukları veya yetersiz oldukları yönlerini keşfetmeye yönelik bazı önerilerde de bulunmaktadır.

Bu çalışma, afet yönetim performansını bütüncül bir yaklaşımla geliştirebilmek maksadıyla bir performans ölçüm modeli önermektedir. Bu çalışmada kullanılan afet yönetim performansı ölçüm modelinin, bu alanda faaliyet gösteren insani yardım örgütlerinin performansının değerlendirilmesinde ve geliştirilmesinde etkili bir yaklaşım olabileceği söylenebilir.

8. ÇALIŞMANIN KISITLARI VE GELECEKTEKİ ÇALIŞMALAR İÇİN ÖNERİLER

Her çalışmada olduğu gibi, bu araştırmada da çeşitli kısıtlamalar vardır; ilk olarak, bu araştırmada belirli bir afet türü incelenmemiştir. Araştırma, afet arama-kurtarma ve yardım alanlarında Türkiye'de faaliyet gösteren çeşitli organizasyonlarda ve farklı seviyelerde görev alan kişilerin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Afet bölgesi koşulları, çevresel, sosyal, kültürel alt yapı, teknoloji ve ekonomi bakımından ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir. Bunun sonucu olarak; belirli şartlar çerçevesinde geliştirilen afet yönetimi performans ölçüm kriterlerinin, afetlerin çeşitliliği ve ülkeler arası farklılıklar nedeniyle tüm dünyada uygulanabilirliği zayıf görülmektedir. Bununla birlikte, modelin uygulanabilirliğinin gösterilmesi ve iyileştirilebilmesi maksadıyla; gelecekteki araştırmalar farklı doğal afetlerin incelendiği uluslararası alanları kapsayacak şekilde genişletilebilir. Bu çalışmadaki araştırma modeli, kamu kuruluşları da dâhil olmak üzere uluslararası insani yardım örgütleri üzerinde de uygulanabilir. Böylece, önerilen afet performans ölçüm modelinin oldukça geniş bir alanda ve farklı doğal afetlerin yaşandığı coğrafyalarda uygulanması son derece faydalı bir araştırma konusu olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, O. ve Özkan, D.S. (2015). “Sosyal Hizmet Perspektifinde Çok Uluslu Gönüllü Kuruluşlar”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Sosyal Hizmet Özel Sayısı, 137-147.
- AFAD (2016). AFAD Hakkında, <https://www.afad.gov.tr/tr/IcerikDetay.aspx?ID=1> (25.05.2016)
- Aini, M.S. ve Fakhrul-Razi, A. (2013). “Latent errors of socio-technical disasters: A Malaysian case study”, *Safety Science* 51, 284–292.
- Ainuddin, S., Aldrich, D.P., Routray, J.K., Ainuddin, S., ve Achkazai, A. (2012). “The need for local involvement: Decentralization of disaster management institutions in Baluchistan, Pakistan”, *International Journal of Disaster Risk Reduction* 6: 50-58.
- Akyel, R. (2007). “Afet Yönetim Sistemi: Türk Afet Yönetiminde Karşılaşılan Sorunların Tespit ve Çözümüne İlişkin Bir Araştırma”, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Alakuş, M. (1991). Bilgi Toplamı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 40-42.
- Alavi M. ve Leidner, DE (1999). “Knowledge Management Systems: Issues, Challenges and Benefits”, *Communications of the AIS*. Vol: 1, 1-37.
- Armstrong, J.S. ve Overton, T.S. (1977). “Estimating nonresponse bias in mail surveys”, *Journal of Marketing Research*. 14(3),396-402.
- Bektaş, Ç. (2001). Hizmet Süreçlerini Geliştirmede Yaratıcılık Unsurları, *TSE Standart Dergisi*, Sayı 470, 19.
- Bennett J., Bertrand W., Harkin, C., Samarasinghe, S. ve Wickramatillake, H. (2006). *Coordination of international humanitarian assistance in tsunami-affected countries*, London: Tsunami Evaluation Coalition.
- Bentler, P.M. (1990). “Comparative fit indexes in structural models”, *Psychological Bulletin*, 107 (2), 238-246.
- Bollen, K. A. (1989). *Structural Equations with Latent Variables*, New York: Wiley.
- Cairns, B., Harris, M., Hutchison, R. ve Tricker, M. (2005). “Improving performance? The adoption and implementation of quality systems in UK nonprofits”, *Nonprofit Management & Leadership* 16 (2), 135-151.
- Cano, C. R., Carrillat, F.A. ve Jaramillo, F. (2004). “A Meta-Analysis of the Relationship between Market Orientation and Business Performance: Evidence from Five Continents”, *International Journal of Research in Marketing*, 21, 179-200.
- Carreno, M.L., Cardona, O.D. ve Barbat, A.H. (2007). “A disaster risk management performance index”, *Nat Hazards* 41, 1-20.
- Caymaz, E., Akyon, F.V., ve Erenel, F. (2013). “An exploratory research on strategic planning in public institutions: Turkish prime ministry disaster and emergency management presidency case”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 99, 609-618.
- Celik, S. ve Corbacioglu, S. (2010). “Role of information in collective action in dynamic disaster environments”, *Disasters*, 34(1), 137–154.
- Christophe, A., ve Choudhury, K. (2009). *Performance of National Disaster Management Organizations: An Evaluation Model*, *Southwestern Economic Review: Research Notes*.
- Civcisa, G. (2007). “A Comparison of Terms Leadership and Management Within Quality Systems”, *Economics and Management*, vol.12, 987-992.
- Cozzolino, A. (2012). *Humanitarian logistics: cross-sector cooperation in disaster relief management*. Springer Science & Business Media.

- Çetinkaya, S. (2009). *Bilateral Governance In Outsourced Services: Interorganizational Dynamics and Consequences*, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi; İstanbul.
- Dart, R. (2004). "Being 'business-like' in a nonprofit organization: a grounded inductive typology", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 33 (2), 290-310.
- Daugherty, P. J., Stank, T. P. ve Ellinger, A. E. (1998), "Leveraging logistics/distribution capabilities: The impact of logistics service in market share", *Journal of Business Logistics*, 19(2), 35-51.
- Demirci, A. ve Karakuyu, M. (2004). "Afet Yönetiminde Coğrafi Bilgi Teknolojilerinin Rolü", *Doğu Coğrafya Dergisi* 9(12), 67-101.
- Diamond, M. A. (1986). "Resistance to Change: A psychoanalytic Critique of Argyris and Schon's Contributions to Organization Theory and Intervention", *Journal of Management Studies*, 23, 543-561.
- Durieux-Paris, S., Genin, P. ve Thierry, C. (2007). Document de synthèse du projet. GdR Macs, Prise de décision dans la chaîne logistique en monde incertain.
- Dwyer, F.R., ve Welsh, M.A. (1985). "Environmental Relationships of the Internal Political Economy of Marketing Channels", *Journal of Marketing Research*. 22(4), 397-414.
- EFQM (2003). *Kamu ve Sivil Toplum İçin Mükemmellik Modeli El Kitabı*, İstanbul: KalDer Yayınları.
- Eriş, E. D. (2008). "Lojistik Sektöründe Pazar Yönlü-Öğrenme Yönlü Olma ve Yenilikçiliğin İşletme Performansına Etkisi Üzerine Bir Araştırma", Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Eryiğit, U., Saraç, E., Sayar, S., Yetim, Ö., Furuncu, H., Ocak, Z., Balcı, Z. ve Çakıroğlu, E. (2012). UMKE ve Trabzon UMKE'nin Van - Erçiş Depremindeki Çalışmaları, *The Journal of Academic, Short Report*, 55-60.
- EFQM (2003). *The EFQM Excellence Model*, European Foundation For Quality Management, Brussels.
- Fornell, C. ve Larcker, D.F. (1981). "Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error", *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- Hair, J. F., Black, W.C., Babin, B.J. ve Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis*, 7th ed., New York: Macmillan.
- Harmon, H.A., Brown, G., Widing, R.E. II ve Hammond, K.L. (2002). "Exploring the sales manager's feedback to a failed sales effort", *Journal of Business and Industrial Marketing*, 17(1), 43-55.
- Hayes, R.H. ve Wheelwright, S.C. (1984). *Restoring Our Competitive Edge: Competing Through Manufacturing*, New York: Wiley.
- Heaslip, G., Sharif, A. M., & Althonayan, A. (2012). Employing a systems-based perspective to the identification of inter-relationships within humanitarian logistics. *International Journal of Production Economics*, 139(2), 377-392.
- Hu, J., Zeng, A.Z. ve Zhao, L. (2009). "A comparative study of public-health emergency management", *Industrial Management & Data Systems* 109 (7), 976-992.
- Hu, L-T. ve Bentler, P. M. (1999). "Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives.", *Structural Equation Modeling*, 6, 1-55.
- Hult G. T. M. (1998). "Managing the International Strategic Sourcing Function as a Market-Driven Organizational Learning System", *Decision Science*, 29, 193-216.
- Hunt, S. (1990). "Commentary on an Empirical Investigation of a General Theory of Marketing Ethics", *Journal of the Academy of Marketing Science*, 18(2), 173-177.
- Janbulingam, T., Kathuria; R. ve Doucette, W.R. (2004). "Entrepreneurial Orientation as a Basis for Classification Within A Service Industry: The Case of Retail Pharmacy Industry", *Journal of Operations Management*, 23-42.

- Johnson, J. L. ve Sohi, R. S. (2003). "The Development of Interfirm Partnering Competence: Platforms for Learning, Learning Activities, and Consequences of Learning", *Journal of Business Research*, 56, 757-766.
- Kaynak, R. and Tuğer, A. T. (2014) "Coordination and collaboration functions of disaster coordination centers for humanitarian logistics." *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 109: 432-437.
- Kazanjian R.K. Drazin R ve Glynn M, A. (2000). "Creativity and technological learning:the roles of organization architecture and crisis in large-scale Project", *J. Eng. Technol. Manage.* 17, 273-298.
- Kennedy, K. N., Goolsby J. R. ve Arnould, E. J. (2003). "Implementing a Customer Orientation: Extension of Theory and Application", *Journal of Marketing.* 67/10, 67-81.
- Kim M., Sharman, R., Cottone, C.P.C., Rao, H.R. ve Upadhyaya, S.J. (2012). "Assessing Roles of People, Technology and Structure in Emergency Management Systems: A Public Sector Perspective", *Behaviour and Information Technology*, 31(12), 1147-1160.
- Kline, R. B. (1998). *Principal and practice of structural equation modeling*, New York: The Guilford Press.
- Krause, D., Pagell, M. ve Curkovic, S. (2001). "Toward a Measure of Competitive Priorities for Purchasing", *Journal Of Operations Management*, 19, 497-512.
- Langerak, F. (2003) "The effect of market orientation on positional advantage and organizational performance", *Journal of Strategic Marketing*, 11 (2), 93-115.
- Lee, S.M., Kim, S.T ve Choi, D. (2012). "Green supply chain management and organizational performance", *Industrial Management & Data Systems*, 112 (8), 1148-1180.
- MacCallum, R. C., Browne, M. W. ve Sugawara, H. M. (1996). "Power analysis and determination of sample size for covariance structure modeling", *Psychological Methods*, 1, 130-149.
- McConnell, A. (2010). *Understanding policy success: Rethinking public policy*. Palgrave: Basingstoke.
- Mitchell, T. (2003), *An operational framework for mainstreaming disaster risk reduction*, Benfield Hazard Research Centre Disaster Studies Working Paper 8, London.
- Moorman, C. ve Miner, A. S. (1998). "Organisational Improvisation and Organizational Memory. *Academy of Management Review*, 23(4), 698-723.
- Morris, S.A. ve Strickland, T.H. (2009). "Exploration of information system process improvements and firm performance", *The Journal of Computer Information Systems* 49 (2), 86-91.
- Nakip, M. (2003). *Pazarlama Araştırmaları – Teknikler ve SPSS Destekli Uygulamalar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Narver, J. C. ve Slater, S. F. (1990). "The effect of a Market Orientation on Business Profitability. *Journal of Marketing*", 54 (4), 20-35.
- Nunnally, J. (1978). *Psychometric theory*, New York: McGrawHill.
- Özmen, B., Nurlu, M., Kuterdem, K. ve Temiz, A. (2005). "Afet Yönetimi ve Afet İşleri Genel Müdürlüğü", *Deprem Sempozyumu*, 23-25 Mart 2005, İzmit, 1472-1474.
- Özmutaf, N. M. ve Akın, N. (2013). "Sivil Toplum Kuruluşlarında Kıyaslama: Yönetici ve Üye Perspektifi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C.4, S.9., 119-135.
- Palttala, P., Boano, C., Lund, R. ve Vos, M. (2012). "Communication Gaps in Disaster Management: Perceptions by Experts from Governmental and Non-Governmental Organizations", *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 20 (1), 2-12.
- Panayides, P. M. (2007). The impact of organizational learning on relationship orientation, logistics service effectiveness and performance. *Industrial Marketing Management*, 36(1), 68-80.

- Paton, R. (2003). *Managing and Measuring Social Enterprises*, London: Sage.
- Pinkowski, J. (2008). *Disaster Management Handbook*, Florida: CRC Press.
- Poister, T.H. (2003). *Measuring Performance in Public and Nonprofit Organisations*, New York: Wiley.
- Raju, E. ve Becker, P. (2013). "Multi-organisational coordination for disaster recovery: The story of post-tsunami Tamil Nadu, India", *International Journal of Disaster Risk Reduction*.4, 82-91.
- Rolland, E., Patterson, R.A., Ward, K. ve Dodin, B. (2010). "Decision support for disaster management", *Operations Management Research* 3, 68-79.
- Rongier, C., Didier, G., Lauras, M. ve Galasso, F. (2010). "Towards a Performance Measurement System to Control Disaster Response", L. M. Camarinha-Matos et al. (Eds):PRO-Ve-2010, IFIP AICT 336, 189-196.
- Sackman, S. A. (1991). *Cultural Knowledge in Organizations*, Newbury Park: Sage Publications.
- Salavou, H. (2002). "Profitability in Market-oriented SMEs: Does Product Innovation Matter?", *European Journal of Innovation Management*, 5(3):164-171.
- Schaafstal, A.M., Johnston, J.H. ve Oser, R.L. (2001). "Training Teams for Emergency Management", *Computers in Human Behavior* 17, 615-626.
- Schumacker, R. E. ve Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modeling*, 2nd ed., Mahwah: Erlbaum.
- Senge, P. M. (2000). *Beşinci Disiplin*", A. İldeniz ve A. Doğukan (Çev), 7.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Shah, R. ve Ward, P. W. (2007). "Defining and developing measures of lean production", *Journal of Operations Management*, 25, 785-805.
- Sheu, J.B. (2007). "An emergency logistics distribution approach for quick response to urgent relief demand in disasters" *Transportation Research Part E* 43, 687-709.
- Son, J., Aziz, Z., & Peña-Mora, F. (2008). Supporting disaster response and recovery through improved situation awareness. *Structural Survey*, 26(5), 411-425.
- Stewart, L. Greg, Manz, C. Charles, Sims ve P. Henry. (1999). "Team Work and Group Dynamics", New York: John Wiley & Sons.
- Şimşek, Ö. (2007). *Yapısal Esitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları*, Ankara: Ekinoks.
- Tang, C.S. (2006). "Perspectives in supply chain risk management", *International Journal of Production Economics*, 103, 451-488.
- Tindall, K ve Hart, P. (2011). "Evaluating government performance during consular emergencies:Toward an analytical framework", *Policy and Society* 30, 137-149.
- Turgut, B.T., Tas, G.,Herekoglu, A., Tozan, H. ve Vayvay, O. (2011). "A fuzzy AHP based decision support system for disaster center location selection and a case study for Istanbul", *Disaster Prevention and Management* 20 (5), 499 -520.
- Vink, K. ve Takeuchi, K. (2013). "International comparison of measures taken for vulnerable people in disaster risk management laws", *International Journal of Disaster Risk Reduction* 4, 63-70.
- Ward, P.T., Duray, R., Leong, G.K. ve Sum, C.C., (1995). "Business environment, operations strategy, and performance:an empirical study Singapore manufacturers", *Journal of Operations Management*, 99-115.
- Wiig, M. K., (1997). "Integrating Intellectual Capital and Knowledge Management", *Long Range Planing*, 30, 401.
- Zhou, Q., Huang, W. ve Zhang, Y. (2011). "Identifying critical success factors in emergency management using a fuzzy DEMATEL method", *Safety Science* 49, 243-252.

EK 1: ANKET SORULARI

Liderlik

Liderler misyon, vizyon, değerler ve etik kurallarını oluşturur ve davranışlarıyla örnek olur.
Liderler yönetim sistemi ve performansına ilişkin iyileştirmeleri tanımlar, izler ve yönlendirir.
Liderler kurumun dış paydaşlarla ilişkilerini yürütür.
Liderler mükemmellik kültürünü kurum çalışanlarına aşılar.
Liderler kurumsal gelişime yönelik değişim sürecini etkili biçimde yönetir.

Strateji

Vizyon ve misyonumuz çalışanlarımız tarafından bilinmektedir ve paylaşılmaktadır.
Kurumumuz stratejik planlarımız doğrultusunda yönetilmektedir.
Stratejik planlarımız etkin biçimde uygulanmaktadır.
Stratejik planlarımız çalışanlar tarafından bilinir.
Stratejik planlarımız önemli gelişmeler olduğunda gözden geçirilir ve güncellenir.
Kurumumuzda eğitim yüksek derecede önceliğe sahiptir.
Çalışanların iş ile ilgili becerilerini geliştirmek için geniş eğitim olanakları sağlanmıştır.
Kurumumuzda görevlere yönelik eğitimler verilmektedir.
Kurumumuzda eğitime yeterli miktarda süre ayrılmaktadır.
Kurumumuzda görevlere yönelik konferans ve seminerler düzenlenmektedir.
Kurumumuzda eğitim maksatlı gezi ve incelemeler yapılmaktadır.
Kurumumuzda çalışanlar saha deneyimi kazandırmak için afet alanında görevlendirilmektedir.

Lojistik Yetenek

Kurumumuzun görev mahalline intikal süresi kısadır.
Kurumumuz belirlenen tarihte hizmet/ürünleri teslim etmektedir.
Kurumumuz stoklarında yeterli miktarda ürün bulundurmaktadır.
Kurumumuz ürün taleplerine hızlı cevap vermekte, gerekirse süreci hızlandırabilmektedir.
Kurumumuz talepleri yerine getirmede her zaman titizlik göstermektedir.
Kurumumuzun lojistik altyapısı (sipariş, depolama, stok yönetimi vb.) genel olarak yeterlidir.
Ekipmanlarımız uluslararası standartlara uygundur.
Yeni teknolojileri takip edilmektedir.
Süreçlerimizde yeterli sayıda ekipman kullanılmaktadır.
Afet bölgesinde ekipman kaybımız en alt seviyededir.

Kurumlar arası İşbirliği ve Koordinasyon

Kurumumuz ile benzer kurumlar arasında;
..... yardım faaliyetleri konusunda işbirliğine gidilmektedir.
..... yardım faaliyetlerinin koordinasyonu birlikte yürütülmektedir.
..... yardım faaliyetleri kapsamında takım çalışması yapılmaktadır.
..... yardım faaliyetleri açısından ortak bir vizyon paylaşılmaktadır.
..... yardım faaliyetleri kapsamında gerekli kaynaklar paylaşılmaktadır.
..... düzenli bilgi paylaşımı yapılmaktadır.

Fonksiyonlar arası Koordinasyon

Kurum içi bölümler;
..... yardım faaliyetlerine ilişkin düzenli olarak görüşmektedirler.
..... birbirleri ile entegre biçimde çalışmaktadır.
..... yardım hizmetleri doğrultusunda şekillendirilmiştir. .
..... ellerindeki kaynakları etkin olarak paylaşır.
..... ellerindeki bilgileri etkin olarak paylaşır.
Çalışanlarımız arasında güçlü bir takım ruhu vardır.
Çalışanlarımız takım halinde çalışınca bir değere sahip olduklarını bilirler.
Çalışanlar, ortak amaçlar doğrultusunda kurumu hedefe doğru götürürler.
Çalışanların takım olarak paylaştığı ortak bir kurum vizyonu vardır.

Sorunları çözmek için takım halinde bir araya geliriz ve başarı takımın başarısı olur.
Kurum çalışanları ile gönüllüler arasında tam bir takım ruhu vardır.

Öğrenme Odaklılık

Öğrenme odaklılığımız yardım faaliyetleri kapsamında önemli avantaj sağlamaktadır.
Öğrenme, gelişmemizde anahtar rol üstlenmiştir
Çalışanların öğrenimi işletmemizde bir masraf olarak değil, yatırım olarak görülür
Öğrenmeden vazgeçildiğinde, bu işletmenin geleceği hayati tehlikeye girer, varlığını sürdürülemez.

Bilgi Paylaşımı

Kurumumuzda toplanan bilgiler paylaşım maksadıyla veri tabanında tutulmaktadır.
Kurumumuzda toplanan bilgiler karar vericiler tarafından kullanılmakta ve paylaşılmaktadır.
Kurumumuzda toplanan bilgiler karar vericiler tarafından kullanılmakta ve paylaşılmaktadır.
Kurumumuzda geçmiş deneyimlerden çıkarılan dersler tüm çalışanlarca paylaşılmaktadır.
Kurumumuzdaki başarısızlıklar daima analiz edilir, bundan çıkarılan dersler konuşularak paylaşılır
Kurumumuzda tecrübe ve hatalardan çıkarılan dersleri paylaşmada pek çaba gösterilmez

Verimlilik Performansı

Hizmet tam zamanında yerine getirilmektedir.
Talepler tam zamanında karşılanmaktadır.
Acil müdahale problemleri süratle çözüme kavuşturulmaktadır.
Hizmetler tam ve eksiksiz olarak yerine getirilmektedir.
Hizmetin kalitesi uluslararası standartlardadır
İhtiyaç sahiplerine kaliteli hizmet verilmektedir.
Yardım faaliyetleri minimum maliyetle yürütülmektedir.
Yardım bütçesi en iyi şekilde kullanılmaktadır.
Envanter maliyetleri etkin bir şekilde yönetilmektedir.

Etkinlik Performansı

Kurumumuz operasyonel anlamda son derece esnekler.
Kurumumuz faklı afet tiplerine hızla adapte olabilmektedir.
Kurumumuz afete yönelik yerel ihtiyaçlara hizmet verebilir.
Kurumumuz afet konusunda yenilikçi hizmetleri teşvik edip destekler.
Kurumumuz afet konusunda yenilikçi hizmetleriyle bilinmektedir.
Kurumumuzda afet konusunda yeni teknik ve teknolojiler takip edilerek ustalıkla kullanılmaktadır.

VERGİLERİN SEÇMEN DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ*

THE IMPACT OF TAX OVER THE POLITICAL PREFERENCES OF VOTERS: THE CASE OF SAKARYA PROVINCE

Doç. Dr. Gökhan DÖKMEN¹

Canan OVA²

ÖZET

Demokrasinin hâkim olduğu bir siyasal sistem içerisinde, siyasi iktidarın belirlenmesinde seçmen önemli bir yer tutmaktadır. Seçmen siyasi iktidarın belirlenmesi noktasında tercihte bulunurken birçok faktörden etkilenir. Seçmen tercihini etkileyen sosyolojik ve psikolojik faktörlerin yanında ekonomik faktörlerde önemli bir yer tutmaktadır. Siyasi tercihlerin ve seçmen davranışlarının şekillenmesinde ekonomik faktörler içerisinde yer alan vergiler etkilidir. Siyasi aktörlerin seçmen tercihlerini etkilemek için kullandığı araçlardan biri olan vergi politikaları özellikle seçim dönemlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışma seçmenlerin tercihleri üzerinde vergilerin ne düzeyde etkili olduğunu öğrenmek amacıyla yapılmıştır. Sakarya ilinde 445 katılımcı seçmen ile yapılan anket çalışmasından elde edilen bulgulara göre, seçmenlerin siyasi tercihlerinin belirlenmesinde vergilerin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca seçmenlerin vergi politikalarına duyarlı olduğu görülmüştür. Öte yandan seçmen tercihinde vergi politikalarının yanı sıra siyasi partilerin ekonomik başarısı, ülkedeki siyasi gündem ve seçmenlerin sahip olduğu ideolojik faktörlerin de etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Seçmen, Seçmen Tercihi, Vergi, Vergi Politikaları, Siyasi Parti.

JEL Sınıflandırma Kodları: D72, H26, H50.

ABSTRACT

In a political system dominated by democracy, voter has an important role in determining the government. Voter preferences are influenced by many factors while voter is at the point of determining the political power. Economic factors, as well as sociological and psychological factors that influence voter preference, have incontrovertible role. In shaping political preferences and voting behavior taxes are important alongside the other economic factors. One of the instruments used by political actors to influence voter preferences, tax policy has an important role especially during the election period. This study was conducted to find out the level of the taxes on the preferences of voters. According to the findings obtained from the survey which was applied 445 voters in Sakarya province, taxes have influence on voter preferences. It was also found that voters are sensitive to tax policy. On the other hand, it was found that the economic success of political parties, the political agenda in the country, and the voters' political ideologies are effective on the voter preferences as well as tax policy.

Keywords: Voter, Voter Preferences, Tax, Tax Policy, Political Parties.

JEL Classification Code: D72, H26, H50.

* Bu çalışmaya "Verginin Seçmenlerin Siyasi Tercihleri Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Çalışma Sakarya İli Örneği" adlı yüksek lisans tez çalışması temel oluşturmuştur.

¹ Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, gokhan.dokmen@beun.edu.tr

² Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, ovacanan@gmail.com

1. GİRİŞ

Demokrasinin egemen olduğu toplumlarda halk kendisini yönetecek kişi veya kişileri seçimle iş başına getirir. Demokratik bir siyasi süreç içerisinde halkın kendisini yönetecek siyasi partileri belirlemesinin en etkin yollarından birisi oy verme davranışıdır. Seçmen kimliği ile siyasi sürece dahil olan bireyler iktidarda görmek istediği siyasi partilere oy verecektir.

Seçmenler siyasi sürece dahil olurken siyasi tercihinin belirlenmesi aşamasında bazı faktörlerden etkilenir. Bu faktörler sosyo demografik, psikolojik ve ekonomik faktörler şeklinde sıralanabilir. Ekonomik faktörler seçmen tercihlerini etkileyen faktörler arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Siyasi iktidarla seçmenler arasındaki ilişkiyi açıklamakta yardımcı olan vergiler, seçmen tercihlerini etkileyen ekonomik faktörler arasında oldukça önemlidir. Seçmenlerin oy tercihinde bulunurken vergileri ne derece göz önünde bulundurduğu konusu seçmen tercihlerini açıklayabilmek bakımından önem taşımaktadır. Bu bakımdan vergilerin seçmen tercihleri üzerindeki etkisine yönelik “Seçmenlerin siyasi tercihinin şekillenmesinde siyasi partilerin vergilere yönelik politikaları etkilidir” hipotezi oldukça önem kazanmaktadır.

Yapılan bu çalışmada vergilerin seçmen tercihleri üzerindeki etkisine yönelik bu hipotez incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak teorik yaklaşımlar çerçevesinde seçmen davranışlarına etki eden değişkenlere yer verilmiştir. Bu değişkenler sosyodemografik, psikolojik ve ekonomik faktörler başlıkları altında ele alınmıştır. İzleyen aşamada alan araştırması, araştırma modeli, araştırmanın amacına ve önemine, araştırmanın varsayımları ve kısıtlılıklarına, evren ve örnekleme, veri toplama yöntem ve araçlarına yönelik bilgilere yer verilmiştir. Sonrasında ise Sakarya ilindeki örneklem grubuna uygulanmış anket sonuçları, SPSS programı yardımıyla değerlendirilmiştir.

2. SEÇMEN DAVRANIŞLARINA DAİR TEORİK YAKLAŞIMLAR

Bu kısımda seçmen davranışlarının teorik çerçevesine ilişkin olarak üç yaklaşım ele alınmıştır. Bunlardan birincisi, sosyal faktörlerin seçmen davranışları üzerindeki etkisini ele alan ve Columbia ekolü tarafından incelenen sosyolojik modeldir. İkincisi, seçmen davranışlarının arkasında yatan psikolojik etmenleri araştıran ve Michigan ekolü tarafından incelenen psikolojik modeldir. Üçüncü teorik yaklaşım ise ekonomik değişkenlerin seçmen davranışları üzerindeki etkisini ele alan ve Rasyonel Beklentiler Ekolü tarafından incelenen ekonomik modeldir (Antunes, 2010:146).

2.1. Sosyolojik Yaklaşım

1940’lı yıllarda Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan ilk seçmen davranışı araştırmaları sosyolojik yaklaşıma dayanmaktadır. Bu yaklaşımda seçmenlerin oy kararı alırken ne gibi etmenlerden etkilendiği ele alınmakta ve parti politikalarının, medyanın ve kampanyaların seçmenler üzerinde ne tür etki oluşturduğu incelenmektedir (Antunes, 2010:146).

Sosyolojik yaklaşımın temelinde, seçmen tercihlerinin ve davranışının bireylere ait sosyal kimlikler tarafından belirlendiği varsayımı yatmaktadır (Beren, 2013:195). Columbia Ekolü olarak da ifade edilen bu yaklaşıma göre, politik tercihlerin belirlenmesinde sosyal özellikler (bölünmeler) belirleyici rol oynamaktadır. Seçmenlerin dinsel, etnik ve mesleki farklılıkları, sosyal bölünmelerin temel kaynağıdır ve sosyal yaklaşım, seçmen davranışlarının toplumdaki bölünmüşlük tarafından belirlendiğini savunmaktadır. Bu bölünmüşlük seçmenlerin parti tercihlerini dini duygular gibi alışkanlıklar üzerine yapılandırıldığını öne sürmektedir. Bu konu üzerine yapılan araştırmalar da bu görüşü teyit eder niteliktedir. Sosyolojik görüşe göre, genellikle sınıf farklılıklarının parti tercihlerini yansıttığı söylenebilir (Gökçe, Akgün ve Karaçor, 2002:7-8)

Sosyolojik yaklaşıma göre, seçmenler siyasi partiler arasında seçim yapmaktadır ve seçmenlerin siyasi tercihlerini aile, sosyo-ekonomik statü, ait olunan grup, din gibi değişkenler etkileyebilmektedir (Boiney ve Paletz, 1991:5; Akt. Arıman, 2013:6).

Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet (1944), tarafından yapılan bir çalışmada, seçmenlerin ait oldukları siyasi grupların dışına pek çıkmadığı ortaya konulmuştur. Çalışmada seçmenlerin sosyal kimlikleri neyse politik tercihlerinin de o yönde şekillendiği ifade edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada seçmen tercihlerini etkileyen sosyolojik faktörlerden üç çeşit olası etki üzerinde durulmuştur. Seçmen tercihlerini etkileyen faktörler;

- Siyasete karşı ilgisiz olan seçmenlerin ilgisinin artırılması bu seçmenlerin oylama davranışı bakımından daha etkin hale getirilmesi,
- Sosyal bir varlık olan seçmenin, partiye bağlılıklarının artırılması,
- Oylama davranışı bakımından kararsız olan seçmenlerin kararlı hale dönüştürülmesi, şeklinde ifade edilebilir.

Siyasete karşı ilgisiz olan seçmenlerin kampanya gibi faaliyetlerle yatkın olduğu partiye oy vermesinde etkili olunabilmektedir. Aynı zamanda seçmenlerin partiye bağlılıklarının artırılması seçmen davranışlarında etkili sosyal bir faktördür. Kendilerini belirli bir sosyal gruba ait gören seçmenler fikir liderlerinin etkisinde kalıyor. Bu aidiyet hissi ile seçmenlerin partiye olan bağlılıkları artabilmektedir. Ayrıca oylama davranışı bakımından kararsız olan bireyler sosyal çevrelerinden önemli ölçüde etkilenebilmektedirler. Bu durumda sosyal yaklaşıma göre bireylerin oylama davranışında bulunurken bireysel bir davranış değil sosyal bir davranış sergilediği söylenebilir (Antunes, 2010:147-149).

Bu ekolde oylama davranışı seçmenin siyasi düşüncesi olarak ele alınmış ve sosyal özelliklerin siyasi tercihleri belirleyen ve şekillendiren önemli bir etken olduğunun altı çizilmiştir. Bu ekolde ayrıca, bireyler sosyal bir varlık olarak kabul edilmiş ve bireylerin siyasal düşüncelerinin sosyal özelliklerinden bağımsız olarak ele alınamayacağı ifade edilmiştir (Visser, 1998:20-26).

Seçmen tercihine dayalı sosyolojik yaklaşım, bireysellikten uzak ve bireyselliğin aksine grup davranışlarının seçmen tercihlerine olan etkisi üzerinde durmuştur. Seçmenlerin tercihinde sosyal çevre, ait hissedilen veya ait olunan grup, çalışma ortamı gibi birçok sosyal faktör etkili olmaktadır. Özetle bu yaklaşımın konusunun grup temelli olduğu söylenebilir (Özkan, 2007:86).

Yukarıda genel özellikleri verilen sosyolojik yaklaşımda, seçmenlerin parti tercihleri sanki dini bir aidiyet ve vazgeçilmez alışkanlıklar olarak tanımlanmakta ve seçmenlerin her bir seçimde kullandığı oy da bu değişmez kimliğin teyit edilmesi şeklinde ele alınmaktadır (Norris, 1998, Akt. Akgün, 2000:77).

2.2. Psikolojik Yaklaşım

Michigan Üniversitesi Ulusal Seçim Araştırmaları Merkezi tarafından yayınlanan ve alanında bireyler üzerine odaklanmış ilk bilimsel çalışma olma niteliğine sahip olan *Amerikan Seçmeni* isimli eser ile siyaset sosyolojisi sosyo-psikolojik yaklaşım ile tanışmıştır (Campbell vd., 1960 Akt. Gökçe, Akgün ve Karaçor, 2002:8).

Sosyo-psikolojik yaklaşım seçmen tercihlerinde, bireylerin çocukluk dönemlerinden başlayan siyasal sosyalleşme sürecinin önemli oranda etkili olduğu varsayımı ile hareket etmektedir. Bu yaklaşıma göre, siyasal sosyalleşme süreci neticesinde kazanılan siyasal tutumlar ve ideolojik yönelimler seçmen davranışına yön vermektedir (Beren, 2013:195).

Michigan ekolü, seçmenlerin sosyal bir varlık olduğuna dikkat çeken Columbia Okulunun aksine, birey olarak seçmen fikrini vurgulamıştır. Michigan Okulu mensuplarına göre, çoğu seçmenin bir partiye yönelik olarak geçmiş algılarına göre şekillenen fikirleri bulunmaktadır ve bu fikirler oy tercihini etkileyebilmektedir (Gümüş, 2009:26).

Bu yaklaşımın temelini *partizanlık* kavramı özetlemektedir. Partizanlık, siyasi partilerin kendi programlarını anlatmalarına ve diğer bazı faaliyetlere gerek olmaksızın bireylerin kendilerini bir partiye taraftar olarak görmeleri şeklinde ele alınabilir (Antunes, 2010:153-155). Bu bakış açısı, kişilerin herhangi bir partiye karşı psikolojik bağlılık duymasını temel almaktadır (Kalender, 2000:57). “Psikolojik sevgi bağı” olarak belirtilen bu bağın oluşumunun çocukluk yıllarına kadar uzandığı ifade edilmektedir. Diğer taraftan parti kimliği şeklinde somut olarak ifade edilen bu bağlılığın, adeta dinsel bir bağlılığı andırdığı da ileri sürülmektedir (Çinko, 2006: 110).

Psikolojik yaklaşımda, adayların imajlarının da karar verme sürecinde etkili olduğu ifade edilmektedir. Adayın imajı, sosyal değer değişkeniyle çok yakından ilişkilidir ve adayların siyasal parti üyeliğinde etkili bir faktördür. Örneğin, Clinton’un başarılı kampanyasının büyük bir kısmında bir aday olarak Clinton’un kendisinin pozitif bir insan olması önemli bir etken olduğu ifade edilmiştir (Newman, 1994:72; Akt. Güllüpunar, Diker ve Aslan, 2013:8).

Partiyle özdeşleşme modeli olarak da anılan seçmen davranışına psikolojik yaklaşım, seçmenin bir partiye duyduğu sevgi ve bağlılığı ifade etmektedir. Bu bağlılık bir taraftarın futbol takımı tutması gibi de

değerlendirilmektedir. Bireyin partisiyle özdeşleşmesi için herhangi hukuki bir bağının bulunması da şart değildir (Özkan, 2007:88).

Temel varsayımları bu şekilde gösterilen psikolojik model, gruplar yerine bireyler üzerinde odaklanmış ve seçmenlerin küçük yaşlarda ailelerinin ve çevrelerinin etkisi altında gerçekleşen siyasal sosyalleşme sürecinde kazandığı siyasal tutumlar ve ideolojik yönelimlerin ileriki yaşlarda onların parti tercihi üzerinde son derece etkili olduğunu vurgulamıştır (Akgün, 2000:78). Başka bir ifadeyle, kişinin küçük yaşlarda maruz kaldığı siyasal etkinin onun ilerleyen dönemlerdeki siyasal tercihlerinde psikolojik bir faktör olarak ortaya çıkmakta olduğunu altı çizilmiştir (Güllüpunar, Diker ve Aslan, 2013:8).

2.3. Ekonomik Yaklaşım

Seçmen davranışlarını ekonomik faktörler açısından inceleyen ekonomik yaklaşım, Rasyonel seçmen hipotezine dayanmaktadır. Bu hipoteze göre; seçmenlerin kararlarında etken olan temel faktör, devletten sağlanan faydadır. Seçmenler seçim sürecinde, kendilerine en fazla gelir sağlayacak veya kendilerini en az zarara uğratacak siyasal partiye oy verirler. Bu bağlamda, vergi yükü ile seçmen davranışları arasında organik bir ilişkinin olduğu iddia edilebilir. Zira, devletle vatandaş arasındaki ekonomik ilişkinin en temel iki değişkeni, kamusal hizmetler ve vergilerdir. Vergi bireyler için gelir kaybına neden olan, harcanabilecek geliri ve tasarrufları azaltan bir maliyet unsurudur ve rasyonel bireyin seçim tercihinin, maruz kalacağı vergi yükünden etkilenmesi muhtemeldir (Demir, 2013:38).

Seçmen davranışına ekonomik olarak yaklaşanların temel varsayımı; kişinin kendi çıkarlarını iyi bildiği, çıkarlara en iyi şekilde hizmet edecek bir adayı veya partiyi değerlendirdiği ve bunun sonucunda en uygun adaya veya partiye oy kullandığıdır (Kalender, 2000:61).

Ekonomik yaklaşım, “geçmişe dönük oy verme” yaklaşımı olarak da bilinmektedir. Bu anlayışa göre; seçmen iktidardaki partinin genel faaliyetlerini izler ve kendi ekonomik durumunu göz önünde bulundurur. Bireyler politikaların işleyişinden çok sonuçlarına odaklanmaktadır. Seçmenler oy verdikleri partilerden beklediği faydayı sağlayamadığı takdirde diğer seçimlerde başka partileri tercih edebilecektir (Gökçe, Akgün ve Karaçor, 2002:9).

Ekonomik tercih yaklaşımı, kişinin hatır için herhangi bir partiye oy kullanmasının söz konusu olmaması, seçmenin politik amaçlarının üzerine odaklanarak sosyal çevreyi fazlaca dikkate almaması ve seçmenin kullanacağı oy ile ilgili daha çok politik bilgilere sahip olmak istemesi gibi özellikleri bakımından partiyle özdeşleşme (sosyo-psikolojik) modelinden ayrılmaktadır (Harrop ve Miller, 1987:145; Akt. Doğan ve Göker, 2010:162).

Ekonomik yaklaşıma göre, seçmenler çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Çoğu kamu maliye teorisyeni ve ekonomist dolaylı olarak bir hükümetin işlevinin sosyal refah seviyesini en yükseğe taşımak olduğunu varsaymıştır. Bir demokraside siyasi partiler politikalarını kesinlikle oy toplamak için hazırlamışlardır. Bir demokraside hükümet oylarını alabileceği en üst noktaya taşımak için hareket etmektedir. Seçmenin kararı hükümetteki partinin uygulamalarından parti iktidarı süresince elde ettiği kazanç yararının kıyaslanmasıyla oluşur. Mevcut iktidarı karşıt partinin iktidarda olma durumlarıyla kıyaslama yapılmaktadır. Seçmen gelecekteki hükümeti seçerken her bir partinin geçmiş performanslarını onların muhtemel davranış değişikliklerini hesaba katarak yani düşünerek analizini şekillendirmekte ve hangi partiye oy vereceğini belirlemektedir. Bilinçlendirilmiş seçmenler kararlarını verirken başkalarının tercihlerinden etkilenmez. Her bir seçmen kendisine en çok neyin fayda sağlayacağını, hükümetin ne yaptığını ve diğer partilerin eğer iktidarda olsalardı ne yapıyor olacağını bilmektedir. Eğer seçmen bilgili olursa hangi partiden ne fayda sağlayacağını da bilmekte ve buna göre hareket etmekte olduğu ifade edilebilir (Downs, 1957:135-139).

Temsili demokrasilerde karar alma süreçlerine ilişkin çalışmalarda genellikle Downs (1957)'un öne sürdüğü model temel alınmış, rasyonel ve kendi çıkarını kollayan politikacı, seçmen ve bürokratların olduğu bir sistemde temsili demokrasilerin kamu harcamalarının artışına, etkinsizliğe, israfa ve istikrarsızlığa nasıl yol açtığı gösterilmiştir (Kayıran, 2013:175).

Kamu tercihi teorisyenlerinden Antony Downs “Ekonomik Siyaset Kuramı” adlı eserinde fayda-maliyet esasına göre bencil-rasyonel bireylerin düşünceleri çerçevesinde siyasal davranışları incelemiştir. Downs demokrasi incelemelerinin merkezine parti rekabetini, seçimler ve seçmenlerin öncelikleri ile ilişkilerini yerleştirmiş, rekabet eden partilerin siyasetini de buna eklemiştir. Downs, siyasal aktörlerin kamu yararına yönelik hareket ettiği düşüncesine karşı çıkmıştır. Siyasal olanın analizinde de mümkün merteye kişisel çıkarlara göre hareket edildiğini belirtmiştir. Downs seçmenlerin karar alternatifleri arasındaki dengeyi sağlaması, seçime katılan

adayların ve partilerin farklılaşma beklentisine dayanmaktadır. Partilerin farklılaşması beklentisi, seçmenin A partisi zaferinden ve B partisinin zaferinden beklediği faydalar arasındaki farklılık olarak tanımlanır. Seçmen, B partisine oranla A'dan daha fazla yarar sağladığında oyunu A ya verir; A'ya oranla B'den daha fazla beklentisi varsa oyunu B için kullanır. Eğer seçmenlerin partiden sağlayacağı bir yarar yoksa seçmenler seçimlere ve partilere ilgisizleşecektir. Başka bir ifadeyle faydalarında bir değişme yaşanmıyorsa seçime katılmayacağı söylenebilir (Schmidt, 2001:137-140; Akt. Akcagündüz, 2010:31-32).

Seçmenler ve politikacılar her şeyden önce kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeyi tercih edecektir. Politikacılar oylarını en yüksek düzeye çıkarmak için politikalar izlerken aynı zamanda seçmenler de kişisel çıkarları doğrultusunda hareket edecektir. Downs (1957), seçmenler ile politikacılar arasındaki ilişkiyi daha açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Downs'a göre; seçmenler ödediği vergiye kıyasla elde edecekleri faydayı, politikacılar ise elde edebileceği oy sayısını maksimize etmeye çalışır. Bu nedenle seçmenler çıkarlarını en iyi şekilde sağlayacak olan adaya oylarını verirken; politikacılar da seçmenlerin fayda maksimizasyonunu gerçekleştirecek harcama programlarını hazırlar. Yani piyasa karar alma mekanizmasında önemli bir unsur olan "kar" elde etme motifinin yerini siyasal karar alma mekanizmasında "oy" sayısını artırma motifi almaktadır (Şener, 1998:158).

Downs'a (1957), göre seçmenler oy kullanırken şu şekilde davranırlar (Şener, 1998:158-159):

- Seçmen baştaki parti ile muhalefetteki partilerden hangisinin, devletten beklediği gelir akımını maksimize edeceğini göz önünde bulundurarak oyunu kullanır.
- Hükümeti kurmak için rekabet eden partilerin sayısı iki ise bunlardan tercih ettiğine oyunu verecektir. Eğer ikiden fazla siyasi parti rekabet ediyorsa diğer seçmenlerin tercihlerini de göz önünde bulundurarak; ya partisinin kazanma şansı varsa partisine ya da hiç kazanma şansı yoksa tutmadığı partinin kazanmasını önleyecek olan başka bir partiye oy verecektir.
- Eğer seçmen ileriye dönük bir kimse ise, partisinin gelecek seçimde kazanma şansını arttırmak için şimdiki seçimde kazanma şansı olamasa bile, tutmakta olduğu partiye oyunu verecektir.
- Eğer seçmen parti programlarının benzerliği nedeniyle kendi tercihleriyle uyuşan herhangi bir partiyi seçemezse bu durumda; ya oyunu kullanmaktan vazgeçer ya da programları birbirine benzeyen partilerin geçmişteki performanslarını değerlendirerek ona göre bu partilerden birisine oyunu verir veyahut çekimser kalabilir.

Rasyonel tercih yaklaşımında seçmenler yalnızca geleceği değil geçmişi sağduyu ile değerlendirerek oyunu kullanmaktadır. Seçmenler, özellikle iktidar partilerinin geçmişte yaptıkları icraatlarının genel bir değerlendirmesini yapmakta, bu icraatlardan kendisinin ne kadar yararlandığını tartarak ona göre bir karar vermektedir. Seçmen vaatlerle ilgilenmemekte, sonuçlara bakmaktadır. İktidar partisinin ya da partilerinin seçim zamanında yaptıkları propaganda ve diğer seçim faaliyetlerini de bu gözle değerlendiren seçmenler, eğer iktidarda iken yapılan icraatlardan memnun değillerse seçim dönemindeki ikna çalışmalarından etkilenmemektedirler (Özkan, 2007:91). Aynı zamanda seçmenlerin faydasına yönelik faaliyetler yürütmediği taktirde hangi parti hükümette olursa olsun seçmen açısından bir önemi yoktur denilebilir. Downs'ın (1957) yaklaşımında hangi partinin hükümette olduğunun, seçmenin fayda seviyesini etkilemediği müddetçe bir önemi yoktur. Downs seçmenin parti tercihini etkileyen parti politikalarını "temel ve pozisyon" olarak ikiye ayırır. Örneğin özelleştirme konusunda iki partinin farklı tercihi olabileceğinden farklı 'pozisyon' alabilecektir. Ancak işsizliğin azaltılması gibi bir konuda partilerin farklı tercihi olmayacağından bu gibi konular 'temel' konu kabul edilir. Nelerin "temel" nelerin "pozisyon" konular olduğu zamana göre ve ülkeden ülkeye değişebilir. Ancak bu konuda yapılan ampirik çalışmalar hükümetlerin ekonomik başarılarını ödüllendirme ve başarısızlıklarını cezalandırmanın seçmen davranışlarında 'temel' bir belirleyici olduğunu gösterdiği düşünülebilir (Borooah, 1993; Akt. Saruç ve Sağbaş, 2003).

3. AMPİRİK LİTERATÜR

Seçmenlerin siyasal davranışları ve tercihleri ile ilgili olarak Türkiye'de yapılan bilimsel çalışmalar incelendiğinde Türk seçmen davranışını açıklamaya yönelik analitik araştırmaların oldukça sınırlı olduğu; siyasi partilere yönelik yapılan bilimsel araştırmaların ise oldukça yoğun olduğu ifade edilmektedir (Beren, 2013:196). Ancak son dönemde yapılan araştırmalarda seçmen davranışlarını ele alan ve farklı yönleriyle inceleyen

çalışmalar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Çalışmanın bu kısmında seçmen davranışlarını etkileyen faktörler, ağırlıklı olarak da ekonomik faktörler ve bu bağlamda vergisel faktörler, üzerine yapılmış bazı çalışmalara ve bulgulara yer verilmiştir.

Demir (2013), seçmen tercihlerinin oluşumunda vergilerin rolünü ele almıştır. Türkiye genelinde yapılan anket çalışmasından elde edilen verilere göre, vergi mükelleflerinin yaklaşık %33'ü vergi yüklerini azaltacak siyasi partilere oy vereceğini belirtmiştir. Aynı zamanda gelir düzeyi, vergi yükü ve vergi ahlakı gibi faktörlerin de seçmen tercihleri üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öz ve Güler (2015) tarafından yapılan çalışmada vergi, demokrasi, seçmen ve siyasi parti ilişkileri incelenmiştir. Çalışmada siyasi partilerin programlarında geçen vergi kavramına ilişkin ifadeler değerlendirilmiş ve siyasi partilerin vergilere dönük vaatlerinin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca, seçmenlerin bu vaatleri kendi çıkarları doğrultusunda ele alarak oy kullandığı ve bu bakımdan kendisi, ailesi ve çevresi için oy verdiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Baltacı ve Eke (2012), siyasal propaganda araçlarının seçmenler üzerindeki etkisini ve bu konudaki seçmen algısını ölçme amacı doğrultusunda Isparta şehir merkezindeki seçmenlere anket uygulamıştır. Edinilen bulgulara göre, seçmenlerin siyasal propaganda araçlarının kendi üzerlerindeki etkisi konusunda olumsuz bir algıya sahip olduğu görülmüştür. Çalışmada ayrıca, seçmenlerin önemli bir çoğunluğunun siyasal propaganda araçlarının kendileri üzerinde etkili olmadığını ifade etmiştir.

Çakır ve Biçer (2015) yaptığı çalışmada, seçmenlerin oy kullanma davranışlarının ortaya konmasını amaçlamıştır. 905 kişi ile yapılan anket çalışmasının bulgularına göre, seçmen tercihinde etkili olan en önemli unsurların başında adayın proje ve vaatleri ile liderlik unsuru gelmektedir. Çalışmada ayrıca seçmenlerin çoğunun rasyonel oy verme eğiliminde olduğu ve bağlamda konuya oy verme yaklaşımının geçerli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Beren (2013) seçmenlerin siyasi tercihlerini şekillendiren faktörleri incelemiştir. Çalışmada seçmen tercihlerini etkileyen faktörler arasında seçim güvenliğinin bulunup bulunmadığı da ele alınmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre demografik, ideolojik, kültürel ve feodal faktörlerin seçmen tercihlerinde etkili olduğu belirlenmiş ve aynı zamanda seçmen tercihini etkileyen faktörler arasında seçim güvenliğinin önemli bir yer tuttuğu sonucuna ulaşılmıştır.

Uslu (2009) tarafından Türkiye'ye ilişkin olarak yapılan çalışmada, 2007 seçimlerindeki seçmen davranışları incelenmiştir. Çalışmada, medya üzerinden yürütülen seçim kampanyalarının seçmen tercihlerinin belirlenmesindeki rolü ile siyasi reklamlar ve oy verme davranışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Seçmenlerin siyasi reklamlardan düşük düzeyde etkilendiği ve seçmen tercihlerini belirlerken kampanyaların önemli bir yer tutmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Kampanya faaliyetlerinin seçmen tercihi üzerindeki düşük etkisi, kampanyaların uzun vadeli ve sürekli olmasıyla artırılabilirliği belirtilmiştir.

Sağbaş ve Saruç (2003), yaptıkları çalışmada diğer şeyler sabit varsayımı altında, vergi politikalarının seçmenlerin parti tercihleri üzerinde bir etkisi olup olmadığını araştırmış ve vergi politikalarının parti tercihi üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada seçimlerde oy kullanan ve vergi mükellefi olan 411 kişi ile görüşülerek vergi konusunun seçmenin parti tercihi üzerinde etkili olup olmadığını veya vergi konusunun seçimlerde dikkate alınıp alınmadığını test etmek için "Oy verdiğim parti vergileri arttıracakını söylerse, yine de aynı partiye oy verirdim" ve "Sevmediğim bir parti vergileri azaltacağını söylerse, bu partiye oyumu veririm" ifadelerine katılım düzeyleri araştırılmıştır. Ankete katılanların %48'i oy verdiğim parti vergileri arttıracakını söylerse, yine de aynı partiye oy verirdim ifadesini benimsemiştir, %40'ı ise bu ifadeye katılmamıştır. İkinci ifadeye verilen yanıtlar da benzer sonucu daha da güçlü bir şekilde teyit etmiştir. Ankete katılanların %58'i sevmediğim bir parti vergileri azaltacağını söylerse, bu partiye oyumu veririm ifadesine katılmadığını bildirmiş, %19'u ise bu ifadeye katılmıştır. Bu bulgular, çalışmanın hipotezini desteklemiş ve vergilerin parti tercihinin etkileyen bir faktör olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ercins (2007) çalışmasında ekonomik ve ekonomik olmayan değişkenler yardımıyla Türk seçmen profilini değerlendirmiştir. Seçmenin kendi ekonomik durumunu göz önünde bulundurmadan ziyade ulusal ekonominin durumunu göz önünde bulundurarak oy verdiği; aynı zamanda seçmenin oy verirken geleceği göz önünde bulundurmadan çok geçmişteki ekonomik durumu değerlendirdiği ifade edilmiştir. Bununla beraber seçmen davranışlarının şekillenmesinde işsizlik oranı, enflasyon ve kişi başına düşen gelir miktarı gibi değişkenlerin önemli yer tuttuğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akgün (2000) tarafından Türkiye'deki seçmen tercihinin neye göre şekillendiğini belirlemek amacıyla yapılan çalışmada, Türk seçmenin parti tercihinin siyasi, ideolojik ve kültürel değerlerin etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca, Türk seçmenin kendi faydası doğrultusunda hareket ettiği ve ülkedeki ekonomik gidişatın seçmenin parti tercihinin etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Kapusızoğlu (2011) tarafından, 2001 yılında Türkiye'de yaşanan ekonomik krizin seçmenlerin oy verme davranışı üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan çalışmada, hükümetin ekonomik performansının seçmen tercihi üzerindeki etkisinin özellikle kriz dönemlerinde ortaya çıktığı ve ekonomik krizlerin seçmen tercihinin etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Güllüpnar, Diker ve Aslan (2013), oy verme yaklaşımlarının seçmenlerin sandıkta oy verme davranışlarını nasıl etkilediğini anlamak amacıyla Gümüşhane ilini incelemiştir. 2011 Milletvekili Genel Seçimleri öncesinin incelendiği çalışmada, rasyonel eğilimli seçmenlerin diğer seçmenlere göre daha yüksek oranlarda aday merkezli oy kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca, seçmenlerin oy verme davranışını etkileyen en önemli faktör olarak ülke menfaatleri gösterilmekle birlikte, seçmenlerin parti bağlılığının rasyonel tercihlere göre şekillendiği bulgusuna ulaşılmıştır.

4. AMPİRİK ANALİZ

Bu bölümde alan araştırması, araştırmanın amacı ve gerekliliği, evren-örneklem, katılımcıların seçimi, verilerin toplanması ve verilerin analizine dair bilgilere yer verilmektedir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışma, seçmenlerin vergilere yönelik algılarını oy verme davranışına yansıtıp yansıtmadığını; seçmenler tarafından vergilerin ne derece önemsendiğini ve vergilerin siyasi tercihler üzerinde etkisi olup olmadığını analiz etmek amacıyla yapılmıştır. Seçmenlerin vergiler konusundaki duyarlılığının incelendiği bu çalışmada, "Seçmenlerin siyasi tercihinin şekillenmesinde siyasi partilerin vergilere yönelik politikaları etkilidir" hipotezi test edilmektedir.

Yukarıda ifade edilen hipotezi test etmek amacıyla anket yöntemi kullanılmıştır. Belirlenen araştırma konusu kapsamında geniş bir yazın taraması yapılarak kullanılacak değişkenleri en iyi bir biçimde ortaya koyacak ölçekler tespit edilmeye çalışılmıştır. Anket formunun, sayı, tasarım ve uygulama yönüyle genel kabul gören kurallara ve formata uygun olmasına özen gösterilmiştir.

Çalışma bazı varsayımlara dayanmaktadır. Şöyle ki; veri toplama aracı olarak oluşturulan ankette yararlanılan ölçeklerin, ölçülmek istenen değişkenleri ölçebildiği kabul edilmektedir ve araştırma kapsamına alınan seçmenlerin kendilerine verilen ölçeği gerçek durumlarını yansıtacak şekilde doldurarak ilettikleri öngörülmektedir.

Seçmen tercihlerini etkileyen faktörlere dayalı olarak yapılan bu çalışma, Sakarya ilinde ikamet eden seçmenlerle sınırlıdır. Araştırma sonucunun tüm seçmenlere genellenebilmesi ancak bulguların benzer türdeki araştırmalarca desteklenebilmesi oranında mümkün olacaktır. Araştırma, seçmen tercihi ve vergi ilişkisi ölçeğinin kapsadığı niteliklerle sınırlıdır ve araştırma sonucunun araştırmacı, katılımcı veya uygulama ortamlarından kaynaklanan kontrol dışı faktörlerden düşük düzeyde de olsa etkilenebileceği kabul edilmektedir.

Araştırmanın ana kütesini Sakarya İlindeki kayıtlı seçmenler oluşturmaktadır. Yüksek Seçim Kurulunun web sitesinden alınan verilere göre 2014 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimleri Sakarya İli Seçmen Sayısı 653.487 'dir. Bu kayıtlı seçmeni kapsayan evren için % 95 güven aralığında, $\pm$ % 5 örnekleme hatası ile gerekli örneklem büyüklüğü 384 olarak hesaplanmıştır. Yapılan bu çalışmada ise tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiş 445 seçmen, araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

4.2. Ampirik Bulgular

Bu kısımda öncelikle demografik bulgulara yer verilecek sonrasında ise temel istatistikler ile tek örnek t testi ve varyans analizi sonuçları ele alınacaktır.

4.2.1. Demografik Bulgular

Seçmen tercihlerindeki demografik bilgiler cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve gelir kaynağı değişkenleri çerçevesinde incelenmiştir. Bu bağlamda söz konusu değişkenlere ilişkin bulgular, Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Seçmen Tercihlerinin Demografik Profili

Değişken	Grup	Sayı	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	183	41,1
	Erkek	262	58,9
Yaş	19-25	75	16,9
	26-35	175	39,3
	36-45	122	27,4
	46-55	42	9,4
	56+	31	7,0
Eğitim Düzeyi	Okuryazar-İlkokul	76	17,1
	Ortaokul	52	11,7
	Lise	160	36,0
	Önlisans	37	8,3
	Lisans ve üstü	120	27,0
Gelir Düzeyi	0-1000	123	27,6
	1001-2000	153	34,4
	2001-3000	114	25,6
	3001+	55	12,4
Gelir Kaynağı	Ticari Kazanç	82	18,4
	Zirai Kazanç	25	5,6
	Ücret-Maaş	287	64,5
	Serbest Meslek	51	11,5

Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların % 41,1’inin kadın; % 58,9’unun ise erkek olduğu görülmektedir. Buna göre, örneklem içindeki seçmenlerin daha ziyade erkek olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların yaş faktörü bakımından dağılımı incelendiğinde ise % 16,9’unun 19-25 yaş; % 39,3’ünün 26-35 yaş; % 27,4’ünün 36-45 yaş; % 9,4’ünün 46-55 yaş; %7’sinin ise 56 yaş ve üstünde olduğu görülmektedir. Buna göre örneklem içindeki seçmenlerin en çok 26-35 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcı seçmenlerin büyük bir çoğunluğunun genç ve orta yaş seçmen grubunda olması, bu grubun siyasal katılımlarının yüksek olduğunu göstermektedir.

Demografik bulgular eğitim düzeyi açısından ele alındığında, katılımcıların %17,1’i okuryazar ve ilköğretim, %11,7’si ortaokul, %36’sı lise, %8,3’ü önlisans, %27’si lisans ve üstü eğitim almıştır. Katılımcıların önemli bir kısmının eğitim düzeyinin lise olduğu görülmektedir. Bu durum okuduğunu anlama ve değerlendirme açısından olumlu bir durum olarak ele alınmaktadır.

Katılımcıların gelir düzeyi bakımından dağılımı incelendiğinde, %26,6’sının 1000TL ve altı, %34,4’ünün 1001TL-2000TL, %25,6’sının 2001TL-3000TL ve %12,4’ünün ise 3001TL ve üstü aylık gelire sahip olduğu görülmektedir. Katılımcı seçmenlerin önemli bir çoğunluğunun gelir düzeyinin 1001-2000 TL düzeyinde olduğu anlaşılmıştır.

Bir diğer demografik değişken olarak gelir kaynağı ele alındığında ise katılımcıların %18,4’ünün ticari kazanç, %5,6’sının zirai kazanç, %64,5’inin ücret-maaş ve %11,5’inin ise serbest meslek kazancı elde ettiği görülmektedir. Ankete katılan seçmenlerin büyük bir çoğunluğunun gelir kaynağının ücret-maaş olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcı seçmenlerin gelir kaynağı içinde en az dilimi ise zirai kazanç oluşturmaktadır. Ücret ve maaşların yoğunlukta olduğu bir örneklemdeki seçmen davranışlarının verginin tahsil şeklinin ağırlıklı olarak stopaj olmasından dolayı beyana dayalı mükellefiyeti olan seçmen davranışlarından farklılaşması beklenir.

4.2.2. Seçmen Tercihi ve Vergi İlişkisi Ölçeğine İlişkin Temel İstatistikler

Sakarya ili sınırları içerisinde yaşayan seçmenlerin seçmen tercihi ve vergi ilişkisi ile ilgili sorulara verilen yanıtlara ilişkin temel istatistiksel bulgular, aritmetik ortalama ve standart sapma, Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2. Seçmen Tercih ve Vergi İlişkisi Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

ANKET SORULARI	$\bar{X}$	SS
1. Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partiye olan bağlılığım etkilidir.	2,986	1,402
2. Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partinin ekonomik başarısı etkilidir.	3,474	1,359
3. Oy verdiğim partiyi tercih etmemde ülkedeki politik gündem etkilidir.	3,662	1,244
4. Oy verdiğim partiyi tercih etmemde sahip olduğum ideoloji etkilidir.	3,761	1,155
5. Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partinin dini söylemleri etkilidir.	3,116	1,437
6. Oyumu kullanırken kişisel çıkarlarımı göz önünde bulundururum.	2,615	1,445
7. Bir siyasi partinin (eğitim, sağlık, savunma) kamu harcama politikaları oy tercihim olumlu yönde etkiler.	3,966	1,068
8. Bir siyasi partinin kamu harcamalarını yüksek düzeyde belirlemesi oy tercihim olumlu yönde etkiler.	3,548	1,217
9. Bir siyasi partinin vergi oranlarını düşük düzeyde belirlemesi oy tercihim olumlu yönde etkiler.	3,555	1,215
10. Bir siyasi partinin yüksek düzeyde kamu harcamasını düşük düzeyde vergi hâsılatı ile finanse etmesi oy tercihim olumlu yönde etkiler.	3,507	1,179
11. Ödenen vergi ile sunulan kamu hizmeti arasında güçlü bir ilişki olduğunu düşünüyorum.	3,202	1,323
12. Daha fazla kamusal hizmetten faydalanmak için daha fazla vergi ödemeye razı olurum.	2,703	1,310
13. Ödediğim verginin nereye nasıl harcadığımı oy sandığımda sorgularım.	3,737	1,195
14. Ödenen vergilerin çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının bilinmesi oy tercihim olumlu etkiler.	4,033	1,048
15. Adil vergi yükü dağılımını sağlayacak bir vergi reformu oy tercihim olumlu etkiler.	3,910	1,074
16. Bir siyasi partinin uyguladığı ya da vaat ettiği vergi oranları (Gelir, Kurumlar, Katma Değer vs.) oy tercihim olumlu etkiler.	3,510	1,173
17. Bir siyasi partinin çıkarmış olduğu ya da vaat ettiği vergi afları oy tercihim olumlu etkiler.	3,033	1,387
18. Kullanmış olduğum oy ile vergi ödeme isteğim arasında bağlantı kurarım.	3,170	1,214
19. Oy verirken siyasi partilerin vergi politikaları hakkında bilgi sahibi olmak isterim.	3,844	1,040
20. Oy verdiğim siyasi partinin iktidarda olması durumunda vergi ödemeye daha istekli olurum.	3,024	1,252
Seçmen Tercih ve Vergi İlişkisi	3,418	0,536

$\bar{X}$ = Ortalama, SS = Standart Sapma

Tablo 2, ortalama değerler üzerinden incelendiğinde, en yüksek ortalamanın 4,033 değeri ile şeffaflığa dayalı değişkene ait olduğu görülmektedir. “Ödenen vergilerin çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının bilinmesi oy tercihim olumlu etkiler” sorusuna verilen yanıtların ortalaması büyük ölçüde katılıyorum düzeyinde olup; ödenen vergilerin açık ve net olarak nerede kullanıldığının bilinmesinin seçmenlerin oy tercihinde etkili olduğu söylenebilir. Buna göre; siyasi aktörlerin uyguladığı vergi politikalarının içeriklerini kamu ile paylaşması, şeffaf bir şekilde hesap verilebilirliğin varlığını gözler önüne koyması ve atılacak adımların, alınacak tedbirlerin maddi manevi bireyleri tatmin etmesi seçmenlerin parti tercihi noktasında etkin rol oynadığı ifade edilebilir.

Yüksek ortalama açısından vergi politikalarının şeffaflığına ilişkin değişkeni, kamu harcama politikaları izlemektedir. “Bir siyasi partinin (eğitim, sağlık, savunma) kamu harcama politikaları oy tercihim olumlu yönde etkiler” sorusuna verilen yanıtların ortalaması katılıyorum düzeyinde olup; kamu harcama politikalarının seçmenlerin oy tercihinde etkili olduğu söylenebilir. Seçmenler kamusal mal ve hizmetlere yönelik yapılan harcamaların oy tercihlerinde etkili olabileceğini söylemiştir. Bu açıdan vergilerle finanse edilen kamu harcamalarının topluma geri dönüşü ve bunun olumlu olumsuz etkileri bireylerin siyasi partileri benimsemesi noktasında önemli olduğu söylenebilir. Benzer bir eğilim “Bir siyasi partinin kamu harcamalarını yüksek düzeyde belirlemesi oy tercihim olumlu yönde etkiler” sorusu açısından da test edilmiştir. Söz konusu soruya verilen yanıtların ortalaması katılıyorum düzeyinde olup; kamu harcamalarının yüksek düzeyde belirlenmesinin seçmenlerin oy tercihinde etkili olduğu ifade edilebilir.

Seçmen tercihi-vergi ilişkisinde bireyler açısından vergilerin adaletli olmasının da önemli olduğunun altı çizilmiştir. Şöyle ki, “Adil vergi yükü dağılımını sağlayacak bir vergi reformu oy tercihim olumlu etkiler” sorusuna verilen yanıtların ortalaması katılıyorum düzeyinde olup; adil vergi yükü dağılımını sağlayacak bir

vergi reformunun seçmenlerin oy tercihinde etkili olduğu söylenebilir. Çünkü adil bir vergi yükü dağılımı olmadığında bireyler vergi ödeme taraftarı olmayacaklardır. Adaletsiz bir ortamda hiçbir birey refahından ödün vermek istemeyecektir. Bu bakımdan bireylerin adil bir vergi yükü dağılımına tabi tutulmaları, onların vergiler konusunda daha hassas davranmalarını ve siyasi tercihlerini de bu doğrultuda şekillendirmelerini sağlayabilir.

Seçmen tercihleri ortalama değerler açısından incelendiğinde, en düşük ortalamanın kişisel çıkar değişkenine ait olduğu görülmektedir. “Oyumu kullanırken kişisel çıkarlarımı göz önünde bulundururum” diyenlerin ortalaması oldukça düşük olup; bu sonuç *ekonomik insan* profiline uygun olmayan bir sonucu ortaya çıkartmıştır. Diğer taraftan “Daha fazla kamusal hizmetten faydalanmak için daha fazla vergi ödemeye razı olurum” sorusuna verilen yanıtların ortalaması katılmıyorum düzeyinde olup; vergi oranlarındaki bir artış eğiliminin seçmen tercihlerine olumsuz yönde yansıtacağı ifade edilebilir.

4.2.3. Gruplar Arası Farklılıklar

Katılımcıların demografik bilgileri ile verilen yanıtlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığı grup sayısına göre t testi veya Anova testi ile araştırılmış olup, elde edilen bulgular aşağıda gösterilmiştir.

4.2.3.1. Seçmen Tercihinde Cinsiyet Faktörü

Cinsiyet faktörü ile katılımcıların verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığı t testi ile incelenmiştir. Yapılan t-testi sonuçlarında ortaya çıkan anlamlı farklar, Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Seçmen Tercih ve Vergi İlişkisi Cinsiyet Değişkenine Göre t-Testi

Sorular	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	Sd	t	p
Bir siyasi partinin çıkarmış olduğu ya da vaat ettiği vergi afları oy tercihimi olumlu etkiler.	Kadın	183	3,20	1,26	443	2,150	0,032*
	Erkek	262	2,91	1,45			

*p<.05 düzeyinde anlamlı fark vardır.

Tablo 3 değerlendirildiğinde, cinsiyet değişkenine göre araştırmaya katılan seçmenlerin “Bir siyasi partinin çıkarmış olduğu ya da vaat ettiği vergi afları oy tercihimi olumlu etkiler” sorusuna verdiği yanıtların ortalamaları arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Buna göre vergi aflarının kadın katılımcıların oylarını, erkek katılımcılara oranla daha olumlu etkilediği söylenebilir. Diğer sorulara verilen yanıtlar cinsiyet değişkenine göre değerlendirildiğinde ise anlamlı fark tespit edilmemiştir. Bu durumda kadın ve erkek seçmenlerin görüşlerinin birbirine benzer olduğu söylenebilir. Genel olarak değerlendirildiğinde ise kadın ve erkeklerin siyasi tercihlere ilişkin görüşleri arasında anlamlı fark olmadığı ifade edilebilir.

4.2.3.2. Seçmen Tercihinde Yaş Faktörü

Yaş faktörü ile verilen yanıtlar arasında bir farklılığın bulunup bulunmadığı Anova testi ile analiz edilmiş olup; farklılıkların bulunduğu faktörler, Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Seçmen Tercihinde Yaş Faktörü

Sorular	F	P	Karar	Anlamlı Fark (Tukey)
Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partinin ekonomik başarısı etkilidir.	3,742	0,005*	Red	1-3,4,5
Oy verdiğim partiyi tercih etmemde sahip olduğum ideoloji etkilidir.	2,449	0,046*	Red	1-2
Bir siyasi partinin vergi oranlarını düşük düzeyde belirlemesi oy tercihimi olumlu yönde etkiler	3,509	0,008*	Red	2-4
Bir siyasi partinin yüksek düzeyde kamu harcamasını düşük düzeyde vergi hasılatı ile finanse etmesi oy tercihimi olumlu yönde etkiler	2,719	0,029*	Red	2-4

“Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partinin ekonomik başarısı etkilidir” sorusuna verilen yanıtlar yaş değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; 19-25 yaş aralığındaki katılımcıların puanlarının, 36-45 yaş, 46-55 yaş ve 56 yaş üzerindeki katılımcılara oranla daha düşük olduğu belirlenmiştir. 19-25 yaş aralığındaki katılımcıların oy verirken partinin ekonomik başarısını 36 yaş ve üzerindeki katılımcılara oranla daha az dikkate aldığı söylenebilir. Genç seçmenlerin orta yaş grubuna göre daha tecrübesiz ve meslek hayatının henüz başında veya öğrenci statüsünde yer alması, bu grubun ekonomik açıdan değerlendirmelere daha uzak olmasının bir sebebi olabilir. Şöyle ki bu yaş grubu henüz mesleki bir sorumluluk edinmediğinden ya da aile geçindirme yükümlülüğü olmadığından ekonomik koşulları orta yaş grubuna göre daha geri planda tutabilir.

Seçmen tercihi ve vergi ilişkisi ölçeğinde verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, yaş değişkeni ve ideoloji arasında da anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Genç bireylerin sahip olduğu ideoloji zamanla şekillenebilmektedir. Bu nedenle diğer bireylere yani yaş bakımından daha olgun bireylere göre ideoloji açısından daha kesin değiştirilemez düşünceler değil de daha şekillenebilir veya esnek düşüncelere sahip olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda “Oy verdiğim partiyi tercih etmemde sahip olduğum ideoloji etkilidir” sorusuna verilen yanıtlar yaş değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; 19-25 yaş aralığındaki katılımcıların puanlarının, 26-35 yaş aralığındaki katılımcılara oranla düşük olduğu belirlenmiştir. Bu durumda 19-25 yaş aralığındaki katılımcıların oy verirken sahip olduğu ideolojiyi, 26-35 yaş aralığındaki katılımcılara oranla daha az dikkate aldığı söylenebilir.

Benzer bir eğilim, yaş değişkeni ve vergi oranı arasında da geçerlidir. “Bir siyasi partinin vergi oranlarını düşük düzeyde belirlemesi oy tercihim olumlu yönde etkiler” sorusuna verilen yanıtlar yaş değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; 26-35 yaş aralığındaki katılımcıların puanlarının, 46-55 yaş aralığındaki katılımcılara oranla yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durumda, 26-35 yaş aralığındaki katılımcıların, 46-55 yaş aralığındaki katılımcılara oranla vergi oranlarının daha düşük düzeyde olması durumunda oylarının olumlu yönde etkileneceği söylenebilir.

Seçmenlerin yaş değişkenine göre seçmen tercihi ve vergi ilişkisi ölçeğine verdiği yanıtlar değerlendirildiğinde, yaş değişkeni ve kamu harcaması arasında da anlamlı fark tespit edilmiştir. “Bir siyasi partinin yüksek düzeyde kamu harcamasını düşük düzeyde vergi hasılatı ile finanse etmesi oy tercihim olumlu yönde etkiler” sorusuna verilen yanıtlar yaş değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; 26-35 yaş aralığındaki katılımcıların puanlarının, 46-55 yaş aralığındaki katılımcılara oranla yüksek olduğu belirlenmiştir.

Yüksek oranda yapılan kamusal harcamaların finansmanı için düşük düzeyde vergi alınması durumunda, 25-36 yaş aralığındaki katılımcıların oy davranışlarının, 46-55 yaş aralığındaki katılımcılara oranla daha olumlu yönde etkilendiği söylenebilir.

4.2.3.3. Seçmen Tercihinde Gelir Düzeyi Faktörü

Katılımcıların gelir düzeyi ile vermiş oldukları yanıtların ortalamaları arasındaki farklılığa ilişkin bulgular, Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Seçmen Tercihinde Gelir Durumu Faktörü

Sorular	F	P	Karar	Anlamlı Fark (Tukey)
Oy verdiğim partiyi tercih etmemde sahip olduğum ideoloji etkilidir	5,189	0,002*	Red	1-3
Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partinin dini söylemleri etkilidir	3,009	0,030*	Red	1-4
Bir siyasi partinin çıkarmış olduğu ya da vaat ettiği vergi afları oy tercihim olumlu etkiler	2,657	0,048*	Red	1-4
Oy verdiğim siyasi partinin iktidarda olması durumunda vergi ödemeye daha istekli olurum	3,246	0,022*	Red	1-3

“Oy verdiğim partiyi tercih etmemde sahip olduğum ideoloji etkilidir” sorusuna verilen yanıtlar gelir düzeyi değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; gelir düzeyi 1000TL altında olan katılımcıların puanlarının, 2001TL-3000TL aralığındaki katılımcılara oranla daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu durumda gelir düzeyi 1000TL altında olan katılımcıların parti tercihlerini yaparken sahip olduğu ideolojiyi 2001TL-3000TL aralığındaki katılımcılara oranla daha az önemsedığı söylenebilir.

Seçmen tercihi ve dini söylemler arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, gelir düzeyi değişkeni ve partilerin dini söylemi arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. “Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partinin dini söylemleri etkilidir” sorusuna verilen yanıtlar gelir düzeyi değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; gelir düzeyi 1000TL altında olan katılımcıların puanlarının, 3001TL ve üstündeki katılımcılara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda gelir düzeyi 1000TL altında olan katılımcıların parti tercihinde bulunurken partilerin dini söylemlerini gelir düzeyi 3001TL ve üzerinde olan katılımcılara göre daha çok dikkate aldığı söylenebilir.

Gelir durumu ve vergi afları arasında da anlamlı bir fark tespit edilmiştir. “Bir siyasi partinin çıkarmış olduğu ya da vaat ettiği vergi afları oy tercihim olumlu etkiler” sorusuna verilen yanıtlar gelir düzeyi değişkenine göre

değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde gelir düzeyi 1000TL altında olan katılımcıların puanlarının, 3001TL ve üstündeki katılımcılara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bir siyasi partinin çıkarmış ya da vaat etmiş olduğu vergi afları, düşük gelir düzeyindeki seçmenleri yüksek gelir düzeyindeki seçmenlere göre daha fazla etkilediği söylenebilir.

“Oy verdiğim siyasi partinin iktidarda olması durumunda vergi ödemeye daha istekli olurum” sorusuna verilen yanıtlar gelir düzeyi değişkenine göre değerlendirildiğinde ise benzer şekilde katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark ortaya çıkmıştır. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; gelir düzeyi 1000TL altında olan katılımcıların puanlarının, 2001TL-3000TL aralığında olan katılımcılara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Gelir düzeyi 1000TL ve altında olan bireylerin oy verdiği siyasi partilerin iktidarda olması durumunda, gelir düzeyi 2001TL-3000TL aralığında olan bireylere göre vergi ödemeye daha istekli olduğu söylenebilir.

4.2.3.4. Seçmen Tercihinde Eğitim Düzeyi Faktörü

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre verilen yanıtlar arasında anlamlı farklılığın bulunduğu dört faktör söz konusu olup, buna ilişkin bilgi Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. Seçmen Tercihinde Eğitim Düzeyi Faktörü

Sorular	F	P	Karar	Anlamlı Fark (Tukey)
Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partinin dini söylemleri etkilidir	7,314	0,000*	Red	1-5, 3-5
Bir siyasi partinin vergi oranlarını düşük düzeyde belirlemesi oy tercihim olumlu yönde etkiler	2,499	0,042*	Red	2-3
Bir siyasi partinin çıkarmış olduğu ya da vaat ettiği vergi afları oy tercihim olumlu etkiler	4,428	0,002*	Red	1-5, 3-5
Oy verdiğim siyasi partinin iktidarda olması durumunda vergi ödemeye daha istekli olurum	4,007	0,003*	Red	1-5, 3-5

“Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partinin dini söylemleri etkilidir” sorusuna verilen yanıtlar eğitim düzeyi değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; eğitim düzeyi okuryazar-ilkokul olan katılımcıların puanlarının lisans ve üstü katılımcılara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde eğitim düzeyi lise olan katılımcıların puanlarının lisans ve üstü katılımcılara oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi okuryazar-ilkokul düzeyinde olan katılımcılar; oy verdiği siyasi partiyi tercih ederken partinin dini söylemlerinden eğitim düzeyi lisans ve üstü katılımcılara göre daha fazla etkilendikleri söylenebilir. Ayrıca eğitim düzeyi lise olan katılımcılar oy verdikleri siyasi partiyi tercih ederken partinin dini söylemlerinden, eğitim düzeyi lisans ve üstü katılımcılara göre daha fazla etkilendikleri söylenebilir. Bu durumda bireylerin eğitim düzeyleri arttıkça siyasi partilerin dini söylemlerinden daha az etkilendiği söylenebilir.

Benzer bir eğilim, eğitim düzeyi değişkeni ve vergi oranı arasındaki ilişkide de bulunmaktadır. “Bir siyasi partinin vergi oranlarını düşük düzeyde belirlemesi oy tercihim olumlu yönde etkiler” sorusuna verilen yanıtlar eğitim düzeyi değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; eğitim düzeyi ortaokul olan katılımcıların puanlarının eğitim düzeyi lise olan katılımcılara oranla daha düşük olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyi ortaokul olan katılımcıların siyasi partilerin vergi oranlarını düşük düzeyde belirlemesi durumunda oy tercihini, eğitimi lise düzeyinde olan katılımcılara göre daha az olumlu etkilediği söylenebilir.

“Bir siyasi partinin çıkarmış olduğu ya da vaat ettiği vergi afları oy tercihim olumlu etkiler” sorusuna verilen yanıtlar eğitim düzeyi değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; eğitim düzeyi okuryazar-ilkokul olan katılımcıların puanlarının eğitim düzeyi lisans ve üstü olan katılımcılara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, eğitim düzeyi lise olan katılımcıların puanlarının eğitim düzeyi lisans ve üstü olan katılımcılara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyi okuryazar-ilkokul olan katılımcılar siyasi partilerin çıkarmış ya da vaat etmiş oldukları vergi aflarından; eğitim düzeyi lisans ve üstü olan katılımcılara göre daha fazla olumlu etkilendiği söylenebilir.

Eğitim düzeyi ile vergi ödeme isteği arasında da anlamlı farklar tespit edilmiştir. “Oy verdiğim siyasi partinin iktidarda olması durumunda vergi ödemeye daha istekli olurum” sorusuna verilen yanıtlar eğitim düzeyi

değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; eğitim düzeyi okuryazar-ilkokul olan katılımcıların puanlarının eğitim düzeyi lisans ve üstü olan katılımcılara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca eğitim düzeyi lise olan katılımcıların puanlarının eğitim düzeyi lisans ve üstü olan katılımcılara oranla daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim düzeyi okuryazar-ilkokul olan katılımcılar oy verdiği siyasi partilerin iktidarda olması durumunda; eğitim düzeyi lisans ve üstü olan katılımcılara göre vergi ödemeye daha istekli olduğu söylenebilir.

4.2.3.5. Seçmen Tercihinde Gelir Kaynağı Değişkeni Faktörü

Katılımcıların gelir kaynağı değişkenine göre verilen yanıtlar arasında anlamlı farklılığın bulunduğu üç faktör söz konusu olup, buna ilişkin bilgi Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7. Seçmen Tercihinde Gelir Kaynağı Değişkeni Faktörü

Sorular	F	P	Karar	Anlamlı Fark (Tukey)
Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partinin ekonomik başarısı etkilidir	2,818	0,039*	Red	3-4
Ödenen vergilerin çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının bilinmesi oy tercihim olumlu etkiler	4,522	0,004*	Red	1-3, 3-4
Adil vergi yükü dağılımını sağlayacak bir vergi reformu oy tercihim olumlu etkiler	13,033	0,000*	Red	1-2, 2-1, 3,4, 3-4

“Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partinin ekonomik başarısı etkilidir” sorusuna verilen yanıtlar gelir kaynağı değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; gelir kaynağı ücret-maaş olan katılımcıların puanlarının gelir kaynağı serbest meslek olan katılımcılara oranla oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Böyle bir durumda gelir kaynağı ücret-maaş olan katılımcıların oy kullanırken partilerin ekonomik başarılarını, serbest meslek erbabı seçmenlere nazaran daha çok göz önünde bulundurdıkları söylenebilir.

Gelir kaynağı değişkeni ve vergilerin saydamlığı arasında da anlamlı farklar bulunmuştur. “Ödenen vergilerin çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının bilinmesi oy tercihim olumlu etkiler” sorusuna verilen yanıtlar gelir kaynağı değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; gelir kaynağı ticari kazanç olan katılımcıların puanlarının gelir kaynağı ücret-maaş olan katılımcılara oranla oranla daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu durumda gelir kaynağı ticari kazanç olan katılımcıların ödediği vergilerin nerelerde kullanıldığının bilinmesini gelir kaynağı ücret-maaş olan katılımcılara nazaran daha az önemseydiği ve oy kullanırken daha az göz önünde bulundurduğu söylenebilir. Ayrıca gelir kaynağı ücret-maaş olan katılımcıların puanlarının gelir kaynağı serbest meslek olan katılımcılara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durumda, gelir kaynağı ücret-maaş olan katılımcıların ödediği vergilerin nerelerde kullanıldığının bilinmesini gelir kaynağı serbest meslek olan katılımcılara nazaran daha çok önemseyeceği ve oy kullanırken daha fazla göz önünde bulundurduğu söylenebilir.

Gelir kaynağı değişkeni ile vergi yükü arasında da anlamlı farklar söz konusudur. “Adil vergi yükü dağılımını sağlayacak bir vergi reformu oy tercihim olumlu etkiler” sorusuna verilen yanıtlar gelir kaynağı değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; gelir kaynağı ticari kazanç olan katılımcıların puanlarının gelir kaynağı zirai kazanç olan katılımcılara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durumda gelir kaynağı ticari kazanç olan katılımcılar adil vergi yükü dağılımını sağlayacak bir vergi reformunu gelir kaynağı zirai kazanç olan katılımcılara nazaran daha çok önemseyeceği ve oy kullanırken daha fazla göz önünde bulunduracağı söylenebilir.

4.2.3.6. Seçmen Tercihinde Oy Kararı Değişkeni Faktörü

Sakarya ili sınırları içerisinde yaşayan seçmenlerin oy kararı değişkenine göre seçmen tercihi ve vergi ilişkisi ölçeğine verdikleri yanıtların değerlendirilmesine ilişkin varyans analizi sonuçlarında ortaya çıkan anlamlı farklar, Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Seçmen Tercihinde Oy Kararı Değişkeni Faktörü

Sorular	F	P	Karar	Anlamlı Fark (Tukey)
Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partiye olan bağlılığım etkilidir	3,990	0,003*	Red	1-2
Oy verdiğim partiyi tercih etmemde sahip olduğum ideoloji etkilidir	8,468	0,000*	Red	1,2,3-4 1-2,5
Bir siyasi partinin vergi oranlarını düşük düzeyde belirlemesi oy tercihim olumlu yönde etkiler	2,848	0,024*	Red	1,3-5
Bir siyasi partinin yüksek düzeyde kamu harcamasını düşük düzeyde vergi hâsılatı ile finanse etmesi oy tercihim olumlu yönde etkiler	2,510	0,041*	Red	1-5
Ödenen vergilerin çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının bilinmesi oy tercihim olumlu etkiler	3,629	0,006*	Red	1,2,3-5
Oy verdiğim siyasi partinin iktidarda olması durumunda vergi ödemeye daha istekli olurum	5,178	0,000*	Red	1-5

“Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partiye olan bağlılığım etkilidir” sorusuna verilen yanıtlar oy kararı değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; oy vereceğim parti çok önceden bellidir diyen katılımcıların puanlarının adaylar belirlendikten sonra diyen katılımcılara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç seçmen davranışlarının farklı politikardan çok etkilenmediğinin ve kararlı bir tutum sergilemediğinin bir göstergesi olarak ele alınabilir.

Benzer şekilde, oy kararı değişkeni ve seçmenlerin ideolojisi arasında da anlamlı bir fark bulunmuştur. “Oy verdiğim partiyi tercih etmemde sahip olduğum ideoloji etkilidir” sorusuna verilen yanıtlar oy kararı değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; oy vereceğim parti çok önceden bellidir, adaylar belirlendikten sonra ve seçim kampanyalarını takip ettikten sonra diyen katılımcıların puanlarının seçimlerden birkaç gün önce diyen katılımcılara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca oy vereceğim parti çok önceden bellidir diyen katılımcıların puanlarının adaylar belirlendikten sonra ve sandık başında diyen katılımcılara oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Oy vereceğim parti çok önceden bellidir diyen katılımcılar, adaylar belirlendikten sonra oy kararımı veririm diyen katılımcılar ve seçim kampanyalarını takip ettikten sonra oy kararımı veririm diyen katılımcılar; oy verdiğim partiyi tercih etmemde sahip olduğum ideoloji etkilidir sorusuna seçimlerden birkaç gün önce oy kararımı veririm diyen katılımcılara oranla daha fazla katıldıkları söylenebilir. Ayrıca, oy vereceğim parti çok önceden bellidir diyen katılımcılar, oy verdiğim partiyi tercih etmemde sahip olduğum ideoloji etkilidir sorusuna adaylar belirlendikten sonra ve sandık başında oy kararımı veririm diyen katılımcılara nazaran daha fazla katıldıkları söylenebilir. Bu sonuç seçmen davranışlarında ideolojinin önemli olduğunu göstermiştir.

Seçmen tercihi ve vergi ilişkisi ölçeğinde verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, oy kararı değişkeni ve vergi oranı arasında katılımcıların görüşlerine yönelik anlamlı farklar tespit edilmiştir. “Bir siyasi partinin vergi oranlarını düşük düzeyde belirlemesi oy tercihim olumlu yönde etkiler” sorusuna verilen yanıtlar oy kararı değişkenine göre değerlendirildiğinde katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark görülmüştür. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; oy vereceğim parti çok önceden bellidir ve seçim kampanyalarını takip ettikten sonra diyen katılımcıların puanlarının; sandık başında diyen katılımcılara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Oy vereceğim parti önceden bellidir diyen katılımcılar ve seçim kampanyalarını takip ettikten sonra oy kararımı veririm diyen katılımcılar; bir siyasi partinin vergi oranlarını düşük düzeyde belirlemesi oy tercihim olumlu yönde etkiler sorusuna oy kararımı sandık başında veririm diyen katılımcılara oranla daha fazla katıldıkları söylenebilir.

Oy kararı değişkeni ile kamu harcamaları arasında da anlamlı farklar ortaya çıkmıştır. “Bir siyasi partinin yüksek düzeyde kamu harcamasını düşük düzeyde vergi hâsılatı ile finanse etmesi oy tercihim olumlu yönde etkiler” sorusuna verilen yanıtlar oy kararı değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; oy vereceğim parti çok önceden bellidir diyen katılımcıların puanlarının sandık başında diyen katılımcılara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Oy vereceğim parti çok önceden bellidir diyen katılımcılar, bir siyasi partinin yüksek düzeyde kamu harcamasını düşük düzeyde vergi hâsılatı ile finanse etmesi oy tercihim olumlu yönde etkiler sorusuna oy kararımı sandık başında veren katılımcılara göre daha fazla katıldıkları söylenebilir.

“Ödenen vergilerin çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının bilinmesi oy tercihim olumlu etkiler” sorusuna verilen yanıtlar oy kararı değişkenine göre değerlendirildiğinde ise katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; oy vereceğim parti çok önceden

bellidir, adaylar belirlendikten sonra ve seçim kampanyalarını takip ettikten sonra diyen katılımcıların puanlarının sandık başında diyen katılımcılara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Oy vereceğim parti çok önceden bellidir diyen katılımcıların, adaylar belirlendikten sonra oy kararımı veririm diyen katılımcılar ile seçim kampanyalarını takip ettikten sonra oy kararımı veririm diyen katılımcıların, ödenen vergilerin çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının bilinmesi oy tercihim olumlu etkiler sorusuna sandık başında oy kararımı veren katılımcılara göre daha fazla katıldığı söylenebilir.

Oy kararı değişkeni ile siyasi partinin iktidarda olması arasındaki ilişkide de benzer sonuçlara ulaşılmıştır. “Oy verdiğim siyasi partinin iktidarda olması durumunda vergi ödemeye daha istekli olurum” sorusuna verilen yanıtlar oy kararı değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; oy vereceğim parti çok önceden bellidir diyen katılımcıların puanlarının sandık başında diyen katılımcılara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Oy vereceğim parti çok önceden bellidir diyen katılımcılar, oy verdiğim siyasi partinin iktidarda olması durumunda vergi ödemeye daha istekli olurum sorusuna sandık başında oy kararımı veren katılımcılara oranla daha fazla katıldıkları söylenebilir.

4.2.3.7. Seçmen Tercihinde Siyasete İlgili Değişkeni Faktörü

Sakarya ili sınırları içerisinde yaşayan seçmenlerin siyasete ilgi değişkenine göre seçmen tercihi ve vergi ilişkisi ölçeğine verdiği yanıtların değerlendirilmesine ilişkin varyans analizi sonuçlarında ortaya çıkan anlamlı farklar, Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Seçmen Tercihinde Siyasete İlgili Değişkeni Faktörü

Sorular	F	P	Karar	Anlamlı Fark (Tukey)
Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partiye olan bağlılığım etkilidir	4,216	0,002*	Red	1,2,3-5
Oy verdiğim partiyi tercih etmemde sahip olduğum ideoloji etkilidir	3,424	0,009*	Red	1,2-5
Bir siyasi partinin vergi oranlarını düşük düzeyde belirlemesi oy tercihim olumlu yönde etkiler	2,464	0,045*	Red	1-3
Bir siyasi partinin yüksek düzeyde kamu harcamasını düşük düzeyde vergi hâsılatı ile finanse etmesi oy tercihim olumlu yönde etkiler	3,923	0,004*	Red	1-3

“Oy verdiğim partiyi tercih etmemde partiye olan bağlılığım etkilidir” sorusuna verilen yanıtlar siyasete ilgi değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; siyasetle ilgilenmiyorum, sadece oy kullanırım ve alt düzeyde siyasete katılım diyen katılımcıların puanlarının üst düzeyde siyasete katılım diyen katılımcılara oranla daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Benzer bir eğilim, siyasete ilgi değişkeni ve ideoloji arasında da geçerlidir. “Oy verdiğim partiyi tercih etmemde sahip olduğum ideoloji etkilidir” sorusuna verilen yanıtlar siyasete ilgi değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; siyasetle ilgilenmiyorum ve sadece oy kullanırım diyen katılımcıların puanlarının üst düzeyde siyasete katılım diyen katılımcılara oranla daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Siyasete ilgi değişkeni ve vergi oranları ilişkisinde de anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. “Bir siyasi partinin vergi oranlarını düşük düzeyde belirlemesi oy tercihim olumlu yönde etkiler” sorusuna verilen yanıtlar siyasete ilgi değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; siyasetle ilgilenmiyorum diyen katılımcıların puanlarının alt düzeyde siyasete katılım diyen katılımcılara oranla daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda siyasetle ilgilenmeyen seçmen kitlesinin aynı zamanda siyasilerin sunduğu vergi politikalarını siyasetle alt düzeyde de olsa ilgilenen seçmen kitlesine nazaran daha az dikkate aldığı görülmektedir.

Son olarak siyasete ilgi değişkeni ile kamu harcamaları arasındaki ilişkiye bakıldığında da diğer değişkenlerle benzeşen ölçüde anlamlı farklar tespit edilmiştir. “Bir siyasi partinin yüksek düzeyde kamu harcamasını düşük düzeyde vergi hâsılatı ile finanse etmesi oy tercihim olumlu yönde etkiler” sorusuna verilen yanıtlar siyasete ilgi değişkenine göre değerlendirildiğinde, katılımcıların görüşleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağı Tukey testi ile incelendiğinde; siyasetle ilgilenmiyorum diyen katılımcıların puanlarının alt düzeyde siyasete katılım diyen katılımcılara oranla daha düşük olduğu belirlenmiştir. Siyasetle ilgilenmeyen seçmenin siyasi partilerin sunmuş olduğu politikalarına karşı da diğer seçmenlere göre daha ilgisiz olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Seçmen, siyasi sistem üzerinde etkili olan ve siyasi partilerin kararlarını oylama davranışı sayesinde onaylama ya da sorgulama hakkına sahip olan bireylerdir. Seçmenler, siyasi partilerin ya da hükümetin faaliyetlerini değerlendirip oy vererek görüşünü dile getirebilmekte ve bu bakımdan siyasi kararların şekillenmesinde etkili olabilmektedir.

Seçmenler siyasi tercihlerini belirlerken sosyodemografik, psikolojik ve ekonomik faktörler gibi bazı değişkenlerden etkilenebilir. Seçmenlerin siyasi tercihinde etkili olan ekonomik faktörlerin başında ise vergiler gelmektedir. Vergiler bireylerin harcanabilir gelirlerini etkilemekte olup; hem tüketim hem de yatırım kararlarını değiştirebilmektedir. Seçmenlerin siyasi tercihlerini belirleme noktasında vergilerin ne derece öneme sahip olduğunu belirlemek amacıyla yapılan çalışmalarda da ağırlıklı olarak “Seçmenlerin siyasi tercihinin şekillenmesinde siyasi partilerin vergilere yönelik politikaları etkilidir” hipotezi test edilmiş ve elde edilen bulgular dahilinde vergilerin siyasi tercihler üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Siyasiler seçmenlerin tercihlerinde etkili olabilecek politikaları belirlerken seçmenlerin hangi politikalara daha fazla reaksiyon gösterdiklerini göz önünde bulundurur. Burada genellikle kendi çıkarı doğrultusunda hareket eden siyasiler iktidar olma çabasıyla seçmenin kulağına hoş gelecek vaatleri ve seçmeni etkileyebileceği politikaları tercih edecektir. Bu doğrultuda vergileri daima politika aracı olarak kullanacak olan siyasiler seçmenin oyunu kendilerine çekmenin gayretinde olacaktır. Demokratik bir sistemde ve oylamanın siyasi iktidarı belirlediği bir süreçte siyasiler, vergiler gibi önemli bir aracı göz ardı etmeyecektir.

Vergilerin seçmen davranışları üzerindeki etkisine yönelik olarak yapılan bu çalışmada öncelikle demografik unsurlar ele alınmıştır. Bu kapsamda yaş ve eğitim düzeyinin seçmenler üzerinde ne derecede etkili olduğu incelenmiştir. Yaş düzeyi arttıkça seçmenlerin belli bir ideolojik düşünceye sahip olduğu ve bu düşünce doğrultusunda karar aldığı ifade edilebilir. Çalışmada genç seçmenlerin vergilerin düşük düzeyde belirlenmesi durumunda siyasi tercihlerinin değişebileceği; orta ve üstü yaş grubunda ise vergiler azaltılsa bile siyasi tercihler üzerinde herhangi bir etki ortaya çıkmayacağı sonucuna varılmıştır. Çalışmada ayrıca, eğitim düzeyinin seçmen davranışları üzerindeki etkisi, demografik unsurlar kapsamında ele alınmış ve eğitim düzeyi yüksek bireylerin vergi oranlarının düşürülmesine karşı daha duyarlı olduğu görülmüştür.

Oy kararı önceden belli olan seçmenler ile seçim kampanyalarını takip eden seçmenler vergi oranlarının düşük düzeyde belirlenmesi halinde oy tercihlerinin olumlu etkileneceğini belirtmiştir. Aynı zamanda oy kararı çok önceden belli olan seçmenler, kamu harcamalarının düşük düzeyde vergiler ile finanse edilmesi ile oy kararlarında olumlu bir etki olacağını belirtmiştir. Bu durum, seçmenlerin kişisel çıkarlarında bir artış olması durumunda bağlı oldukları ya da sürekli olarak oy verdikleri partileri değiştirebileceklerine ilişkin önemli bir gösterge olarak ele alınabilir.

Çalışmada seçmenlerin vergisel düzenlemelere karşı duyarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda kamu harcamalarının yüksek düzeyde belirlenmesinin, vergi oranlarının düşük düzeyde tutulmasının, yüksek düzeyde kamu harcamalarının düşük düzeyde vergiler ile finanse edilmesinin, ödenen vergilerin açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının bilinmesinin, adil vergi yükünü sağlayacak bir vergi reformunun yapılmasının ve oy verilen siyasi partilerin vergi politikaları hakkında bilgi sahibi olunmasının seçmenin siyasi tercihleri üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Bu yönüyle seçmenlerin vergi politikalarına yönelik yapılan düzenlemelere duyarlı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Genel çerçevede araştırma bulgularından yola çıkarak seçmenlerin siyasi tercihte bulunurken vergileri göz ardı etmediği söylenebilir. Seçmenler adaleli bir vergi sistemi olmasını ve vergilerin açık ve anlaşılır bir biçimde uygulanmasını istediğini ve bu kapsamda adil bir vergi reformu sağlayacak siyasi partilerden yana tercihlerini kullanabileceğini belirtmiştir. Seçmenlerin büyük çoğunluğu vergilerin kamusal mal ve hizmet sunmak için alındığını düşünmektedir. Bireyler vergilerin kendilerine hizmet olarak dönüştüğünü şeffaf bir şekilde takip edebilmeleri durumunda oy tercihlerinde bir değişim yaşanabileceğini ifade etmiştir. Seçmenler ayrıca, siyasi partilerin hem geçmiş dönem vergi politikaları hem de gelecekteki vergi politikalarına dönük vaatlerini açık bir şekilde görebildikleri takdirde kendilerine en uygun siyasi partiden yana tercihlerini kullanabileceklerini vurgulamıştır.

Çalışmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, vergilerin seçmenlerin tercihlerinde yadsınamaz bir öneme sahip olduğu görülmüştür. En nihayetinde seçmenler vergiyi bir vatandaşlık görevi olarak ele almaktadır. Ancak seçmenler vergiyi hem kutsal bir ödev hem de kamu harcamalarının karşılığı olarak görmekle birlikte;

vergilerden kaynaklanan gelir kaybının da etkisiyle vergiye karşı negatif bir tavır da sergileyebilir. Bu nedenle daha adaletli bir vergi sistemi, adil bir vergi reformu ve vergilerin şeffaf bir şekilde harcanması gerçekleştirilirse seçmenlerin daha istekli bir biçimde vergilerini ödemeye devam etmeleri beklenebilir. Böyle bir durumda seçmenlerin siyasi tercihlerini kendi faydalarıyla örtüştüren partilerden yana kullanacakları ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Akgün, B. (2000). "Türkiye'de Seçmen Davranışı: Partizan Tutumlar, İdeoloji ve Ekonomik Faktörlerin Oy Vermeye Etkisi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi, 1(4), 75-92.
- Antunes, R. (2010). "Theoretical Models of Voting Behaviour", Exedra, Sayı 4, 145-170.
- Arıman, Y.(2013). "Seçmenlerin Siyasi Tercihleri Üzerinde Vergilerin Etkisi: Trabzon Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Beren, F. (2013). "Seçmen Tercihine Etki Eden Faktörler ve Seçim Güvenliği: Şanlıurfa İli Örneği", Akademik İncelemeler Dergisi, 8(1), 191-214.
- Cemal, B. ve Erdal, E. (2012). "Siyasal Propaganda Araçlarının Seçmen Davranışı Üzerindeki Etkisine Yönelik Seçmen Algısı: Isparta Örnek Olayı", Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 4(1), 115-126.
- Çakır, H. ve Biçer, A. (2015). "Türkiye Yerel Seçimlerinde Seçmen Tercihlerini Etkileyen Kriterler (30 Mart 2014 Yerel Seçimleri Kayseri Örneği)", Erciyes İletişim Dergisi "Akademia", 4(1), 98-112.
- Çinko, L. (2006). "Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61(1), 103-116.
- Demir, İ. C. (2013). "Seçmen Tercihlerinin Oluşumunda Vergi Propagandası: Ampirik Bir Çalışma", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 26 (26), 37-56.
- Downs, A. (1957). An Economic Theory of Democracy, Harper Collins Pub., New York.
- Ercins, G. (2007). "Türkiye'de Sosyo-Ekonomik Faktörlere Bağlı Olarak Değişen Seçmen Davranışı", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 8(2), 25-40.
- Gökçe, O., Akgün, B. ve Karaçor, S. (2002). "3 Kasım Seçimlerinin Anatomisi: Türk Siyasetinde Süreklilik ve Değişim", Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2(4), 1-44.
- Güllüpunar, H., Diker, E. ve ve Aslan, Ş. E. (2013). "Oy Verme Yaklaşımları Bağlamında Aday Merkezli Seçmen Tercihi Üzerine Deneysel Bir Araştırma", Akademik Bakış Dergisi, Sayı 35, 1-21.
- Gümüş, H. (2009). "Türk Seçmen Davranışı ve AKP, CHP, MHP'nin Seçmen Tabanları", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kalender, A. (2000). Siyasal İletişim, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Kapusızoğlu, M. (2011). "Ekonomik Kriz, 2002 Seçimleri ve Seçmen Tercihi", Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 3(2), 121-131.
- Lazarsfeld, P. F, Berelson, B. ve Gaudet, H. (1944). The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign, New York: Columbia University Press.
- Öz, E. ve Güler, A. (2015). Siyasal Parti Programlarında Vergi Anlayışları, Prof. Dr. Metin TAŞ'a Armağan, 2015.
- Özkan, A. (2007). Siyasal İletişim Stratejileri, Tasam Yayınları, İstanbul.
- Sağbaş, İ. ve Saruç, N.T. (2003). "Vergi Politikalarının Seçmenlerin Parti Tercihi Üzerindeki Etkisi: Ankete Dayalı Bir Çalışma", Vergi Sorunları Dergisi, Sayı 130, 130-146.
- Uslu, K. Z. (2009). "Siyasal İletişim Yöntemlerinin Seçmen Davranışına Etkisi ve 22 Temmuz 2007 Seçimleri," Bilinç Endüstrisinin Siyaset ve İktidar Pratikleri, Ed. Zeynep Karahan Uslu ve Can Bilgili, Beta Yayınları, İstanbul.

Visser, M. (1998). "Five Theories of Voting Action: Strategy and Structure of Psychological Explanation",
Doctoral Dissertation, University Of Twente Department Of Philosophy And Social Sciences.

CİNSİYET- SİYASAL KATILIM İLİŞKİSİ: SDÜ ÖRNEK OLAYI*

GENDER - POLITICAL PARTICIPATION RELATIONSHIP: SDU CASE

Doç. Dr. Hamza Bahadır ESER¹

Pınar SARIŞAHİN²

ÖZET

Siyasal katılım iktidarın meşruiyetini sağlamak için önemli bir araçtır. Bilindiği üzere siyasi katılım yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, gelir gibi birçok faktör tarafından etkilenmektedir. Bu faktörlerin içinde özellikle geçmişten bugüne tartışılan cinsiyet, özel bir öneme sahiptir. Cinsiyet temelinde, geleneksel toplum yapısı ve kadına atfedilen bazı olumsuz özellikler siyasi katılım davranışında farklılıklara sebep olmaktadır. Bu durum ve nedenleri birçok çalışmanın konusu olmuştur.

Çalışmanın amacı cinsiyet ve siyasi katılım arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmada siyasi katılım bağımlı değişken, cinsiyet bağımsız değişkendir. Bu bağlamda çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 800 öğrenciye uygulanmıştır. Sonuç olarak bu değişkenler arasında anlamlı ve olumlu bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Erkek, Kadın, Oy Verme, Siyasi Katılım, Temsil.

JEL Sınıflandırma Kodları: D72, J16.

ABSTRACT

Political participation is an important tool for ensuring the legitimacy of the power. It is known that political participation is influenced by many factors such as age, gender, education, profession, income. Among these factors gender which has long been discussed has an especial importance. On the basis of gender, traditional society structure and some negative features which is attributed to women causes differences in political participation behavior. This case and its reasons have become subject of the a lot of study.

The aim of this study examines the relationship between political participation and gender. Political participation is dependent variable and gender is independent variable in this study. In this context, this study was applied between 800 students of the Suleyman Demirel University. As a result, a significant and positive relationship was found between these variables.

Keywords: Gender, Man, Woman, Voting, Political Participation, Representation.

JEL Classification Codes: D72, J16.

1. GİRİŞ

İlk insanın ortaya çıkışından bu yana insanoğlu birçok toplumsal ve siyasi evre geçirdi. Önceleri tek derdi günlük yaşam ihtiyaçlarını karşılamak olan insanoğlu, avcılık ve toplayıcılıkla uğraşıyordu. Vahşi hayat koşulları içerisinde güvenlik, beslenmeden sonra ikinci derecede önem arz ediyordu. Bu durum bir takım kurallar ile kişiler arasında hiyerarşinin doğmasına yol açtı. Bunun yanında, yerleşik hayata geçilmesi ile tarım ve ticaret gelişmiş, sonuç itibarıyla bu kurallar sisteminin bir hiyerarşi içerisinde, otorite (egemenlik) tarafından

* Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Pınar Sarışahin tarafından, Doç. Dr. H. Bahadır Eser'in danışmanlığında 2015 yılında tamamlanan, "Cinsiyet- Siyasi Katılım İlişkisi: SDÜ Örnek Olayı" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hamza.eser@gmail.com

² Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, pinarturks@hotmail.com

kullanımı zorunlu hale gelmiştir. Böylelikle toplum yaşamında monarşi, despotizm, aristokrasi, oligarşi gibi egemenlik şekilleri görülmeye başlanmıştır (Dahl, 2010: 18).

Önceleri halkın yönetime katılımı sınırlı düzeydeydi. Daha çok ayrıcalıklı kesimler bu hakkı kullanıyordu (Dahl, 2010: 21). Monarşiler ve demokratik olmayan diğer totaliter sistemlerde halka daha ziyade vergi vermek, askerlik yapmak zorunda olan, vatandaşlık görevleri yüklenilmiş “kullar” olarak bakılıyordu. İktidarın kaynağı olarak ise iktidarı vergileriyle finanse eden, sayısal çoğunluk olarak ona güç veren halk değil, Tanrı ya da ideolojiler kabul ediliyordu. İnsan hak ve hürriyetleri konusunda ilerlemeler, teknolojinin gelişmesi ve modernleşme ile birlikte dünyanın pek çok ülkesinde demokrasiler monarşilerin yerini almaya başladı ve bu süreçte iktidarın kaynağı da Tanrı ya da ideolojilerden halka doğru kaydı (Kapani, 2011: 74-80).

İktidarın kaynağının dinsel argümanlarla (Tanrıya dayandırılması) ve ideolojilerle açıklanmasından, halka dayandırılması sürecine geçiş yapılması, bir meşrulaştırma aracı olarak siyasal katılımın ve bunu gerçekleştirme yollarının önem kazanmasını sağlamıştır (Kızıldere, 2002: 10). Siyasal katılım, iktidarın meşruiyetinin kaynağı haline gelmiştir. Meşruluk ise Lipset’ in de ifade ettiği üzere “sistemin, mevcut siyasal kurumların, topluma en uygun kurumlar oldukları inancını oluşturmak ve bu inancı yaşatmak kabiliyetiyle ilgilidir.” Siyasi otoritenin gerçekten meşru olup olmadığı da toplumu ayırıştıran sorunları hangi yollarla çözdüğüyle ilgilidir (Lipset, 1964: 58). En basit düzeyde, ülkeyi yönetmeye talip olan kişilerin iktidarı elde etmesi, elde ettikten sonra da bunu muhafaza edebilmesi, halkın onları otorite olarak tanınmasına, sorunlarını onların çözebileceğine inanmasına, iktidarın yönetim anlayışında kendinden bir şeyler bulabilmesine ve buna katkıda bulunabilmesine bağlıdır. Bugün, modern demokrasilerin varlığını sürdürebilmesi bu ilkenin varlığına ve uygulanabilmesine bağlı durumdadır. Siyasal iktidarın ayakta kalabilmesi ve vatandaşlarca kabul görmesi, asgari düzeyde bile olsa katılım imkânları sağlamasında yatmaktadır (Çetin, 2003: 86).

İktidarı meşrulaştırma aracı olarak siyasal katılımın bu kadar önemli olması, dikkatleri nelerden etkilendiği konusuna çevirmiştir. Siyasal katılımı etkileyen birçok faktör olmakla birlikte, bunların içinde cinsiyet ayrı bir önem taşımaktadır. Cinsiyet kavramı tek başına değerlendirildiğinde biyolojik bir kavrammış gibi dursa da, zaman içerisinde toplumun kadın ve erkeğe yüklediği anlamlar bu kavramı salt biyolojik bir kavram olmaktan çıkarmış, kadın ve erkek için farklı davranış kalıpları ve cinsiyet rolleri oluşmasına neden olmuştur. Bu anlamda siyasal katılım davranışlarında da erkek ve kadın açısından farklılıklar tespit edilmiştir.

Erkek ve kadınların siyasal yaşama katılmalarındaki farklılığı ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, öncelikle siyasal katılım kavramı açıklanacak daha sonra cinsiyet siyasal katılım ilişkisini ele alan literatüre yer verilerek çalışmanın uygulama kısmına geçilecektir. Çalışmanın sonuç kısmında, elde edilen bulgular alanda daha önce yapılmış araştırma sonuçları ile karşılaştırmalara gidilerek değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. SİYASAL KATILIM, KAVRAM VE TANIM

Siyasal katılım kavramı siyaset bilimi yazınına girdiği ilk günden bu yana siyasal bilimciler için popülerliğini korumuş ve birçok araştırmaya konu olmuştur (Kalaycıoğlu, 1983: 9). Siyasal katılım kavramı ile ilgili siyaset bilimciler tarafından birçok tanım yapılmıştır. Demokrasilerin kabul görmesinde ve varlığını sürdürebilmesinde önemli bir yer teşkil eden bu ilkenin yeterince anlaşılabilmesi için siyasal bilimciler tarafından yapılmış tanımlarına yer vermek konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Turan, siyasal katılımı açıklarken toplumsal yaşamı etkileyen dinamiklerden faydalanmıştır. Sanayileşme ve ticaretin artmasıyla birlikte şehirlere göç artmış, bireylerin yaşam tarzları değişmiştir. Şehirleşme ile birlikte iletişim olanakları ve okuryazarlık oranında artış görülmüştür. Aynı tür işlerde çalışan, çıkarları, ihtiyaçları ortak olan, aynı gelecek kaygısını paylaşan ve kendilerini diğer gurup ya da kişilerden farklı gören toplulukların ortaya çıkmasıyla sosyal sınıflar oluşmuştur. Bu sosyal sınıfların kendileriyle ilgili karar alma süreçlerine katılmak için mücadeleye girmesi sonucunda siyasete katılım süreci başlamıştır. Turan, siyaset olgusunu daha iyi anlayabilmek için siyasal katılım tanımı yapılırken kişilerin, siyasal olana duydukları ilgi, siyasal olana ilişkin bilgi düzeyleri ve siyasal tutumlarının da göz önünde tutulmasının gerekliliğini ifade eder (Turan, 1986: 67-69).

Taşdelen’ e göre siyasal katılım kavramı, vatandaşların siyasi hayatta aktif ve karar alma sürecinde etkili olacak şekilde; mahalli ve ulusal düzeyde bilgi sahibi olması, tutum geliştirerek, davranışlarda bulunması anlamına gelmektedir (Taşdelen, 2011: 166). Aydın’ a göre ise siyasal katılım, “yönetilenlerin yönetim sürecine etkileri” anlamına gelmektedir. Aydın, halkın yönetim üzerindeki etkisini modern bir tavır olarak nitelemektedir ve bu tavrın siyasetin doğasında meydana gelen değişikliklerle ilgili olduğunu düşünmektedir (Aydın, 2006: 172).

Barber, katılımın güçlü demokrasiye bağlı ve evrensel bir ilke olduğunu, bu ilke sayesinde bireyin kendinin siyasetçisi olduğunu iddia etmektedir. Ona göre yurttaşlar, katılımcı siyasetle tanımlanan güçlü demokraside, temel siyasaların belirlenmesinde güçlü bir konuma sahiptirler. Bu konumları ile bireyler kendi kendini yönetmektedirler. Katılımı da bu bağlamda tanımlayan Barber, kavramı “biz duygusuyla hareket eden kitlelerin birtakım olguları birlikte paylaşması, tartışması ve birbirine katkıda bulunması” olarak yorumlar (Barber, 1995: 195-200).

Özkan da siyasal katılım kavramını katılımcı demokrasi bağlamında ele almıştır. Ona göre katılımcı demokrasi yaklaşımında, klasik demokrasi anlayışından farklı olarak, halk siyasete katılabilmek adına çok daha fazla yol ve seçenek kullanabilmektedir. Bireyler, katılımcı demokraside kendileriyle ilgili olan ve kendilerini bağlayan karar süreçlerine katılma imkânı bulabilmektedir (Özkan, 2004: 90). Özkan, siyasal katılımı, “bireysel özgürlüğü artıran ve eşitliği sağlayan bir araç” olarak nitelendirmektedir. Zira siyasal katılım sayesinde bireyler siyasal otorite karşısında kendilerini güçlü ve daha eşit hissederler (Özkan, 2010: 213). Böylece demokrasi daha sağlam bir zemin kazanır. Kalaycıoğlu, siyasal katılımı bir siyasal davranış olarak ele alır. Ona göre siyasal katılım, siyasal sistem içerisinde yer alan bireylerin, siyasal karar vericilerin aldıkları kararların niteliklerini etkileyebilmek üzere ortaya koydukları davranış ve faaliyetleri ifade etmektedir. Yalnız, Kalaycıoğlu burada ortaya koyulan davranışın sıradan bir davranış olmadığını altını çizer. Siyasal toplumun üyesi olan birey, siyasi otoritenin alacağı kararlar ile kendi çıkarları arasında bir bağ kurup, bilinçli bir şekilde kendi lehine kararlar aldırma için, öznal davranışlarda bulunur (Kalaycıoğlu, 1984: 199-200). Kalaycıoğlu'nun ifadesiyle, “bu davranış düşünsel süreçlerin etkisi altında oluşan özgür ve özgün iradeye dayalı bireysel bir eylem”dir (Kalaycıoğlu, 2013: 1).

Kapani'ye göre siyasal katılım, siyasal toplum içinde yer alan bireylerin diğer bir ifade ile vatandaşların, siyasal sistem karşısındaki, konumlandırılmalarını, geliştirdikleri tutum ve davranışlarını şekillendiren bir kavramı ifade etmektedir. Kapani, siyasal katılımın sadece oy vermeye sınırlanamayacağını, politik ilgiden (çeşitli düzeylerde), politik eylemlere kadar geniş bir yelpaze içinde çeşitli tutum ve faaliyetleri kapsadığını ifade eder (Kapani, 2011: 144). Kışlalı'ya göre siyasal katılım, vatandaşların devletin farklı düzeylerdeki icraatlarını etkileme fiilidir. Kışlalı, siyasal katılımın bir toplumda ne kadar etkin ve yaygın olduğuna bakılarak, çağdaş demokrasilerin gelişmişliğinin ölçülebileceğini savunur (Kışlalı, 2006: 219).

Nie, Verba ve Converse siyasal katılımı, “vatandaşların hükümet yetkililerinin seçimini ve onların yaptıkları işleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemek amacıyla giriştikleri yasal eylemler” olarak tarif etmişlerdir (Nie vd., 1989: 1). Dursun' a göre siyasal katılım, siyasal toplumun üyelerinin, yerel ve ulusal yöneticileri belirleme ve onların, seçmenlerin talep ve çıkarları doğrultusunda karar almalarını sağlamaya yönelik sergiledikleri her türlü davranış ve eylemlerdir (Dursun, 2012: 234). Baykal da siyasal katılımı siyasal bir davranış olarak ele alır. Ona göre “siyasal davranışlar sadece organizmanın tabi olduğu, siyasal dürtüler ile sahip olduğu siyasal ön yönelimlerin bir fonksiyonu halinde ortaya çıkar.” Baykal, sosyal davranış özelliklerinin, siyasal davranışlar için de geçerli olduğunu iddia eder. Bu iddiaya göre, toplumsal hayatta aktif olan kişiler siyasal hayatta da aktiftirler ve yüksek siyasal katılım gösterirler (Baykal, 1970: 29-30).

Her ne kadar siyasal bilimciler tarafından yapılan siyasal katılım tanımları farklılık gösterse de temelde hareket noktası “bireylerin siyasi otoriteleri etkileme istekleri” olarak göze çarpmaktadır. Etkileme isteğinin gerçekleşebilmesi için de bireylerin buna inanmaları gerekmektedir. Dursun'un da belirttiği gibi siyasal otoritelerin alacağı kararların kendi geleceklerini etkileyeceğinin bilincinde olan vatandaşların oynayacakları roller ve ortaya koyacakları davranışlar ile siyasal sistem ve karar alma mekanizması üzerinde bir etki meydana getirebileceklerine inançları olması gerekmektedir. Aksi halde bireyler hiçbir eylem ve davranışta -dolayısıyla siyasal katılımında- bulunmayacaklardır (Dursun, 2012: 233).

3. SİYASAL KATILIM DÜZEYLERİ

İnsanların kişilik ya da karakterleri farklılık arz eder. Bu farklılıklardan ötürü yine insanların merakları, ilgi alanları ve aynı nesnelere, olaylara vermiş oldukları tepkilerde çeşitli düzeylerde farklılıklar görülmesi söz konusudur. Bireylerin hobi, iş vb. durumlarında olabilen ilgi ve katılım düzeyi farklılığı kendini siyasal katılım alanında da göstermektedir. Robert A. Dahl siyasal katılım boyutlarını merak, ilgi, bilgi ve harekete geçmek olarak sıralamıştır (Dahl, 1963: 56-57'den Aktaran: Baykal, 1970: 31). Boyutların her birinde katılma düzeyi farklı olacaktır. Bir konuyu sadece merak edenlerle bu konu hakkında bilgi sahibi olanların ve fiili olarak o konunun içinde yer almaya çalışanların katılım düzeyi elbette farklılık gösterecektir.

Milbrath siyasal katılım düzeylerini açıklarken ayrıntılı bir gruplandırma yolunu tercih etmiştir. Ona göre siyasal katılma düzeyleri izleyici, geçiş ve gladyatör faaliyetler şeklindedir. İzleyici faaliyetler, seçimden seçime oy vermek, bir partinin rozetini taşımak/üye olmak, bir kimseyi spesifik bir partiye oy kullanmaya ikna etmek, politik bir konu hakkında diyaloga girmek yada başlatmak, siyasal mesajları kabul etmek şeklinde sayılabilir. Milbrath geçiş faaliyetlerini, bir siyasal toplantıya, gösteriye, mitinge katılmak, bir parti veya adayın siyasal kampanyasını maddi olarak desteklemek, bir siyasal figür, lider veya devlet görevlisi ile ilişki kurmak olarak saymıştır. Son olarak gladyatör faaliyetler ise kamuda veya politik bir partide bir mevkii sahibi olmak, politik bir pozisyon için aday olmak, siyasal fon sağlamaya uğraşmak, bir siyasal karar alma toplantısına katılmak yoluyla siyasal partilerin yönetsel çalışmalarında bulunmak, siyasal partilerin seçim kampanyalarında görev almak olarak ifade edilmiştir (Milbrath, 1965: 18-19).

Verba ve Nie, Milbrath'ın bu sınıflandırmasına karşı bazı eleştiriler getirmişlerdir. Milbrath, çalışmalarında gladyatör faaliyetlerde bulunan kişilerin daha kolay olan izleyici ve geçiş faaliyetlerine katıldığına kesin gözüyle bakmıştır. Verba ve Nie, bu konunun tek boyutlu olarak ele alınamayacağını, sadece oy kullananlar ya da seçim kampanyalarına katılanlar olarak ayırmanın doğru olmayacağı kanısındadırlar. Onlara göre siyasal katılım için çok fazla sayıda seçenek vardır ve farklı dürtülere, özelliklere sahip vatandaşlar değişik yolları kullanabileceklerdir (Nie vd., 1989: 9). Kalaycıoğlu da Milbrath'ın sınıflandırmasına bazı eleştiriler getirmiştir. Ona göre, siyasal katılım eyleminin zorluk ya da kolaylık derecesi zaman ve mekâna göre değişiklik gösterebileceğinden, bir siyasal eylemi zor ya da kolay olarak saptamak zor olacaktır (Kalaycıoğlu, 1984: 204).

Birçok siyaset bilimci tarafından siyasal katılım düzeyleri belirlenirken, bireylerin seçimlere katılıp katılmamaları esas alınmışsa da, Baykal bu şekilde oluşturulacak bir tasnifin kaba ve yetersiz olacağı görüşünü savunmuştur. Bu tür bir ayırmda farklı siyasal katılım seviyelerinin elde edilemeyeceğini savunan Baykal, oy vermeyi aşan siyasal katılım faaliyetlerini; siyasal olayları izleme, siyasal olaylar hakkında tutum geliştirme, siyasal olayların içine karışma şeklinde sınıflandırmıştır. İzleme faaliyetleri içerisinde kitle iletişim araçları vasıtasıyla siyasal olayları izlemeyi, dinleyici olarak da parti kongre ve mitinglerine katılmayı sayan Baykal, bu faaliyetler içerisinde bulunan kişilerin siyasal katılımı gerçekleştirmekle birlikte daha çok "haber tüketicisi" konumunda olduklarını ifade etmiştir. Baykal'a göre bu kişiler içinde buldukları siyasal faaliyetleri siyasal tercihini yaymak amacıyla değil, daha ziyade siyasal olaylardan haberdar olmak için gerçekleştirirler (Baykal, 1970: 32-33).

Siyasal olaylar hakkında tavır takınmak, izleyici faaliyetinden daha yoğun olan bir katılım düzeyidir. Burada bireyler artık haberleri takip etmekle birlikte başkalarını etkileme amacı da güderler. Baykal'ın deyimiyle belirli bir takım siyasal seçeneklerden yana ya da karşısında duruş sergileyebilirler. Bunu yaparken de çeşitli araçları kullanabilir, kimi zaman kitle iletişim araçları vasıtasıyla siyasal katılım faaliyetleri yapabilir, kimi zaman da kişisel temaslar yoluyla başkalarını etkileyebilirler (Baykal, 1970: 32-33). Bir örnekle açıklamak gerekirse, çevrenin korunmasıyla ilgilenen bir sivil toplum kuruluşu, çevreye zarar verecek bir idari kararın uygulanmasını engellemek amacıyla televizyona çıkabilir, mecliste lobi faaliyetlerinde bulunabilir ya da bire bir görüşme yoluyla politikacıları/idarecileri ikna etme yoluna girebilir. Bu şekilde haberdar oldukları bilgiyle/siyasal olayla ilgili olumlu veya olumsuz bir tavır alarak, bu durumu başkalarına açıklama ve ikna çabaları, izleyici faaliyetlerden daha yoğun olan tavır takınanların durumunu izah edebilir.

Şüphesiz Baykal'ın bu ayırımında en yüksek katılım düzeyini gösteren kesim -tıpkı Milbrath'ın gladyatör faaliyetlerinde bulunanlarda olduğu gibi- siyasal olayların içine karışanlardır. Bu kişiler, siyasal olayları takip eder, bunların karşısında bir tutum takınarak onları savunur veya karşısında olurlar. Buraya kadar tavır takınanlarla aynı özellikleri göstermesine karşın, asıl fark bu noktadan sonra ortaya çıkar. Olumlu veya olumsuz tavır takınan birey/bireyler siyasal derneklere, partilere üye olarak, bir siyasi partiden aday olarak, siyasal kampanyaların yürütülmesinde aktif olarak çalışarak, gösteri, miting ve yürüyüşlere katılarak siyasal olayların içine karışmış olurlar (Baykal, 1970: 34).

Baykal, bu tasnifin bireylerin dışı yansıyan hareketlerine bakılarak yapıldığını, fakat bunun altında psikolojik etkenlerin de yattığını savunur. Ona göre izleme, tavır takınma ya da siyasal olaylara karışma faaliyetlerinde bulunan bireylerin bu hareketlerinin altında psikolojik bir bağ mevcuttur (Baykal, 1970: 34). Gerçekten de bireyi salt ekonomik ya da siyasal bir varlık olarak düşünmek sığ kalacaktır. Sosyal bir varlık olarak birey, düşünce yapısıyla, ailesel ve çevresel faktörlerle, sosyal ve ekonomik hayatıyla, toplumdaki statüsüyle bir bütündür. Bunlardan bağımsız, salt davranışla ya da mesleğiyle tek yönlü olarak düşünmek eksik bir yaklaşım olacaktır (Gümüş, 2006: 36).

Siyasal katılım düzeyi ile ilgili olarak yapılan bir diğer sınıflandırma Verba ve Nie tarafından yapılmıştır. Verba ve Nie Amerika'da yapmış oldukları çalışmada katılımcıların siyasal katılım düzeylerini altı grupta toplamışlardır. Bunlar; politik sürece hiç katılmayanlar (bu düzeydeki bireyler politikayla hiç ilgilenmezler, oy bile vermezler), politik faaliyet olarak sadece oy kullananlar (taban olarak en geniş katılım düzeyi gösterilen faaliyet oy kullanmadır, vatandaşların birçoğu için siyasal katılım sadece oy kullanmaktan ibarettir), kişisel sınırlı katılımcılar (bu katılım düzeyindeki bireyler oy kullanmalarının yanında kişisel sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla özellikle memur kesimle bire bir ilişki kuran kimselerdir), topluluk düzeyinde katılımcılar (bu katılım düzeyindeki bireyler, oy kullanmalarının yanında kişisel sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla özellikle kamu hizmeti sunanlar ile bire bir ilişki kurma arayışına girerler), kampanyacılar (seçim kampanyalarında aktif olarak rol alan vatandaşları ifade eder), yukarıdaki tüm faaliyetlere katılarak ayrıca siyasal partilerde görev alanlar (Verba ve Nie, 1972: 82-95'ten Aktaran: Turan, 1986: 74).

Turan, Verba ve Nie' nin yapmış olduğu bu sınıflandırmanın evrensel olamayacağını savunur. Oy kullananların da kendi içinde farklılık taşıyabileceğini, kimilerinin uyarılmış oy kullanırken kimilerinin de otonom oy kullanabileceğini, hatta bunun siyasal modernleşmenin bir göstergesi olduğunu ifade eder. Benzer bir sorun "kampanyacılar"ın siyasal katılım düzeyiyle ilgili olarak karşımıza çıkar. Turan, bu çözümleme biriminin farklı siyasal sistemlerde farklı sonuçlar doğuracağını, ABD' deki sistem kampanya üzerine kurulu olduğu için bu gibi ülkelerde daha etkin olan kampanyacıların, Türkiye gibi partili hayatın sürekli olduğu toplumlarda çok etkili olamayacağını iddia eder (Turan, 1986: 75). Robert Dahl, siyasal katılım düzeyini tabakalaşma modeli ile açıklama yoluna gitmiştir. Siyasi katılımı dört tabakayla açıklayan Dahl, bunları sırasıyla *siyasi olmayan tabaka*, *siyasi tabaka*, *iktidar peşinde koşanlar* ve *iktidar olanlar* olarak saymıştır. Dahl, siyasi tabakayı da meraklılar, ilgilenenler, bilgi sahibi olanlar ve aktif olanlar olarak dörde ayırmıştır (Dahl, 1963: 95-101'den Akt.: Tatar, 1997: 105-106). Kapani, siyasal olmayan tabakayı, politik olaylara ilişkin merakı, ilgisi ve bilgisi olmayan hareketsiz kişiler, yani "ilgisizler" olarak yorumlamıştır. Fakat Kapani bu açıklamayı yaparken siyasal tabakalar arasında kesin bir sınır çizilemeyeceğini, politikaya karşı ilgisiz görünen birinin zaman zaman siyasal olaylara ilgi gösterdiğini, seçimlerde oy kullanabildiğini ifade etmiştir (Kapani, 2011: 147). Zira siyasal katılım herkes için aynı derecede önem arz etmez. Zaten bütün vatandaşların aynı davranışı sergilemesi de mümkün değildir. (Dursun, 2012: 236).

4. SİYASAL KATILIM CİNSİYET, EĞİTİM, GELİR İLİŞKİSİ

Bu başlık altında çalışmanın uygulama kısmında irdelenecek olan, cinsiyet, eğitim, gelir, siyasal katılım ilişkisi ele alınacaktır (Çalışmanın ana konusu olan cinsiyet siyasal katılım ilişkisi, müteakip bölümde, konuya ilişkin literatür kapsamında ayrıntılı olarak incelenecektir).

4.1. Cinsiyet

Cinsiyet, birçok hayat görüşünde olduğu gibi siyasal katılımda da etkili olan bir faktördür. Ülkenin toplumsal ve siyasal şartları, kadının eğitimden mahrum bırakılması, oy hakkı verilmeyişi gibi pek çok neden kadının siyasa yapım sürecinde aktif rol oynamasına engel olmaktadır (Yücekök, 1987: 28). Kadının dünyanın birçok ülkesinde seçme ve seçilme gibi siyasal haklarını geç elde etmesi, toplumda siyasetin erkek işi olduğuna dair yaygın bir kanaat olması ve bu kanaatin en çok kadınlar tarafından benimsenmesi, erkek ve kadınların toplumdan almış olduğu hayattaki rollerine dair eğitim, kadının uzunca bir süre siyasal hayatta etkisiz kalmasına neden olmuştur (Kahraman, 2012: 258-260; Baykal, 1970: 64). Birçok Avrupa ülkesinde kadınlara eşit oy hakkı uzun bir süre devam eden mücadelelerden sonra 19. yüzyılın sonları, 20. yüzyılın başlarında verilebilmiştir (Dinç, 2002: 38). Türkiye'de kadınlar, milletvekili seçme ve seçilme hakkını 5 Aralık 1934' de elde etmişlerdir (Tekin ve Okutan, 2011: 80). Bugün dünya kadınlarının çoğu siyasal temsil hakkını elde etmesine rağmen, ulusal meclislerdeki sandalye sayısı temel alındığında, kadın temsilci sayısı henüz yeterli seviyeye ulaşmamıştır (Dinç, 2002: 43). Çağdaş demokrasi ve modern toplumlarda katılım seviyesinin artması, siyasi otoritenin sağlam bir meşruiyet zeminine oturabilmesi için, dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların karar alma süreçlerine katılması oldukça önemlidir (Şahin, 2011: 1v). Ülkemizde son yıllarda böylesine önemli bir eksikliğin giderilmesine yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır.

Cinsiyet faktörü, siyasal katılımı etkilemekle birlikte, katılım türleri olarak baktığımızda bu farkın en çok oy verme dışındaki davranışlarda kendini hissettirdiği görülmektedir (Tatar, 2003: 348). Oy vermenin bireylerin toplumsal rolleriyle çelişen niteliğinin olmaması, oy vermek için fazla bir çabaya ihtiyaç duyulmaması ve özellikle küçük yerlerde görülen topluluk halinde davranma zorunluluğu gibi sebepler cinsiyet faktörünün bir

siyasal katılma faaliyeti olarak oy verme davranışını çok etkilemediğini göstermektedir (Kalaycıoğlu, 1983: 119). Doğan ve Göker' in 29 Mart 2009 yerel seçimler sonrası Elazığlı seçmenler üzerine yaptıkları araştırma sonucunda, kadınların seçim kampanyalarına katılma (ankette “seçim bürolarına uğrama sıklığı” ölçüt olarak alınmıştır) oranının erkeklere kıyasla daha düşük olmasına rağmen, kadınlarda oy verme davranışında belirgin bir farklılık görülmemiştir (Doğan ve Göker, 2010: 177-180). Bu başlık aşağıda cinsiyet siyasal katılım ilişkisini ele alan bölümde daha detaylı ele alınacaktır.

4.2. Eğitim

Eğitim, çok küçük yaştan başlayarak, bireylerin kendilerini sosyal, psikolojik ve siyasal olarak yetiştirdiği, etkileşime, değişime ve öğrenmeye açık olduğu bir süreçtir. Aileden çıktığı ilk andan itibaren bireyler ilköğretim, lise ve üniversite hayatı boyunca her bir eğitim döneminde toplumsallaşma süreçlerine paralel olarak çeşitli fikir ve tecrübeler edinirler. İleride icra etmek istediği meslekten, dünya görüşüne, siyasal görüşe kadar birçok fikri evrelerden geçerler ve bu evrelerde siyasal sosyalleşme sürecini de yaşarlar. Her bir öğretim döneminde edineceği bilgi ve tecrübe farklı olacağı için, kişilerin eğitim seviyelerine göre -hayatın bütün sosyal alanında olabileceği gibi- siyasal katılım düzeyleri de farklı olacaktır (Altan, 2011: 328).

Eğitim, bireyin siyasal yaşamına çok boyutlu olarak etki eder, yukarıda da ifade edildiği üzere kişilerin siyasal olarak toplumsallaşmasını sağlar. Siyasi kurumlar, devletin organları, siyasa yapım süreci, temel kurallarıyla ilk olarak burada öğrenilir. Siyasal konularda tutum ve davranış geliştirmenin temelleri burada atılır (Altan, 2011: 322-323). Özellikle eğitim sisteminin kişiye aktardığı sembol ve ideolojiler, “iyi vatandaş olma” görevi gibi duygular, ileride bireylerin takınacağı tutum ve davranışlara, siyasal hayatına dair ipuçları verir. Bunun yanında, kişilerin edineceği arkadaşlar, okulda almış olduğu görevler, girdiği kulüpler de siyasal yaşama katkıda bulunan diğer etkenlerdir. Kısacası, bireylerin siyasal hayata ilgi duyması ve siyasal yaşamın içinde olmak istemeye başlaması eğitim süreciyle başlar.

Katılımcı demokrasi kültürü ile kişilerin siyasal hayatta daha çok yer alabilme istekleri, öğrenim seviyesinin artmasıyla paralel bir gelişme gösterir. Halkın eğitim seviyesinin yüksek olmasının demokrasiyi yaşatma şansını artırdığı yönünde birçok araştırma bulunmaktadır. Yine yapılan araştırmalarda eğitim gören bireylerin ülkede muhalefete hoşgörüsü bakacakları, çok partili sistemi savunacakları, değişik inanç ve kültürlere daha sıcak bakacaklarına dair sonuçlar elde edilmiştir. Lipset, bu bulgular ışığında demokrasi için iyi bir eğitim seviyesinin neredeyse “zorunlu şart” olduğunu düşünmektedir (Lipset, 1964: 37-39).

Almond ve Verba'ya göre, diğer değişkenlerle karşılaştırıldığında eğitim, politik davranışın belirlenmesinde en önemli faktördür. Eğitimsiz veya sınırlı düzeyde eğitim almış kişilerin siyasal hayattaki rolü ile yüksek öğrenim görmüş kişilerin rolü farklı olacaktır. Almond ve Verba, eğitimin siyasal davranışlar üzerindeki etkisini ortaya koyabilmek için karşılaştırmalı bir araştırma yapmışlardır. Beş ülkede, eğitilmiş ve eğitimsiz insanların politik davranışlarını inceleyen Almond ve Verba, eğitim seviyesi yüksek insanların, resmi siyasal organların birey üzerindeki etkisinden, politikadan ve seçim kampanyalarından eğitimsiz/az eğitilmişlere göre daha çok haberdar oldukları, siyasal konularda daha çok bilgi sahibi oldukları, yine politik konularda ilgi alanlarının daha geniş ve çeşitli olduğu, politik konuları daha çok konuştukları, sözkonusu konuları özgürce konuşabileceği geniş bir çevreye sahip oldukları, kendilerini, siyasal organları/hükümetleri etkileme yeterliliğine sahip gördükleri, organizasyonlarda/örgütlerde daha aktif yer aldıkları, sosyal çevresinde kendini ifade edebilecek güvene sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır (Almond ve Verba, 1989: 315-318):

Almond ve Verba'nın ulaştığı sonuçlara göre, araştırma yapılan beş ülkedeki siyasal kültür farklılıklarına rağmen eğitilmiş kişilerin bütün ülkelerdeki siyasal davranışları ve kazanımları aynıdır. Siyasal konularda bilgi sahibi olma, haberleri ve siyasal otoritenin aldığı kararları takip etme, bunlara etki edebilme, STK/politik örgütlerde aktif rol alma gibi davranışlar üst düzey katılım göstergeleridir. Almond ve Verba'nın çalışmasında, eğitimin objektif bir kıstas olarak, yüksek düzey katılımı sağlaması ve bireyleri bu yönde siyasal davranışlara sevk etmesi, siyasal katılım konusunda ne denli bir etkisi olduğunu gözler önüne serer. Kalaycıoğlu da bu görüşü destekleyerek, eğitimin bireylerin siyasal katılımını artırdığı gibi, siyasal etkinliğini de artırdığını savunur. Ona göre eğitilmiş insanlar; yurttaşlık bilincine sahiptirler ve siyasal katılmayı bir görev olarak görürler, siyasal kaynakları etkin kullanabilirler, iyi bir gelire sahip oldukları için topluma nüfuz edebilirler, bilişsel yeteneklere sahiptirler, çevresinde olup bitenlerden haberdardır, iyi bir gözlemcidirler, siyasal katılmanın daha zor ve karmaşık türlerini kullanabilirler (Kalaycıoğlu, 1983: 26-30).

Siyasal katılım-egitim arasındaki ilişkiye ülkemiz açısından bakıldığında, siyasal katılımdan kastın ne olduğu önemli hale gelir. Yapılan araştırmalarda, daha çok oy verme şeklinde görülen siyasal katılmada eğitimin

etkisinin olmadığı, eğitim seviyesinin düşük olduğu yerlerde bile yüksek katılım görüldüğü tespit edilmiştir. Fakat açikoturum, siyasal parti üyeliği, gösteri yürüyüşleri gibi üst düzey katılım yollarında eğitimli olmanın ortaya koyduğu fark yadsınamayacak boyutlardadır (Baykal, 1970: 60-62). Gümüş tarafından 2006 yılında Antalya seçmeni üzerine yapılan bir araştırmada, eğitim seviyesi yükseldikçe, siyasal parti üyeliği, siyasal parti faaliyetlerine katılma gibi üst düzey siyasal katılım türlerine yöneliminin arttığı gözlemlenmiştir (Gümüş, 2006: 64-65). Ülkemiz açısından ortaya çıkan sonuç, eğitim seviyesi düşük kimselerde daha çok oy verme düzeyinde bir katılım olduğunu gösterirken, eğitim seviyesi arttıkça katılım çeşitliliğinin arttığı yönündedir.

4.3. Gelir

Gelir, bireylerin yaşam kalitesini gösteren maddi bir ölçüttür. Gelir seviyesi yükseldikçe bireylerin yaşam standartları artar, hayatında yer alan sosyal ve siyasal aktiviteler de çeşitlenir. Lipset, demokrasi düzeyi ile gelir arasında bağ olduğunu iddia eder. Ona göre, az demokrat ülkelerde kişi başına düşen milli gelir, doktor ve motorlu araç sayısı, demokrat ülkelerdeki sayıdan daha azdır (Lipset, 1964: 36). Birçok siyaset bilimci de gelirle siyasal katılım arasında doğrudan bir bağ olduğunu ifade etmiştir. Buna göre, gelir durumu iyi ve yüksek statülü kimseler, siyasal hayatta daha faaldirler ve bu kimseler geliri durumu düşük kimselere göre daha yüksek katılım gösterirler. Fakat bu katılım farklılığı kendini daha çok siyasal parti ve gönüllü kuruluşlarda faal olma, propaganda faaliyetlerine katılma gibi üst düzey katılım türlerinde hissettirmektedir (Nie vd., 1989: 52; Çukurçayır, 2002: 74; Tatar, 1997: 136; Dursun, 2012: 242; Kışlalı, 2006: 224; Kalaycıoğlu, 1983: 32; Ayrıca bkz. Jörke, 2013: 143). Nitekim Duran'ın siyasal katılıma etki eden faktörler üzerine yapmış olduğu çalışmada ortaya çıkan, "gelir düzeyi yükseldikçe siyasete ilginin artarken, gelir düzeyi düşükçe bu ilginin yerini ekonomik kaygılara bırakması" bu tezi destekler niteliktedir (Duran, 2005: 150).

Gelir ve statü arttıkça, özellikle üst düzey katılım türlerinde artış olmasının birçok nedeni vardır. Öncelikle bu kişiler, genellikle iyi eğitim görmüş ve yüksek statülü kimseler oldukları için belirli bir sosyal çevreye sahiptirler. Bu sosyal çevre içerisinde toplumu ikna edecek, yönlendirecek bir güçleri vardır. Bürokrasisiyle yakın ilişkiler kurabilirler, ekonomik olarak siyasal parti kampanyalarını destekleyebilirler. Kitle iletişim araçlarından daha rahat faydalanabilmeleri, siyasal ilgi, siyasal etkinlik ve siyasal bilgi düzeylerinin yüksek olması da yüksek gelirli insanların katılımını artıran diğer faktörlerdir. Belirli bir iş çevresinde oldukları için, işiyle ilgili gelişmeleri yakından takip edebilmek, yasal ve idari süreçte daha etkin olabilmek gibi nedenlerle gelir seviyesi düşük kimselere göre siyasal karar alma süreçlerinde daha aktif olmak isterler (Kalaycıoğlu, 1983: 32-33).

Tatar, yüksek gelir- yüksek katılım, düşük gelir- düşük katılım ilişkisinin her şartta doğru olamayabileceğini savunur. Buna dayanak olarak da Malatya seçmeni üzerinde yapmış olduğu araştırma sonucunda oy verme, çevre ve memleket meselelerini konuşma gibi konularda gelirle katılım arasında bir ilişkinin bulunmamasını gösterir. Tatar, bununla birlikte faal katılım ile gelir arasında bir bağ olduğunu kabul eder; neden olarak da bu tür yüksek katılım faaliyetleri için bir miktar gelire ihtiyaç duyulduğunu savunur (Tatar, 1997: 136-137; 2003: 345).

5. CİNSİYET- SİYASAL KATILIM İLİŞKİSİ ÜZERİNE YAPILMIŞ ALAN ÇALIŞMALARI

Kadının siyasal hayatta erkekler kadar yer edinmemesi hem sosyal hem de siyaset bilimcilerin dikkatini çekmiş, bu konuda yapılan alan araştırmalarının önünü açmıştır. Bu konuda yapılan yerli ve yabancı çalışmaların çokluğu göze çarpmaktadır. Aşağıda bu çalışmalardan bazıları açıklanmaya çalışılacaktır.

Bugüne kadar olan araştırmalar genel olarak kadınların erkeklerden daha az siyasal katılım gösterdiği yönündedir. Kalaycıoğlu'nun (1983) Türkiye, Kenya ve Kore'den topladığı verilerle yapmış olduğu bir araştırmada, cinsiyet rollerinin siyasal katılımı etkileyen en önemli faktör olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Karşılaştırmalı olarak yapılan araştırmada, erkeklerin kadınlardan daha sık, daha az uyarılmış olarak ve daha çeşitli eylemlere başvurmak suretiyle siyasal yaşama katıldıkları gözlemlenmiştir (Kalaycıoğlu, 1983: 454-455). Almond ve Verba'nın (1989) 5 ülkede yapmış oldukları araştırmada kadınların erkeklerle göre siyasal katılıma daha az hazır oldukları sonucu ortaya çıkmıştır (Almond ve Verba, 1989: 135). Schlozman, Burns ve Verba'nın (1994) cinsiyet-siyasal katılım ilişkisini inceledikleri çalışmada genel olarak, erkeklerin kadınlara göre biraz daha fazla siyasette rol aldıkları bulunmuştur (Schlozman vd., 1994: 986) Verba, Burns ve Schlozman (1997). cinsiyet ve siyasal katılım ilişkisini inceledikleri bir diğer çalışmada, erkeklerin kadınlara oranla siyasal katılımının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir (Verba vd, 1997: 1069). Karp ve Banducci (2008) ülkelerin büyük bir çoğunluğunda, kadınlar ve erkekler arasında siyasal tutumlar ve siyasal katılım noktasında gözle

görüldüğü bir fark olduğunu bulmuştur. Çalışmada, kadınların siyasal katılımının düşük olduğu ancak bu katılım düzeyinin kadınların siyasal sistemlerde temsiline paralel olarak artabileceğini belirtmişlerdir (Karp ve Banducci, 2008: 113-114).

Cinsiyet etkeninin en yaygın siyasal katılım türü olan oy verme davranışını nasıl etkilediği ile ilgili olarak farklı sonuçlar ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmaların öne çıkanlarının sonuçlarına aşağıda kısaca değinilmiştir; Tekeli (1982), erkek ve kadın seçmenlerin seçime katılma eğilimleri üzerine yapmış olduğu bir araştırmada kadınların oy verme eğilimlerinin erkeklere oranla %13,5 daha düşük olduğu sonucunu bulsa da, (Tekeli, 1982: 245) diğer araştırmalar kadın ve erkek arasındaki siyasal katılım farkının en az oy verme davranışında olduğu yönündedir (Kalaycıoğlu, 1983: 119). Özyurt (2010) üniversite öğrencileri üzerine yapmış olduğu araştırmada oy verme davranışında erkek ve kız öğrenciler arasında fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Özyurt, 2010: 299). Bunun yanında, seçime katılan kadınların erkeklerden daha fazla olduğuna dair çalışmalar da mevcuttur. Türkdöğen (1973), siyasal katılım çeşidi olarak oy verme davranışının kadınlarda daha çok görüldüğü sonucuna ulaşmıştır (Türkdöğen, 1973: 47).

Oy verme dışında kalan diğer siyasal katılım türlerinde, kadınların erkeklerin gerisinde olduğuna dair birçok araştırma mevcuttur. Bu çalışmaların öne çıkanları ise şu şekildedir; Çaha vd.'nin (1996) Kırıkkale il merkezinde siyasal parti üyeleri üzerinde yaptıkları araştırmada, rastgele olarak gidilen siyasal parti merkezlerinde sadece erkekler buldukları için araştırma kapsamına kadınlar dâhil edilememiş, sebep olarak da kadınların taşrada kamusal yaşamda aktif siyasetle uğraşmadıkları gösterilmiştir (Çaha vd., 1996: 63). TÜSİAD'ın (2001) yapmış olduğu araştırmanın sonucunda, kadınların oy verme davranışı dışında kalan siyasal tartışmalara ve toplantılara katılma, medyadan siyaseti takip etme, dilekçe ve başvuru hakkını kullanma, seçim faaliyetlerine katılma ve aktif siyaset yapma gibi siyasal katılım faaliyetlerinde erkeklerden oldukça geride olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. (TÜSİAD, 2001: 18) Kızıldere, 2002 yılında Isparta ilinde kadın seçmenler üzerinde yapmış olduğu araştırmada, kadınların oy verme oranlarının yüksek olmasına rağmen, siyasal partiye üye olma, partilerin seçim faaliyetlerine katılma ya da kitle iletişim araçları yoluyla siyasal olayları takip etme gibi daha yoğun faaliyetlere sınırlı düzeyde katıldıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca eğitim seviyesi düşük kadınların sadece oy verme davranışını sergilediği sonucu araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır (Kızıldere, 2002: 85-86,101). Tatar'ın (2003) Malatya'da seçmenler üzerine yapmış olduğu araştırmada; siyasi telkin, toplantı, mitinge katılım, siyasi parti üyeliği gibi daha aktif siyasal katılım türlerinde cinsiyete göre farklılıklar tespit edilmiştir; Kadınların bu tür yoğun siyasal katılım faaliyetlerine erkeklerden daha az katılım gösterdikleri görülmüştür. Tatar, araştırmasında ortaya çıkan bulgulara dayanarak, kadınların siyasette var olabilmeleri ve rahat edebilmelerini, erkekleşmelerine ve ana-bacı olarak kalabilmelerine bağlı olduğunu iddia etmiştir (Tatar, 2003: 342). Yine Duran'ın (2005) Kütahya-Taşvanlı'da 320 kişi üzerinde yapmış olduğu araştırmada siyasal olaylarla ilgili konularda tartışma oranlarında erkeklerin oranı kadınlardan daha yüksek çıkmıştır (Duran, 2005: 150). Coffe ve Bolzendahl (2010) çalışmalarında siyasal katılımı cinsiyet farklılıklarını incelemişler ve kişisel aktivizm hareketlerinde (imza toplama, boykot etme vb.) kadınların erkeklere göre daha istekli olduğunu bulmuşlardır. Erkeklerin ise kadınlara oranla parti üyeliği, kolektif aktivizm ve siyasal iletişim konularında daha baskın olduğu görülmüştür (Coffe ve Bolzendahl, 2010: 330).

Kadınların aktif siyasal hayatta yer edinebilmesi ve konumlarını koruyabilmesi için, erkeklerden daha çok çaba sarf etmesi gerektiği gerçeği, araştırmaların bu yöne çevrilmesine neden olmuştur. Çadır'ın (2011) kadının siyasal yaşama katılmasında kadın kollarının rolü ile ilgili TBMM'de gurubu bulunan partiler üzerinde yapmış olduğu bir araştırmada, kadın kollarının finansal özgürlüğü olmaması nedeniyle erkeklerin hâkim olduğu il-ilçe teşkilatlarından ihtiyaçları olan maddi desteği alabilmek için onlarla uyum içinde çalışmak zorunda oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Yine bu çalışmada, kadın kollarının kadın kimliğini değil siyasi parti kimliğini ön planda tuttıkları, kadın lehine de olsa başka siyasi partilerin kadın kollarıyla birlikte faaliyet yapmaya sıcak bakmadıkları anlaşılmıştır. Seçimlerde kadın aday sayısının çoğalmasında kadın kollarının aktif rol oynadığı, kadın sorunlarının siyasete taşınmasında, büyük çoğunluk kadın kollarının önemli olduğunu düşünmektedir. Kadın kolları üyelerinin çoğu, bu örgütlenmeye partinin bir yan kuruluşu olarak gereken önemin verilmediğini, bu yüzden konumunun yeniden düzenlenerek parti içi karar alma süreçlerinde katılımının sağlanması ve görev-yetkilerinin artırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Araştırmadaki diğer önemli sonuçları; kadınların parti yönetim organlarında erkeklerle eşit temsil edilmeyi istemeleri, karar alma mekanizmalarında kendileri için özel önlem (kota) alınmasını ve seçilebilir listelerden aday gösterilmek istemeleri olarak sıralamak mümkündür (Çadır, 2011: 139-151).

Kadınlar ve erkeklerin siyasal ilgi ve bilgi düzeylerinin karşılaştırıldığı araştırmalar da cinsiyetin siyasal katılım üzerindeki etkisini açıklamada önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Ozankaya'nın (1966) üniversite öğrencilerinin siyasal yönelimleri üzerine yapmış olduğu öncü araştırmada, kız öğrencilerin siyasal bilgi içerikli dergi ve gazetelerle siyasal nitelikli yazıları erkeklere kıyasla daha az okudukları, fakat erkeklerden daha fazla haber bültenlerini takip ettikleri ortaya çıkmıştır (Ozankaya, 1966: 104-109). Yine Ozankaya'nın (1971) ikisi Artvin ve ikisi Ankara'ya bağlı dört köyde yapmış olduğu araştırmada, kadınların siyasetle ilgili bilgi sahibi olmadıkları ve oy tercihlerini eşlerinin isteklerine göre yaptıkları ortaya çıkmıştır (Ozankaya, 1971: 39). Kışlalı (1976) siyasal tutumlarda kuşak ve cinsiyet etkilerini üzerine yapmış olduğu araştırmada, kadınlarda 1975 yılında yapılacak seçimlerden haberdar olmama oranının erkeklere kıyasla yüksek olduğu, yine parti amblemlerini tanımayan kadınların erkeklere göre yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırmada kadınların siyasal ilgi ve bilgisizliğini gösteren başka bir sonuç sorulan sorular karşısında "bilmiyorum" cevabını erkeklere göre çok vermesidir. Örneğin en beğenmedikleri siyasal parti sorusuna erkeklerin %5,4'ü, kadınların ise %30,5'i "bilmiyorum" cevabını vermiştir (Kışlalı, 1976: 126,129). TÜSİAD'ın (2001) araştırmasında, seçim sistemine ilişkin bilgi düzeyinde kadınların erkeklere daha az bilgiye sahip olduğu, kadınların seçim sistemi ve siyasal partiler kanunu ile ilgili değişiklik tartışmalarından haberdarlık düzeyinin erkeklere geride olduğu ortaya çıkmıştır (TÜSİAD, 2001: 26,28). Mondak ve Anderson'un (2004) çalışmasında ise kadınlar ile erkekler arasında siyasal davranış ve siyasal katılımın birçok yönüyle farklılık gösterdiği görülmüştür. Ayrıca, erkeklerin siyasal ilgi ve yeterlilik düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Özellikle siyasal bilgi noktasında, erkeklerin bilgi düzeyleri diğer faktörlere (siyasal ilgi, siyasal yeterlilik) oranla neredeyse iki katına çıktığı görülmüştür. Araştırmacılar daha sonra ise iki çıkarımda bulunmuşlardır. İlk olarak, kadınlar ve erkekler arasındaki bu farkların oldukça yüksek bir oranda olduğunu belirtmişlerdir. İkinci olarak ise siyasal bilgi konusunda daha ayrıntılı ölçümlerin yapılmasını söylemişlerdir (Mondak ve Anderson, 2004: 509). Aydın ve Özbek (2004), ailenin seçmen davranışına etkisini üzerine yapmış oldukları bir araştırmada, kadın seçmenlerin anketlere siyaset bilmedikleri için cevap vermek istemediklerini, siyaset hakkında eşiyile ya da oğluyula konuşulması gerektiğini, konuya ilgisiz davrandıklarını tespit etmişlerdir. Ayrıca bu araştırmanın sonucunda, kadınların oy vereceği partiyi belirlerken ailelerinden daha çok etkilendikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar bu durumun nedeni olarak, kadınların siyasetle daha az ilgilenmelerini ve siyaseti erkek işi olarak görmeleri olarak yorumlamışlardır (Aydın ve Özbek, 2004: 151,162). Genel kanaat, kadınların siyasal ilgi ve bilgi düzeylerinin erkeklere daha düşük olduğu yönünde ise de, bu durumun aksini iddia eden araştırmacılar da olmuştur. Menteşe (2014), Tunceli ilinde yapmış olduğu araştırmada kadınların siyasal kararları alırken erkeklere bağımsız aldıklarını ve siyasal bilgiye sahip olduklarını tespit etmiştir. Araştırmada ayrıca inanç ve siyasete ilgi arasında olumlu ilişki de bulunmuştur. Bu yörede yaşayan ve kendini alevi olarak tanımlayan kadınlar kendilerini muhafazakâr kesime göre daha özgür hissettiklerini ve siyasete girme konusunda cinsiyete dayalı ayırım yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Menteşe, bu yöredeki kadınların siyasete yoğun ilgi göstermelerini inanç ve muhafazakârlık ekseninde açıklamaya çalışmıştır. Ona göre "muhafazakâr ve milliyetçi toplumlarda kadının siyasetteki yeri ve önemi geri planda iken, liberal ve demokratik ülkelerde kadın siyasete çok daha yakındır. Yine bazı din ve inançlar kadının toplumsal ve siyasal olaylar içinde yer almasına kapalıdır" (Menteşe, 2014: 107-108).

Literatürde kadınların çalışıp çalışmaması, köyde veya kentte oturması, evli veya bekâr olmasına göre siyasal katılım faaliyetlerinde davranış farklılığı gösterdiğine dair çalışmalar da bulunmaktadır. Tekeli (1982) yaptığı araştırmada, çok genç ve çok yaşlı kadınların diğer kadınlara göre oy kullanmaya daha az eğilimli olduğunu, evlilerin seçimlere daha fazla katılırken, dul ve bekârların katılmama eğiliminde olduğunu tespit etmiştir. Araştırmada bekâr ve dul erkeklerin medeni durumlarının seçime katılmalarına herhangi bir engel teşkil etmemesine rağmen, kadınlar söz konusu olduğunda seçime katılmayanların çokluğu göze çarpmaktadır. Araştırmanın bir diğer sonucu, sosyoekonomik statüsü yüksek olan bekâr ve dul kadınların, düşük olan kadınlara kıyasla seçime katılma oranlarının yüksek olduğudur (Tekeli, 1982: 247-250). Tekeli'nin elde ettiği bu sonuç bize kadınların siyasal katılımında sosyoekonomik statünün medeni durumdan daha etkili olduğunu ve katılımı artırmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Kiriş'in (2006) "Kent ve Kıyıda Siyasal Katılma Biçimleri" üzerine yapmış olduğu araştırma sonucunda, köyde yaşayan kadınların tamamına yakınının (%93) siyasal gelişmelerle ilgilenmediği ortaya çıkmıştır. Kentteki siyasal gelişmelerle ilgilenmeyen kadınların oranları köydekilere kıyasla düşük çıkmakla birlikte, şehirdeki siyasal gelişmelerle ilgilenen toplam nüfusa göre düşük olduğu gözlemlenmiştir (Kiriş, 2006: 350). Tekin'in (2009) Isparta kadın seçmenleri üzerinde yapmış olduğu araştırmada, ev kadınlarının %51,6'sının eşleriyle, çalışan kadınların ise %26,8'inin eş veya aileleriyle aynı partiye oy verdikleri görülmüştür. Yine bu çalışmada herhangi bir siyasi partiye üye olan/aktif çalışanların hem çalışan hem de çalışmayan kadınlarda düşük olduğu sonucu tespit edilmiştir. Çalışan kadınların ilgi ve bilgi

seviyesi yüksek olmasına rağmen ev kadınlarının az da olsa çalışanlara göre siyasal hayatta daha aktif olduğu araştırmanın bir diğer sonucu olarak sunulmuştur (Tekin, 2009: 90-94).

Hem ülkemizde hem de dünya genelinde kadın temsilci sayısının düşük olması dikkatlerin bu yöne çevrilmesini ve bu olgunun nedenleri üzerine araştırmalar yapılmasına neden olmuştur. Deniz'in (2007) 22. Parlamento Dönemi kadın vekilleri üzerinde yapmış olduğu araştırmada, kadın vekillerin eğitim durumunun çok iyi seviyede ve dörtte birinin akademisyen olduğu göz önüne alındığında, kadının siyasal hayatta var olabilmesi için eğitimin çok önemli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Erkek vekillerde üniversite bitirmeyenlerin sayısı çok olduğu halde kadınlarda sadece bir kişinin üniversite mezunu olmadığı araştırmacı tarafından vurgulanmıştır. Bu çalışmada ayrıca kadın vekillerin sosyal statüsünün yüksek olduğu ve itibarı yüksek meslekleri icra ettikleri, bu bulguya dayanarak toplumun alt kesimindeki kadınların yasal engel olmamasına rağmen temsilci olamayacakları sonucuna ulaşılabileceği ifade edilmiştir. Kadın vekillerin çoğunda aile içerisinde geleneksel cinsiyet rollerinin olmadığı, politik konuların konuşulduğu, aile üyelerinin aktif siyasal hayatta içinde yer aldığı, çoğunun bir STK'ya üye olduğu görülmektedir. Görüşülen tüm vekiller kadınların yeterince temsil edilmediğini, bunun sebebi olarak da, eğitimsizliği, ekonomik güçsüzlüğü, erkek egemen toplumsal yapıyı, toplumsal cinsiyet rollerini göstermişlerdir. Delegation ve milletvekili seçimlerinde kadınların erkekler tarafından engellendiği, il ve ilçelerde kadınların önünün kapatıldığı, kadınlara ayrımcı davranıldığını, kadının siyasette olabilmesi için kotanın mecburi olduğunu ifade etmişlerdir (Deniz, 2007: 8-12). Deniz'in araştırmasında bulunmuş olduğu sonuç, Tekeli'nin ifade ettiği gibi, ülkemizde kadın temsilci olabilmek için "seçkinin de seçkini" niteliklere sahip olunması gerektiği tezini pekiştirir niteliktedir.

Kadın erkek arasındaki politik davranışların farklılaşmasında kuşkusuz edinilen cinsiyet rollerinin etkisi vardır. Bu bağlamda geleneksel cinsiyet rollerinin erkekler ve kadınlar tarafından nasıl ve ne düzeyde algılandığına dair çalışmalar da mevcuttur. Ersoy tarafından yapılan çalışmada, erkeklerin geleneklerine kadınlara göre daha bağlı olduğu, eğitim arttıkça kadınlarda geleneklere bağlılığın çok azaldığı erkeklerde ise az azaldığı ortaya çıkmıştır. Kişilerin kendilerini nasıl tanımladıkları ile ileride nasıl bir tutum ve davranışta bulunacağı arasında bir bağ olduğu düşünüldüğünde, deneklerin araştırmadaki sorulara verdikleri cevaplar önem arz etmektedir. Araştırmada, "kadın yapacakları için kocasından izin alır" fikrine erkekler kadınlardan daha fazla katılmakta, kadınlarda yaş ilerledikçe bu fikre katılmama oranı artmakta, gelir seviyesi arttıkça hem erkeklerde hem de kadınlarda katılmama oranı artmaktadır. Eğitimli kadınların eğitimsiz kadınlara ve eğitimli erkeklerle göre "evde erkek kadından üstündür" ve "evde erkeğin sözü geçer" fikrine daha fazla katılmadıkları görülmektedir. Gelir seviyesi arttıkça bu düşünceye katılım oranı düşmektedir. Araştırmanın bir diğer sonucu, ev içi rollerin değiştiğine dair bulgulara rastlanılmasıdır. Erkekler (%74,5) ve kadınlarda (%87,5) ev işinin sadece kadına ait olmadığı ile ilgili yargının (her iki kesimde de yüksek olmakla birlikte) kadınlarda daha yüksek olduğu görülmüştür. Eğitim seviyesi arttıkça bu tutum güçlenmektedir. Araştırmada, kadınların erkeklerle göre meslekte güç ve itibara daha çok önem verdiği; cinsiyet kültüründe hem erkek hem de kadınlar açısından bir değişim başladığı, bu durumun da bireylerin rollerine yansıdığı sonuçları elde edilmiştir (Ersoy, 2009: 219-227). Toprak da (2004) araştırmasında kadına atfedilen geleneksel cinsiyet rollerinden uzaklaşmaya başladığına dair veriler elde etmiştir. Araştırmada bilinenin aksine, toplumda kadınların siyasete girmesiyle ilgili ciddi bir muhalefetin olmadığını, erkeklerin %56'sının karısının ve %69'unun kızının siyasete girmesini olumlu karşıladığı sonucuna ulaşmıştır. Yine bu araştırmada, kadınların %34'ü siyasal parti üyeliği aracılığıyla aktif siyasete girmeyi olumlu karşılamakta, siyasal partilerden adaylık için teklifi gelmesi durumunda, görevin niteliğine göre %39 ile %43 arasında değişen oranlarda teklifi kabul edecekleri sonucu ortaya çıkmıştır (Toprak, 2004: 54). Çarıkçı ve Avşar (2005) kamu kesiminde üst düzey yöneticiler üzerine yapmış oldukları araştırmada, sosyoekonomik statü artsa da özellikle erkeklerde geleneksel cinsiyet rollerinin devam ettiğine dair bulgulara rastlamışlardır. Araştırmada, kadınların çocuk bakımı ve ev işlerine ayırdıkları zamanın erkeklerden 3 kat fazla olduğu, erkek yöneticilerin, evin ekonomik sorumluluğunun erkekler tarafından üstlenilmesi gerektiğini düşündüğü, kadınların hem aile hem iş aşırı rol yükü altında kaldıkları sonucu ortaya çıkmıştır (Çarıkçı ve Avşar, 2005: 72-73).

Cinsiyet-siyasal katılım ilişkisini açıklamada, kadın ve erkek temsilcilerin medyada nasıl ve ne şekilde işlendiğine dair araştırmalar da yapılmıştır. Çağlar'ın 2007 genel seçimleri üzerine yapmış olduğu araştırmada, yerel medyada kadın adaylara %43, erkek adaylara %57 oranında yer verildiği ortaya çıkmıştır. Kadın muhabirlerin kadın adaylara, erkek muhabirlerinde erkek adaylara daha çok yer verdikleri araştırmada elde edilen bir diğer önemli bulgu olarak karşımıza çıkmıştır. Kadın adayın cinsiyeti ön planda tutulurken, erkek aday cinsiyetinden bağımsız olarak tanıtılmıştır. Medyada, kadınların adaylığı, dikkat çekici ve habere değer bulunmuş, kadınların kişisel özellikleri medeni durumu ve merhamet duygusunun haberlerde daha fazla işlendiği tespit edilmiştir. Kadınların erkeklerle göre resmi bir imaj ve erkeksi bir profil sunmayı tercih ettikleri

gözlemlenmiştir (Çağlar, 2011a: 285, 286, 288, 289, 291). Medyanın siyasal katılımı etkileyen bir faktör olarak bireyleri nasıl yönlendirdiği de çok önemlidir. Şaşman Kaylı (2014) yazılı basında, parlamentoda temsil olunan siyasal partilerin kadın politikalarının temsilini konu alan çalışmada, medyanın cinsiyet rollerine ilişkin gelenekçi söylemi kullandığını, erkekleri güç-iktidar ilişkilerinin hâkim olduğu kamusal alana yönlendirirken; kadınları özel alana yönlendirdiği ve siyasal aktörler olarak kadınlara yer vermediği sonucunu elde etmiştir (Şaşman Kaylı, 2014: 6351). Medyanın siyasal katılımı ve tutumları etkilediği düşünüldüğünde; kadınlara ve erkeklere gelenekçi rollerin sunulması, zaten toplumsal kurum ve süreçlere hâkim olan “kadın işi-erkek işi” ayırımını desteklemekte, kadınların siyaset dışı konumunu pekiştirmektedir. Aktif siyaset içinde bulunan kadınlar üzerinde yapılan bir çalışmada, katılımcıların büyük çoğunluğu (%90) medyada kadınlara ve kadın sorunlarına yeterince yer verilmediğini, kadın sorunlarının çözümü için medyada kadın siyasetçilere daha çok yer/süre verilmesi gerektiğini (%70) işaret etmişlerdir (Yurdigül, 2013: 48).

Kadınların erkeklere göre daha tutucu oldukları, seçimlerde duygusal davrandıkları ve oy kullandıklarında kocalarına bağımlı oy kullandıklarına dair araştırmalarda mevcuttur. Örneğin, Kışlalı'nın (1976) 1975 seçimleri öncesinde, seçmenler üzerine yapmış olduğu çalışmada, kadınların üçte birinin kocasına bağlı olarak oy kullandığını, fakat erkeklerin hiçbirinin karısına bağlı oy kullanmadığını tespit etmiştir. Ayrıca araştırma sonucunda kadınların büyük ve güçlü partilere oy verdiği, oy verirken de kadınlarda eski alışkanlık ve parti liderinin kimliği ön planda olurken, erkeklerde parti programının ön planda olduğu ortaya çıkmıştır. Kışlalı bu sonucu kadınların güvence ve kararlılık gereksinmesinden kaynaklı olduğunu iddia etmiştir (Kışlalı, 1976:126-128). Geleneksel toplumlarda kadınların daha muhafazakâr olduğuna dair görüşler de mevcuttur (Lipset, 1964: 231). Bu anlamda, kadınların oy verirken daha çok muhafazakâr partileri tercih ettikleri, fakat eğitim seviyesi arttıkça muhafazakâr partiden uzaklaşıp rasyonel tercihlerle merkez partilere oy verdiklerine dair görüş de bulunmaktadır (Altan, 2011: 322). Kadınların siyasal tercihlerini ve kanaatlerinin oluştururken, televizyondan çok etkilendiklerine dair araştırmalar da mevcuttur (Güz, 1995: 125).

Araştırmalar kadın ve erkeklerin sadece siyasal katılım davranışlarında değil, katılmayı olumlu yönde etkileyebilecek ve doğrudan ilişkisi bulunan faaliyetlerde de davranış farklılık gösterdiği yönündedir. Örneğin, İğci'nin (2008) Isparta ilindeki STK üyeleri üzerinde yapmış olduğu çalışmada, kadın üye sayısının düşük olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırmada ayrıca, kadınlarda STK üyeliği öncesinde hiçbir siyasal katılım faaliyeti göstermeyenlerin oranının (%52,3) oldukça yüksek çıkmasına rağmen, erkeklerde bu oran daha düşük (%16, 5) çıkmıştır. STK üyeliği sonrasında bu oranlar hem erkek hem de kadınlarda düşmekle birlikte, kadınlarda daha fazla düşmüş, STK üyeliğinin kadınların siyasal katılımını artırmada olumlu etkisi olmuştur. Bununla birlikte gladyatör faaliyet olarak adlandırılan katılım düzeylerinde kadınların STK üyeliği öncesinde ve sonrasında değişmeyen bir şekilde düşük oranlar olduğu gözlemlenmiştir (İğci, 2008: 50-52). Kadınların düşük siyasal katılımını tespit eden araştırmaların yanında, katılımın nasıl artırılacağı yönünde çalışmalar yapmak ayrı bir önem arz etmektedir. Bu anlamda Şahin tarafından kadın meclis üyeleri üzerinde yapılan bir çalışmada, kadınların yerel düzeyde katılımını artırmanın yolu olarak ilk sırada “kadınların eğitim ve seminerler yoluyla konuyla ilgili olarak bilinçlendirilmesi” yer almıştır. İkinci sırada ise kadınların kendilerine güvenini artırmak ve teşvik etmek yer almıştır (Şahin, 2011: 68).

6. CİNSİYET- SİYASAL KATILIM İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI: SDÜ ÖRNEK OLAYI

6.1. Araştırma Prosedürü: Amaç, Kapsam, Yöntem, Varsayımlar

6.1.1. Amaç ve Kapsam

Çalışmanın temel amacı cinsiyet siyasal katılım düzeyi arasındaki ilişkiyi irdelemektir. Bu doğrultuda çalışma Isparta il merkezinde bulunan, Süleyman Demirel Üniversitesi'ne bağlı fakülte ve meslek yüksekokullarında 2014 yılı Mayıs ayında yapılmıştır. Çalışma evreninin büyüklüğü 37664 kişidir. Evreni oluşturan katılımcılardan 19498 kişi (% 51) kadın, 18166 kişi (% 49) erkektir. Basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile evrendeki sınıf, cinsiyet dağılımını gözetecek şekilde (400 Kadın, 400 Erkek) 800 katılımcıya ulaşılmıştır. Anketler yüz yüze doldurulmuştur. 37664 kişiden oluşan evren için $\alpha= 0.05$, (+)(-) 0.05 örnekleme hatası, $p=0.5$ $q=0.5$ için literatürde kabul gören yeterli örneklem büyüklüğü 381 kişidir (Şahin, 2009: 127). Tanımlayıcı istatistik analizleri ile elde edilen örneklem özellikleri kısaca şu şekildedir:

Tablo 1. Katılımcıların Sınıflara Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Birinci Sınıf	227	28,4	28,4	28,4
İkinci Sınıf	274	34,3	34,3	62,6
Üçüncü Sınıf	142	17,8	17,8	80,4
Dördüncü Sınıf ve Üstü	157	19,6	19,6	100,0
Toplam	800	100,0	100,0	

Tablo 2. Katılımcıların Ailelerinin Aylık Geliri

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
0-750 TL	153	19,1	19,1	19,1
751-1500 TL	314	39,3	39,3	58,4
1501-3000 TL	202	25,3	25,3	83,6
3001-4500 TL	92	11,5	11,5	95,1
4501 TL ve Üstü	39	4,9	4,9	100,0
Toplam	800	100,0	100,0	

Ailelerin aylık gelirine göre, ailesinin aylık geliri 0-750 TL olan 153 kişi (% 19,1), 751-1500 TL olan 314 kişi (% 39,3), 1501-3000 TL olan 202 kişi (% 25,3), 3001-4500 TL olan 92 kişi (% 11,5), 4501 TL ve üstü olan 39 kişi (% 4,9) vardır.

6.1.2. Yöntem ve Varsayımlar

Çalışmanın bağımlı değişkeni olan siyasal katılımı ölçmek için katılımcılara: 1-“Seçimlerde aday olmak isterim.”, 2-“Desteklediğim siyasal bir partide aktif bir üye olmak isterim.”, 3-“Siyasal kampanyalara (seçim v.b.) vakit ayırmak isterim.”, 4-“Siyasal bir mitinge katılmak isterim.”, 5-“Siyasal temsilcilerle ilişkilerimi yerel ya da ulusal düzeyde sürdürmek isterim.”, 6-“Parti rozeti taşımak veya arabama (olsa idi) siyasal içerikli bir amblem yapıştırmak isterim.”, 7-“Başkalarını kendi siyasal partime oy vermeleri için ikna etmeye çalışırım.”, 8-“Siyasal içerikli tartışmalara katılmak isterim.”, 9-“Siyasal bir konuda soru sorulduğunda görüşümü açıklarım.”, 10-“Oy veririm.” şeklinde ifadeler yöneltilmiş ve katılımcılardan “kesinlikle katılmıyorum”-“kesinlikle katılıyorum” aralığında beşli likert tipi cevaplar istenmiştir. Söz konusu maddelerin hazırlanmasında; Milbrath (Milbrath, 1965: 18-19); Kenski-Stroud (Kenski ve Stroud, 2006: 179-180); Çam (Çam, 2011: 169-174); Daver (Daver, 1993: 210); Dursun (Dursun, 2012: 237); Kapani (Kapani, 2011: 144-145); Burkhart vd. (Burkhart vd., 1972: 14), Baykal (Baykal, 1970: 33) ve Öztekin’in, (Öztekin, 2003: 259-265) çalışmalarından yararlanılmıştır.

Çalışmanın istatistiksel analiz kısmında SPSS 22 programı kullanılmıştır. Çalışmanın güven aralığı (1- α) olarak $\alpha=0,05$ ve $1-0,05=0,95$ değeri temel alınmıştır (Ak, 2010: 67-68). Çalışmada ilk olarak verilerin güvenilirlik analizi yapılmıştır.

Yapılan güvenilirlik testi sonucunda, ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısı 0,840 olarak bulunmuştur. A değeri, $\alpha=0,80$ ile $\alpha=1$ aralığındadır. Bu noktadan hareketle ölçeğin “yüksek derecede güvenilir” bir ölçek olduğunu kanaatine varılmıştır (Kayış, 2010:405). Daha sonra yapılan faktör analizi sonucunda, yeterli değerleri sağlamadığı (varyansı 0,50'nin altında olduğu) (Kalaycı, 2010: 329) tespit edilen “Seçimlerde aday olmak isterim.”, “Parti rozeti taşımak veya arabama (olsa idi) siyasal içerikli bir amblem yapıştırmak isterim.”, “Başkalarını kendi siyasal partime oy vermeleri için ikna etmeye çalışırım.”, “Siyasal bir konuda soru sorulduğunda görüşümü açıklarım.”, “Oy veririm.” ifadeleri çıkarılmış ve siyasal katılım değişkenini ölçen sorular tek faktör haline getirilmiştir.

Tablo 3. Değişken Matrisi

	Değişken 1
“Siyasal kampanyalara (seçim v.b.) vakit ayırmak isterim.”	,778
“Desteklediğim siyasal bir partide aktif bir üye olmak isterim.”	,718
“Siyasal temsilcilerle ilişkilerimi yerel ya da ulusal düzeyde sürdürmek isterim.”	,680
“Siyasal bir mitinge katılmak isterim.”	,648
“Siyasal içerikli tartışmalara katılmak isterim.”	,534

Faktör analizi, arasında yüksek ilişki olan değişkenleri bir araya getirerek faktör diye tanımlanan genel bir değişken veya değişkenler oluşturur. Faktör analizinde amaç değişken sayısını azaltmak ve değişkenleri sınıflandırmaktır (Kalaycı, 2010: 321).

Bu kapsamda ilk olarak, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ile verilerin anlamlılığı kontrol edilmiş ve Barlett's küresellik testi uygulanmıştır.

Tablo 4. KeiserMeyerOlkin ve Barlett Küresellik Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Anlamlılık Değeri	,868	
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki Kare	1998,149
	Özdeğer	10
	Anlamlılık	,000

Çalışmanın bağımlı değişkeni siyasal katılım için, KMO test değeri 0,868 ($0,868 > 0,50$) ve Barlett küresellik testi (yaklaşık ki-kare değeri: 1998,149), test anlamlılığı $p=0,000$ değerleri ile faktörü oluşturan değişkenler arasında yüksek ilişki olduğu görülmüştür. Bu test değerlerinden veri setinin faktör analizi için uygun olduğu anlaşılmıştır (Kalaycı, 2010: 327-328). Açıklayıcı faktör analizi sonucunda, özdeğer (eigenvalue) istatistiği 1'in üstünde olan faktör sayısı 1 ve açıklanan toplam varyans % 67,146 olarak bulunmuştur (Büyüköztürk, 2012: 125).

Müteakiben Tek Örnek Kolmogorov-Smirnov Testi (Karaatlı, 2010: 13) ile değişkenlerin dağılımına bakılmış ve verilerin normal dağılmadığı görülerek doğrusal olmayan hipotez testlerinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu sonuçtan hareketle, cinsiyet- siyasal katılım ilişkisi *Mann Whitney U Testi* ile incelenmiş olup (Özdamar, 2003: 62-63) çeşitli değişkenler arasındaki ilişkilerin anlamlılığı, yönü ve eğilimi ise, Spearman Korelasyon Analizi, Kruskal Wallis (Demirgil, 2010:108) ve Jonckheere Testi (<https://statistics.laerd.com/spss-tutorials/jonckheere-terpstra-test-using-spss-statistics.php>, 2015) kullanılarak incelenmiştir. *Çalışmada hipotezler H_a (hipotez alternatif) şeklinde ifade edilmiştir. Sıfır hipotezi (H_0) fark olmaması, benzerlik veya eşitlik olması gibi önermeler üzerine kurulan hipotezleri ifade etmektedir. H_a , H_0 şeklinde kurulan hipotezlerin aksine değişkenler arasında bir ilişkinin olduğu kabulünü ifade etmektedir (Özdamar, 2003: 62-63).*

H1a: Kadınların ve erkeklerin siyasal katılımları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1o: Kadınların ve erkeklerin siyasal katılımları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H2a: Kadınların ailelerinin gelir seviyelerine göre siyasal katılım düzeyleri arasında pozitif eğilim izleyen anlamlı bir farklılık vardır.

H2o: Kadınların ailelerinin gelir seviyelerine göre siyasal katılım düzeyleri arasında pozitif eğilim izleyen anlamlı bir farklılık yoktur.

H3a: Erkeklerin ailelerinin gelir seviyelerine göre siyasal katılım düzeyleri arasında pozitif eğilim izleyen anlamlı bir farklılık vardır.

H3o: Erkeklerin ailelerinin gelir seviyelerine göre siyasal katılım düzeyleri arasında pozitif eğilim izleyen anlamlı bir farklılık yoktur.

H4a: Kadınların eğitim seviyelerine göre siyasal katılım düzeyleri arasında pozitif eğilim izleyen anlamlı bir farklılık vardır.

H4o: Kadınların eğitim seviyelerine göre siyasal katılım düzeyleri arasında pozitif eğilim izleyen anlamlı bir farklılık yoktur.

H5a: Erkeklerin eğitim seviyelerine göre siyasal katılım düzeyleri arasında pozitif eğilim izleyen anlamlı bir farklılık vardır.

H5o: Erkeklerin eğitim seviyelerine göre siyasal katılım düzeyleri arasında pozitif eğilim izleyen anlamlı bir farklılık yoktur.

6.2. Araştırma Bulguları

H1a: Kadınların ve erkeklerin siyasal katılımları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 5. Kadınların ve Erkeklerin Siyasal Katılım Düzeylerine Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

Kadınların ve Erkeklerin Siyasal Katılım Düzeylerine Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları	Siyasal Katılım		
		N	Ortalama
	Kadın	400	365,37
	Erkek	400	435,63
	Toplam	800	
Mann Whitney U: 65949,500 Wilcoxon W: 146149,500 Z: -4,300 Asymp. Sig. (2-tailed): ,000			

Mann Whitney U testi kadınların (Ort: 365,37) erkeklere (Ort: 435,63), nazaran siyasal katılım düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür. H1a hipotezi kabul edilmiştir.

H2a: Kadınların ailelerinin gelir seviyelerine göre siyasal katılım düzeyleri arasında pozitif eğilim izleyen anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 6. Kadınların Ailelerinin Gelir Seviyeleri ile Siyasal Katılım Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Kruskal-Wallis, Jonckheere-Terpstra ve Spearman Korelasyon Analizi Test Sonuçları

Kadınların Ailelerinin Gelir Seviyeleri	Siyasal Katılım		
		N	Ortalama
	0-750 TL	76	185,43
	751-1500 TL	191	192,71
	1501-3000 TL	106	209,56
	3001-4500 TL	20	255,88
	4501 TL ve Üstü	7	281,21
	Toplam	400	
Kruskal Wallis Testi için; Chi-Square: 10,815 df:4 p=,029 <0,05	Jonckheere-Terpstra Testi için; p=,008<0,05	Spearman Korelasyon Analizi için; Sp.Kor.Kat. = ,132 p=,008<0,05	

Kadınların ailelerinin aylık gelirlerine bakıldığında ailelerinin aylık geliri 0-750 TL arası olan 76 kişi (% 19), 751-1500 TL olan 191 kişi (% 47,8), 1501-3000 TL olan 106 kişi (% 26,5), 3001-4500 TL olan 20 kişi (% 5), 4501 TL ve üstü gelire sahip olan 7 kişi (% 1,8) bulunmaktadır.

Kruskal Wallis test sonuçlarına göre kadınların ailelerinin gelir seviyeleri ile siyasal katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir (Kruskal Wallis Testi için; p=,029 <0,05). Bu farklılığın pozitif yönlü (Sp.Kor.Kat. = ,132; p=,008<0,05) bir eğilim (Jonckheere-Terpstra Testi için; p=,008<0,05) sergilediği görülmüştür. H2a hipotezi kabul edilmiş; H2o hipotezi reddedilmiştir.

H3a: Erkeklerin ailelerinin gelir seviyelerine göre siyasal katılım düzeyleri arasında pozitif eğilim izleyen anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 7. Erkeklerin Ailelerinin Gelir Seviyeleri ile Siyasal Katılım Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Kruskal-Wallis, Jonckheere-Terpstra ve Spearman Korelasyon Analizi Test Sonuçları

	Siyasal Katılım		
		N	Ortalama
Erkeklerin Ailelerinin Gelir Seviyeleri	0-750 TL	77	141,77
	751-1500 TL	123	184,41
	1501-3000 TL	96	228,02
	3001-4500 TL	72	218,40
	4501 TL ve Üstü	32	280,84
	Toplam	400	
	Kruskal Wallis Testi için; Chi-Square: 44,898 df:4 p=,000<0,05	Jonckheere-Terpstra Testi için; p=,000<0,05	Spearman Korelasyon Analizi için; Sp.Kor.K = ,313 p=,000<0,05

Erkeklerin ailelerinin aylık gelirlerine bakıldığında ailelerinin aylık geliri 0-750 TL arası olan 77 kişi (% 19,3), 751-1500 TL olan 123 kişi (% 30,8), 1501-3000 TL olan 96 kişi (% 24), 3001-4500 TL olan 72 kişi (% 18), 4501 TL ve üstü gelire sahip olan 32 kişi (% 8) bulunmaktadır.

Kruskal Wallis test sonuçlarına göre erkeklerin ailelerinin gelir seviyeleri ile siyasal katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir (Kruskal Wallis Testi için; p=,000 <0,05). Bu farklılığın pozitif yönlü (Sp.Kor.Kat. =,313; p=,000<0,05) bir eğilim (Jonckheere-Terpstra Testi için; p=,000<0,05) sergilediği görülmüştür. H3a hipotezi kabul edilmiş; H3o hipotezi reddedilmiştir.

H4a: Kadınların eğitim seviyelerine göre siyasal katılım düzeyleri arasında pozitif eğilim izleyen anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 8. Kadınların Eğitim Seviyeleri ile Siyasal Katılım Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Kruskal-Wallis, Jonckheere-Terpstra ve Spearman Korelasyon Analizi Test Sonuçları

	Siyasal Katılım		
		N	Ortalama
Kadınların Eğitim Seviyeleri	Birinci Sınıf	113	182,11
	İkinci Sınıf	137	185,96
	Üçüncü Sınıf	69	221,14
	Dördüncü Sınıf	81	233,15
	Toplam	400	
	Kruskal Wallis Testi için; Chi-Square: 13,694 df:3 P=,003 <0,05	Jonckheere-Terpstra Testi için; p=,001<0,05	Spearman Korelasyon Analizi için; Sp.Kor.K = ,171 p=,001<0,05

Kadınların eğitim seviyelerine bakıldığında birinci sınıfa giden 113 kişi (% 28,2), ikinci sınıfa giden 137 kişi (% 34,3), üçüncü sınıfa giden 69 kişi (% 17,3), dördüncü sınıf ve üstü olan 81 kişi (% 20,3) bulunmaktadır.

Analiz sonuçlarına göre kadınların eğitim seviyeleri ile siyasal katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir (Kruskal Wallis Testi için; p=0,003<0,05). Bu farklılığın pozitif yönlü (Sp.Kor.Kat. = ,171; p=,001<0,05) bir eğilim (Jonckheere-Terpstra Testi için; p=,001<0,05) sergilediği görülmüştür. H4a hipotezi kabul edilmiş; H4o hipotezi reddedilmiştir.

H5a: Erkeklerin eğitim seviyelerine göre siyasal katılım düzeyleri arasında pozitif eğilim izleyen anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 9. Erkeklerin Eğitim Seviyeleri ile Siyasal Katılım Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Kruskal-Wallis, Jonckheere-Terpstra ve Spearman Korelasyon Analizi Test Sonuçları

	Siyasal Katılım		
		N	Ortalama
Erkeklerin Eğitim Seviyeleri	Birinci Sınıf	114	179,68
	İkinci Sınıf	137	196,47
	Üçüncü Sınıf	73	209,42
	Dördüncü Sınıf	76	230,43
	Toplam	400	
	Kruskal Wallis Testi için; Chi-Square: 9,400 df:3 p=,024<0,05	Jonckheere-Terpstra Testi için; p=,002<0,05	Spearman Korelasyon Analizi için; Sp.Kor.K = ,151 p=,002<0,05

Erkeklerin eğitim seviyelerine bakıldığında birinci sınıfa giden 114 kişi (% 28,5), ikinci sınıfa giden 137 kişi (% 34, 3), üçüncü sınıfa giden 73 kişi (% 18,3), dördüncü sınıf ve üstü olan 76 kişi (% 19) bulunmaktadır.

Analiz sonuçlarına göre erkeklerin eğitim seviyeleri ile siyasal katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir (Kruskal Wallis Testi için; p=,024<0,05). Bu farklılığın pozitif yönlü (Sp.Kor.Kat. =,151; p=,002<0,05) bir eğilim (Jonckheere-Terpstra Testi için; p=,002<0,05) sergilediği görülmüştür. H5a hipotezi kabul edilmiş; H5o hipotezi reddedilmiştir.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Siyasal katılım, toplumun isteklerini ve ihtiyaçlarını hükümete iletmenin bir yolu olarak kabul edilmektedir (Nie vd., 1989: 5). Siyasal katılımın birçok yolu ve seçeneği olmakla birlikte, ilk akla gelen, klasik demokrasi anlayışıyla da özdeşleşen oy kullanma eylemi olmaktadır. Vatandaşlar düzenli yapılan seçimler yoluyla kendilerini yönetecek kişileri ve (dolaylı olarak) politikalarını onaylayarak ya da reddederek siyasal katılım göstermektedirler. Fakat modernleşmenin getirdiği yenilikler, teknolojinin gelişmesi gibi bazı faktörler, klasik demokrasi anlayışının ihtiyaçlara cevap vermede yetersiz kalmasına neden olmuş ve “katılımcı demokrasi” kavramını hayatımıza katmıştır. Katılımcı demokrasi anlayışı, istek ve ihtiyaçların hükümete iletilmesi sürecinde vatandaşları figüran olmaktan çıkarıp, sürecin önemli birer aktörü haline getirmiştir. Bugün, iktidarın meşruiyetini pekiştirme aracı olarak siyasal katılım gittikçe önemi artan bir kavram haline gelmiş, gelişmiş demokrasilerde gerek siyasal katılım türlerinin çeşitliği, gerekse halkın katılımını artırmaya yönelik politikalar oluşturmaya ağırlık verilmeğe başlanmıştır.

Siyasal katılımın özellikle meşruiyet açısından önemli bir araç olması, gözleri, katılımı etkileyen faktörlerin neler olduğu konusuna çevirmiş, bu konu hakkında çok sayıda araştırma yapılmasına neden olmuştur. Siyasal katılımı etkileyen birçok faktör bulunmasına rağmen, cinsiyet rollerinin siyasal katılımı en çok etkileyen faktör olarak çıkması (Kalaycıoğlu, 1983: 454) araştırmamızın konusunu bu yöne çevirmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde, her insanın eşit ve özgür doğduğu hükmü yer almaktadır. Fakat bu hüküm, toplumda dezavantajlı olan bazı kesimler için adeta yok hükmünde sayılmaktadır. Kadınlar da bu dezavantajlı gurubun bir parçası olarak, gerek eğitim hayatı, gerek çalışma hayatı, gerekse de siyasal yaşamdan dışlanmakta, özel alana hapsedilmeye çalışılmaktadır. Bu durumun birçok nedeni olmakla birlikte en önemli nedeni geleneksel cinsiyet rolleri olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda kadınların eğitim ve çalışma hayatını da doğrudan ilgilendirecek olan politikaların yapım sürecine katılımı ayrıca önem arz etmektedir. Cinsiyetin siyasal katılım üzerindeki etkisini incelemek, özellikle kadınların bu alandaki dezavantajlı konumunu tespit etmeye ve bu konunun geniş kitlelerce anlaşılmasına ışık tutacaktır.

Çalışmada cinsiyet ile siyasal katılım arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Mann Whitney U Testi sonucunda erkeklerin siyasal katılım düzeylerinin (ort: 435,63) kadınlardan (ort: 365,37) yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç Kalaycıoğlu (Kalaycıoğlu, 1983: 454-455), Almond ve Verba (Almond and Verba, 1989: 135), Schlozman, Burns ve Verba (Schlozman vd, 1994: 986), Verba, Burns ve Schlozman (Verba vd, 1997: 1069), Tatar (Tatar, 2003: 342), Duran (Duran, 2005: 16,19), Karp ve Banducci (Karp ve Banducci, 2008: 113-114)'nin bulgularıyla da desteklenmektedir.

Çalışmada kadınların ailelerinin gelir seviyeleri ile siyasal katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir (Kruskal Wallis Testi için; $p=,029 <0,05$). Bu farklılığın pozitif yönlü (Sp.Kor.Kat. = ,132; $p=,008 <0,05$) bir eğilim (Jonckheere-Terpstra Testi için; $p=,008 <0,05$) sergilediği görülmüştür. Elde edilen bulguyu destekleyen araştırmalar da bulunmaktadır. Tekeli yaptığı bir araştırmada, sosyoekonomik statüsü artan kadınların daha çok siyasal katılım gösterdiği sonucuna ulaşmıştır (Tekeli, 1982: 247-250). Tekin'in yapmış olduğu araştırmada, çalışan kadınların siyasal ilgi ve bilgi seviyelerinin ev kadınlarına göre yüksek çıkması, gelir arttıkça siyasal katılımı etkileyen faktörlerde de olumlu yönde değişme olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Duran'ın yapmış olduğu araştırmada kadın ve erkeklerde gelir seviyesi arttıkça siyasal parti üyeliğinin de arttığı görülmüştür (Duran, 2005: 16). Araştırmada erkeklerin ailelerinin gelir seviyeleri ile siyasal katılım düzeyleri arasında da anlamlı bir fark tespit edilmiştir (Kruskal Wallis Testi için; $p=,000 <0,05$). Bu farklılığın pozitif yönlü (Sp.Kor.Kat. = ,313; $p=,000 <0,05$) bir eğilim (Jonckheere-Terpstra Testi için; $p=,000 <0,05$) sergilediği görülmüştür. Gelir faktörünün erkek ve kadınların siyasal katılımını ne düzeyde etkilediği incelendiğinde ise, gelirin siyasal katılımı artıran bir faktör olarak, erkeklerde (Sp.Kor.Kat. = ,313; $p=,000 <0,05$) kadınlara (Sp.Kor.Kat. = ,132; $p=,008 <0,05$) göre daha etkili olduğunu ifade etmek mümkündür.

Çalışmada kadınların eğitim seviyeleri ile siyasal katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir (Kruskal Wallis Testi için; $p=0,003 <0,05$). Bu farklılığın pozitif yönlü (Sp.Kor.Kat. = ,171; $p=,001 <0,05$) bir eğilim (Jonckheere-Terpstra Testi için; $p=,001 <0,05$) sergilediği görülmüştür. Yapılan araştırmalar da özellikle oy verme dışındaki siyasal katılım türleri ile eğitim seviyesi arasında doğrudan bir bağ olduğu, eğitim düzeyi arttıkça bu tür siyasal katılım faaliyetlerinde de artış olduğu ve bu duruma paralel olarak siyasal ilginin de arttığı yönündedir (Gümüş, 2006: 64-69). Fanny ve Oluwasanumi çalışmalarında, kadınların eğitim seviyeleri ile seçimlerde oy kullanmaları arasında önemli bir ilişkinin olduğunu bulmuşlardır. Çalışmada, kadınların eğitim seviyeleri arttıkça seçimlerde oy kullanma oranlarının da arttığı gözlemlenmiştir (Fanny ve Oluwasanumi, 2014: 150). KONDA'nın 2011 yılında yapmış olduğu araştırma sonucunda, eğitim arttıkça kadınların daha fazla siyasal katılım göstereceğini savunanların sayısında artış görülmüştür. Yine siyasal konularla ilgili bilgi sahibi olma oranıyla eğitim seviyesi arasında doğrudan bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (KONDA, 2011: 17,19). Afacan, 1999 yılında yaptığı bir çalışmada, kadınların, yaşı, eğitim seviyesi ve gazete okuma sıklığı arttıkça siyasal katılımının arttığı sonucuna ulaşmıştır. Burada, eğitim seviyesindeki artışın siyasal olayları anlama ve siyasette daha aktif olma çabasını artırdığı düşünülmektedir (Afacan, 1994: 264-265). Konuya benzer bir çalışmada da Çadır, siyasal hayatta aktif olan kadın kolları üyelerinin diğer kadınlara göre eğitim seviyelerinin ortalamasının üstünde olduğunu belirtmiştir. Burada da eğitim seviyesindeki artış ile siyasal katılım arasında bir ilişkiden söz edilebilir (Çadır, 2011: 91). Tekeli'nin kadın parlamenterler üzerinde yapmış olduğu araştırmada da kadın temsilcilerin erkeklerden daha iyi eğitim görmüş oldukları ortaya çıkmıştır (Tekeli, 1982: 290).

Çalışmada, erkeklerin eğitim seviyeleri ile siyasal katılım düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir (Kruskal Wallis Testi için; $p=,024 <0,05$). Bu farklılığın pozitif yönlü (Sp.Kor.Kat. = ,151; $p=,002 <0,05$) bir eğilim (Jonckheere-Terpstra Testi için; $p=,002 <0,05$) sergilediği görülmüştür. Bununla birlikte bu ilişkinin kadınlarda daha yüksek olduğu, dolayısıyla eğitim faktörünün kadınların siyasal katılımını artırmada önemli bir yere sahip olduğu sonucu da elde edilen bir diğer bulgu olarak karşımıza çıkmıştır. Bu sonucun, kadınların düşük siyasal katılım göstermeleri ile eğitim imkânlarından erkeklerden daha az yararlanmaları arasındaki ilişkinin de bir türevi olduğu ifade edilebilir. Hem Türkiye hem de dünya geneli açısından durum irdelendiğinde, kadınların eğitim olanaklarından erkekler kadar yararlanmadığı ülkelerde, siyasal yaşama da daha az katıldıkları gözlemlenmektedir. Kadın, eğitimde yaşadığı sıkıntıların devamı niteliğinde siyasal hayattan da kopuk bir yaşam sürdürmektedir. Sonuç olarak -siyasi mekanizmalarda olamamanın bir getirisi- politika yapım sürecinde kadınların dahlinin daha az olması da yine eğitim, çalışma hayatı gibi alanlarda kadının durumunu iyileştirici adımların atılmamasına neden olmaktadır. Netice itibari ile üniversitede geçen dört yıllık eğitim- öğretim sürecinin hem erkek hem de kadınlar için siyasal katılımı artırıcı rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Çalışmada kadınların ve erkeklerin ilköğrenimlerini tamamladıkları yer ile siyasal katılım düzeyleri arasında bir bağ bulunamamıştır.

Mevzuat açısından erkek ve kadının eşit olarak temsil edilmesinde bir eksiklik olmamasına rağmen, uygulamada erkeklerin bu alana daha hâkim olduğu gözlemlenmektedir. Toplumun neredeyse %50'sini oluşturan kadınlar kendileriyle ilgili politika üretecek mercilerde yer bulamamakta, bu alanı erkeklere teslim etmektedirler. Zira Çağlar'ın da ifade ettiği üzere kadınların sorunları kendilerine yasal hak verilmemesi değil, yasalarca verilen hakların uygulanamamasıdır (Çağlar, 2011b: 61).

3 Kasım 2015 seçimi itibariyle meclisteki %14,73 kadın vekil oranı kritik seviye olarak kabul edilen oranın (%33) çok altında kalmaktadır. Siyasette erkek egemen yapının kırılması ve kadınların kendilerini yabancı hissetmeyeceği bir siyasal yapı kurulabilmesi için ilk etapta kadın temsilci oranının artırılması ve “çok değerlilik” ortamının oluşması gereklidir. Sonraki aşamada ise kadınların kendi sorun ve bakış açılarını siyasete taşıması gerekir (Tan vd., 2000: 209).

Demokratik bir yönetimden bahsedebilmek ve katılımcı demokrasi kültürünün toplumun her kesimine yayılabilmesi için, özellikle kadınların siyasal hayatta daha fazla var olması, bu konuda yasal ve idari tedbirlerin alınması gerekir. Siyasal partilerin de burada öne çıkarak, kadınların parti içinde yükseltilmesinin önünü açacak tedbirler alması, kadın adaylara daha fazla yer vermesi, seçim kampanyalarında kadınlara öncelik tanınması gerekir. Bu konuda araştırma yapacaklara da büyük rol düşmektedir. Zira kadınların erkeklerden daha az katılım gösterdiği bulgusu tespit edildikten sonra, düşük katılımın nedenlerinin ortaya koyulması ve bu nedenlere uygun çözüm önerileri getirilmesi, kadınların da en az erkekler kadar siyasal hayatta var olabilmesine; dolayısıyla cinsiyetin siyasal katılımı kadınlar aleyhine etkileyen bir faktör olmaktan çıkmasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Afacan, H. (1994). “Siyasal Katılma ve Cinsiyet Roller: Konya ve Yöresi Örnek Uygulaması”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S (4) Güz, s. 264-265.
- Ak, B. (2010). “Hipotez Testi”, Ş. Kalaycı (Ed.), SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, içinde (65-69), Ankara: Asil Yayınları.
- Almond, G. A., Verba, S. (1989). The Civic Culture, California: Sage Publications
- Altan, C. (2011). “Eğitim- Siyasal Eğilim İlişkisi: Mersin Örneği”, Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12 (1), s.313-329.
- Aydın, K., Özbek, V. (2004). “Ailenin Seçmen Davranışları Üzerinde Etkisi”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2004/2, s.144-167.
- Aydın, M. (2006). Siyasetin Sosyolojisi; Bir Sosyal Kurum Olarak Siyaset, İstanbul: Açılım Kitap
- Barber, B. (1995). Güçlü Demokrasi: Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset, M. Beşikçi (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baykal, D. (1970). Siyasal Katılma Bir Davranış İncelemesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:302, Ankara.
- Burkhart, J. vd. (1972). Strategies for Political Participation, Cambridge: Massachusetts, Winthrop Publishers Inc.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı-İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum, Ankara: Pegem Akademi
- Coffé, H. ve Bolzendahl, C. (2010). "Same Game, Different Rules? Gender Differences in Political Participation." Sex Roles, 62. 5-6, s. 330.
- Çadır, M. (2011). “Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasal Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM’de Gurubu Bulunan Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği)”, Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, KSGM, Ankara.
- Çağlar, N. (2011a). “2007 Genel Seçimlerinde Yerel Medyada Kadın Adayın Temsili: Antalya ve Isparta Örneği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Çağlar, N. (2011b). “Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 3(4), s. 56-79.
- Çaha, Ö., Toprak, M., Dalmış, İ. (1996). “Siyasal Parti Üyelerinde Siyasal Katılım Düzeyi: Kırıkkale Örneği”, Yeni Türkiye Dergisi, S.9, s. 205-247.
- Çam, E. (2011). Siyaset Bilimine Giriş, İstanbul: Der Yayınevi

- Çarıkcı, İ., Avşar, N. (2005). “Kamu Kesimi Yöneticilerinde Cinsiyet Rolü Algılamalarının Aile Dostu Düzenleme ve Politikalara Etkileri”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, (3:1), s. 65-78.
- Çetin, H. (2003). “Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti-Meşruiyetin İktidarı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 58/3, s. 61-88.
- Çukurçayır, M. A. (2002). *Küreselleşme Sürecinde Yurttaş Yönetim Siyaset*, İkinci Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi
- Dahl, R. (1963). *Modern Political Analysis*, New Jersey: Prentice-Hall.
- Dahl, R. (2010). *Demokrasi Üzerine*, B. Kadioğlu (Çev.), Ankara: Phoenix Yayınları.
- Daver, B. (1993). *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Deniz, Ş. (2007). “Kadın Parlamenterlerin Bakış Açısıyla Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili”, *Balıkesir Üniversitesi Akademik Fener Dergisi*”, S.7, s.2-16, http://www.bjmer.net/Makaleler/295925955_2-16deniz.pdf, (22.04.2015)
- Dinç, M. (2002). “Türkiye’ de Kadınların Siyasal Katılımı ve Katılımı Artırmaya Yönelik Çözüm Önerileri”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Doğan, A., Göker, G. (2010). “Yerel Seçimlerde Seçmen Tercihi: 29 Mart 2009 Elazığ Yerel Seçimleri Örneği”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5/2, s. 159-187.
- Duran, H. (2005). “Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Tavşanlı – Kütahya Örneği”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.13, s. 131-152.
- Dursun, D. (2012). *Siyaset Bilimi*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Ersoy, E. (2009). “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), s. 209-230.
- Fanny. K. R. Oluwasanmi A. (2014). “Women Education and Political Participation in the South West Region of Cameroon: An Empirical Analysis”, *Public Administration Research*; Vol. 3, No. 2.
- Gümüş, B. (2006). “Eğitim Düzeyinin Seçmen Davranışındaki Rolü ve Antalya Örnek Olayı”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Güz, N. (1995). “Siyasal Tercihleri Belirlemede Kitle İletişim Araçlarının Rolü (Mart 1994 Yerel Seçimleri Ankara Örneği)”, *Amme İdaresi Dergisi*, 28 (1), s. 113-128.
- İğci, A. (2008), “Sivil Toplum Kuruluşu Üyeliğinin Siyasal Katılma Davranışı Üzerindeki Etkisi: Isparta Örnek Olayı”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Jörke, D. (2013). “Sivil Toplum Siyasal Patiler ve Katılımcılık”, içinde; *Demokrasi ve Siyasal Katılım*, (Uluslararası Konferans 23-24 Haziran 2012), Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Ed. Nihal Boztekin, Haz. İlker Gökhan Şen, İstanbul.
- Kahraman, L. (2012). “23. Dönem Kadın Milletvekilleri Üzerinden Türk Kadınının Siyasal Alandaki Konumu Üzerine Bir Analiz”, N. Altuntaş (Der.), *Türkiye’de Farklılıklarına Rağmen Kadınlar “Post Feminist Çağda Türkiye’de Farklı Kadın Konumları”*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Kalaycı, Ş. (2010). “Faktör Analizi”, Ş. Kalaycı (Ed.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, içinde (321-331) , Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları No:10.
- Kalaycıoğlu, E. (1984). *Çağdaş Siyasal Bilim Teori Olgu ve Süreçler*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kalaycıoğlu, E. (2013). “Siyasal Katılmanın Anatomisi”, *Bilim Akademisi Derneği*, 34-179/148, s.1-6, <http://bilimakademisi.org/siyasal-katilmanin-anatomisi-ersin-kalaycioglu/>, (Erişim Tarihi: 26 Nisan 2014).

- Kapani, M. (2011). *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karaatlı, M. (2010). “Verilerin Düzenlenmesi ve Gösterimi”, Ş. Kalaycı (Ed.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, içinde (3-47), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karp, J. A., and Susan A. Banducci, S. A. (2008), "When Politics is Not Just a Man's Game: Women's Representation and Political Engagement." *Electoral Studies*, 27.1, s. 105-115.
- Kayış, A. (2010). “Güvenilirlik Analizi”, Ş. Kalaycı (Ed.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, içinde (403-419), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kışlalı, A. T. (1976). “Siyasal Tutumlarda Kuşak ve Cinsiyet Etkenleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c.31, S.1, s. 117-130.
- Kuşak ve Cinsiyet Etkenleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 31(1), s.117-130.
- Kışlalı, A. T. (2006). *Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kızıldere, N. (2002). “Kadınların Oy Verme Davranışını Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler: Kadın Seçmenler Üzerine Bir Araştırma- Isparta Uygulaması”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kiriş, M. H. (2006). “Kentte ve Kırdaki Siyasal Katılma Biçimleri Üzerine Bir Araştırma” *SDÜ İİBF Dergisi*, C.11, S.1, s. 337-356.
- KONDA Araştırma ve Danışmanlık, (2011). *Siyasette Kadın Temsili Araştırması*.
- Lipset, S. M. (1964). *Siyasi İnsan*, M. Tunçay (Çev.), Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları
- Menteşe, S. (2014). “Siyasette Kadının Yeri ve Önemine İlişkin Bir Araştırma: Tunceli İli Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), s. 83-113.
- Milbrath, L. W. (1965). *Political Participation*, Chicago: Rand McNally & Company.
- Mondak, J. J., Anderson, M. R. (2004). "The Knowledge Gap: A Reexamination of Gender-Based Differences in Political Knowledge." *Journal of Politics*, 66.2, s. 492-512.
- Nie, N. H., Verba, S., Converse, P. E. (1989). *Siyasal Katılma Kamuoyu ve Oy Verme Davranışı*, İ. Turan- T. Karamustafaoglu (Çev.), Ankara: Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1971). “Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür”, *Ankara Üniversitesi SBF Yayını*, No: 322, s. 31-40.
- Ozankaya, Ö. (1966). *Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Eğilimleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:209.
- Özdamar, K. (2003). *Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özkan, A. (2010). “Türkiye’de Seçmenlerin Oy Verme Davranışının Siyasal İletişim Perspektifinden İncelenmesi”, E. İnan (Ed.), *Seçenlere ve Seçilenlere: Politik Dünya*, içinde (s. 211-228), İstanbul: Referans Yayınları.
- Özkan, A. (2004). *Siyasal İletişim*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Öztekin, A. (2003). *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Özyurt, C. (2010). “Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Katılım Davranışları: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri Balıkesir Örneği”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33), s. 289-320.
- Schlozman, K. L., Burns, N., Verba, S. (1994). "Gender and the Pathways to Participation: The Role of Resources." *The Journal of Politics*, 56.04, s. 963-990.
- Şahin, B. (2009), “Metodoloji”, Abdurrahman Tanrıoğen (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 111-130), Anı Yayıncılık, Ankara.
- Şahin, F. (2011). “Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri”, *Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi*, KSGM Yayınları, Ankara.

- Şaşman Kaylı, D. (2014). “Türkiye’deki Yazılı Basında Parlamentodaki Siyasi Partilerin Kadın Politikalarının Temsili: 2011 Genel Seçimleri Üzerine Bir İnceleme”, *Journal Of Yasar University*, 9(36), s. 6261-6380.
- Tan, M., Ecevit, Y., Üşür Sancar, S. (2000). *Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Taşdelen, M. (2011). *Siyaset Sosyolojisi*, İstanbul: Kocav Yayınları.
- Tatar, T. (2003). “Malatya’ da Siyasi Katılım: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), s. 331-350.
- Tatar, T. (1997). *Siyaset Sosyolojisi*, İstanbul: Turan Yayıncılık.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat, Birikim Yayınları*, İstanbul.
- Tekin, N. (2009), “Ev kadınları ve Çalışan Kadınlar Arasında Siyasal Davranış Farklılıkları: Isparta Örnekolay Araştırması”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Tekin, Y. ve Okutan, Ç. (2011). *Türk Siyasal Hayatı*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Toprak, B. (2004). “Siyaset, Üst Yönetim ve İş Yaşamına Katılmayan Kadınlar”, *Görüş*, s. 52-56.
- Turan, İ. (1986). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, İstanbul: Der Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1973). “Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Siyasal Katılma Eğilimleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 33(1-4), s. 41-77.
- TÜSİAD, (2001). *Seçim Sistemleri ve Siyasal Partiler Araştırması*, Yayın No. TÜSİAD-T/2001-11/312, İstanbul.
- Verba, S., Burns, N., Schlozman, K. L. (1997). "Knowing and Caring About Politics: Gender and Political Engagement." *The Journal of Politics*, 59.04, s.1051-1072.
- Verba, S., Nie, N. H. (1972). *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*, , New York: Harper and Row.
- Yurdigül, Y. (2013), “Yerel Siyasette Temsil Sorununu Aşma Stratejisi Olarak Kadın Siyasetçilerin Medyayı Kullanma Biçimleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), s. 37-52.
- Yücekök, A. N. (1987), *Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:565, Ankara.
- Jonckheere Testi (<https://statistics.laerd.com/spss-tutorials/jonckheere-terpstra-test-using-spss-statistics.php>, Erişim Tarihi: 19 Ekim 2015).

KAMU ÇALIŞANLARININ GÜVENLİK İKLİMİ ALGILARININ İŞ TATMİNİ VE İŞ PERFORMANSI ÜZERİNE ETKİSİ

THE IMPACT OF PUBLIC WORKERS' SAFETY CLIMATE PERCEPTION ON THEIR JOB PERFORMANCE AND JOB SATISFACTION

Doç. Dr. Lütfiye ÖZDEMİR¹

Dr. Haluk ERDEM²

Arş. Gör. Gökdeniz KALKIN³

ÖZET

Yapılan bu çalışmanın amacı iş ortamlarında çeşitli risklerle karşı karşıya bulunan işgörenlerin güvenlik iklimi algılarının iş tatminleri ve iş performansları üzerine olan etkisini belirlemektir. Bu maksatla Malatya ilinde istihdam edilen kamu çalışanlarından (n=451) anket yöntemiyle toplanan veriler analiz edilmiştir. Yapılan analizler (faktör analizi, korelasyon ve regresyon analizi, sobel testi) neticesinde kamu çalışanlarının olumlu yöndeki güvenlik iklimi algılarının iş performanslarını ve iş doyum seviyelerini pozitif yönlü ve anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca bu süreçte, güvenlik iklimi ile iş performansı arasındaki ilişkide iş doyumunun aracılık rolü oynamadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik İklimi, İş Performansı, İş Tatmini, Kamu Çalışanları.

JEL Sınıflandırma Kodları: J28, D23, M10.

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the effect of safety climate perceptions of employees facing various types of risks in their workplaces on job performance and job satisfaction. For this purpose; data which is gathered through survey method that covers public workers employed (n=451) in different public institutions and organizations in Malatya province is analysed. According to results of the analysis (exploratory and confirmatory factor analyses, correlation and regression analyses, Sobel test), it is figured that a positive safety climate perception of public workers affects employees' job performance and job satisfaction positively and significantly. Moreover, job satisfaction does not have a mediating role in the relationship between safety climate and job performance in this process. The results are discussed comparing the studies in the literature.

Keywords: Safety Climate, Job Performance, Job Satisfaction, Public Employees.

JEL Classification Codes: J28, D23, M10.

1. GİRİŞ

İş kazalarının engellenmesi ya da minimum seviyeye çekilmesi amacıyla günümüzde birçok uygulamalar yapılmaktadır. Ancak yapılan bu düzenlemelere rağmen iş kazalarının sayısı artmaya devam etmiştir (Clarke, 2006; Bergman vd., 2014). Dünya Çalışma Örgütüne (ILO) göre dünyada her yıl 317 milyon iş kazası meydana gelmekte ve bunun sonucunda da her yıl ortalama 2,3 milyon kişi hayatını kaybetmektedir (ILO, 2015). Ülkemizde ise iş kazalarının görülme sıklığı ABD, Kanada, Japonya gibi gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında dört

¹ İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, lutfiye.ozdemir@inonu.edu.tr

² Kara Harp Okulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, halukerdem4244@gmail.com

³ İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, g.kalkin@gmail.com

kat fazla olduğu göze çarpmaktadır (MEGEM, 2014). Bu kapsamda iş kazalarının azaltılması için sadece teknik veya yasal düzenlemeler yapılmasının yeterli olmadığını, iş dünyasında “insan” faktörünün de diğer etkenler kadar dikkate alınması gerektiğini düşündürmektedir (Dursun, 2013).

İnsanların en temel haklarından birisi olan yaşama ve beden bütünlüğü haklarının güvence altına alınması konusu günümüzde ahlâki bir sorumluluk olmaktan öte anayasal bir zorunluluk olarak yer almaktadır (TC 1982 Anayasası, Md.17, Md.50, Md.57). Bu kapsamda, iş güvenliği konusunun, bir örgütte sadece yazılı kurallar ve bunların personel tarafından tebliğ ve tebellüğ edilmesine dayanan “sorumluluktan kurtulma” anlayışından kurtulması gerektiği düşünülmektedir. Bu noktada tüm örgüt personeline benimsenen ve içselleştirilen bir iş güvenliği ortamının oluşturulması önem arz etmektedir. Söz konusu ortamın oluşturulabilmesi için ise örgüt üyelerince benimsenen değerler, inançlar ve sembollerin oluşmasında güvenlik algılarının ve önceliklerinin ön plana alınması gerektiği değerlendirilmektedir.

Rekabetin giderek arttığı küresel pazarda örgütler performanslarını maksimize etmeye çalışarak paydaşlarına fayda sağlamaya çalışmaktadır. Bu noktada meydana gelen iş kazaları, örgütlere gerek iş gücü gerekse de tazminat davaları ve sağlık harcamaları gibi nedenlerle çok ciddi kayıplar vermektedir. Dünya Çalışma Örgütü'nün (ILO) verilerine göre iş kazalarının bir ülke bütçesine maliyeti yaklaşık GSMH'nin %4'üne tekabül etmektedir (ILO, 2015). Ayrıca meydana gelen her iş kazasının örgüt çalışanları nezdinde moral çöküntüsüne neden olduğu bunun sonucunda da işgörenlerin performansını olumsuz olarak etkilediği düşünülmektedir.

Modern dünyamızda bireyler zamanlarının önemli bir bölümünü iş yerlerinde geçirmektedirler. Bu kapsamda bireylerin iş yerlerinde memnun bir şekilde faaliyette bulunmaları önem arz etmektedir. İş doyumunu yüksek olan çalışanlar işlerini daha iyi yapabilecek ve sonuç olarak performansta bir artış gözlenebilecektir. Ancak şüphesiz bütün bu çabalar güvenli bir iş ortamı bulunmadığında anlamını yitirecektir. Örgütlerin yönetim sürecinde güvenli bir iklim ortamının oluşturulabilmesinin önemine dikkat çekmek amacıyla hazırlanan bu araştırmanın amacı; güvenlik ikliminin, işgörenlerin iş tatmini ve iş performansı üzerine olan etkisini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda güvenlik iklimi, iş tatmini ve iş performansı literatür taraması yapılarak teorik olarak incelenmiş ve araştırma sonucunda elde edilen bulgular istatistiksel açıdan değerlendirilerek sunulmuştur.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Güvenlik İklimi

Yaygın tanımıyla kültür; değerler, anlamlar ve inançlar ile ilgili bir kavramdır. Bunun yanında iklim ise sözü edilen değer, anlam ve inançların algılanması ile ilgili bir kavramdır (Owens, 1987). İklim, örgüt içerisindeki algı paylaşımını, kültür ise paylaşılan kabuller, anlamlar ve inançları ortaya koyar (Ashforth, 1985). Kültür ve iklim tanımlarına bakıldığında kültürün daha derin, değişiminin iklime göre değişik noktalardan etkilendiğini ve daha uzun süreli olduğunu belirtebiliriz. İklim ise kültüre göre daha hızlı değişim göstermekte, yönetim tarzından etkilenmektedir (Şerifoğlu ve Sungur, 2007).

Güvenlik kültürü 1980'lerin sonunda, 1986'da Rusya'da Çernobil nükleer kazası, 1988'de Kuzey Denizinde bulunan Piper Alpha petrol kulesinin patlaması ve 1988'de Londra'da Clapham Junction tren kazası gibi büyük bir dizi kazadan sonra önem kazanmaya başlamıştır (Fuller ve Vassie, 2001). “Güvenlik kültürü” ile “güvenlik iklimi” kavramları hakkında yazında farklı değerlendirmeler bulunmakla birlikte söz konusu kavramlar birbirlerinin yerine de kullanılmaktadır (Tüzüner ve Özaslan, 2011). Güvenlik kültürü organizasyonun uzun dönemli tecrübe ve uygulamaları, güvenlik iklimi ise güncel değişimlere ya da uzun dönemli kültürün ince ayrıntıları olarak da tanımlanabilir (Fuller ve Vassie, 2001).

Güvenlik iklimi ilk defa Zohar (1980) tarafından; organizasyon güvenliğinin çalışanlar tarafından algılanması olarak tanımlanmıştır. Brown ve Holmes (1986) güvenlik iklimini, bireylerin belirli oluşumlar hakkında edindikleri algıları ya da inanışları olarak tanımlarken, Payne vd. (2009) ise beklenen, ödüllendirilen ve desteklenen güvenlik davranış türlerinin, çalışanlar tarafından algısı olarak ifade etmiştir. Başka bir tanıma göre ise, güvenlik iklimi iş çevresinde güvenliğin sağlanması hususunda var olan politikaların, prosedürlerin ve uygulamaların çalışanlar tarafından algısıdır (Keren vd., 2009). Yapılan tanımların ortak noktasının “organizasyonun güvenlik çabalarının çalışanlar tarafından algılanması” olduğu görülmektedir (Johnson, 2007).

Cooper ve Philips'e (2004) göre, güvenlik iklimi dört safhadan meydana gelmektedir; (i) psikometrik ölçüm cihazlarının tasarlanması ve altında yatan faktör yapılarını irdeleme; (ii) güvenlik davranışı ve iş kazalarının

belirleyicilerini tespit etmek için güvenlik iklimi teorik modellerinin test edilmesi ve geliştirilmesi; (iii) güvenlik iklimi algıları ve gerçek güvenlik performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi ve (iv) güvenlik iklimi ve örgüt iklimi arasındaki bağlantıların keşfedilmesi. Güvenlik ikliminin en önemli amacı zayıf güvenlik sonucu oluşacak problemlerden kaçınmayı sağlamak ve prosedürlere uymada önemli bir etkiye sahip olmaktır. Ancak bununla birlikte, özellikle çalışanların bağlılığının sağlanmasında, iş stresinin azaltılmasında ve güvenlik performansının artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Shannon ve Norman, 2009; Clarke, 2006). Bu nedenle güvenlikle ilgili herhangi bir başarısızlık oluşmadan önce başarısızlığa neden olabilecek hususlar belirlenerek daha emniyetli işyerleri amaçlanmaktadır (Türen vd., 2014). Sonuç olarak, işgörenler tarafından benimsenen olumlu yöndeki güvenlik iklimi algılamaları onları iş ortamlarında daha dikkatli davranmalarını sağlayabilmektedir (Uslu, 2014).

2.2. İş Tatmini

İş yerinde geçen zamanın kalitesinin yükseltilmesi; çalışma koşullarının iyileştirilmesi, işgörenlerin çeşitli ihtiyaçlarının önemsenmesi ve bu yönde tedbirler alınarak giderilmesi büyük oranda çalışanların işlerini severek yapmaları ile mümkün olabilmektedir (Gürsel vd., 2003). Örgüt içerisinde gerçekleştirilecek iş tatminsizliği; farklı şekillerde işin yavaşlamasına, iş performansının ve veriminin azalmasına, işe bağlılığın düşmesine, işgücü devir oranının ve iş kazalarının artmasına neden olabilecektir (Yılmaz ve Karahan, 2011). Literatürde birçok tanımı olan iş tatminini; Locke (1976), bireyin işini değerlendirmesi sonucu oluşan memnuniyet ya da pozitif ruh hali olarak tanımlamıştır. Bir başka tanıma göre ise iş tatmini, bireyin işe karşı hissettiği duygularıdır (Mau, Ellsworth ve Hawley, 2008). Bir bireyin belirli bir iş için verdiği olumlu duygusal tepkiler olan iş tatmininin teorik çerçevesi ilk olarak Maslow, Herzberg, McClelland, Vroom ve Adams tarafından ele alınmıştır (Oshagbemi, 1999). Örneğin Maslow'un "İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı"nda bireylerin sahip olduğu ihtiyaçlar belirli bir sraya göre sınıflandırılmıştır ve her basamaktaki ihtiyacın belirli bir düzeyde karşılandığı ölçüde iş tatmininin arttığı ifade edilmektedir (akt. Mau vd., 2008; Eğinli, 2009). Çalışanlarda iş tatminini sağlayan faktörler genellikle fiziksel ve sosyal çevreye, yöneticiler ve iş arkadaşları ile olan ilişkilere, grup kültürü ve yönetim stiline, örgüt politikalarına, demografik farklılıklara ve bilişsel yeteneklere bağlıdır (Tepret ve Tuna, 2015; Yelboğa, 2012; Şahin, Aydoğdu ve Yoldaş, 2012; Crossman ve Abou-Zaki, 2003). İş tatmini hakkında araştırmalar yapan Weiss, Dawis ve George (1967), iş tatmininin içsel ve dışsal olmak üzere iki boyutunun olduğunu belirtmiştir. İçsel doyumda; içsel bazı özellikler (işin durumu ve nevi, sorumluluk durumu, işte başarılı olma derecesi, terfi olanakları, ödül-ceza vb.) önem arz ederken, dışsal boyutta ise işi çevreleyen özellikler (örgüt yönetim şekli, denetleme ve kontrollerin durumu, hiyerarşik ilişkiler, maaş) dikkat çekmektedir.

İş tatmininin sağlanması örgütlerdeki çalışanların yaptıkları işi iyi yapmalarında önemli bir etken olarak görülmektedir. Bundan dolayı örgütler, çalışanların iş tatminini artırabilmek amacıyla farklı uygulamalar denemektedirler. İş tatminini yükseltici gayretlerin neticesinde ise, çalışanların performanslarında artışlar görülebilmektedir (Koç, Yazıcıoğlu ve Hatipoğlu, 2009). Ayrıca işçilerin örgütün desteğini hissetmeleri, kendilerini değerli ve güvende görmelerini sağlayacaktır ve bu algılamalar, güvenlik iklimi ile ilgili olumlu düşüncelere neden olabilecektir (Seçer, 2012). Avram, Ionecsu ve Mincu'nun (2015), Romanya'da sağlık çalışanları üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda, olumlu güvenlik iklimi algısının iş tatminini arttırdığını ve bunun sonucunda da örgütsel güvenin artmasına neden olduğu sonucuna varmışlardır. Nahrgang, Morgeson ve Hofmann (2011), sağlık çalışanları üzerinde yaptığı araştırma sonucunda ise iş tatmininin artması ile kazalar ve yaralanmalar, olumsuz vakalar ve emniyetsiz davranışlar arasında negatif bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Bergheim vd. (2015), iş kazalarının çok fazla olduğu Norveç'teki tersane çalışanları üzerinde yaptığı araştırma sonucunda; güvenlik iklimi algısı ile çalışanların iş tatmini arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Belirtilen bu çalışmalardan ve kavramsal çerçeveden edinilen bilgiler ışığında kamu çalışanların iş ortamlarında güvenli çalıştıklarına dair algılarının onların işlerinden duydukları memnuniyet seviyesini artıracığı düşünüldükçe aşağıda belirtilen araştırma hipotezi önerilmiştir.

Hipotez-1: Kamu çalışanlarının güvenlik iklimi algılarının artması, iş tatmin seviyelerini pozitif yönlü ve anlamlı olarak etkiler.

2.3. İş Performansı

Günümüzde örgütler rakipleri ile mücadele edebilmek için çalışan performansına önem atfetmeye başlamışlardır. Performans herhangi bir görevin yapılmasıyla veya icra edilmesiyle ilgilidir (Turunç, 2010). İş performansı ise organizasyon amaçlarını gerçekleştirmede çalışanların göstermiş olduğu eylem ve davranışların sonucudur (Miraglia, Alessandri ve Borgogni, 2015). Elde edilen bu çıktılar olumlu yönde gerçekleştiğinde, çalışanın

kendisine verilen görevi başarılı bir şekilde yaptığı aksi halde ise başarısız bir şekilde yaptığı anlaşılmaktadır ve bu sonuçlara göre üstün başarı ücreti, promosyon ve çalışanları işte tutma gibi önemli kararlar verilmektedir (Kahya, 2013; Shamsuddin ve Rahman, 2014). İşgörenlerin örgüt içerisinde her bakımdan güvenli olduklarını hissetmelerinin daha rahat çalışabilmeleri açısından önem arz ettiği düşünülmektedir. Güvenli bir işyerinde faaliyetlerini icra eden çalışanlar işlerini daha dikkatli ve özenli yapabilecek bunun sonucunda da verimlilik ve etkinlik artabilecek sonuçta da performans artabilecektir.

Litchman (2007) 10 farklı şirkette görev yapan 68 yönetici ile yaptığı araştırma sonucunda, yöneticilerin personeli geliştirmeye ve yetiştirmeye dayalı bir örgüt iklimi yaratma becerileri ile iş performansının artabileceğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde, 47 orta büyüklükte Alman şirketlerinde yapılan araştırma sonucunda; psikolojik güvenlik ve girişimciliğin hâkim olduğu örgüt iklimlerinde, şirket performansının pozitif yönde arttığı belirtilmiştir (Baer ve Frese, 2003). Kangis ve Williams (2000) ise, yaptıkları araştırma sonucunda iklim ve performansın tutarlı bir işbirliği içinde olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle şirketlerin ortalamasının üstünde bir performans sergilemelerinin, iklime verilen yüksek değerle ilgili olduğunu iddia etmişlerdir. Amerika'da yöneticilerle icra edilen ampirik bir çalışmaya göre, işyerinde yaratılan olumlu örgütsel iklimin hem iş tatminini hem de iş performansını artırdığını, bireysel ihtiyaçlarla örgütsel iklim boyutları arasındaki uyumun iş tatmini ve iş performansı üzerindeki etkisinin önemli olduğunu belirtmişlerdir (Downey, Hellriegel ve Slocum, 1975). Örgüt iklimi ile iş performansı arasındaki bu ilişkinin güvenlik iklimi ile iş performansı arasında da olabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda, Çin'de havacılık sektöründe çalışan pilot, teknisyen ve yer hizmetleri çalışanları üzerinde yapılan araştırma sonucunda güvenlik iklimi algısı ile iş performansı arasında pozitif yönlü ilişki olduğu rapor edilmiştir (Baba vd. 2009). Belirtilen bu çalışmalardan ve kavramsal çerçeveden hareketle, kamu çalışanlarının olumlu yöndeki güvenlik iklimi algılarının iş performanslarını pozitif yönde etkileyebileceği düşünülerek aşağıda belirtilen araştırma hipotezi önerilmiştir.

Hipotez-2: Kamu çalışanlarının güvenlik iklimi algılarının artması, iş performanslarını pozitif yönlü ve anlamlı olarak etkiler.

Örgütsel davranış konusunda sıklıkla yapılan ampirik araştırmalarda çalışanların iş doyumunun iş performansı üzerinde olumlu bir etkisi olduğu ifade edilmiştir (Platis, Reklitis ve Zimeras, 2015; Koç vd., 2009; Ceylan ve Ulutürk, 2006; Yang ve Hwang, 2014). Söz konusu araştırmalardan yola çıkarak, kamu çalışanlarının olumlu yöndeki güvenli iklimi algılarının iş doyumlarını artırdığı bu nedenle de iş performanslarını pozitif yönde etkileyebileceği düşünülmektedir. Nitekim, olumlu örgüt ikliminin iş performansına olan etkisinde iş tatmininin aracılık rolü oynadığını belirleyen ampirik araştırmalar bulunmaktadır (Brown, 1989; Doğan ve Üngüner, 2012). Bu kapsamda, çalışanların iş tatmininin yukarıda belirtilen ilişkide aracılık rolü oynayabileceği düşünülererek aşağıda belirtilen araştırma hipotezi önerilmiştir.

Hipotez-3: Kamu çalışanlarının güvenlik iklimi algıları ile iş performansları arasındaki ilişkide iş tatmini aracılık rolü oynar.

3. YÖNTEM VE BULGULAR

3.1. Örneklem

Bu çalışmada değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amaçlanmıştır. Her türlü örgütsel davranış boyutlarının gözlenebileceği kamu çalışanları bu nedenle çalışmanın örnekleme konu edilmiştir. Araştırmanın ana kütlesini Malatya ilinde görev yapan kamu çalışanları oluşturmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatının verilerine göre Malatya'da 34.643 kamu çalışanı bulunmaktadır (DPT, 2015). Tesadüfi örneklem yolu ile çeşitli kamu kurum ve kuruluşu çalışanlarından 451 adet veri toplanmıştır. İncelenen örneklem büyüklüğünün ana kütleyi temsil yeteneğini belirlemek amacıyla yapılan hesaplamalar neticesinde seçilen örneklem büyüklüğünün (451>380) ana kütleyi temsil yeteneği olduğu değerlendirilmektedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004). Katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında; %53'ü erkek, %47'si kadın; %58'i evli, %42'si bekârdır. Katılımcıların yaşları incelendiğinde, %73'ü 20-29 yaş, %21'i 30-39 yaş, %6'sı ise 40 ve daha fazla yaş aralığındadır. Eğitim seviyesine bakıldığında ise %39'u ortaöğretim, %60'ı ön lisans ve lisans, %1'i ise lisansüstü eğitime sahiptir.

3.2. Veri Toplama Araçları

Veri toplamada; güvenlik iklimi, iş tatmini ve iş performansı ölçekleri kullanılmıştır:

Güvenlik İklimi Ölçeği: Bu çalışmada Choudhry, Fang ve Lingard (2009) tarafından geliştirilen güvenlik iklimi (Gİ) ölçeğinin Türen vd. (2014) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak, güvenilirlik ve geçerlilik testlerinin yapıldığı ölçek kullanılmıştır. Yönetimin bakış açısı ve kurallar (YBA) ile iş arkadaşları ve güvenlik eğitimleri (İAGE) olmak üzere iki boyuttan oluşan ölçekte toplam 14 madde bulunmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek için ilk olarak keşfedici faktör analizi (KFA) yapılmıştır. Yapılan KMO ve Barlett Testleri sonucunda verilerin faktör analizi için uygun olduğu (KMO>0,60; p<0,001) belirlenmiştir (Büyüköztürk, 2006). Gİ ölçeğinin KFA'sı sonucunda verilerin iki faktör (YBA ve İAGE) olarak toplandığı, faktör yüklenimlerinin 0,68 ile 0,87 arasında olduğu gözlenmiştir. Ortaya çıkan faktörlerle toplam varyansın %72,55'inin açıklanabildiği gözlenmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini (içsel tutarlılığının) belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda ise Cronbach Alpha katsayısı $\alpha=0,957 > 0,70$ olduğu görülmüş ve güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır (Bülbül ve Demirer, 2008).

İş Performansı Ölçeği: İş performansını ölçmek için Sigler ve Pearson (2000) tarafından geliştirilen ve yapılan analizler neticesinde geçerli ve güvenilir olarak değerlendirilen ölçek kullanılmıştır. Türkçeye çevrilen ölçek Çöl (2008), Çelik ve Çıra (2013), Akkoç, Çalışkan ve Turunç (2012) tarafından araştırmalarda kullanılmış, geçerli ve güvenilir olarak rapor edilmiştir. Tek boyuttan oluşan ölçekte 4 soru bulunmaktadır. İş performansını ölçeğinin faktör analizini (KFA) yapılması neticesinde verilerin tek faktör olarak toplandığı, faktör yüklenimlerinin 0,86 ile 0,95 arasında olduğu, tek faktörle toplam varyansın %85,61'inin açıklanabildiği tespit edilmiştir. Ayrıca ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı $\alpha=0,943 > 0,70$ olduğundan güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır (Bülbül ve Demirer, 2008).

İş Tatmini Ölçeği: Weiss vd.nin (1967) geliştirdiği Minnesota İş Doyum Ölçeği bu çalışmada kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanmış şekli Özdevecioğlu (2003) ve Köroğlu (2012) tarafından yapılan çalışmalarda kullanılmış, geçerli ve güvenilir olarak rapor edilmiştir. Ölçekte toplam 20 soru bulunmaktadır. Ölçek iki alt faktörden (iç/dış) oluşmaktadır. İş tatmini ölçeğinin faktör analizi (KFA) yapılması neticesinde 4, 5, 6, 7, 9, 15, 16, 18, 19 ve 20. soruların iki veya daha fazla faktör yüklenimlerine sahip olduğu için ölçekten atılmıştır. Analiz (KFA) sonucunda verilerin iki faktör (içsel/dışsal) olarak toplandığı, faktör yüklerinin 0,56 ile 0,87 arasında olduğu, iki faktörle toplam varyansın %63,23'ünün açıklandığı tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışmada çalışanların genel olarak iş tatmin seviyesini ölçmek amaçlandığı için her iki alt boyutun aritmetik ortalaması alınarak genel bir iş tatmin skoru oluşturulmuştur. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısının $\alpha=0,903 > 0,70$ olduğundan güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır (Bülbül ve Demirer, 2008).

Çalışmada kullanılan verilerin, teoride ve yapılmış çalışmalarda belirtilen faktör yapısı ile uygun olduğunu belirlemek için yapısal eşitlik modeli ile Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Sonuç olarak örneklemin DFA sonuçları Tablo-1'de sunulmuştur. Tablo-1'deki bulgulara bakıldığında; elde edilen uyum indekslerinin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Parametreler	Kısaltma	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Güvenlik İklimi	İş Performansı	İş Tatmini	
Uyum İndeksleri	Goodness of Fit Index	GFI	$\geq 0,95^a$	$0,90 \leq GFI \leq 0,95^a$	0,910	0,995	0,923
	Adjusted Goodness of Fit Index	AGFI	$\geq 0,90^b$	$0,85 \leq AGFI \leq 0,90^a$	0,867	0,953	0,868
	Comparative Goodness of Fit Index	CFI	$\geq 0,97^a$	$0,95 \leq CFI \leq 0,97^a$	0,974	0,999	0,950
	Normal Fit Index	NFI	$\geq 0,95^a$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95^a$	0,947	0,998	0,920
	Root-Square-Mean Error of Approximation	RMSEA	$\leq 0,05^c$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,10^a$	0,068	0,066	0,089
	Minimum Discrepancy	CMIN/SD	$\leq 2^d$	$2 \leq CMIN/SD \leq 3^a$	1,890	1,782	2,520
	χ^2 test	Örneklem	N		451	451	451
Serbestlik Derecesi		SD		134,156	1	32	
χ^2		χ^2	$\leq 0,05$	71	1,782	80,654	
Anlamlılık		p		$p_1=0,000$	$p_2=1,182$	$p_3=0,000$	

Kaynak: (a): Schermelleh, Moosbrugger ve Müller (2003); (b): Hu ve Bentler (1999, s. 77); (c): Steiger (1990); (d): Marsh ve Hocevar (1985); Ullman, (2001, s. 654).

Araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin geçerli ve güvenilir olduğunu test ettikten sonra araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri belirlemek için ilk olarak korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizinin özeti Tablo-2’de verilmiştir.

Tablo 2. Değişkenler Arası Korelasyon Analizi

Değişkenler	Ort	Std. Sapma	Korelasyon Matrisi						
			2	3	4	5	6	7	
1. Güvenlik İklimi	3,35	1,04	0,873**	0,495**	0,639**	0,384**	0,388**	0,302**	
2. Yönetimin Bakış Açısı	3,25	1,10	-	0,009	0,569**	0,384**	0,386**	0,262**	
3. İş Ark. ve Güv. Eğitimi	3,00	1,07		-	0,298**	0,107**	0,226**	0,153*	
4. İş Doyumu (Toplam)	3,27	0,95			-	0,600**	0,600**	0,224**	
5. İçsel İş Doyumu	3,00	1,07				-	0,451**	0,254**	
6. Dışsal İş Doyumu	3,01	1,06					-	0,158**	
7. İş Performansı	4,16	1,07						-	

** p<0,01, * p<0,05; n=451

Tablo-2 incelendiğinde, güvenlik iklimi algısı ve alt boyutları ile iş performansı ve iş doyumuna pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler olduğu gözlenmektedir. İş doyumuna ve alt boyutları ile iş performansı arasında ise benzer şekilde pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler bulunduğu gözlenmektedir. Ortaya konan ilişkilerde değişkenlerin birbirini yordama gücü olup olmadığını belirlemek amacıyla regresyon analizleri yapılmıştır. Çalışanların güvenlik iklimi algılarının iş tatmin seviyeleri üzerine olan yordama gücünü belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizinin sonucunda güvenlik iklimi algısının iş tatminini genel olarak pozitif yönlü ve anlamlı olarak ($\beta=0,639$; $p<0,05$) yordadığı görülmektedir. Çalışanların güvenlik iklimi algılarının iş performansları üzerine olan yordama gücünü belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizinin sonucunda ise güvenlik iklimi algısının iş performansını genel olarak pozitif yönlü ve anlamlı olarak ($\beta=0,302$; $p<0,05$) yordadığı belirlenmiştir. Bu kapsamda Hipotez 1 ve 2 kabul edilmiştir. Regresyon analizinin ayrıntısı Tablo-3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Değişkenler Arası Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	Unstd. β	Std. Hata	R	R ²	Adj. R ²	t	F	p
Güvenlik İklimi	İş Doyumu	0,621	0,054	0,639	0,408	0,405	11,54	133,21	0,000
Güvenlik İklimi	İş Performansı	0,412	0,093	0,302	0,091	0,087	4,406	19,414	0,000

n=451

Yukarıda belirtilen analiz sonuçlarında güvenlik iklimi algısının iş performansı üzerine olan etkisinde iş tatminini aracılık rolü olabileceği düşünülerek Baron ve Kenny’nin (1986) önerdiği hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Bu yöntem gereği, aracılık etkisinden söz edilebilmesi için üç koşulun (1. Güvenlik ikliminin iş doyumuna üzerinde bir etkisi olmalıdır. 2. Güvenlik ikliminin, iş performansı üzerinde etkisi olmalıdır. 3. Aracı değişkenin ikinci adımdaki regresyon analizine girdiğinde, güvenlik ikliminin iş performansı üzerindeki regresyon katsayısı düşerken, iş doyumunun da iş performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olmalıdır) sağlanması gerekmektedir. Aracılık analizinin birinci koşulu Hipotez-1’in kabul edilmesiyle, ikinci koşulu ise Hipotez-2’nin kabul edilmesiyle sağlanmıştır. Bu kapsamda üçüncü koşulun sağlanıp sağlanmadığını tespit edebilmek amacıyla aşamalı regresyon analizi yapılmış ve özeti Tablo-4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Aşamalı Regresyon Testi ile Aracılık Analizi

Hipotez	Model	Değişkenler	β_i	Stand.	S.H.	t değeri	p	Çoklu Doğrusal	
				Katsayılar				Tolerans	VIF
				β_i					
H ₃	[1]	β_0 (Sabit)	-0,002		0,039	-0,055	0,956		
	Gİ → İD	Gİ-İD	0,621	0,639	0,054	11,542	0,000	1,000	1,000
	[2]	β_0 (Sabit)	-0,005		0,069	-0,072	0,942		
	Gİ → İP	Gİ-İP	0,412	0,302	0,093	4,406	0,000	1,000	1,000
	Aracı Değişkenin Dâhil Edildiği Model	β_0 (Sabit)	-0,05		0,069	-0,070	0,944		
	Gİ → İP	Gİ-İP	0,366	0,269	0,122	3,009	0,003	0,592	1,690
İD → İP	İD-İP	0,073	0,052	0,125	0,586	0,558	0,592	1,690	

Gİ (Güvenlik İklimi), İD (İş Doymu), İP (İş Performansı), (*):VIF <10 veya Tolerans > 0,2 olduğundan modelde çoklu doğrusal bağıntı problemi yoktur.

Tablo-4'deki bulgular incelendiğinde; güvenlik iklimi ile iş performansı arasındaki ilişkiye iş doymu aracı değişken olarak girdiğinde; güvenlik ikliminin iş performansı üzerindeki başlangıçtaki etkisi $\beta=0,302$ 'den $\beta=0,269$ 'a anlamlı bir şekilde azaldığı görülmüştür. Ancak aşamalı regresyon analizinin diğer bir şartı olan iş doyumunun iş performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olması gerekirken bunun gerçekleşmediği tespit edilmiştir ($\beta=0,052$, $p=0,558>0,05$). Aracılık etkisinin analiz edilmesi için alternatif olarak Sobel Testi yaygın olarak kullanılmaktadır (Kenny, Kashy ve Bolger, 1998). Sobel testi ile yapılan aracılık analizi sonucunda aracılık etkisi olabileceği görülmüştür (Sobel Test İstatistiği=3,0865; Std.Hata=0,063; $p=0,002$). Ancak elde edilen bulguların aşamalı regresyon sonuçları ile teyit edilemediği için güvenlik iklimi ile iş performansı arasındaki ilişkide iş tatmininin herhangi bir aracılık rolü bulunmadığı elimizdeki bulgulara göre söylenebilir. Bu kapsamda Hipotez-4 reddedilmiştir.

4. SONUÇ

Günümüzde işletmelerin rakipleriyle baş edebilmeleri noktasında performansın maksimize edilmesi hayati önem taşımaktadır. Performansın artırılması, işletmenin sahip olduğu tüm sermaye bileşenlerinin (maddi, fiziki, sosyal, entelektüel, insan) etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasına bağlıdır. Söz konusu kaynakların kullanımı esnasında meydana gelen iş kazaları ise işletmeler açısından maddi ve manevi kayıplara neden olmaktadır. Yapılan bu çalışmada işletmelerde iş kazalarının önlenmesi ve gerekli tedbirlerin alınması kapsamında yapılan faaliyetler ve bunun sonucunda oluşan güvenlik iklimi ve bunun iş performansına ve iş doyumuna olan etkisi incelenmiştir.

Yapılan analizler neticesinde ilk olarak, güvenlik ikliminin iş performansını pozitif yönde ve anlamlı olarak etkilediği belirlenmiştir. Çalışanların güvenli bir iş yerinde görev yaptıklarını hissetmeleri, onların işlerine daha fazla odaklanmalarına ve performanslarının artmasına neden olduğu bu çalışmanın sonuçlarına göre söylenebilir. Elde edilen bulgular, olumlu örgüt ikliminin iş performansını artırdığını iddia eden çalışma sonuçlarını (Litchman, 2007; Baer ve Frese, 2003; Kangis ve Williams, 2000; Downey vd., 1975) destekler niteliktedir. Ayrıca Baba vd.nin (2009) havacılık sektörü çalışanları üzerinde yaptığı araştırma sonuçlarıyla bu çalışmadan elde edilen neticeler paralellik arz etmektedir.

Analizler sonucunda ikinci olarak çalışanların olumlu yöndeki güvenlik iklimi algılarının, iş tatmin seviyelerini pozitif yönlü ve anlamlı olarak etkilediği belirlenmiştir. Bu kapsamda, güvenli bir iş ortamında çalıştığına inanan işgörenlerin yaptıkları işi daha çok sevebilecekleri bu çalışmanın sonuçlarına göre söylenebilir. İşini severek yapan çalışanların bulunduğu bir örgütte ise olumlu örgütsel davranışlar daha fazla gözlenebilecektir. Elde edilen bulguların literatürdeki çalışmaları (Koç vd., 2009; Şeçer, 2012; Avram vd., 2015; Nahrgang vd., 2011; Bergheim vd., 2015) destekler nitelikte olduğu görülmüştür.

Yapılan analizler neticesinde üçüncü olarak iş tatmininin güvenlik iklimi algısı ile iş performansı arasındaki ilişki incelenebilir. Öncelikle iş tatmininin iş performansı üzerine olan etkisi ele alınmıştır. Literatürde sıklıkla incelenen bu konu yapılan bu araştırma sonucunda kamu çalışanları açısından da benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Kamu çalışanlarının iş tatmin seviyeleri iş performanslarını pozitif yönlü ve anlamlı olarak etkilediği bu çalışma sonucunda belirlenmiştir. Elde edilen bulguların literatürde yapılan çalışmalarla (Pritchard ve Karasick, 1973; Platis vd., 2015; Koç vd., 2009; Ceylan ve Ulutürk, 2006; Yang ve Hwang, 2014) aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Daha sonra ise iş tatmininin aracılık rolü incelenmiş ve yapılan analizler neticesinde güvenlik iklimi algısı ile iş performansı arasındaki ilişki iş tatmininin herhangi bir aracılık rolü oynamadığı belirlenmiştir. Literatürde olumlu örgüt iklimi ile iş performansı arasındaki ilişki iş tatmininin aracılık rolü oynadığı tespit eden çalışmalar (Brown, 1989; Doğan ve Üngüner, 2012) bulunmaktadır. Ancak bu noktada güvenlik iklimi için bu durumun söz konusu olmadığı bu çalışma sonuçlarına göre söylenebilir. Ancak elde edilen sonuçların başka araştırmalarla da desteklenmesinde fayda olacağı düşünülmektedir.

Günümüzde örgüt performansını artırmak amacıyla alternatif çözümler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda yapılan bu çalışma konuya farklı bir bakış açısı geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır. İş kazalarının önlenmesinde “insan” faktörünün diğer faktörler kadar önemli olduğu bu çalışmanın sonuçlarına göre söylenebilir. Bu araştırmada ortaya çıkan sonuçlar, günümüzde çalışanların örgüt içerisindeki davranışlarının anlaşılması ve insan unsurunun stratejik bir rekabet kaynağı olarak ele alınması açısından önem arz ettiği düşünülmektedir. Ancak araştırma sonuçları ile ilgili çıkarımlar yapmadan önce elde edilen sonuçların bu bölgeye ve bu sektöre ait olduğu unutulmamalı, bir sınırlılık olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca bundan sonra yapılabilecek çalışmalarda farklı sektörlerde daha fazla sayıda örneklerle elde edilebilecek bulgular, ortaya konan ilişkilerin yaygın bir kabul olarak düşünülmesi açısından önem arz edeceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkoç, İ., Çalışkan, A. ve Turunç, Ö. (2012). Örgütlerde Gelişim Kültürü ve Algılanan Örgütsel Desteğin İş Tatmini ve İş Performansına Etkisi: Güvenin Aracılık Rolü”, *Yönetim ve Ekonomi*, 19(1), 105-135.
- Ashforth, B. (1985), *Climate Formation: Issues and Extensions*. *Academy of Management Review*, 10(4), 837-847.
- Avram, E., Ionescu, D. ve Mincu, C. (2015). Perceived safety climate and organizational trust: the mediator role of job satisfaction, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 187, 679-684.
- Baba, V., Tourigny, L., Wang, X. ve Liu, W. (2009). Proactive Personality and Work Performance in China: The Moderating Effects of Emotional Exhaustion and Perceived Safety Climate, *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 26(1), 23-37.
- Baer, M. ve Frese, M. (2003). Innovation Is Not Enough: Climates for Initiative and Psychological Safety, Process Innovations, and Firm Performance. *Journal of Organizational Behavior*, 24, 45-68.
- Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The Moderator Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations, *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.
- Bergheim, K., Nielsen, B., Mearns, K. ve Eid, J. (2015). The Relationship between Psychological Capital, Job Satisfaction, and Safety Perceptions in the Maritime Industry, *Safety Science*, 74, 27-36.
- Bergman, M. E., Payne, S. C., Taylor, A. B. ve Beus, J. M. (2014). The Shelf Life of a Safety Climate Assessment: How Long Until the Relationship with Safety-Critical Incidents Expires?, *J. Bus. Psychol.*, 29, 519-540.
- Brown, N. J. (1989). *The Relative Contribution of Organizational Climate, Supervisory Leadership, and Peer Leadership to Job Satisfaction, Performance and Retention*, Unpublished Doctoral Dissertation, University of Denver (USA).
- Bülbül, H. ve Demirel, Ö. (2008). Hizmet Kalitesi Ölçüm Modelleri Servqual ve Serperf'in Karşılaştırmalı Analizi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 181-198.
- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Ceylan, A. ve Ulutürk, Y. H. (2006). Rol Belirsizliği, Rol Çatışması, İş Tatmini ve Performans Arasındaki İlişkiler, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(1), 48-58.
- Choudhry, R. M., Fang, D. ve Lingard, H. (2009). Measuring Safety Climate of A Construction Company, *Journal of Construction Engineering and Management*, 135(9), 890-899.
- Clarke, S. (2006). The Relationship Between Safety Climate and Safety Performance: A Meta-Analytic Review, *Journal of Occupational Health Psychology*, 11(4), 315-327.
- Cooper, D. M. ve Phillips, R. (2004). Exploratory Analysis of the Safety Climate and Safety Behavior Relationship, *Journal of Safety Research*, 35, 497-512.
- Crossman, A. ve Abou-Zaki, B. (2003). Job Satisfaction and Employee Performance of Lebanese Banking Staff. *Journal of Managerial Psychology*, 18(4), 368-376.
- Çelik, M. ve Çıra, A. (2013). Örgütsel Vatandaşlık Davranışının İş Performansı ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisinde Aşırı İş Yükünün Aracılık Rolü, *Ege Akademik Bakış*, 13(1), 11-20.
- Çöl, G. (2008). Algılanan Güçlendirmenin İşgören Performansı Üzerine Etkileri, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(1), 35-46.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2015). Kamu Personeli İstatistikleri, <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/kamu-personeli-istatistikleri>, Erişim: 02.03.2016.
- Doğan, H. ve Üngüren, E. (2012). Örgüt İklimi ve İş Tatmini İlişkisi: Hemşirelere Yönelik Karşılaştırmalı Bir Analiz Çalışması, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 4(8), 27-45.
- Downey, K. H., Hellriegel, D. ve Slocum, J. W. (1975). Congruence between Individual Needs, Organizational Climate, Job Satisfaction and Performance, *The Academy of Management Journal*, 18(1), 149-155.
- Dursun, S. (2013). İş Güvenliği Kültürünün Çalışanların Güvenli Davranışları Üzerine Etkisi, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 3(2), 61-75.
- Eğimli, T. A. (2009). Çalışanlarda İş Doyumu: Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarının İş Doyumuna Yönelik Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(3), 35-52.
- Fuller, C. W. ve Vassie, L. H. (2001). Benchmarking the Safety Climates of Employees and Contractors Working within A Partnership Arrangement, *Benchmarking: An International Journal*, 8(5), 413-430.
- Gürsel, M., Izgar, H., Altınok, V. ve Kesici, Ş. (2003). Endüstri ve Örgüt Psikolojisi İş Doyumu, *Konya: Star Ofset*.
- Hu, L. T. ve Bentler, P. M. (1995). Evaluating Model Fit, R. H. Hoyle (Ed.), *Structural Equation Modeling: Concepts, Issues, and Applications*, Sage, Thousand Oaks, CA, 76-99.
- International Labour Organization, ILO (2015). Official Website of ILO, <http://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/lang--en/index.htm>, Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2015).
- Johnson, S. .E. (2007), The Predictive Validity of Safety Climate, *Journal of Safety Research*, 38(5), 511- 521.
- Kahya, C. (2013). Örgütsel Sinizm, İş Performansını Etkiler Mi? İş Tatminin Aracılık Etkisi, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 2(3), 34-46.
- Kangis, P. ve Williams, G. D.S. (2000). Organisational Climate and Corporate Performance: An Empirical Investigation, *Management Decision*, 38(8), 531-540.
- Kenny, D. A., Kashy, D. ve Bolger, N. (1998). Data Analysis in Socialpsychology, (Ed) D. Gilbert, S. Fiske, & G. Lindzey, *The Handbook Of Social Psychology içinde (203-227)*, Berlin: Springer-Verlag.
- Keren, N. M., Troy, R., Freeman, S. A. ve Shelley II, M. C. (2009). Can Level of Safety Climate Predict Level of Orientation toward Safety in a Decision Making Task? *Safety Science*, 47, 1312-1323.

- Koç, H., Yazıcıoğlu, İ. ve Hatipoğlu, H. (2009). Öğretmenlerin İş Doyum Algıları İle Performansları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 13-22.
- Köroğlu, Ö. (2012). İçsel ve Dışsal İş Doyum Düzeyleri İle Genel İş Doyum Düzeyi Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Turist Rehberleri Üzerinde Bir Araştırma, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(2), 275-289.
- Litchman, R. J. (2007). Effects of An Organization's Climate on Performance of Supply Chain Managers in Michigan: A Perception Study. *International Journal of Quality and Productivity Management*, 07(01), 38-46.
- Locke, E. (1976). The Nature and Causes of Job Satisfaction, (Ed.) M.D. Dunnette, *Handbook of Industrial and Organizational Psychology içinde (1297-1349)*, Chicago: Rand McNally.
- Marsh, H. W. ve Hocevar, D. (1985). Application of Confirmatory Factor Analysis to the Study of Self-Concept: First and Higher-Order Factor Models and Their Invariance Across Groups, *Psychological Bulletin*, 97, 562-582.
- Mau, W. C. J., Ellsworth, R. ve Hawley, D. (2008). Job Satisfaction and Career Persistence of Beginning Teachers, *International Journal of Educational Management*, 22(1), 48-61.
- Milli Eğitim Bakanlığı, MEGEM (2014). İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı Mesleki Gelişim Materyali, Ankara.
- Miraglia, M., Alessandri, G. ve Borgogni, L. (2015). Trajectory Classes of Job Performance, *Career Development International*, 20(4), 424-442.
- Nahrgang, J. D., Morgeson, F. P. ve Hofmann, D. A. (2011). Safety at Work: A Meta-Analytic Investigation of the Link between Job Demands, Job Resources, Burnout, Engagement, and Safety Outcomes, *Journal of Applied Psychology*, 96, 71-94.
- Oshagbemi, T. (1999). Academics and Their Managers: A Comparative Study in Job Satisfaction. *Personnel Review*, 28(1/2), 108-123.
- Owens, R. (1987). *Organizational Behavior In Education*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Özdevecioğlu, M. (2003). Algılanan Örgütsel Destek İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 18(2), 113 -130.
- Payne, S. C., Bergman, M. E., Beus, J. M., Rodriguez, J. M. ve Henning, J. B. (2009). Safety Climate: Leading or Lagging Indicator of Safety Outcomes?, *Journal of Loss Prevention in the Process Industries*, 22, 735-739.
- Platis, C., Reklitis, P. ve Zimeras, S. (2015). Relation between Job Satisfaction and Job Performance in Healthcare Services, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 175, 480-487.
- Pritchard, R. D. ve Karasick, B. W. (1973). The Effects of Organizational Climate on Managerial Job Performance and Job Satisfaction, *Organizational Behavior and Human Performance*, 9(1), 126-146.
- Schermelleh, E. K. ve Helfried, M. (2003). Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness of Fit Measures, *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Seçer, B. (2012). İş Sağlığı ve Güvenliğinde Psikolojik Bir Yaklaşım: Atıf Kuramı, *İŞ, GÜÇ Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 14(4), 29-46.
- Shamsuddin, N. ve Rahman, R. A. (2014). The Relationship between Emotional Intelligence and Job Performance of Call Centre Agents, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 129, 75-81.
- Shannon, H. S. ve Norman, R. G. (2009). Deriving the Factor Structure of Safety Climate Scales, *Safety Science*, 47, 327-329.
- Sigler, T. H. ve Pearson, C. M. (2000). Creating An Empowering Culture: Examining The Relationship between Organizational Culture and Perceptions of Empowerment, *Journal of Quality Management*, 5, 27-52.

- Steiger, J. H. (1990). Structural Model Evaluation and Modification: An Interval Estimation Approach, *Multivariate Behavioural Research*, 25, 173-180.
- Şahin, S., Aydoğdu, B. ve Yoldaş, C. (2012). Eğitim Denetmelerinin İş Doyumu Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 332-353.
- Şerifoğlu, U. K. ve Sungur, E. (2007). İşletmelerde Sağlık ve Güvenlik Kültürünün Oluşturulması; Tepe Yönetimin Rolü ve Kurum İçi İletişim Olanaklarının Kullanımı, *Yönetim*, 58, 1-17.
- Tepret, N. Y. ve Tuna, K. (2015). Effect of Management Factor on Employee Job Satisfaction: An Application in Telecommunication Sector, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 195, 673-679.
- Turunç, Ö. (2010). Organizasyonlarda Kontrol Algılamalarının Örgütsel Özdeşleşme ve İş Performansına Etkisi, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 251-269.
- Türen, U., Gökmen, Y., Tokmak, İ. ve Bekmezci, M. (2014). Güvenlik İklimi Ölçeği'nin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(4), 171-190.
- Tüzüner, L. V. ve Özasan. B. Ö. (2011). Hastanelerde İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 40(2), 138-154.
- Ullman, J. B. (2001). *Structural Equation Modeling-Using Multivariate Statistics*, 4th Ed., Needham Heights: Allyn & Bacon.
- Uslu, V. (2014). İşletmelerde İş Güvenliği Performansı ve İş Güvenliği Kültürü Algılamaları Arasındaki İlişki: Eskişehir İli Metal Sektöründe Bir Araştırma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir.
- Weiss, D. J., Dawis, R. V., England, G. W. (1967). *Manual for the Minnesota Satisfaction Questionnaire*, <http://vpr.psych.umn.edu/assets/pdf/Monograph%20XXII%20%20Manual%20for%20the%20MN%20Satisfaction%20Questionnaire.pdf>, (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2015).
- Yang, C. L. ve Hwang, M. (2014). Personality Traits and Simultaneous Reciprocal Influences between Job Performance and Job Satisfaction, *Chinese Management Studies*, 8(1), 6-26.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yelboğa, A. (2012). Örgütsel Adalet ile İş Doyumu İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma. *Ege Akademik Bakış*, 12(2), 171-182.
- Yılmaz, H. ve Karahan, A. (2011). İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Örgütsel Güven ve İş Tatmini Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması: Afyonkarahisar'da Bir Araştırma. *İŞ, GÜÇ Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 13(3), 98-102.
- Zohar, D. (1980). Safety Climate in Industrial Organizations: Theoretical and Applied Implications. *Journal of Applied Psychology*, 65, 96-102.

TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGESİ YÖNETİCİ ŞİRKETLERİNİN YÖNETİM ETKİNLİĞİNİN VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ*

EVALUATION OF MANAGEMENT EFFICIENCIES OF TECHNOLOGY DEVELOPMENT ZONES MANAGING COMPANY USING DATA ENVELOPMENT ANALYSIS

Yrd. Doç. Dr. Ayşegül BAYKUL¹

Yrd. Doç. Dr. Onur SUNGUR²

Prof. Dr. Murat Ali DULUPÇU³

ÖZET

Bu çalışmada 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) Kanunu kapsamında bölgenin yönetimi ve işletmesinden sorumlu şirketin yönetim etkinliğinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda 2014 yılı verileri ile 39 teknopark yönetici şirketinin yönetim etkinliği temel Veri Zarflama Analizi (VZA) ile değerlendirilmiştir. Etkinlik ölçümünde üç girdi (Kapasite geliştirme faaliyet sayısı, Toplam işbirliği sayısı, Anahtar personel sayısı) ve dört çıktı (Akademik spin-off sayısı, Firma sayısı, Yabancı firma sayısı, Toplam istihdam) kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda CCR modeline göre 10 teknopark teknik etkin, 23 teknopark saf teknik etkin ve 12 teknopark ölçek etkin bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji Geliştirme Bölgesi, Teknopark, Etkinlik, Veri Zarflama Analizi.

JEL Sınıflandırma Kodları: O32, C61, D61.

ABSTRACT

In this study, the aim is to evaluate the management efficiency of the companies which is responsible for the management and the operation of the region within the scope of Technology Development Zones Law numbered 4691. In this direction, management efficiency of 39 managing companies were evaluated by means of 2014 datas with data envelopment analysis.. For measuring the efficiency, 3 inputs and 4 outputs were. According to the results of the study, 13 technoparks were found technical efficient, 23 technoparks were found pure technical efficient and 12 technoparks were found scale efficient.

Keywords: Technology Development Zone, Technopark, Efficiency, Data Envelopment Analysis

JEL Classification Codes: O32, C61, D61.

1. GİRİŞ

Gelişmiş ülke deneyimleri incelendiğinde teknolojik gelişmenin öneminin anlaşılması ve bu gelişmeyi destekleyici ortamların politikalar aracılığıyla oluşturulması dikkat çekmektedir. Bu bağlamda teknoparklar, ülkelerin/bölgelerin kalkınma araçlarından biri olarak kabul edilen, üniversite-sanayi işbirliğinin somutlaştığı teknoloji altyapısını destekleyen önemli yapılar olarak görülmektedir. Dünya genelindeki uygulamaları

* Bu çalışma "Teknoloji Geliştirme Bölgesi Yönetici Şirketlerinin Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi ile Değerlendirilmesi" adlı tez çalışmasından türetilmiştir.

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta Meslek Yüksekokulu, aysegulbaykul@sdu.edu.tr

² Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, onursungur@mehmetakif.edu.tr

³ Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, muratdulupcu@sdu.edu.tr

incelendiğinde, kurulma amaçları ülkelere/bölgelere göre farklılaştığı göze çarpmaktadır. Temel olarak kurulma amaçları, üniversitedeki araştırma potansiyelinin sanayiye aktarımını sağlamak, yeni teknoloji tabanlı firmaların oluşumunu sağlamak, spin-off⁴ firmalarını teşvik etmek, mevcut firmaların büyümesini sağlamak, firmalar arasında sinerji yaratmak, yerel ekonominin performansının arttırmak ve istihdam yaratmak olarak özetlenebilir (Löwegren, 2003: 34).

Bu çalışma; Türkiye’de faaliyet gösteren teknoparkların hedeflere ulaşılma bağlamında yönetim etkinliğinin değerlendirilmesine yönelik bir uygulamaya dayanmaktadır. Ülkemizde kurulduğu tarihten itibaren teknoparkların etkinliği konusunda TC Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı performans endeksi hariç, literatürde herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yabancı literatürde etkinlik veya performans ölçümü bağlamında çalışmalar, bünyesinde bulunan firmaların benzer yapıdaki park dışı firmalarla karşılaştırılması şeklindedir. Karşılaştırma kriterleri olarak, yeni firma oluşumu, yaratılan iş, satış, kârlılık, Ar-Ge çıktısı, yeni ürün/hizmetler ve hayatta kalma/kapanma oranları gibi göstergeler kullanıldığı görülmektedir (Monck ve Peters, 2009: 3). Teknopark yöneticilerinin büyük bir çoğunluğu tarafından organizasyonun gelişimini görmek adına istatistiki bilgiler toplanıp yayınlanmasına rağmen, performans değerlendirme yaygın bir yaklaşım değildir. Ancak yapılacak etkinlik ölçümü sayesinde iyileştirme gerektiren durumların zamanında tespit edilebilmesi ve geleceğe yönelik kararların sağlam temellere dayandırılabilmesi mümkün olabilmektedir.

Çalışmada etkinlik değerlendirmek için yöntem olarak birden fazla girdi ve çıktı değişkeni kullanılabilecek üstünlükleri dolayısıyla Veri Zarflama Analizi (VZA) seçilmiştir. Çalışmada değerlendirme kapsamına alınan 39 teknoparkın (2011 yılı sonrası kurulan) 2014 yılı yönetim etkinliğinin ölçümünde üç girdi (Kapasite geliştirme faaliyet sayısı, Toplam işbirliği sayısı, Anahtar personel sayısı) ve dört çıktı (Akademik spin-off sayısı, Firma sayısı, Yabancı firma sayısı, Toplam istihdam) kullanılmıştır. Araştırmada yönetim etkinliği ölçülürken, 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununda belirlenen hedefler göz önüne alınmıştır.

2. TEKNOPARKLAR BAŞARILI UYGULAMALAR MIDIR?

Literatürde teknopark uygulamalarının tam olarak başarılı olduğu hakkında bir görüş birliği yoktur. Teknoparkların bölgesel büyümeyi arttıran başarılı uygulamalar olduğunu savunan çalışmaların (The Angle Technology Study 2003; Malairaja ve Zawadie 2008) yanında, bu tezi eleştiren çalışmalarda bulunmaktadır (Amirahmadi ve Saff 1993; Castells ve Hall 1994; Massey vd. 1992; Quintas vd. 1992). Göstergelerin seçimi, ülke bazında hedefler, amaçlar vs. farklılığından dolayı teknoparkların başarısı için bir genelleme yapmak mümkün değildir. Ayrıca bütün sosyo-ekonomik yapılarda olduğu gibi teknopark performansını ölçecek tam ve mükemmel göstergeler yoktur. Ancak literatürde teknoparkların başarılı olarak sayılabilmeleri için bazı ön koşul ve kriterler bulunmaktadır. Bir teknoparkın başarısından bahsedilecekse, kuruluş aşamasından itibaren doğru adımların atılması gereklidir. Eğer

- Büyük metropol, çeşitli ve gelişmiş bir ekonomi
- Güçlü bir araştırma üssü
- Gelişmiş bir girişimcilik kültürü
- Üniversite/araştırma merkezinden oluşan paydaşlar
- Aktif ve girişimci bir yönetim

gibi özelliklerin olduğu bir bölgede kurulmuş ise teknoparkların başarılı olma olasılığı artmaktadır (Comins ve Rowe 2008). Kısaca doğru model ve strateji seçimi teknoparkın başarısı için önemlidir. Yurtiçi ve yabancı literatürde teknopark başarı ölçütlerini kısaca aşağıdaki ölçütler aracılığıyla değerlendirilmektedir (Sakarya 2012: 66).

- Alınan patent sayısı
- Üniversite ya da araştırma kurumu ile teknopark şirketlerinin birlikte yürüttükleri ortak çalışmalar ve bunların uygulamaya aktarılması
- Endüstri alanına uygun çözüm sunan danışmalık hizmetlerinin verilmesi
- Üniversite ya da araştırma kurumundan teknoparka geçen araştırmacı sayısı (Akademik Spin-off)

⁴ Spin-off/Spin-out: Bir üniversitenin veya kurumsal araştırma ekibinin bilgi ve becerilerini ticarileştirmek amacıyla kurulmuş yeni bir şirkettir.

- Teknopark ve ilk aşama merkezlerinde ticari uygulamaya konulan bilimsel düşünceler ve bunlara ilişkili lisans ve ürün satışları

Literatüde yapılan çalışmalarda teknoparkların başarısı bünyesindeki firmaların çıktıkları ile değerlendirilmektedir. Firmalar tarafından üretilen çıktının artırılması bir anlamda da teknoparkların başarısı için önemli kriterlerden biride aktif ve girişimci bir yönetimdir. Teknoparklar için genel olarak yönetim fonksiyonunun işlevi, park içinde bulunan firmalar için gerekli olan mesleki hizmetlerin ve yardımcı hizmetlerin dağılımını yönetmek, park içi ve dışında ağların kurulmasına yardımcı olarak parkta bulunan firmalara bilgi ve kaynakları kanalize etmek olarak belirtilmiştir (Chan vd., 2008: 445).

3. TÜRKİYE'DE TEKNOPARKLAR

Dünyada kurulan ve faaliyet gösteren teknoparkların oluşum ve gelişim sürecinde, Türkiye'nin geri kaldığı görülmektedir. Bunun nedenleri arasında; bilim ve teknolojiye ait sermayenin ülke ekonomisinde kısıtlı ve yavaş artış göstermesi, sanayi ile bilim ve teknoloji sektörü arasında istenilen işbirliğine ulaşılamaması, Ar-Ge faaliyetlerinin ileri teknolojiyi yeteri kadar yakalayamaması sayılabilir. Türkiye'de teknoparkların kuruluş çalışmalarının başladığı dönem 1980-2000 dönemi olarak kabul edilmektedir (Alkibay vd. 2012: 68). 1990 yılında UNDP öncülüğünde "Türkiye'de Teknoparkların Kurulması Projesi" kapsamında başlatılan çalışmaların ardından, 12 Nisan 1990 tarihli 3624 sayılı kanunla Sanayi Bakanlığı'na bağlı olarak KOSGEB kuruluş aşamasından üretime ve pazarlamaya kadar küçük işletmeleri desteklemek amacıyla kurulmuştur. 1992 yılında TÜBİTAK MAM Teknoloji Geliştirme Merkezi kurulmuş, TÜBİTAK-MAM Teknoparkı 1998 yılında KOSGEB tarafından başvurusu kabul edilerek Bakanlıkça onaylanan ilk teknopark olmuştur (Morgül 2012: 32). VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında teknopark konusunda yasal düzenlemelerin yapılacağı hususuna dayanılarak Türkiye'de teknopark kavramının hukuki olarak kullanılması 26 Haziran 2001 tarihinde çıkartılan 4691 sayılı "Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu" ile bu konu yasal zemine oturtulmuştur. 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, 06 Temmuz 2001 tarih ve 24454 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Gürsel 2007: 999) Kanunun 9. maddesine dayanılarak hazırlanan "Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği" 19.06.2002 tarih ve 24790 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış ve bölge ile ilgili mevzuatın temelleri atılmıştır (Güneş, 2009: 161). Anılan Kanun 10 yıl boyunca uygulanmış, 2011 yılında 6170 Sayılı Kanun ile bazı bölümleri değiştirilmiş ve eklemeler yapılmıştır. Bu değişikliklerin ardından Yönetmeliğin de bazı bölümlerinin değiştirilmesi, detaylandırılması ve güncel hale getirilmesi amacı doğmuş ve 12 Mart 2014 tarih 28939 sayılı Resmi Gazete'de Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yasal kimliğine kavuşan teknoparkların bu kapsamdaki hedefleri;

- Türkiye'nin Ar-Ge potansiyeline ve teknoloji üretebilme yeteneğine katkı sağlamak,
- Türkiye için sürdürülebilir kalkınmanın unsurlarından birisi olmak,
- Girişimciliği ve yenilikçiliği teşvik etmek ve desteklemek,
- Sektör öncelikleriyle Türkiye'nin teknoloji üretiminin ve birikiminin yönlendirilmesine katkı sağlamak,
- Teknoloji transferi için uygun ortam yaratmak,
- Dünya pazarlarına yönelik ileri teknoloji ürün ve hizmet üretimini desteklemek,
- Sanayi-üniversite işbirliğini etkin ve sürekli kılmak,
- Üniversitedeki araştırma altyapısının ve bilgi birikiminin ekonomik değere dönüşmesine katkı sağlamak,
- Nitelikli işgücüne ülke içinde istihdam yaratmak,
- Yüksek/ileri teknoloji yatırımları yapacak, yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak bölgeler oluşturulması,
- Ar-Ge çalışmalarında uluslararası işbirliğini güçlendirmektir.

4.LİTERATÜR

Literatür taramasında teknoparkların performans ölçüm çalışmalarına ve VZA yöntemi ile yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

UKSPA tarafından yetkilendirilen The ANGLE Technology Study (2003) tarafından yapılan çalışmada performans ölçümü ekonomik performans ve kiracı firmaların yenilik ve teknoloji ticarileştirme performansı olmak üzere iki kategoride değerlendirilmiştir. Ekonomik performans ölçümünde iş ve istihdam büyümesi, ciro, gelir ve finansmana erişim gibi göstergelerden yararlanılmıştır. Yenilik ve teknoloji ticarileştirme performansı ölçümünde ise yeni ürünler, yeni hizmetler, patent uygulamaları, nitelikli bilim adamı ve mühendis oranı ve ciroya oranla Ar-Ge yatırım yoğunluğu gibi göstergeler kullanılmıştır.

Bigliardi vd. (2006)'nın çalışmasında genel olarak parkların performansını ölçmek için kullanılacak değişkenlerin bulunduğu çizelge aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 1. Performans Ölçümünde Kullanılabilecek Değişkenler

	Parkin bulunduğu çevre		Hizmetlerden elde edilen ciro artışı
TEKNOPARKLARIN YARARLANDIĞI VAROLAN İMKÂNLAR	Var olan fabrika, makine parkı vs.	EKONOMİK-FİNANSAL DURUM	Bulunduğu alandaki ciro büyümesi
	Altyapı yatırımları		Telif ücretlerinden elde edilen ciro artışı
	Telekomünikasyon Ağı		Aktif karlılığı(Trend) Öz kaynak getirisi(Trend)
	Bulunduğu çevredeki m ² bazında fiyat		Amortisman düzeyi
TEKNOPARKLARIN İÇSEL GELİŞİMİ	Dönemde kurulan kuluçka sayısı	İNSAN KAYNAKLARI VE TEKNİK-BİLİMSSEL ÜRETKENLİK	Dönemde edinilen teknik-bilimsel yeterlilik
	Dönemdeki yeni Ar-Ge lab. sayısı ve türü		Kuluçka firmaları tarafından oluşturulan yeni ürün ve prototip sayısı
	Dönemde yaratılan akademik spin off sayısı ve türü		Dönemde alınan patent sayısı
	Dönemde sunulan yeni hizmetlerin sayısı ve türü		Dönemde alınan ve verilen lisans sayısı
	Dönemde başlatılan yeni rekabet öncesi araştırma programları sayısı ve türü		Dönemdeki bilimsel yayın sayısı
	Dönemde eşzamanlı ürün/süreç geliştirmeye yönelik öngörülen anlaşma türü ve sayısı		
TEKNOPARKLARIN BULUNDUĞU BÖLGEYE KATKISI	Firmalarla kurulan ağbağlar	ULUSLARARASI VE BÖLGELER ARASI İLİŞKİ GELİŞİMİ	Başka bir ülkeye veya bölgeye teknopark tarafından yapılan yatırımlar
	Yerel firmalar ile öngörülen anlaşma ve işbirliği		Başka bir ülkeye veya bölgeye personel hareketi
	Yerel firmalarla işbirliği ile geliştirilen kabul edilen yeni ürün/süreçler		Yabancı ve bölge dışından firmaların kurduğu laboratuvarlar
	Terk edilmiş sanayi bölgelerinde sanayiye canlandırma programlarıyla teknoparklar ile işbirliğinden doğan firma sayısı ve türü		Yerel, bölge dışı ve uluslararası firmalar arasındaki iş ortaklıkları ve işbirliği ilişkileri
	İşbirliğinden doğan firmalarda çalışan sayısı ve türü		Bölge dışı ve yabancı kiracılara verilen teknik ve yönetsel eğitimler
	İşbirliği ile yürütülen çevre iyileştirme sayısı ve türü		Bölgesel üstü ve uluslararası teknoparklarla yapılan bilimsel işbirliği anlaşmaları

Kaynak: (Bigliardi vd. 2006: 493)

Neely (2002) vd. tarafından önerilen performans sistemine göre ana performans göstergeleri dört gruba (Ticari, Paydaş Bakışı, Marka ve İtibar, İçsel İş Süreçleri) ayrılmış ve aşağıda çizelgede gösterilmiştir. Temel ve hedefler doğrultusunda değerlendirilmesi önerilmiştir.

Tablo 2. Performans Ölçümünde Kullanılabilecek Değişkenler

	PERFORMANS GÖSTERGELERİ	ÖLÇÜLER
TİCARİ	Kârlılık	Faiz ve vergi öncesi kâr (Bütçedeki %)
	% Doluluk	Kiralanan m ² /Net kiralanabilir alan m ²
	Satışlar	Dış kaynaklar/dönüşüm oranı
	Borç Yönetimi	Eski borçlar>120 gün
	Bütçenin Finansal Performansı	Hizmet maliyet karşılama oranı(stüvansiyonlar hariç)
	Dış finansman	Başvuru sayısı/Sağlanan kaynaklar
	Yatırım Getirisi	İç Getiri Oranı
PAYDAŞ BAKIŞI	Parktaki firma memnuniyeti	Sözleşme biriminden sonra yenileme ve genişleme yüzdesi(Toplam sözleşme bitenler içinde)
		Yılda ağ etkinliklerine katılan firma sayısı
		Gelen Tavsiyeler
	Yenilik Desteği	Firmalardan genişleme veya dönüşüm için gelen talepler
		Şirketler arası ticaret (firma sayısı)
		Bilgi tabanı ile bağlantılar (Firma sayısı)
		Bilim parklarının müdahalesi sonucu ek iş/finansman
	Şirket Büyümesi	% Spin-off/Teknoloji odaklı firmalar (toplam kiracı içinde)
		%Büyüyen kiracı şirket (iş)
		%Büyüyen kiracı şirket (ciro)
		%Büyüyen kiracı şirket (ihracat)
		%Büyüyen kiracı şirket (dış yatırım)
		Teknoparklarda hayatta kalma oranı
	Firma İnovasyon Profili	% Mezun
		Ürün/Hizmet Sayısı
		Kullanılan patent sayısı
		Ürünlerin iç/dış lisansı
		%Ar-Ge yatırım şirketleri
		% dış kaynak kullanarak araştırma faaliyeti (açık inovasyon)
	Kiracı Kalitesi	Bilim parklarında ödenen ortalama maaş-ulusal bölgesel düzeyde ortalama maaş
		%Giriş şartlarını sağlayan kiracı
		%Başarı ödülleri
		Yayın sayısı
%Lisansüstü çalışan sayısı		
%Yatırım şirketleri		
Çevre	Kâğıt kullanımındaki azalma	
	Atık atıkta azalma	
	Geri dönüşümdeki artış	
	Tüketimde azalma	
	Seyahat: kişi başına mil	
Sağlık ve Güvenlik Standartları	Önlenebilen kazalar	
MARKA VE İTİBAR	Basında yer almak	Basında yer alma
	Teknopark amacı ile bağlantı	
	Uluslararası profil	Kaliteli davet sayısı (konuşmacı, seminer vs.)
	Parkin topluluk boyutu	Park ağındaki şirket sayısı
	Diğer kuruluş Tavsiyeleri	% tavsiye edilme
İÇSEL İŞ SÜREÇLERİ	Çalışan Memnuniyeti	Personel Değişim oranı (3 yıllık ortalama)
		Personel devamsızlığı-gün/Ort. Çalışan
		Eğitim sayısı katılmayan/çalışan
		Kişisel gelişim fırsatlarının olmayışı -ort/çalışan
	Doğru Bilgi Zamanında İletişim	Kredi Mektubu sayısı
	Hizmette hata	48 saat içinde
Etkin Güvenlik Hizmeti	Güvenlik olay sayısı-15 dk. önce müdahale	
Güvenilir IT Sistemi	3 saate kadar kesinti sayısı	

Hu vd. (2005) Çin'de bulunan 53 bilim parkının VZA metodu ile etkinliğini araştırmıştır. Çalışmada iki girdi (firma ve işgücü sayısı), üç çıktı değişkeni (teknik, ürün ve emtia satış geliri) kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, akademik kurumların ve kalifiye işgücünün yoğun olduğu bölgelerde bulunan teknoloji odaklı bilim parklarının daha başarılı olduğunu, gelişmiş tesislerin olduğu ve nüfus yoğunluğunun çok olduğu bölgelerde üretim yoğun

bilim parklarının daha başarılı olduğu, ulaşım imkânlarının gelişmiş olduğu bölgede satış odaklı bilim parklarının daha başarılı olduğunu ve son bulguda ise ileri teknoloji odaklı bilim parklarının yüksek saf teknik etkinliğe sahip olduğu ancak yetersiz üretim ölçeği nedeniyle ölçek verimliliği düşük olduğunu vurgulamıştır.

Hu vd. (2009), 2000-2004 yılları arasında Tayvan'da 57 endüstri parkının etkinliği VZA metodu ile araştırılmıştır. Çalışma iki aşamada yapılmıştır. İlk olarak etkinlik skorları hesaplanmış ve daha sonra çevresel faktörler analize dâhil edilmiştir. Analizde beş girdi ve bir çıktı değişkeni kullanılmıştır. Çevre değişkenleri olarak işsizlik oranı, üretim yapan firma sayısı, toplam alana göre üretim yapılan alan, yerel endüstri park istihdam oranı, yıl, konum ve park tipi kullanılmıştır. Tobit regresyonu ile elde edilen sonuçlara göre eklenen çevresel değişkenler ile sonuçlar yorumlanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre Tayvan hükümetinin ulaşım sisteminin iyileştirmesi ve parkın etkinliğinin artırılması için ileri teknoloji ve petrokimya şirketlerinin yatırımlarını bölgeye çekmesi gereği ve yatırım, istihdam, endüstriyel kümelenmeyi desteklemesi gereği vurgulanmıştır.

Hu vd. (2010), Çin'de 2004-2006 yıllarında 53 tane teknoparkın etkililiğini incelemiştir. Hesaplama çevresel faktörlerin parkların verimliliğini etkilediği göz önüne alınmıştır. Bu faktörler demiryolu ve karayolu yoğunluğu, yerel hükümetler tarafından yapılan sabit sermaye yatırımları, endüstriyel çıktılar, bilim ve teknolojiye yapılan finansal yatırımlar ve eğitim düzeyidir. Girdi ve çıktı değişkenleri seçiminde Hu vd. (2005) çalışmasına göre, parklardaki firma ve çalışan sayısına ek olarak üniversite mezunu yüzdesi, Ar-Ge harcamaları ve Ar-Ge personel yüzdesi girdi değişkeni olarak eklenmiştir. Çalışmada kullanan girdi ve çıktı değişkenlerinin korelasyonlarına bakılmış, firma sayısı, personel ve üniversite mezunu personel değişkenleri ile çıktı değişkenleri arasında yüksek korelasyon, Ar-Ge harcamaları ve B&T personeli değişkenleri ile de orta düzeyde korelasyon bulunmuştur. Analizin birinci basamağında VZA uygulanmış ve çevre faktörleri dikkate alınmamıştır. Çevre faktörlerine ek olarak coğrafi değişkenlerde (doğu, batı) eklenerek varyans büyütme faktörleri (VIF) hesaplanmıştır. Hesaplanan VIF faktörleri eklendiğinde sıralamaların değiştiği vurgulanmıştır. Doğu bölgesinde bulunan parkların merkez ve batı bölgelerine göre daha etkin olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Teknik etkinliğin çevresel faktörler dâhil edildiğinde değiştiği gözlenmiştir.

Wu vd. (2010), 2008 yılında Çin'deki seçilmiş 30 üniversite bilim parklarının etkinliğini VZA-Tobit model kullanarak analiz etmiştir. Dört girdi (Duran varlıklar, Toplam kuluçka fonu, Kapladığı Alan, Çalışan Sayısı) ve iki çıktı (mezun sayısı ve ödenen vergiler) değişkeni kullanılmıştır. Etkin olmayan 21 bilim parkının 16'sının teknik etkisiz, 5'i ölçek etkisiz bulunmuştur. Tobit modeli kullanarak personel kalitesi (lisansüstü sayısının toplam personele oranı), Ar-Ge alanı (Ar-Ge alanının toplam alandaki oranı) ve fon yoğunluğu (kuluçka fonu oranı) değişkenleri kullanılarak etkili faktör değerleri hesaplanmıştır. Faktör değerleri ile birlikte değerlendirildiğinde, personel kalitesi ve fon yoğunluğu değişkeninin CRSTE (Sabit getiri altında teknik ölçek etkinliği) ile pozitif ilişkili, Ar-Ge alanının negatif ilişkili olduğunu vurgulanmıştır.

5. VERİ SETİ VE METODOLOJİ

Çalışmanın amacı, 2001 yılında yasal kimliğine kavuşan teknoparkların yasalar kapsamında belirlenen hedefleri ne ölçüde karşıladığını değerlendirmek için etkinlik ölçümüdür. Etkinlik değerlendirmek için yöntem olarak VZA kullanılmıştır. VZA üretim ve hizmet alanında faaliyet gösteren karar birimlerinin etkinlik ölçümünün yapılarak değerlendirilmesine olanak sağlayan parametrik olmayan doğrusal programlama temeline dayanan bir tekniktir. Bu teknik karar verme birimlerinin (KVB) çıktıları oluşturmak için mevcut kaynakların nasıl etkin bir biçimde kullanılması gerektiğinin belirlenmesini sağlar (Kula ve Özdemir 2007: 56). VZA'nın uygulanmasında izlenecek adımlar şunlardır:

- Karar Birimlerinin Seçimi
- Girdi ve Çıktıların Seçilmesi
- Verilerin Elde Edilmesi
- Görelî Etkinliğin Ölçümü
- Referans Gruplarının Belirlenmesi
- Sonuçların Değerlendirilmesi
- Etkin Olmayan Karar Verme Birimleri İçin Hedef belirlenmesidir (Kecek, 2010: 79).

Eylül 2015 itibarıyla; toplam 61 adet TGB (Ankara'da 8 adet, İstanbul'da 7 adet, Kocaeli'nde 4 adet, İzmir'de 4, Konya'da 2 ve Antalya, Kayseri, Trabzon, Adana, Erzurum, Mersin, Isparta, Gaziantep, Eskişehir, Bursa, Denizli, Edirne, Elazığ, Sivas, Diyarbakır, Tokat, Sakarya, Bolu, Kütahya, Samsun, Malatya, Urfa, Düzce,

Çanakkale, Kahramanmaraş, Tekirdağ, Van, Çorum, Manisa, Niğde, Burdur, Yozgat, Kırıkkale, Karaman, Balıkesir ve Hatay’da 1’er adet) kurulmuştur. 61 TGB’nden 48’i faaliyetine devam etmektedir. Bu bağlamda 2011 yılı sonrası kurulanlar hariç, 39 teknopark çalışmanın odağının oluşturmaktadır. Türkiye’deki yasal tanımlara, literatüre ve teorik temellere dayanarak değişkenler belirlenmiştir. Teknoparkların yönetim etkinliği değerlendirilirken seçilen girdiler, kapasite geliştirme sayısı, toplam işbirliği sayısı ve anahtar personel sayısıdır. Çıktılar, akademik spin-off sayısı, firma sayısı, yabancı firma sayısı, toplam istihdamdır. Aşağıdaki çizelgede açıklamalarıyla birlikte verilmiştir.

Tablo 3. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

GİRDİ DEĞİŞKENLERİ	AÇIKLAMA
Kapasite geliştirme sayısı	Yönetici şirket genel müdürünün, yönetim kurulu üyelerinin ve çalışanların katıldığı kapasite geliştirme faaliyeti sayısı
Toplam işbirliği sayısı	Yönetici şirketin taraf olduğu ulusal/uluslararası üniversitelerle işbirliği (üniversite ile ortak proje), bünyesindeki firmalarla işbirliği (ortaklık vs.), kamu kurumları ile işbirliği (KOSGEB, Kalkınma Ajansı vs.), anlaşma ve üyelikler (ulusal ve uluslararası teknopark birlikleri IASP, TGBD) sayısı
Anahtar personel sayısı	Yönetici şirkette tam zamanlı olarak çalışan ve TGB’nin stratejik fonksiyonlarından sorumlu personel (Örn: genel müdür yardımcısı, birim yöneticileri, vb.) sayısı
ÇIKTI DEĞİŞKENLERİ	AÇIKLAMA
Akademik Spin-Off sayısı	2014 yılında akademisyenler, lisans ve lisansüstü öğrenciler tarafından kurulan şirket sayısı
Firma sayısı	2014 yılında faaliyette olan firma sayısı
Yabancı firma sayısı	2014 yılında ait %100 yabancı sermayeli ve yabancı ortaklı firma sayısı toplamı
Toplam istihdam	Firmalarda Ar-Ge faaliyetlerinde doğrudan görevli araştırmacı, yazılımcı ve Ar-Ge faaliyetlerine katılan veya bu faaliyetlerle doğrudan ilişkili yönetici benzeri personel toplamı

Araştırmaya ait belirlenen KVB’nin 2014 yılına ait verilerinin bir kısmı birincil veri toplama aracı olan görüşme yöntemi ile T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Bilim ve Teknoloji Genel Müdürlüğü internet sayfasında yer alan iletişim bilgileri kullanılarak ilgili teknoparklardan elde edilmiştir. Verilerin bazılarında ise ikincil veri toplama kaynağı olarak resmi yayınlar, teknoparklar tarafından yapılan sunular, stratejik planlar ve web sayfalarından yararlanılmıştır.

5.1. Temel VZA Yöntemleri

VZA, “Bir karar verme biriminin verimliliği açısından matematiksel olarak ağırlıklandırılmış çıktılar toplamının ağırlıklandırılmış girdiler toplamına oranının en iyi performansı belirlediği sınıra göre pozisyonudur” olarak ifade edilmektedir (Ersen, 1999: 12). VZA modelleri ölçeğe göre sabit veya değişken getirili olmak üzere iki gruba ve yönelimlerine göre de “girdi yönelimli modeller”, “çıkıtı yönelimli modeller” ve “yönelimsiz modeller” olmak üzere üç gruba ayrılırlar (Kecek, 2010:64). Temelde birbirlerine çok benzeyen girdiye yönelik VZA modelleri, belirli bir çıkıtı bileşimini en etkin şekilde üretebilmek amacıyla kullanılacak en uygun girdi bileşiminin nasıl olması gerektiğini araştırır. Çıktıya yönelik VZA modelleri belirli bir girdi bileşimi ile en fazla ne kadar çıkıtı bileşimi elde edilebileceğini araştırmaktadır (Charnes vd., 1978: 429 - 444).

5.1.1.CCR Modeli

Charnes, Cooper ve Rhodes tarafından 1978 yılında geliştirilen CCR modelleri ilk ortaya çıkan, ölçeğe göre sabit getiri varsayımının geçerli olduğu, başlangıçta kamu sektöründe etkinlik ölçümünde kullanılan modellerdir. Ancak günümüzde çok farklı alanlarda kullanıldığı görülmektedir (Yoluk, 2010: 39). Model teknik etkinliği ölçer. Bazı çalışmalarda teknik etkinlik kavramı yerine toplam etkinlik kavramının da kullanıldığı görülmüştür. Girdi ve çıkıtı odaklı olmak üzere iki şekilde kullanılabilir. Aşağıda hazırlanan Çizelge 4’de CCR modelinin girdi ve çıkıtı odaklı olarak formülasyonu verilmektedir. Bu model kısıt sayısının daha az olması ve yönetsel açıdan önemli bilgiler içermesi nedeniyle çarpan modelinin duali (Dual Linear Programming - DLP) ve zarflama modeli olarak adlandırılmaktadır (Yolalan, 1993: 33).

Tablo 4. CCR Modelinin Formülasyonu

Girdi Odaklı CCR Primal Model	Çıktı Odaklı CCR Primal Model
Amaç Fonksiyonu $\min \theta - \varepsilon \left(\sum_{r=1}^s s_r^+ + \sum_{i=1}^m s_i^- \right)$	Amaç Fonksiyonu $\max \varphi + \varepsilon \left(\sum_{i=1}^m s_i^- + \sum_{r=1}^s s_r^+ \right)$
Kısıtlar, $\sum_{j=1}^n (\lambda_j \cdot y_{rj} - y_{ro} - s_r^+) = 0 \quad r = 1, \dots, s$ $\sum_{j=1}^n (\lambda_j \cdot x_{ij} - \theta \cdot x_{io} + s_i^-) = 0 \quad i = 1, \dots, m$ $\lambda_j, s_i^-, s_r^+ \geq 0 \quad j = 1, \dots, n$	Kısıtlar, $\sum_{j=1}^n x_{ij} \beta_j - x_{io} + s_i^- = 0 \quad i = 1, \dots, m$ $\sum_{j=1}^n y_{rj} \beta_j - \varphi y_{ro} - s_r^+ = 0 \quad r = 1, \dots, s$ $\beta_j, s_i^-, s_r^+ \geq 0 \quad r = 1, \dots, s \quad i = 1, \dots, m$ $j = 1, \dots, n$
<p>Burada, n : KVB sayısı $j=1,2,\dots,n$ s : Çıktı sayısı $r=1,2,\dots,s$ m : Girdi sayısı $i=1,2,\dots,m$ θ: Girdiye ait büzülme katsayısı ("o" KVB'nin girdilerinin radyal olarak ne kadar azaltılabileceğini belirler) ε : 10^{-6} gibi küçük bir sayı s_r^+: o karar biriminin r'inci çıktısına ait atıl (aylak) değer s_i^-: o karar biriminin i'inci girdisine ait atıl değer λ_j: j. Karar biriminin aldığı yoğunluk değeri ("o" KVB'nin referans kümesinin alacağı değer) φ: "o" KVB'nin çıktılarının radyal olarak ne kadar artırılabilirliğini belirleyen genişleme katsayısı β_j: Çıktıya yönelik modeller için j. KVB'nin aldığı yoğunluk değeri (o. KVB'nin referans kümesinin alacağı değer)'dir.</p>	

Girdi odaklı dual modelde bir karar birimi göreceli olarak tam etkin tanımlanabilmesi için etkinlik oranı 1'e eşit olmalı ($\theta = 1$), aylak değişkenler ise sıfıra eşit olmalıdır ($s^- = 0, s^+ = 0$) (Karaemir 2013: 43-44). Çıktı odaklı dual modelde $\varphi=1$ ve $s_i^-, s_r^+ = 0$ ise etkindir. $\varphi>1$ ise etkin değildir. Girdi odaklı zarflama modeli ile çıktı odaklı zarflama modeli arasında $\theta=1/\varphi$ ilişkisi vardır (Oruç 2008: 29; Karaemir 2013: 48). Çalışmalarda kolay okumak adına etkin olmayan değerler dönüşüm ile 1'den küçük olarak da kullanılmaktadır.

5.1.2.BCC Modeli

Literatürde BCC olarak adlandırılan model, Banker, Charnes ve Cooper (1984) tarafından geliştirilmiştir. CCR modelleri ölçeğe göre sabit getiri varsayımında kullanılırken bu model, ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında çalışmaktadır. CCR modelleri ile KVB'lerin, teknik etkinlik skorları elde edilirken, BCC modelleriyle saf teknik etkinlik değerleri elde edilmektedir (Lorcu 2008: 70). BCC modelini kullanarak tüm karar birimleri için ölçek özelliği de belirlenebilir. BCC sınırı her zaman CCR sınırının altında yer alır. Bu yüzden CCR etkinlik skoru, BCC etkinlik skorundan küçük veya ona eşit olmalıdır (Yavuz ve İşçi, 2013: 162). Aşağıda girdi ve çıktı odaklı BCC formülasyonu Çizelge 5'de verilmektedir.

Tablo 5. BCC Modelinin Formülasyonu

Girdi Odaklı BCC Primal Model	Çıktı Odaklı BCC Primal Model
Amaç Fonksiyonu $\min \theta - \varepsilon \left(\sum_{i=1}^m s_i^- + \sum_{r=1}^s s_r^+ \right)$	Amaç Fonksiyonu $\max \varphi + \varepsilon \left(\sum_{i=1}^m s_i^- + \sum_{r=1}^s s_r^+ \right)$
Kısıtlar, $\sum_{j=1}^n \lambda_j y_{rj} - y_{ro} - s_r^+ = 0 \quad r = 1, \dots, s$ $\sum_{j=1}^n \lambda_j x_{ij} - \theta x_{io} + s_i^- = 0 \quad i = 1, \dots, m$ $\sum_{j=1}^n \lambda_j = 1 \quad j = 1, \dots, n$ $\lambda_j, s_i^-, s_r^+ \geq 0$	Kısıtlar, $\sum_{j=1}^n \mu_j x_{ij} - x_{io} + s_i^- = 0 \quad r = 1, \dots, s$ $\sum_{j=1}^n \mu_j y_{rj} - \varphi y_{ro} - s_r^+ = 0 \quad i = 1, \dots, m$ $\sum_{j=1}^n \mu_j = 1 \quad j = 1, \dots, n$ $\mu_j, s_i^-, s_r^+ \geq 0$

Girdi odaklı CCR ve BCC zarflama modelleri arasındaki fark ağırlıkların toplamının “1”e eşit olma kısıtıdır. $(\sum_{j=1}^n \lambda_j = 1)$ Bu durum sonucu KVB’lerin ölçek etkinliğine sahip olma kısıtını ortadan kaldırmakta ve BCC modelinde ölçeğe göre değişken getiri varsayımı gerçekleşmektedir. Buna “konvekslik kısıtı” denilmektedir (Karaemir 2013: 52). Girdi odaklı dual modelde $\theta=1$ ve $s_i^- = 0, s_r^+ = 0$ ise etkindir (Oruç 2008: 31). Çıktı odaklı dual modelde $\varphi=1$ ve $s_i^-, s_r^+ = 0$ ise “o” KVB etkindir $\varphi>1$ ise etkin değildir.

5.2. Bulgular

Çalışma kapsamındaki 39 teknoparka ait 2014 yılı verileri ile hem teknik hem de saf teknik etkinlik değerleri (CCR-BCC) hesaplanmıştır. İki modelde çıktı üzerindeki kontrol nedeniyle çıktı odaklı olarak kullanılmıştır. Hesaplamalar aşağıda Çizelge 6’da verilmektedir. Eğer, bir KVB teknik etkin değil ise; bu durum iki sebepten kaynaklanmaktadır. Bu sebeplerden ilki KVB’nin, kaynaklarını etkin kullanacak faaliyetlerde bulunmadığı yani israf ettiği anlamına gelmektedir. Diğer sebep ise koşulların olumsuzluğu sebebiyle ölçek etkin olmayışındandır. Bu yüzden teknoparkların saf teknik ve ölçek etkinlikleri de hesaplanarak, teknik etkisizliğe sebep olan faktörlerin ayrımı yapılmıştır (Lorcu 2008: 45-46).

Tablo 6. Yönetim Etkinliği Sonuçları

TEKNO PARKLAR	Toplam Etkinlik Değerleri (CCR)	Teknik Etkinlik Değerleri (BCC)	Ölçek Etkinlik Değerleri (CCR/BCC)	BCC Ölçek Özelliği
ODTÜ Teknokent TGB	100%	100%	100%	Sabit
TÜBİTAK-MAM Teknopark TGB	100%	100%	100%	Sabit
Ankara TGB (CYBERPARK)	100%	100%	100%	Sabit
GOSB Teknopark TGB	65%	65%	100%	Sabit
İzmir TGB	100%	100%	100%	Sabit
İTÜ ARI Teknokent TGB	100%	100%	100%	Sabit
Hacettepe Üniversitesi TGB	100%	100%	100%	Sabit
Yıldız Teknik Üniversitesi TGB	100%	100%	100%	Sabit
Kocaeli Üniversitesi TGB	100%	100%	100%	Sabit
Eskişehir TGB	54%	54%	100%	Sabit
İstanbul Üniversitesi TGB	68%	73%	94%	Artan
Selçuk Üniversitesi TGB	100%	100%	100%	Sabit
Batı Akdeniz Teknokenti TGB	78%	79%	98%	Artan
Erciyes Üniversitesi TGB	100%	100%	100%	Sabit
Trabzon TGB	61%	66%	93%	Artan
Çukurova TGB	57%	59%	96%	Artan
Erzurum Ata Teknokent TGB	70%	80%	87%	Artan
Mersin TGB	98%	100%	98%	Artan
Göller Bölgesi TGB	79%	87%	91%	Artan
Ulutek TGB	77%	79%	98%	Artan
Ankara Üniversitesi TGB	69%	72%	97%	Artan
Gaziantep Üniversitesi TGB	55%	55%	99%	Artan
Pamukkale Üniversitesi TGB	91%	100%	91%	Artan
Cumhuriyet TGB.	70%	80%	88%	Artan
Fırat TGB	66%	100%	66%	Artan
Trakya Üniversitesi Edime TGB	89%	100%	89%	Artan
Gazi Teknopark TGB	89%	90%	99%	Azalan
Dicle Üniversitesi TGB	92%	100%	92%	Artan
Tokat TGB	45%	100%	45%	Artan
Sakarya Üniversitesi TGB	93%	100%	93%	Artan
Boğaziçi Üniversitesi TGB	44%	52%	83%	Artan
Bolu TGB	68%	89%	77%	Artan
Kütahya Dumlupınar Tasarım TGB	82%	100%	82%	Artan
Malatya TGB	88%	100%	88%	Artan
İstanbul TGB (SSM)	93%	100%	93%	Artan
Düzce Teknopark TGB	41%	100%	41%	Artan
Çanakkale TGB	74%	100%	74%	Artan
Kahramanmaraş TGB	67%	87%	78%	Artan
Namık Kemal Üniversitesi TGB	72%	100%	72%	Artan

Çalışmada kullanılan metot etkin olmayan KVB’lerin etkinliğini arttırmak için girdilerin ne oranda azaltılması ve çıktılarının hangi oranda artırılması hakkında bilgi sunmaktadır. CCR-O modeline göre teknik etkin olmayan teknoparkların çıktı yönelimli model açısından potansiyel iyileştirme oranları verilmiştir.

Tablo 7. Potansiyel İyileştirme Oranları

Yönetim Etkinliği	PFIRM		PSOF		PISH		PYFIRM	
	Projection	Diff (%)	Projection	Diff (%)	Projection	Diff (%)	Projection	Diff (%)
ODTÜ Teknokent TGB	303	0	42	0	4860	0	8	0
TÜBİTAK-MAM Teknopark TGB	86	0	0	0	2715	0	70	0
Ankara TGB (CYBERPARK)	103	0	36	0	3299	0	11	0
GOSB Teknopark TGB	190	54	23	54	3933	93	12	1000
İzmir TGB	120	0	40	0	836	0	12	0
İTÜ ARI Teknokent TGB	160	0	38	0	5636	0	27	0
Hacettepe Üniversitesi TGB	176	0	32	0	1626	0	4	0
Yıldız Teknik Üniversitesi TGB	170	0	15	0	4272	0	15	0
Kocaeli Üniversitesi TGB	85	0	42	0	580	0	0	0
Eskişehir TGB	88	101	37	85	594	85	2	93
İstanbul Üniversitesi TGB	158	46	22	46	2557	712	6	1000
Selçuk Üniversitesi TGB	101	0	40	0	334	0	2	0
Batı Akdeniz Teknokenti TGB	105	28	32	28	995	147	5	28
Erciyes Üniversitesi TGB	61	0	40	0	520	0	0	0
Trabzon TGB	63	63	24	63	270	143	2	1000
Çukurova TGB	79	76	21	76	986	636	4	284
Erzurum Ata Teknokent TGB	60	43	20	43	467	387	2	1000
Mersin TGB	76	56	30	2	574	2	3	1000
Göller Bölgesi TGB	64	27	20	27	561	356	5	1000
Ulutek TGB	103	29	23	29	1594	111	6	49
Ankara Üniversitesi TGB	102	89	42	44	519	44	2	1000
Gaziantep Üniversitesi TGB	86	153	37	83	592	734	4	1000
Pamukkale Üniversitesi TGB	77	10	21	10	678	311	6	1000
Cumhuriyet TGB,	43	125	20	43	253	81	0	1000
Fırat TGB	32	51	14	51	190	112	1	1000
Trakya Üniversitesi Edirne TGB	50	12	8	12	894	743	2	1000
Gazi Teknopark TGB	114	12	39	12	912	12	4	38
Dicle Üniversitesi TGB	30	44	14	9	207	188	0	1000
Tokat TGB	29	124	11	124	120	313	1	1000
Sakarya Üniversitesi TGB	58	8	24	8	266	8	1	1000
Boğaziçi Üniversitesi TGB	64	129	28	129	433	129	1	1000
Bolu TGB	43	140	18	47	162	336	1	1000
Kütahya Dumlupınar Tasarım TGB	28	103	13	21	169	259	0	1000
Malatya TGB	48	200	16	14	334	11046	5	1000

İstanbul TGB (SSM)	137	7	16	59	2815	111	9	90
Düzce Teknopark TGB	49	143	10	143	832	1979	4	254
Çanakkale TGB	36	65	15	35	250	509	2	1000
Kahramanmaraş TGB	28	159	13	48	169	238	0	1000
Namık Kemal Üniversitesi TGB	28	77	14	38	187	357	0	1000

Örnek olarak, Düzce Teknopark'ın 2014 yılı etkinlik değerlerinin iyileştirilebilmesi için, firma sayısı, akademik spin-off sayısı, istihdam ve yabancı firma sayılarının sırasıyla %143, %143, %1979 ve %254 oranında arttırması gerekmektedir.

6. SONUÇ

ODTÜ Teknokent TGB, TÜBİTAK-MAM Teknopark TGB, Ankara TGB (CYBERPARK), İzmir TGB, İTÜ ARI Teknokent TGB, Hacettepe Üniversitesi TGB, Yıldız Teknik Üniversitesi TGB, Kocaeli Üniversitesi TGB, Selçuk Üniversitesi TGB ve Erciyes Üniversitesi TGB'leri teknik etkindir (10 adet). Çalışmada kullanılan değişkenlere göre Teknik etkin olarak bulunan (CCR-O değeri %100) bu teknoparkların kaynak israfında bulunmadığı ve uygun ölçekte faaliyet gösterdiği söylenebilir. Teknik etkin olan teknoparkların 2001-2004 yılları arasında kurulan teknoparklardan olduğu göze çarpmaktadır. Olgun sayılan bu teknoparkların yönetim anlamında etkin olmasında tecrübenin önemli olduğunu söyleyebiliriz.

BCC-O modeline göre etkin fakat CCR-O modeline göre etkin olmayan teknoparklar Mersin TGB, Pamukkale Üniversitesi TGB, Fırat TGB, Trakya Üniversitesi Edirne TGB, Dicle Üniversitesi TGB, Tokat TGB, Sakarya Üniversitesi TGB, Kütahya Dumlupınar Tasarım TGB, Malatya TGB, İstanbul TGB (SSM), Düzce Teknopark TGB, Çanakkale TGB ve Namık Kemal Üniversitesi TGB'dir (13 adet). Buradaki CCR skorundaki etkinsizlik yönetsel faaliyetlerden kaynaklı olmayıp tamamen ölçek etkinsizliğinden kaynaklanmaktadır. Ölçek özelliği incelendiğinde, adı geçen teknoparkların ölçeğe göre artan getiri durumu olduğu görülmektedir. Bu teknoparklar potansiyelini iyi kullandığında daha fazla çıktı elde edebilecekken tamamen dış etkilerden dolayı etkinsizdir.

Teknik etkinliği ifade eden CCR skoruna göre etkinsiz olup ölçek etkinliğinden kaynaklanmayan teknopark GOSB Teknopark TGB ve Eskişehir TGB'dir (2 adet). Bu teknoparklar uygun ölçekte faaliyet göstermekte ancak kaynak israfında bulunmaktadır. Yani etkinsizliğin yönetsel faaliyetlerden kaynaklandığı, geriye kalan teknoparkların ise hem yönetsel hem de dış kaynaklı olarak başarısız olduğu söylenebilir. Bu grupta olan Gazi Teknopark TGB ise uygun ölçekte faaliyet göstermemektedir. Etkin olabilmesi için kapasite düşürmesi gerekmektedir diyebiliriz.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, yönetim etkinliğinin ölçüldüğü sonucu etkin olmayan teknoparkların etkin olabilmesi içinde yönetici şirket tarafından yapılan yerel, bölge dışı ulusal ve uluslararası firmalar, resmi kuruluşlar, birlikler, ağlar vb. arasındaki resmi iş ortaklıkları ve işbirliği ilişkilerini geliştirilmesi ve teknoparkları tanıtıcı faaliyetlerin faydalı olacağı düşünülmektedir. TGB'lerden beklenen hedeflere ulaşılabilmesi, hibe olarak verilen desteklerin verimliliği ve en önemlisi üniversite-sanayi işbirliğinin tam anlamıyla hayata geçirilmesi için yönetim kademesi ve anahtar personelin eğitim almasının yararlı olacağı belirtilmiştir (Uzkurt 2013: 10). Bu bağlamda şirket kuruluşu, patent, finansman, pazarlama, ihracat, gümrük, yabancı firmalarla ortak girişimcilik, teknoloji transferi, teknoloji değerlendirme, lisans anlaşmaları, genel fikri ve sınai mülkiyet hakları gibi alanlarda iyi yetişmiş profesyonel yöneticilerin yetişmesi için bir eğitim programı ve eğitim alan kişilerin sertifikasyonu ile yönetim etkinliğinin arttırılabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Alkibay, S., Orhaner, E., Korkmaz, S., Sertoğlu, A. (2012). Üniversite Sanayi İşbirliği Çerçevesinde Teknoparklar, Yönetimsel Sorunları Ve Çözüm Önerileri, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 26(2), 65-90.

- Alvandi, K. (2010). "Focused and General Science Parks: A Study Of New Technology Based Firms Within Life-Sciences in Sweden", Lund University Masters Programme in Society, Science and Technology/ Science, Entrepreneurship and Innovation in Time and Space
- Amirahmadi, H., Saff, G. (1993). Science Parks: A Critical Assessment. *Journal of Planning Literature*, 8(2), 107-123
- Angle Technology (2003). Evaluation of The Past And Future Economic Contributions of the UK Science Park Movement, UK Science Park Association.
- Banker, R.D., Charnes, A., and Cooper, W.W. (1984). "Models for The Estimation of Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis", *Management Science* 30, 1078-1092.
- Bigliardi, B., Dormio, A. I., Nosella, A., and Petroni, G. (2006). "Assessing Science Parks' Performances: Directions From Selected Italian Case Studies," *Technovation* 26(4), 489-505.
- Castells, M., Hall, P. (1994). In: *Technopoles of the World: The Making of Twenty- first-Century Industrial Complexes*. Routledge, London.
- Chan, K., Oerlemans, L., & Pretorius, M. (2008). "A Conceptual Model of the Impacts of Networking on Innovative Performance of New Technology-Based Firms", *Picmet 2008 Portland International Conference on Management of Engineering and Technology* , 443-453.
- Charnes, A., W., W., Cooper, Rhodes, E. (1978). Measuring the Efficiency of Decision Making Units, *European Journal of Operational Research*, Vol. 2, 429 - 444.
- Comins, N., Rowe, D. (2008). Success Factors for Science Parks in the Developed World and Emerging Economies, IASP World Conference, Johannesburg
- Ersen, H. M. (1999). Veri Zarflama Analizinin Stokastik Değişiklikler Altında Geçerliliği Gürültünün Verimsizlik Bileşeni, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara
- Güneş, Ş. (2009). Teknoloji Geliştirme Bölgelerine (Teknopark) Sağlanan Vergisel Avantajlar, *Mali Çözüm Dergisi*, 91, 161-170.
- Gürsel Kutlu, M. (2007). Teknoloji Geliştirme Bölgesinde Kamulaştırma ve Ruhsat (İzin) Verme Yetkisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Özel Sayı, 999-1018
- Hu, J. L., Han, T.F., Yeh, F.Y, Lu, C.L. (2010). Efficiency of Science and Technology Industrial Parks in China, *Journal of Management Research*, 10(3), 151-166.
- Hu, J. L., Yeh, F. Y. ve Chang, I. T. (2009). Industrial Park Efficiency in Taiwan, *Journal of Information and Optimization Sciences*, 30(1), 68-86.
- Hu, J. L., Yeh, F. Y., Lee Y. C. ve Chen, C. L.. (2005). Efficiency of Hightech Zones in Mainland China (in Chinese), *Journal of Technolog Management*, Vol. 10, 135-168
- Karaemir, Ç. (2013). Eğitim Merkezlerinde Etkinlik Analizleri: Veri Zarflama Analizi Kullanarak Performans Analizi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Yl. Tezi), Ankara
- Kecek, G. (2010). Veri Zarflama Analizi Teori ve Uygulama Örneği, Siyasal Kitabevi, Ankara
- Kula, V. ve Özdemir, L. (2007). Çimento Sektöründe Göreceli Etkinsizlik Alanlarının Veri Zarflama Analizi Yöntemi İle Tespiti, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:VIII, 55-70.
- Lorcu, F. (2008). Veri Zarflama Analizi (DEA) ile Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Sağlık Alanındaki Etkinliklerinin Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul.
- Löwegren, M. (2003). *New Technology-Based Firms in Science Parks*, Lund: Lund Business Press.
- Löwegren, M. (2003). "New Technology-Based Firms in Science Parks: A Study of Resources and Absorptive Capacity", Lund: Lund Business Press.

- Malairaja, C., Zawdie, G. (2008). Science Parks and University-Industry Collaboration in Malaysia, *Technology Analysis & Strategic Management*, 20, 727-739.
- Massey, D., Quintas, P., Wield, D. (1992). In: *High-Tech Fantasies: Science Parks in Society, Science and Space*. Routhledge, London.
- Monck, C., Peters, K. (2009). "Science Parks as an Instrument of Regional Competitiveness: Measuring Success and Impact", IASP 2009 Annual Conference Proceedings.
- Morgül, M.B. (2012). Teknoparklar ve Ar-Ge Merkezlerinin Uygulamada Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi*, Sayı 286 (Ekim), s. 32-35
- Neely, A., Adams, C. ve Kennerley, M. (2002). *The Performance Prism: The Scorecard for Measuring and Managing Business Success*, Financial Times-Prentice Hall: London.
- Oruç, K.O. (2008). Veri Zarflama Analizi ile Bulanık Ortamda Etkinlik Ölçümleri ve Üniversitelerde Bir Uygulama, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmış Doktora Tezi), Isparta
- Quintas, P., Wield, D., Massey, D. (1992). Academic-Industry Links and Innovation: Questioning The Science Park Model, *Technovation*, 12(3), 161-175.
- Sakarya, F. (2012). "Teknopark İçerisindeki, Teknoloji Transferini Artırmaya Dönük İşbirlikleri Ve Teknopark Destek Faaliyetlerinin, Firmaların Özümseme Kapasitesi Üzerine Etkileri", Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmış Yl. Tezi), Ankara
- Wu, D. (2009). "Measuring Performance in Small and Medium Enterprises in the Information & Communication Technology Industries", School of Management College of Business RMIT University, Australia.
- Yavuz, S. ve İşçi, Ö. (2013). Veri Zarflama Analizi İle Türkiye’de Gıda İmalatı Yapan Firmaların Etkinliklerinin Ölçülmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 36, Nisan, 157-174
- Yolalan, R. (1993). "İşletmeler Arası Görelilik Etkinlik Ölçümü", Milli Produktivite Merkezi Yayınları No: 483.
- Yoluk, M. (2010). Hastane Performansının Veri Zarflama Analizi (VZA) Yöntemi ile Değerlendirilmesi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Yl. Tezi), Ankara

Y KUŞAĞININ ENGELLİ TURİSTLERE BAKIŞ AÇILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ İSPARTA MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ

THE EVALUATION OF GENERATION Y'S PERSPECTIVES TOWARDS DISABLED TOURISTS: A CASE OF İSPARTA SULEYMAN DEMİREL UNIVERSITY, İSPARTA VOCATIONAL SCHOOL

Yrd. Doç. Dr. Gülay BULGAN¹

Yrd. Doç. Dr. Pınar GÖKTAS²

ÖZET

Turizm sektörü için gittikçe daha fazla önem arz eden engelli turist pazarı gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin ilgi odağı olmaya başlamıştır. Engelli turist hareketliliklerinin turizm sezonunu uzatıcı bir etki yarattığı gerçeğinden hareketle, turizm pastasından daha fazla pay almak isteyen ülkeler bu pazar dilimine daha fazla önem vermektedir.

Tüm dünyada engellilere yönelik düzenlemeler yapılmaktadır. Ancak yapılan düzenlemelerin daha çok turizm sektöründe hizmet vermekte olan işletmelerin yapısal, mimari ve hizmet unsurları üzerinde yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. Engelli turistlerin yerel halk ve hizmet personeli tarafından algılanış biçimleri üzerine yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Yapılan bu çalışma ile geleceğin işgörenlerini temsil eden Y kuşağının engelli turistlere olan bakış açıları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucuna göre araştırmaya katılan erkeklerin, kadınlara oranla engelli turistlere karşı daha olumlu bir bakış açısına sahip oldukları ve çocukluk yıllarını kırsal bölgelerde geçiren Y kuşağı gençlerinin engellilerle empati kurmada, çocukluk yıllarını şehirlerde geçirenlere oranla daha başarılı oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engelli Turistler, Engelli Turizmi, Y Kuşağı, Y Kuşağı Bakış Açıları.

JEL Sınıflandırma Kodları: Z32, Z39.

ABSTRACT

The disabled tourists' market, which is increasingly important for tourism sector, has become the center of interest of both developed and developing countries. The countries wishing to receive a greater share from tourism sector (cake) give more attention to this market segment due to the fact that disabled tourist mobility cause an extending impact for tourism season.

Arrangements are made for the disabled all over the world. However, it is seen that the arrangements are mostly focused on structural, architectural and service elements of business firms serving in the tourism sector. There are little of any studies on perceptions of disabled tourists by local residents and service personal. In this study, the perspective of generation Y who represents the workers of the future to disabled tourists has been evaluated. According to research results, it was determined that men who participate in the survey have more positive perspective to disabled tourist than women who participate in the survey and Generation Y who spent childhood years in rural areas are more successful at empathizing with disabilities than Generation Y who spent childhood years in the city.

Keywords: Disabled Tourists, Disabled Tourism, Generation Y, Perspective of Generation Y.

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, gulaybulgan@sdu.edu.tr

² Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü, pinargoktas@sdu.edu.tr

JEL Classification Codes: Z32, Z39.

1. GİRİŞ

1980 ile 1999 yılları arasında doğanları kapsayan Y kuşağı geleceğin işgörenlerini temsil etmekte olup, Türkiye'nin geleceğinin şekillenmesinde etkin bir rol oynayacağı düşünülmektedir. Bu sebeple Y kuşağının bakış açılarının tespit edilmesi önem taşımaktadır. Turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi gerektiğinin vurgulandığı günümüzde engelli turizminin önemi tüm dünya ülkeleri arasında bir farkındalık yaratmış ve bu alanda yapılan çalışmalarda hızlı bir artış gözlemlenmiştir. Engellilere yönelik yapılan çalışmalar genellikle eğitim hakkı, sağlıklı yaşam hakkı, sosyal yaşamdaki destek, ayrımcılığın önlenmesi, istihdam olanakları vb. olarak yoğunluk kazanmış ancak engellilerin toplumsal algılanması noktasında yapılan çalışmalar yok denecek kadar az sayıda bulunmuştur (Kaya, 2010:5-6). Engelli turistlere yönelik gereksinimlerden belki de en önemlileri sosyal yaşamdaki destek ve ayrımcılığın önlenmesidir. Çünkü sosyal yaşamlarında destek gören ve kendilerini diğer sağlıklı bireylerden ayrı tutulmadığını hisseden engelli bireyler toplum içinde mutlu ve huzurlu yaşarlar. Bir engelli bireyin alışverişe çıkması, seyahate çıkması, turizm faaliyetlerinde bulunması, oldukça doğal yaşamsal gereksinimlerdir. Ancak engelli bireylerin bu gereksinimlerinin çok da önemsenmediği görülmektedir (Atak, 2008:1).

Yapılan bu çalışma ile geleceğin işgörenlerini oluşturan Y kuşağı gençlerinin aldıkları turizm eğitimi vasıtasıyla sektörle buluşması ve turizm sektörünün ürettiği mal ve hizmetlerden engelli turistlerin fayda sağlaması esnasında onlara olan bakış açıları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma ile engelli turistlere hizmet sunacak olan Y kuşağının engellileri algılamalarının son derece önemli olduğu vurgulanırken, bir gün herkesin engelli olabileceği gerçeğinden hareketle engelliler için yapılacak olan düzenlemelerin aslında tüm toplumu ilgilendiren düzenlemeler olduğuna da değinilmektedir. Böyle düşünen toplumlarda engelli algısı olumlu bir noktaya taşınacak ve engelli turistlerin toplumla bütünleşebilmelerinin önü açılacaktır. Türkiye'de ve dünyanın diğer ülkelerinde verilmekte olan turizm eğitimlerine bir başka boyut kazandıracak olan engelli eğitimi ile yetiştirilecek olan kuşaklar daha duyarlı bir yapı kazanacaktır.

2. KUŞAK KAVRAMI VE Y KUŞAĞI

Kuşak kavramı sözlüklerde çeşitli tanımlamalarla ifade edilmiştir. Toplum bilim terimleri sözlüğünde kuşak kavramı; *“yaklaşık olarak 25-30 yıllık yaş gruplarını meydana getiren bireylerin öbeği”* olarak ifade edilmektedir. Türk Dil Kurumunda yer alan felsefe terimleri sözlüğünde; *“(genellikle) aşağı yukarı aynı yıllarda doğmuş olup, aynı çağın koşullarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, yazgıları yaşamış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişiler topluluğu”* olarak tanımlanmaktadır. Tarih felsefesi ve kültür tarihi sözlüğünde ise; *“yeni bir anlayışta yeni bir yaşama duygusunda, yeni biçimlerde birleşen, eskiden belirgin çizgilerle ayrılan kişilerin topluluğu”* şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2016).

1830-1840 yılları arasında kuşak çalışmaları hakkında bilimsel araştırmalarda bulunan ilk kişi olan Auguste Comte kuşaksal değişen farklılıkların, tarihsel süreçle birlikte hareket eden kuvvetler olduğunu ortaya koyarak, sosyal gelişmenin ancak bir kuşağın bir sonraki kuşağa aktaracağı birikimler ile olası olabileceğini belirtmektedir (Comte, 1974:635-641). Jean-Claude Lagree ise kuşak kavramını aynı tarihsel olaylar çerçevesi içinde aynı dönemi yaşamış, aynı toplumsal koşullarda sosyalleşmiş ve birçok şeyi içine katarak aynı kolektif kimlik sergileyen bireylerin oluşturdukları topluluklar olduğunu ileri sürmektedir (Latif ve Serbest, 2014:136).

Karl Mannheim ise 20. yüzyılda gelişen sosyal bilim yöntemlerini kullanarak kapsamlı sosyolojik açıdan kuşak kavramına sistematik olarak yaklaşan ilk kişidir. Çalışmasındaki en önemli nokta sınıf ve kuşak tezatlığını yani toplumun yatay ve dikey bölümlerini tarihsel bakış açısıyla ayrı ayrı ele alması olmuştur. (Jaeger, 1985:278). Mannheim kuşakların varlığını, toplumun beş özelliği ile açıklamaktadır. (1) kültürel süreçte yeni katılımcıların oluşumu, (2) eski katılımcıların sürekli yok olması, (3) bir kuşağın üyelerinin tarihsel süreçte geçici olarak sınırlı bölümünde yer alması ve bu yüzden (4) kültürel mirasın kuşaktan kuşağa aktarılması gerekliliği, (5) son olarak nesilden nesile sürekli geçiş olmasıdır. Mannheim ve onun takipçilerine göre kuşak kavramının iki önemli unsuru bulunmaktadır. Bunlardan birincisi tarihsel zaman içerisinde ortak bir konum ve ikincisi bu zamanda olaylar ve deneyimlerin şekillendirdiği tarihsel konumda farklı bir bilinçtir. Yani kişilerin gelecekteki tutum, davranış ve tercihlerinde özellikle yaşadıkları olayların ve tecrübelerinin etkili olduğundan bahsetmiştir (Parry ve Urwin, 2011:81).

Kuşaklar; Sessiz kuşak, Patlama kuşağı, X kuşağı, Y kuşağı ve Z kuşağı olarak sınıflandırılmaktadır. Kuşakların sınıflandırılmasında çeşitli olaylar etkili olmuştur. Sessiz kuşak 1900-1945 yılları arasında doğanları kapsamakta olup, 1. ve 2. Dünya Savaşı, Cumhuriyet dönemi, ekonomik buhran bu kuşağın belirleyici olaylarıdır. Patlama kuşağı 1946-1964 yılları arasında doğanları kapsamakta olup, İnsan Hakları hareketleri, ihtilal, çok partili dönem bu kuşağın belirleyici olayları arasındadır. X kuşağı 1965-1979 yılları arasında doğanları kapsamakta olup, petrol krizi, 68 kuşağı, sağ-sol olayları bu kuşağın belirleyici olayları arasındadır. Y kuşağı 1980-1999 yılları arasında doğanları kapsamakta olup, Körfez savaşı, refah ve kriz dönemleri, terör bu kuşağın belirleyici olayları arasındadır (Ceylan, 2014:28). Z kuşağı ise 2000 yılından sonra doğanları kapsamaktadır (McCrindle, 2011:202). Tam anlamıyla teknolojik bir çağın içerisinde doğduklarından dolayı teknolojinin hüküm sürdüğü bir hayat içinde yaşamaktadırlar (Levicate, 2012:173).

Bu çalışmanın kapsamını Y kuşağı oluşturmaktadır. Teknolojiyle büyüyen Y kuşağının özellikleri arasında bağımlılık duygularının az olması, otoriteyi zor kabullenmeleri, bağımsızlıklarına düşkün olmaları, bireyselci olmaları yer almaktadır (Deneçli ve Deneçli, 2012/2). Coomers ve Debard'ın yaklaşımına göre Y kuşağı otoriteye karşı yüksek güven seviyesine sahip, kendini örgüte adayan, çoklu kariyer sahibi olan, anlamlı çalışma sonucu ödüllendirileceğine inanan bir nesildir (Coomers ve Debard, 2004: 40). Y kuşağı karakter olarak özgürlüğüne düşkün, bencil, açık sözlü ve eleştirel düzeyi yüksek olmasına rağmen sosyalite düzeyi, tatmin olma düzeyi, çalışkanlık düzeyi, hırs düzeyi, duygusallık düzeyi düşük; sadakat, inanç ve geleneklere bağımlılık düzeyi ise çok düşüktür (Findık, 2013: 48).

Y kuşağı döneminde engellilerin haklarına yönelik 1975 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sine ek olarak yayımladığı "Özürlü Hakları Bildirgesi" ve 1981 yılının uluslararası özürlüler yılı ilan edilmesinin ardından 1982 yılında "Özürlüler İçin Dünya Eylem Programı" kabul edilmesi Avrupa Birliği'nin engelli bireyler için harekete geçmesi için itici güç olmuştur. Ayrıca Avrupa Konseyi tarafından 1980 ve 1990'larda çeşitli bildireler ve kararlar yayımlanmıştır. Örneğin; 24 Temmuz 1986 tarihinde "Avrupa Topluluğu Düzeyinde Özürlülerin İstihdamına İlişkin Konsey Tavsiye Kararı" alınmış, 1 Mayıs 1990 tarihinde Avrupa Konseyi ve Eğitim Bakanları'nın aldıkları "Özürlü Çocuk ve Gençlerin Genel Öğretim Sistemi İçinde Kaynaştırılmalarına Yönelik Karar" alınmıştır. 20 Aralık 1996 tarihinde Avrupa Konseyi ve hükümet temsilcileri özürlüler için fırsat eşitliği konusunda bir karar almıştır. Aynı yıl Avrupa Komisyonu bu kapsamda "Özürlüler İçin Fırsat Eşitliği-Topluluğun Yeni Özürlülük Stratejisi 1996" başlıklı bir tebliğ yayımlamıştır. Bu tebliğ Birleşmiş Milletler'in "Özürlüler İçin Standart Kurallar"la ortaya koyduğu yaklaşımı yansıtan bir özellik taşımaktadır. Bu strateji, engellilerin toplumsal yaşamın tüm alanlarında karşılaştıkları zorlukların tanımlanması gerekliliğini ve engellilerin fırsat eşitliğinden yararlanmasını hususunda önlerindeki bariyerleri ortadan kaldırılmasını vurgulamaktadır (Çizel vd., 2012:17). Yapılan çalışmalarda Y kuşağı engellileri için daha çok hak tanıma ve toplumsal adaptasyona yönelik düzenlemelerle fırsat eşitliği sağlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır (Kolat, 2009:85).

3. ENGELLİ TURİSTLER

Engelli bireyler bir toplumun en önemli ve büyük azınlıklarını temsil etmektedir. Engelli bireyler bir yandan hali hazırda sahip oldukları engel durumları ile başa çıkmaya çalışırken, bir yandan da hem kamusal alanlarda hem de özel alanlarda pekçok sorunla başa çıkmak durumunda kalmaktadırlar (Arıkan, 2002:11). Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, dünyada bir milyardan fazla bireyin engelli olduğu ve bu sayının dünya nüfusunun yaklaşık %15'ine tekabül ettiği bilinmektedir (Dünya Engellilik Raporu, 2011:1). Bireyin içinde bulunduğu engellilik durumu bireyin yaşamsal faaliyetlerini kısıtlarken, bireyin sosyal yaşantısında da baş etmesi gereken bir takım zorluklar ortaya çıkarmaktadır (Şahin, 2012:14; Aytaç, 2005:126). Engelliler özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından destek görmeye başlamıştır (Uygun, 2010:5). Günümüzde ise, engellilere yönelik dünyanın pekçok ülkesinde yapılan yasal düzenlemelerle engelli bireylerin, engelli olmayan bireyler ile eşit yaşam şartlarında mutlu bir hayat sürmeleri için çabalar gösterilmektedir. Ancak bu çabaların engellilerin yaşam kalitelerini çok da arttırdığı söylenememektedir. Çünkü yapılan yasal uygulamalar engellilerin toplumsal algılamalarını olumlu bir boyuta taşımakta yetersiz kalmaktadır. Engelliler yapısal ve hizmet unsurlarına yönelik mücadele etmelerinin yanı sıra toplumsal kabul görmenin sağlanması için de mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Engelli bireylerin toplumla bütünleşmelerinde gerçekleştirilmeye çalıştıkları en önemli faaliyetlerden birisi de turizm faaliyetleridir. Turizm faaliyetleri yapısal olarak engelli olmayan bireyler için dahi zor ve karmaşık bir yapıya sahip iken, engelli bireyler için içinden çıkılması güç bir takım faaliyetler bütünü olarak algılanmaktadır (Atak, 2008:1).

Seyahat etmek tüm bireylerin temel hakkı olduğu gibi engelli bireyler için de bir temel haktır (Kaygısız ve Bulgan, 2015:98). Dünyadaki engelli turizm pazarı ele alındığında bu pazar diliminin yarattığı dev rakam başta gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkeler açısından da önemli bir ekonomik güç olarak kabul edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaşan engelli nüfusu ve bu nüfusun satın alma güçlükleri engellilerin en büyük seyahat engellerinden birisini oluşturmaktadır (Uygun, 2010:23). Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) durum bunun aksinedir. 1999 yılında Florida'da düzenlenen Dünya Engelliler Seyahat Konferansı'nda ABD'deki engelli nüfusunun 50 milyona ve bu kesimin alım gücünün 175 milyar dolara ulaştığı vurgulanmıştır. Böylelikle ekonomik ve sosyal anlamda engelli bireylerin seyahat etmeye daha da yaklaşmış olduğu söylenebilmektedir (Atak, 2008:1). Avrupa'da 65 yaş ve üzerinde olan ve hamile olan kesimi de engellilere dahil edildiğinde 130 milyon kişinin engelli ve bu nüfusun %70'inin seyahat ettiği bilinmektedir. Engellilere yönelik yapılan yasal düzenlemeler ile her geçen gün daha fazla engellinin seyahat ettiği ve bu pazar dilimindeki gelişmelerin tüm dünya ülkelerinin ilgisi alanına girdiği dikkati çekmektedir (<http://www.tursab.org.tr>).

Engelli turistlerin hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan özgürce seyahat edebilmeleri onları potansiyel talep yaratıcılardan efektif talep unsuruna taşıyacaktır (Bulgan, 2014:14). Bu nedenle turizm olayını bir bütün olarak ele almakta yarar vardır. Engelli turistler sadece ulaştırma ve konaklama işletmelerini kullanmazlar, buldukları tatil destinasyonunu gezmek, alışveriş yapmak, yöre halkı ile aynı ortamlarda bulunarak, buldukları destinasyonun kültürel değerlerini öğrenmek istemektedirler. Engelli turistlerin kentsel yaşama katılmalarında ihtiyaç duydukları imkanlar engelli olmayanlardan çok da farklı değildir. Engelli olarak nitelendirilen bireyleri toplumda farklı bir yere koymaktansa, topluma bütünleştirici bir yapı ile kentsel yaşama alanlarına erişilebilirliklerini dikkate alan bir yapılanmaya gidilmelidir. Tüm bireyler gibi engelli bireyler de ulaştırma hizmetlerinden kolaylıkla yararlanmalı işlerine, okullarına, alışverişe, parklara engelli olmayan bireylerin kullandığı taşıtlarla gidebilmelidir. Yerel yönetimler, yaptıkları sosyal ve teknik alt yapı imkanları ile kent mekanının şekillenmesinde, engelli bireylerin sosyal yaşama katılmalarında önemli bir role sahiptir (Öztürk, 2012:19).

Engelli turistlerin hareketleri incelendiğinde, bu grup genellikle düşük sezon olarak adlandırılan sezonun yoğun olmadığı aylarda hareketliliklerini gerçekleştirmektedir. Bu durum turizm pastasından daha fazla pay almak isteyen ve bu doğrultuda sezonu uzatmak isteyen destinasyonlar için ekstra bir gelir kaynağıdır. Bu nedenle gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler açısından, turizm sezonunu uzatıcı bir etki yaratacak olan engelli turizmüne daha fazla önem verilmesi gerektiğini gözler önüne sermektedir (Bulgan, 2014: 170-171).

4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada 1980 ile 1999 yılları arasında doğanları kapsayan Y kuşağının turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili bakış açılarını tespit etmek amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü'nde okuyan öğrencilerin görüşlerine başvurulmuştur.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın evrenini Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü Turizm İşletmeciliği ve Aşçılık programında okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Rastgele örnekleme yöntemiyle 450 öğrenci arasından %95 güven aralığında, %5 hata payı ile gereken örneklem büyüklüğü 208 olarak hesaplanmış olup 237 öğrenciye anket uygulanmıştır. Bu rakam da örneklem büyüklüğü için yeterlidir (<http://www.surveysystem.com>).

Anket iki kısımdan oluşmaktadır. Anketin ilk kısmında, 14 sorudan oluşan demografik ifadeler yer verilmiştir. Anketin ikinci kısmında ise; Y kuşağının turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili genel görüşlerini ölçmek amacıyla 5'li Likert ölçeğinde hazırlanan ifadeler yer verilmiştir.

Araştırma verilerinin analizlerine geçilmeden önce veri seti ayrıntılı bir şekilde incelenerek uç veriler değerlendirilmiştir. Her bir maddenin (ifadenin) Z skorları hesaplanmış, bu hesaplamalar sonucunda +3 ile -3 aralığı dışında kalan veriler uç veriler olarak değerlendirilerek, analiz kapsamına dahil edilmemiştir. Böylelikle veri setine uygun olmadığı düşünülen aşırı değerler kapsam dışında bırakılmıştır. (Kalaycı, 2006:10, 81). Veri

setinde 7 adet uç veriye rastlanılmış olup, bu veriler ankete dahil edilmemiştir. Sonuçta 230 anket üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Araştırmada ANOVA ve bağımsız örneklem t testi neticesinde hipotez testlerinin bulgularına yer verilmiş ve tahmin edilen hipotezlerin araştırma sonunda doğrulanıp doğrulanmadığı ortaya çıkarılmıştır.

6. BULGULAR

Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri şu şekildedir: 111 kadın, 119 erkek ankete katılmış olup, katılımcıların çoğunluğu 18-23 yaş aralığında yer almaktadır. Tablo 1. ve Tablo 2.'te gösterilmiştir. Tablo 1.'e bakıldığında araştırmaya katılan kadın ve erkekler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir($p < 0.000$).

Tablo 1. Cinsiyetlere Göre Dağılım

	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %	Ortalama (X)	t	p
Kadın	111	48.3	48.3	48.3	3.9982	-6.674	0.000*
Erkek	119	51.7	51.7	100.0	4.6168	-6.595	
Toplam	230	100.0	100.0				

Tablo 2. Yaşlara Göre Dağılım

	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
18-23	223	97.0	97.0	97.0
24-29	7	3.0	3.0	100.0
Toplam	230	100.0	100.0	

Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü'nde okuyan katılımcıların %80'i 1. Sınıf, %20'si ise 2. Sınıf'ta öğrenim görmektedir. Tablo 3'te sınıflara göre dağılıma yer verilmektedir.

Tablo 3. Sınıflara Göre Dağılım

	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1. Sınıf	184	80.0	80.0	80.0
2. Sınıf	45	19.6	19.6	99.6
Kayıp Veri	1	0.4	0.4	100.0
Toplam	230	100.0	100.0	

Katılımcılar gelir durumuna göre sınıflandırıldığında, %48.3'ü 1001-1500 TL, %16.5'i 1501-2000TL ve %15.7'si 1000 TL'den az olarak belirtmiştir. Tablo 4'te gelir durumuna göre dağılıma yer verilmektedir.

Tablo 4. Gelir Dağılımı

	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1000 TL'den az	36	15.7	15.7	15.7
1001-1500 TL	111	48.3	48.5	64.2
1501-2000 TL	38	16.5	16.6	80.8
2001-2500 TL	10	4.3	4.4	85.2
2501-3000 TL	17	7.4	7.4	92.6
3001 TL ve üstü	17	7.4	7.4	100.0
Toplam	229	99.6	100.0	
Kayıp Veri	1	0.4		
Toplam	230	100.0		

Katılımcıların %70'inin anneleri ilköğretim mezunu iken, %24'ü ise lise mezundur. Katılımcıların %49'unun babaları lise mezunu iken, %40'ı ise ilköğretim mezundur. Tablo.5'te katılımcıların annelerinin eğitim düzeyi, Tablo.6'da katılımcıların babalarının eğitim düzeyi yer almaktadır.

Tablo 5. Annelerin Eğitim Düzeyi

	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Okuryazar değil	4	1.7	1.7	1.7
İlköğretim	161	70.0	70.3	72.1
Lise	55	23.9	24.0	96.1
Üniversite	8	3.5	3.5	99.6
Lisansüstü	1	0.4	0.4	100.0
Toplam	229	99.6	100.0	
Kayıp Veri	1	0.4		
Toplam	230	100.0		

Tablo 6. Babaların Eğitim Düzeyi

	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Okuryazar değil	3	1.3	1.3	1.3
İlköğretim	92	40.0	40.4	41.7
Lise	112	48.7	49.1	90.8
Üniversite	20	8.7	8.8	99.6
Lisansüstü	1	0.4	0.4	100.0
Toplam	228	99.1	100.0	
Kayıp Veri	2	0.9		
Toplam	230	100.0		

Katılımcıların yarısı çocukluk yıllarını il merkezde geçirmiştir. Ankete katılanların %27'si çocukluk yıllarını ilçede, %23'ü kırsal bölgede (köy, kasaba) geçirmiştir. Tablo.7'de katılımcıların çocukluk yıllarını geçirdikleri yerlere göre dağılımına yer verilmektedir. Araştırmaya katılanların çocukluk yıllarını geçirdikleri yerlere göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p < 0.000$).

Tablo 7. Çocukluk Yıllarını Geçirdikleri Yerlere Göre Dağılım

	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %	Ortalama (X)	p
İl Merkez	114	49.6	50.0	50.0	0.83598	0.000*
İlçe Merkez	61	26.5	26.8	76.8	0.61871	
Kırsal Bölge (Köy, Kasaba)	53	23.0	23.2	100.0	0.31522	
Toplam	228	99.1	100.0			
Kayıp Veri	2	0.9				
Toplam	230	100.0			0.5088	

Toplam 230 katılımcının 5'i engelli olduğunu belirtmiştir. Engelli katılımcıların 3'ü görsel, 1'i işitsel, 1'i zihinsel engellidir. Tablo.8 ve Tablo.9'da engelli katılımcılara yönelik bilgiler yer almaktadır. Yapılan araştırmada katılımcıların engelli olma durumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo 8. Katılımcıların Engelli Durumları

	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %	Ortalama (X)	t	p
Evet	5	2.2	2.2	2.2	4.6400	0.949	0.344
Hayır	225	97.8	97.8	100.0	4.3111	2.971	
Toplam	230	100.0	100.0				

Tablo 9. Engelli Katılımcıların Engelli Türüne Göre Dağılımı

	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Görsel	3	1.3	60.0	60.0
İşitsel	1	0.4	20.0	80.0
Zihinsel	1	0.4	20.0	100.0
Toplam	5	2.2	100.0	
Kayıp Veri	225	97.8		
Toplam	230	100.0		

Katılımcıların %6'sının ailesinde engelli birey bulunmaktadır. Tablo 10'da katılımcıların ailesinde engelli birey olup olmama durumu yer almaktadır. Tablo 10.'a bakıldığında katılımcıların ailesinde engelli birey olup olmama durumuna göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 10. Ailesinde Engelli Birey Olup Olmama Durumu

	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %	Ortalama (X)	t	p
Evet	13	5.7	5.7	5.7	4.7111	1.134	0.258
Hayır	217	94.3	94.3	100.0	4.3146	5.647	
Toplam	230	100.0	100.0				

Katılımcıların tatillerini geçirdikleri en çok ziyaret ettikleri yerler arasında Antalya ilk sırada yer almaktadır. Tablo.11'de katılımcıların ziyaret ettikleri yer dağılımına yer verilmektedir. Araştırmaya katılanların tatillerini geçirdikleri yerlere göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p < 0.001$).

Tablo 11. Tatillerini Geçirdikleri Yerlere Göre Dağılım

	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %	Ortalama (X)	Standart hata	p
Antalya	110	47.8	58.2	58.2	3.98	0.85	0.001*
Kuşadası	10	4.3	5.3	63.5	4.24	0.71	
Davraz	1	0.4	0.5	64.0	5.00	0.00	
İzmir	10	4.3	5.3	69.3	4.78	0.62	
İstanbul	5	2.2	2.6	72.0	4.88	0.26	
Alanya	3	1.3	1.6	73.5	4.60	0.20	
Ayvalık	2	0.9	1.1	74.6	4.40	0.28	
Alaçatı	2	0.9	1.1	75.7	4.00	1.41	
Pamukkale	2	0.9	1.1	76.7	4.00	1.41	
Bodrum	9	3.9	4.8	81.5	4.48	0.64	
Marmaris	8	3.5	4.2	85.7	4.85	0.20	
Yurt Dışı	7	3.0	3.7	89.4	4.71	0.25	
Ankara	1	0.4	0.5	89.9	4.40	0.00	
Fethiye	3	1.3	1.6	91.5	4.93	0.11	
Uludağ	3	1.3	1.6	93.1	4.73	0.23	
Memleket	13	5.7	6.9	100.0	4.69	0.58	
Toplam	189	82.2	100.0				
Kayıp Veri	41	17.8					
Toplam	230	100.0			4.24	0.81	

Araştırmada kullanılan ölçekler üzerinde doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizine göre anketteki genel görüşle ilgili 5. 7. 8. ve 9. ifadeler anketten çıkartılmıştır. Ankette yer alan Y kuşağının konaklama ve ulaştırma işletmelerindeki engelli turistlere bakış açıları ile ilgili olan 2. ve 7. ifadeler anketten çıkartılmıştır. 2 faktörün altında da benzer faktör yükü olarak kaldığı için çıkartılmıştır. Tablo 13'te anketten çıkarılan ifadeler dışındaki faktörler gösterilmiştir. Faktör analizinden sonra faktörlerin normal dağılımına bakılmıştır. Faktörler Skewness Kurtosis değerlerine göre -1 ve +1 değerleri arasında yer aldığı için normal dağılım göstermektedir. Field (2009) Kaiser-Meyer-Olkin testi için 0.50 değerinin alt sınırı olması gerektiğini ve $KMO \leq 0.50$ için veri kümesinin faktörlenemeyeceğini yani 0.50'nin üzerindeki değerlerin kabul edildiğini belirtmiştir (Field:2009:657). KMO değerinin 0.962 olması sebebiyle veriler faktör analizi yapmaya uygundur. Tablo.12'de KMO ve Bartlett's Test tablosu bulunmaktadır.

Tablo 12. KMO ve Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		0.962
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	3061.633
	df	91
	Sig.	0.000

Tablo 13. Faktör Analizi

	Initial	Extraction
G1	1,000	0.795
G2	1,000	0.818
G3	1,000	0.733
G4	1,000	0.774
G6	1,000	0.791
K1	1,000	0.770
K3	1,000	0.846
K4	1,000	0.834
K5	1,000	0.768
U1	1,000	0.817
U3	1,000	0.804
U4	1,000	0.760
U5	1,000	0.756
U6	1,000	0.772

6.1 Araştırmanın Hipotez Testleri ve Sonuçları

Araştırma hipotezlerini sınamaya yardımcı olan ANOVA ve bağımsız örneklem t testi tablolarına aşağıda yer verilmiştir. Daha sonra da elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

H1: Y kuşağının turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili genel görüşleri katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 14.'te Y kuşağının turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili genel görüşleri açısından cinsiyetlerine göre tanımlayıcı istatistikleri bilgilere yer verilmektedir. Tablo 14.'e bakıldığında erkeklerin kadınlara oranla daha olumlu görüş bildirdikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 14. Cinsiyetlerine Göre Tanımlayıcı İstatistikler

		N	Ortalama (X)	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Genel	Kadın	111	3.9982	0.81820	0.07766
Görüş	Erkek	119	4.6168	0.57377	0.05260

Tablo 15. Y Kuşağının Turizm Sektöründeki Engelli Turistlerle İlgili Genel Görüşlerinin Cinsiyete Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine Yönelik Hipotezin Bağımsız Örneklem t Testi

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılığı	Std. Hata Farklılığı	95% Güven Aralığı	
									Alt	Üst
Genel Görüş	Equal variances assumed	35.987	0	-6.674	228	0	-0.61861	0.09269	-0.80124	-0.43598
	Equal variances not assumed			-6.595	195.678	0	-0.61861	0.09380	-0.80359	-0.43363

Yapılan Bağımsız Örneklem t testinde erkekler ile kadınlar arasında genel görüşleri bakımından anlamlı bir fark bulunmuştur. ($p=0<0.05$). Bulgulara göre erkeklerin genel görüş ortalaması ($X= 4.6168$), kadınların genel görüş ortalamasından ($X=3.9982$) anlamlı düzeyde daha yüksektir. Dolayısıyla Y kuşağındaki erkek katılımcıların, Y kuşağındaki kadın katılımcılara göre engelli turistlere karşı yaklaşımlarının daha olumlu olduğu söylenebilmektedir.

Bu sonuçlara göre H1 hipotezi kabul edilmiştir.

H2: Y kuşağının konaklama ve ulaştırma işletmelerindeki engelli turistlere bakış açıları katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 16'da Y kuşağının konaklama ve ulaştırma işletmelerindeki engelli turistlere bakış açıları bağlamında cinsiyetlerine göre tanımlayıcı istatistik bilgileri yer almaktadır.

Tablo 16. Tanımlayıcı İstatistikler

Konaklama Ulaşım		N	Ortalama (X)	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
	Kadın	111	4.0551	0.85410	0.08107
Erkek	119	4.5733	0.59308	0.05437	

Tablo 17. Y Kuşağının Konaklama ve Ulaştırma İşletmelerindeki Engelli Turistlere Bakış Açılarının Cinsiyete Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine Yönelik Hipotezin Bağımsız Örneklem t Testi

	Levene's Test for Equality of Variances	t-test for Equality of Means								
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılığı	Std. Hata Farklılığı	95% Güven Aralığı	
									Alt	Üst
Konaklama Ulaşım	Equal variances assumed	45.382	0	-5.374	228	0	-0.51824	0.09643	-0.70824	-0.32824
	Equal variances not assumed			-5.309	194.519	0	-0.51824	0.09761	-0.71075	-0.32573

Yapılan Bağımsız Örneklem t testinde erkekler ile kadınlar arasında konaklama ve ulaştırma işletmelerindeki engellilerle ilgili görüşleri bakımından anlamlı bir fark bulunmuştur ($p=0<0.05$). Bulgulara göre erkeklerin genel görüş ortalaması ($X= 4.5733$), kadınların genel görüş ortalamasından ($X=4.0551$) anlamlı düzeyde daha yüksektir. Dolayısıyla Y kuşağındaki erkek katılımcıların, Y kuşağındaki kadın katılımcılara göre konaklama ve ulaştırma işletmelerindeki engelli turistlere bakış açılarının daha olumlu olduğu söylenebilmektedir.

Bu sonuçlara göre H2 hipotezi kabul edilmiştir.

H3: Y kuşağının turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili genel görüşleri katılımcıların çocukluk yıllarını daha çok nerede geçirdiklerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 18'de katılımcıların turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili genel görüşleri açısından çocukluk yıllarını geçirdikleri yerlere göre tanımlayıcı bilgiler yer almaktadır.

Tablo 18. Y Kuşağının Turizm Sektöründeki Engelli Turistlerle İlgili Genel Görüşleri Açısından Çocukluk Yıllarını Geçirdikleri Yerlere Göre Tanımlayıcı Bilgiler

	N	Ortalama (X)	Std. Sapma	Std. Hata	95% Güven Aralığı		Min.	Max.
					Alt Sınır	Üst Sınır		
İl Merkez	114	3.9754	0.83598	0.0783	3.8203	4.1306	3	5
İlçe Merkez	61	4.577	0.61871	0.07922	4.4186	4.7355	3	5
Kırsal Bölge (Köy, Kasaba)	53	4.7396	0.31522	0.0433	4.6527	4.8265	4	5
Toplam	228	4.314	0.7683	0.05088	4.2138	4.4143	3	5

Yapılan ANOVA testinde engelli turistlerle ilgili görüşlerinin homojen olmadığı tespit edilmiştir ($\text{sig}=0<0,05$). Tablo 19'da homojenlik testi bulguları yer almaktadır.

Tablo 19. Homojenlik Testi

Tablo 19. Homojenlik Testi			
Levene Statistic	df1	df2	Sig.
40,844	2	225	0.000

Tablo 20. Y Kuşağının Turizm Sektöründeki Engelli Turistlerle İlgili Genel Görüşlerinin Çocukluk Yıllarını Geçirdikleri Yerlere Göre Farklılık Gösterip Göstermemelerine Yönelik Hipotezin ANOVA Test Sonucu

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	26.889	2	13.445	28.243	0.000
Within Groups	107.106	225	0.476		
Total	133.995	227			

Yapılan ANOVA testinde engelli turistlerle ilgili görüşlerinin homojen olmaması sebebiyle Tamhane sonuçları dikkate alınmıştır. Tamhane sonuçlarına göre; Çocukluk yıllarını daha çok ilçe merkezde geçiren (X: 4.5770; SS:0.61871) Y kuşağının, çocukluk yıllarını il merkezde geçiren (X: 3.9754; SS:0.83598) Y kuşağına göre turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili genel görüşleri anlamlı düzeyde daha olumludur (p=0).

Çocukluk yıllarını daha çok kırsal bölgede (köy, kasaba) geçiren (X: 4.7396; SS:0.31522) Y kuşağının, çocukluk yıllarını il merkezde geçiren (X: 3.9754; SS:0.83598) Y kuşağına göre turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili genel görüşleri anlamlı düzeyde daha olumludur (p=0).

Bu sonuçlara göre H3 hipotezi kabul edilmiştir.

H4: Y kuşağının konaklama ve ulaştırma işletmelerindeki engelli turistlere bakış açıları katılımcıların çocukluk yıllarını daha çok nerede geçirdiklerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 21'de katılımcıların konaklama ve ulaştırma işletmelerindeki engelli turistlere bakış açılarının çocukluk yıllarını geçirdikleri yerlere göre tanımlayıcı bilgiler yer almaktadır.

Tablo 21. Y Kuşağının Konaklama Ve Ulaştırma İşletmelerindeki Engelli Turistlere Bakış Açılarının Çocukluk Yıllarını Geçirdikleri Yerlere Göre Tanımlayıcı Bilgiler

	N	Ortalama (X)	Std. Sapma	Std. Hata	95% Güven Aralığı		Min.	Max.
					Alt Sınır	Üst Sınır		
İl Merkez	114	3.9649	0.84274	0.07893	3.8085	4.1213	3	5
İlçe Merkez	61	4.5902	0.62147	0.07957	4.4310	4.7493	3	5
Kırsal Bölge (Köy, Kasaba)	53	4.7631	0.26780	0.03679	4.6893	4.8369	3.89	5
Toplam	228	4.3177	0.77513	0.05133	4.2166	4.4189	3	5

Yapılan ANOVA testinde engelli turistlerle ilgili görüşlerinin homojen olmadığı tespit edilmiştir (sig=0<0.05). Tablo 22'de homojenlik testi bulguları yer almaktadır.

Tablo 22. Homojenlik Testi

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
48.762	2	225	0.000

Tablo 23. Y Kuşağının Konaklama Ve Ulaştırma İşletmelerindeki Engelli Turistlere Bakış Açılarının Çocukluk Yıllarını Geçirdikleri Yerlere Göre Farklılık Gösterip Göstermemelerine Yönelik Hipotezin ANOVA Test Sonucu

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	29.231	2	14.616	30.688	0.000
Within Groups	107.158	225	0.476		
Total	136.389	227			

Yapılan ANOVA testinde engelli turistlerle ilgili görüşlerinin homojen olmaması sebebiyle Tamhane sonuçları dikkate alınmıştır. Tamhane sonuçlarına göre;

Çocukluk yıllarını daha çok ilçe merkezde geçiren (X: 4.5902; SS:0.62147) Y kuşağının, çocukluk yıllarını il merkezde geçiren (X: 3.9649; SS:0.84274) Y kuşağına göre turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili genel görüşleri anlamlı düzeyde daha olumludur. (p=0).

Çocukluk yıllarını daha çok kırsal bölgede (köy, kasaba) geçiren (X: 4.7631; SS:0.26780) Y kuşağının, çocukluk yıllarını il merkezde geçiren (X: 4.5902; SS:0.62147) Y kuşağına göre turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili genel görüşleri anlamlı düzeyde daha olumludur. (p=0).

Bu sonuçlara göre H4 hipotezi kabul edilmiştir.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1980 ile 1999 yılları arasında doğanları kapsayan Y kuşağının turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili bakış açılarını tespit etmek amacıyla Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü'nde okuyan öğrencilerin görüşlerine başvuru bu çalışmada elde edilen bulguların engelli turistlere bakış açısıyla ilgili olarak farkındalık yaratması beklenmektedir.

Bu çalışmada dört hipotez kurulmuş olup hepsi kabul edilmiştir. Araştırmada kurulan hipotezler şunlardır:

H1:Y kuşağının turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili genel görüşleri katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.

H2:Y kuşağının konaklama ve ulaştırma işletmelerindeki engelli turistlere bakış açıları katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.

H3:Y kuşağının turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili genel görüşleri katılımcıların çocukluk yıllarını daha çok nerede geçirdiklerine göre farklılık göstermektedir.

H4:Y kuşağının konaklama ve ulaştırma işletmelerindeki engelli turistlere bakış açıları katılımcıların çocukluk yıllarını daha çok nerede geçirdiklerine göre farklılık göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre;

- Y kuşağındaki erkek katılımcıların, Y kuşağındaki kadın katılımcılara göre engelli turistlere karşı yaklaşımlarının daha olumlu olduğu söylenebilmektedir.
- Y kuşağındaki erkek katılımcıların, Y kuşağındaki kadın katılımcılara göre konaklama ve ulaştırma işletmelerindeki engelli turistlere bakış açılarının daha olumlu olduğu söylenebilmektedir.
- Çocukluk yıllarını daha çok ilçe merkezde geçiren Y kuşağının, çocukluk yıllarını il merkezinde geçiren Y kuşağına göre turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili genel görüşleri anlamlı düzeyde daha olumludur.
- Çocukluk yıllarını daha çok kırsal bölgede (köy, kasaba) geçiren Y kuşağının, çocukluk yıllarını il merkezinde geçiren Y kuşağına göre turizm sektöründeki engelli turistlerle ilgili genel görüşleri anlamlı düzeyde daha olumludur.

Yapılan bu çalışmada uygulanan anket formlarında konaklama, ulaştırma işletmeleri ve genel görüşler olmak üzere iki ayrı bölüme ayrılan 5'li Likert Ölçeği uygulanmıştır. Turizm sektöründe sadece konaklama ve ulaştırma işletmeleri hizmet vermemektedir. Ancak öğrencilerin yoğun olarak fayda sağladığı ve engelli turistlerin hizmetlere erişim noktasında öğrenciler tarafından kolaylıkla gözlemlenebileceği düşüncesi ile bu işletmeler ele alınmıştır. Genel görüşler kısmında ise, turizm sektöründe hizmet vermekte olan tüm işletmeler (yiyecek içecek, seyahat ve rekreasyon işletmeleri, vb.) ele alınarak araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Tüm bu bulgular yorumlandığında; araştırmaya katılan erkek öğrencilerin kadın öğrencilere oranla engelli turistlere karşı daha duyarlı oldukları, engelli turistlerin seyahatleri esnasında faydalandıkları tüm konaklama ve ulaştırma hizmetlerinde yaşadıkları sorunlara karşı erkek öğrencilerin, kadın öğrencilere göre daha fazla anlayışlı bir durum sergileyebildikleri anlaşılmıştır.

Çocukluk yıllarını ilçe merkezlerinde ya da köy ve kasabalarda geçiren katılımcıların engelli turistlerle empati kurma yeteneklerinin daha yüksek olduğu araştırma sonucunda elde edilen bir diğer önemli veridir. Bu durum

insan ilişkilerinin nispeten daha soğuk gerçekleştiği şehirlerde çocukluk dönemini geçirmiş olan katılımcıların engelli turistlerle empati kuramadıklarını gösterir niteliktedir.

Sonuç olarak turizm eğitimi almakta olan katılımcılar ile gerçekleştirilen bu çalışmayla beraber, Turizm sektöründe geleceğin eğitilmiş işgörenlerini oluşturacak Y kuşağının, son yılların popüler bir turizm türü olan engelli turizmüne hizmet verecekleri göz önünde bulundurularak, engelli turistlere karşı daha olumlu tutum ve davranışlar sergilemeleri için çalışmalar yapılmalıdır. Yapılacak olan bu çalışmalar sıralanacak olunursa;

- Gençlere verilen turizm eğitiminin yanı sıra gençlere toplumdaki engelli bireylere karşı daha duyarlı olmalarının gerekliliği akademisyenlerden tarafından sözlü olarak derslerde dile getirilmeli,
- Öğrenciler ile yapacakları projelerle öğrencilerin sosyal duyarlılıklarını artırıcı etki yaratılmaya çalışılmalı,
- Ders müfredatları yeniden düzenlenerek, öğrencilerin engellilere yönelik bir ders kapsamında engellilere olan bakış açılarını olumlu yönde geliştirilmesi desteklenmeli,
- Üniversiteler bünyesinde kurulmuş ya da kurulacak olan engelli öğrenci kulüpleri desteklenmeli ve öğrencilerin bu kulüplerde daha fazla yer almaları sağlanarak, engelliler ile empati kurma yeteneklerinin önü açılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arıkan, Ç. (2002). "Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım" Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 2(1), 11-25.
- Atak, V. (2008). "Marmaris'teki Otel İşletmelerinin Bedensel Engelli Turizmüne Bakışı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Aytaç, S. (2005), İstihdam ve Koruma Alanı Yaratmak Üzere Özürlüler İçin Sosyal Yaşam, İstanbul:Sosyal Siyaset Konferansları 49. Kitap.
- Bulgan, G. (2014). "Engelli Turizmi: Antalya İlindeki Dört ve Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma", Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ceylan, A. (2014). "X ve Y Kuşağı Öğretmenlerinin İdeal Liderlik Algıları: Fatih İlçesi İlköğretim Okullarında Bir Uygulama", Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Comte, A. (1974). The Positive Philosophy, New York: AMS Pres. (Ed.:Abraham S. Blumberg).
- Coomers, M. D. ve Debar, R. (2004). Serving the Millennial Generation: New Directions For Student Services, San Fransisco, California: Jossey-Bass.
- Deneçli, C. ve Deneçli, S. (2012/2). "Nabza Göre Şerbet, Kuşağa Göre Etkinlik: Eğlencenin Pazarlanması ve Kuşaklar", Pi Dergisi. www.iku.edu.tr/userfiles/file/.../doc/Ceyda_Denecli_Sevda_Denecli.doc (Erişim tarihi: 10 Ocak 2016).
- Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti, Dünya Sağlık Örgütü 2011 www.who.int (Erişim tarihi: 12 Şubat 2014).
- Fındık, E. (2013). "Y Kuşağında Mobbing Algısı Üzerine Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Field, A. (2000). Discovering Statistics using SPSS, London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Jaeger, H. (1985). "Generations in History: Reflections on a Controversial Concept", History and Theory, 24 (3):273-292.
- Kaya, A. (2010). "Isparta İlinde Engellilere Yönelik Hizmet Veren Kamu Ve Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Meslek Gruplarında Tükenmişlik Düzeyi", Süleyman Demirel Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Kaygısız, Ü. ve Bulgan, G. (2015). "İnsan Hakları Çerçevesinde Engellilerin Seyahat Hakkı ve Avrupa Birliği'ndeki Yasal Düzenlemeler", 1(49), 98-106.
- Latif, H. ve Serbest, S. (2014). "Generation 2000 in Turkey and Generation 2000's Business and Working Concept, Gençlik Araştırmaları Dergisi, 2(2):133-163.

- Levickaite, R. (2010). "Generations X Y Z: How Social Networks Form The Concept Of The World Without Borders The Case Of Lithuania" *Limes*, 3(2):170-183.
- McCrinkle, M. (2011). "An Excerpt From The ABC of XYZ: Understanding The Global Generations Beyond Z: Meet Generation Alpha", UNSW Press, 198-212.
- Öztürk, M. (2012). "Türkiye'de Engelli Gerçeği Raporu", Canda Özür Olmaz Derneği.
- Parry, E. ve Urwin, P. (2011). "Generational Differences in Work Values: A Review of Theory and Evidence", *International Journal of Management Reviews*, 1(13), 79-96.
- Pazar Araştırması İçin Örneklem Büyüklüğü Hesaplama (2015). <http://www.surveysystem.com> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 15).
- Şahin, H. (2012). "Engelli Bireylerin Konaklama Tesislerinden Memnuniyet Durumlarının İncelenmesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TDK (2016), Kuşak Kavramı
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57017a12812b38.46674596 (Erişim Tarihi: 05 Ocak 2016).
- TÜRSAB (2008). <http://www.tursab.org.tr/content/turkish/home/engelsiz/08suPazar.asp> (Erişim tarihi:13 Kasım 2013).
- Uygun, E. (2010). "Fiziksel Engelli Ailelere sahip Bireylerin Tatil Kararlarına Fiziksel Engelli Fertlerin Etkisi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

KUR'AN'DA TURİZM: DOĞAL VE TARİHİ MEKÂNLARIN ÖNEMİ

TOURISM IN QUR'AN: THE IMPORTANCE OF NATURAL AND HISTORICAL PLACES

Yrd. Doç. Dr. İsmail EREN¹

ÖZET

Turizm önemli ekonomik kaynak ve faaliyetlerden biridir. Aynı zamanda turizmi etkileyen unsurların incelenmesi ve değerlendirilmesi önemli ve gereklidir. Turizmi etkileyen birçok unsurdan birisi olan dinin turizmle ilişkisi, turizme etkisi de değerlendirilmeli ve incelenmelidir. Turizmde insan davranışlarının önemi büyüktür. İnsan davranışlarını etkileyen unsurlardan birisi de dindir. Din ve dini değerler insan davranışlarını etkilemek suretiyle turizm üzerinde de etki göstermiş olurlar. Bu çalışmada din ile turizm arasındaki bağlantı İslam dini ve özellikle de İslam'ın temel kaynaklarından olan Kur'an çerçevesinde ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Kur'an'da turizmle ilgili olan ayetler ele alınmış ve bunların günümüzde doğal güzelliğe sahip olan yerlerin ve tarihi mekânların ziyaret edilmesi bakımından ne anlama geldiği belirtilerek Kur'an'ın turizme nasıl baktığı incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Tarihi Mekânlar, Kur'an, İslam.

JEL Sınıflandırma Kodları: L83, A13, N00.

ABSTRACT

Tourism is one of a major economic resources and activities. At the same time examining and evaluating the factors that affecting tourism is also important and necessary. Religion as one of the many factors that effecting tourism and its relationship and effects on tourism should also be evaluated and analyzed. Human behavior is important in tourism. Religion is one of the factors that affecting human behavior. Religion and religious values have impact on tourism by influencing human behavior. In this study the relationship between religion and tourism will be evaluated in case of Islam and especially Islam's one of the main resources Qur'an. In this context, the verses that related with tourism will determined and it will be discussed that today what they means about tourism and especially visiting natural and historical places and then it will be investigate that the Qur'an how looks tourism.

Keywords: Religion, Historical Places, Qur'an, İslam.

JEL Classification Codes: L83, A13, N00.

1. TURİZM VE DİN

Turizmi Türk Dil Kurumu (TDK) "Dinlenme, eğlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla yapılan gezi" şeklinde tanımlamıştır (<http://www.tdk.gov.tr/>, E.T.:30.05.2016) . Turizm bir kavram olarak değişik açılardan ele alınabilir. Genel anlamda evinden uzakta iş ya da tatil amacıyla seyahat etmek şeklinde nitelendirilebilir (İçöz, 2005:2). Turizm insanların iş, eğlence ve diğer amaçlarla bir yıldan uzun olmamak suretiyle gezmelerini, genel yaşam alanları haricindeki yerlerde kalmalarını kapsayan bir kavramdır (WTO, 2002:17).

Din insan hayatında önemli bir yere sahiptir ve insanın yapacağı faaliyet ve işleri hem etkiler hem de yönlendirir. Dini inanca sahip bir kişi günlük faaliyetlerinde belki de en çok din tarafından belirlenen kurallara göre hareket eder ve hayatını inancına uygun biçimde devam ettirmeye çalışır. İnsan hayatı içerisinde bu kadar etkin ve hâkim

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ismaileren@sdu.edu.tr

bir gücü olan dinin, kişinin seyahat etme eğlenme, gezme, turistik faaliyetlerde bulunma gibi faaliyetlerinde de etkisi olduğu bir gerçektir. Kişi bu tür faaliyetlerini dini inancına göre şekillendirir ve dinin koyduğu kurallara göre bunlara yön verir (Weidenfeld ve Ron, 2008; Arasteh ve Eilami, 2011:2).

Bunun yanında farklı dinlere inanan kişilerde de birtakım farklı davranış ve yaşam tarzı kalıpları yer alabilmektedir. Müslüman bir insan eğlenme, gezme, seyahat etme gibi faaliyetlerinde farklı davranırken başka bir dine mensup birisi daha başka davranabilmektedir.

Bir Müslüman eğlence, gezme, seyahat etme konusunda kendisine din tarafından konulan sınırlar içerisinde hareket etmeye çalışır. Mesela eğlence konusunda aşırıya kaçmamaya, alkollü içki içmemeye, gidip gezeceği yerlerin de dini inancına göre yasaklanan yerler olmamasına veya dini olarak teşvik edilen yerler olmasına dikkat edecektir. Bu tür faaliyetler başka bir dine mensup bir kişi için belki de çok olağan faaliyetler olarak sayılabilmektedir.

Dolayısıyla Müslüman bir kişi nasıl eğleneceği, ne tür yerlerde gezeceği gibi konularda bile din tarafından belirlenen kurallara uyar ve buna göre hareket eder. O halde Müslümanların gezme konusunda nerelere gideceği ve din tarafından ne tür yerlerin gidilmesinde sakınca olmayacağı hatta bazı yerlere gidilmesinin teşvik edildiği gibi konuların ele alınması ve incelenmesi yerinde olacaktır.

Özellikle Kur'an ele alındığında görülmektedir ki İslam bazı yerlere gidilmesini bu tür yerlerin ziyaret edilmesini yararlı bulmuş ve hatta teşvik etmiştir. Kur'an'da buna ilişkin birçok ayet yer almaktadır.

İslam'da turizm faaliyeti en temelinden beri bulunan bir faaliyettir. İslam ve turizm aslında doğal bir biçimde birbirine uygundur, zorunlu olan hac ibadeti bu anlamda bir seyahat olarak ele alınabilir. Belirli şartları taşıyan Müslümanların bu ziyareti yapması gerekir. Hac maddi ve ruhi hazırlık gerektiren ve bazı kuralları olan çok düzenli bir aktivitedir ve bunu yerine getiren kişiler hacı unvanı alır. Dolayısıyla hac yolculuğu inanç turizmi içerisinde değerlendirilmektedir. Bazı Müslümanlar haccı turizm olarak değil de dini bir görev olarak görürler (Aziz, 2001; Timothy ve Iverson, 2006; Jafari ve Scott, 2014).

Hac yolculuğu birçok İslam ülkesinden büyük miktarlarda hareketliliğe neden olur ve bunun yapılabilmesi için de büyük lojistik altyapı gereklidir (Metcalf, 1990; McDonnell, 1990; Timothy & Iverson, 2006). Havayolu taşımacılığındaki gelişmelerle birlikte yapılan hac yolculuğu miktarı önemli ölçüde artmıştır ve bu yüksek talep sonrasında hacı adayları için kota belirlenmesi yoluna gidilmiştir ve bu sayede kalabalığın yol açacağı olumsuzluklar azaltılmaya çalışılmıştır. (Miller, 2006; Woodward, 2004; Ahmed, 1992; Henderson, 2011; Jafari & Scott, 2014). Bu açıdan bakıldığında görülmektedir ki İslam ve turizm birbirinden ayrı kavramlar değildir aksine turizm faaliyeti İslam içerisinde doğal olarak bulunan bir faaliyet türüdür.

Din evde veya seyahatte olsun günlük aktiviteler üzerinde bir etkiye sahiptir ve Müslümanlar için gidilecek veya gidilebilecek yerleri büyük oranda şekillendirir (Sanad, Kasseem, & Scott, 2010). Kur'an sıklıkla seyahat edilmesine atıfta bulunur ve genelde düşünmek, tefekkür etmek, ibret almak gibi amaçlarla seyahat edilmesini ister. Örnek ayetlerden birkaçı şu şekildedir:

“De ki: “Dünyayı gezin dolaşın da, Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını anlamaya çalışın! Sonra, Allah tekrar yaratmayı da (ölümden sonra diriltmeyi de) gerçekleştirecektir.” (29/Ankebut, 19-20)”

“De ki: “Yeryüzünde dolaşın. Sonra bakın, yalanlayanların akıbeti nasıl oldu.” (6/Enam, 11)

“Onlar yeryüzünde dolaşmadılar mı? Onlardan öncekilerin akıbeti nasıl oldu baksınlar! Allah onları dumura uğrattı (helâk etti). Ve onun bir benzeri de kâfirler içindir” (47/Muhammed,10).

Dolayısıyla bu alıntılardan yola çıkarak Müslümanların tarihi, sosyal ve kültürel karşılaşmalar; bilgi edinme, diğerleriyle etkileşim ve sosyalleşme; Allah'ın ayetlerini yayma, Allah'ın yaratmasından zevk alma ve bunu takdir etme gibi amaçlarla seyahat etmek için cesaretlendirildiklerini, teşvik edildiklerini görülmektedir. (Falk, vd., 2012; Timothy & Iverson, 2006).

2. KUR'AN'DA TURİZM

Kur'an'da bazı ayetlerin direkt olarak turizm kelimesini içermese bile, turizm açısından önemli olacak ifade ve anlamlar taşıdığı görülmektedir. Bunlara bakıldığında Kur'an'ın bazı yerlerin ziyaret edilmesini, gidilip-görülmesini istediği ve bunu önemli kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Bunun yanında Kuran'daki turizmi iki açıdan ele almak mümkündür. İlk olarak, tarihi mekânların ziyaret edilmesi açısından, ikinci olarak doğa turizmi açısından ele alınabilir. Çünkü Kur'an bu iki türü içerecek turizm faaliyetlerine değinen ifadeler barındırmaktadır. Bu iki türü kültür turizmi içerisinde değerlendirmek mümkündür.

Kültür kavramının barındırdığı özelliklerinden dolayı, çoğu turist, toplumlara ait kültürleri tanıma isteğiyle seyahat etmektedir. Turistlerin bu farklı kültürleri görüp tanımak için yaptıkları seyahat ve konaklamalar "kültür turizmi" olarak adlandırılmaktadır. İnsanlar eski medeniyetlerin ya da kültürlerin izlerini görme isteğinin yanı sıra kendi kültürleri dışındaki kültürlere de ilgi duymaktadırlar (Arıncı, 2002:101; Uygur ve Baykan, 2007:33).

Tablo 1. Kur'an'da Turizm İle İlgili Ayetler

Sure	Ayet No	Sure	Ayet No
3- Al'i İmran	137	34-Sebe	15-19
6- En'am	10-11	35-Fatır	44
10-Yunus	90-92	37-Saffat	133-138
11-Hud	100-103	40-Mü'min	4-5; 21-22; 82-85
15-Hicr	10-13; 73-80	41-Fussilet	13-17
16-Nahl	35-36	43-Zuhruf	6-8; 51-56
18- Kehf	58-59	44-Duhan	17-29; 37
21- Enbiya	10-17	46-Ahkaf	21-28
22- Hac	26-29; 45-48	47-Muhammed	10-13
23-Muminun	44	50-Kaf	36-37
25-Furkan	35-40	51-Zariyat	24, 31-37
26-Şuara	123-130	53-Necm	45-54
29-Ankebut	19-20	54-Kamer	13-15
30-Rum	7-10	89-Fecr	6-10

2.1. Kur'an ve Tarihi Mekânların Ziyaret Edilmesi

Kur'an'da tarihi mekân olarak değerlendirilebilecek yerlerin gezilip dolaşılması önemli görülmüş ve bunun yapılması istenmiştir. İslam bunu isterken insanların bu tür yerleri ziyaret ederek geçmişten ders çıkarmaları, ibret almaları, dünyanın geçici olduğunu idrak etmeleri ve hayatlarını dünyadan eninde sonunda ayrılacaklarını bilerek yaşamaları, ölümden sonra dirilmenin gerçek olduğunu anlamaları amacını taşımaktadır.

Mesela bunlardan birisi olan "Sizden önce, Allah'ın koymuş olduğu hayat kanunlarına uygun olarak, nice olaylar, ümmetler geçti... İsterseniz dünyayı gezip dolaşın da dîni yalan sayanların âkıbetlerini görün!" (3-Al'i İmran;137) şeklindeki ayet bunu dile getirmektedir.

Gerçekten de tarihi bir mekân ziyaret edildiğinde eski medeniyetlerin aslında ne kadar mükemmel eserler yapabildikleri ama eninde sonunda bu dünyadan göç ederek ahirete intikal ettikleri ister istemez insanın aklında yer etmektedir. Dolayısıyla İslam bu tür bir faaliyet şeklinde yapılacak olan turizmi aslında desteklemekte ve bunların yapılmasını istemektedir.

Bununla ilgili olarak Elmalılı (Yazır, 2009) şu ifadeleri kullanmaktadır: "Burada, ibret almak için yeryüzünün her yerini gezip onun içine aldığı Allah'ın acayip yaratıklarını seyretmenin, salih kişileri ve büyük yapıları ziyaret etmenin ve tarih kitaplarını okuyup incelemenin caiz olduğuna delalet vardır. Çünkü bunlar, âlemin seyrini ve geçmiş milletler üzerinde cereyan eden işkenceleri bilmek için bir yoldur. Tefsirciler diyorlar ki bunda, hak ile batılın akışını incelemek suretiyle ibret almak için eski eserlerin de dâhil olacağı unutulmaması gerekir. Biz de şunu eklemek isteriz ki, bu konuda "geziniz" emri, mücerred (yalnız) izin ve mubah olmaktan çok, en az nedb (mendüb, müstehab) gibi bir hüküm ifade eder." (Yazır, 2009, 3/137) Bu faaliyetin müstehab olması yapıldığında sevap alınacağı anlamına gelmektedir.

Kur'an'da turizmle ilgili olan ayetleri ele aldığımızda genelde geçmişte yaşamış kavimlerin başlarına gelen helak olma hadiseleri sonrasında bu kavimlerden geriye kalan yerlerin ziyaret edilmesi, gezilip dolaşılması ve bunun sonucunda bir ibret alınması biçiminde dile getirildiğini görmekteyiz.

Yukarıda anılan durum hüzün turizmi kavramına denk gelmektedir. Hüzün turizmi, ölüm, acı, keder gibi duygularla ilgili olan bir turizm türüdür. Keder, korku, ölüm gibi olaylar insanların duygularını etkilemekte ve bu olayların yaşandığı yerlerde turizmin gelişmesi ve seyahat tercihlerinin değişmesi ile birlikte turizm hareketliliği görülmektedir. Bu turizm hareketliliği hüzün turizmi olarak adlandırılmakta ve destinasyonların çeşitli yönlerden çekiciliğini arttırmaktadır (Kılıç vd., 2011). Uluslararası literatürde “dark tourism” olarak adlandırılan bu özel ilgi turizm çeşidi, ulusal literatürde “keder, karanlık ve ölüm turizmi” olarak incelenmiştir. İçerisinde katılımcıların yaşadığı duygunun gönül üzüntüsü olması sebebiyle (Kılıç ve Akyurt, 2011: 211) hüzün turizmi olarak adlandırılmıştır (Kurnaz vd., 2013:58). Geçmişte yaşanan savaşlar, doğal afetler, soykırımlar ve toplu ölümler gibi olayların insanlarda derin izler bırakması sonucunda, bu olayların meydana geldiği yerleri ziyaret etme ve yaşanan olayları tekrardan hissedebilme arzusu, insanları seyahate yönlendiren motivasyonlardan birisi olmuştur (Varol, 2015: 148).

Kur’an’da helak edilen kavimlerden bahsedilirken bazılarının peygamberleri yalancı saydıkları için (6/Enam-10; 16/Nahl, 36; 23/Muminun-44; 25/Furkan-37; 26/Şuara-123; 30/Rum-10), bazıları peygamberlerle alay ettikleri için (40/Mümin-83; 43/Zuhuf-7), bazıları ahirete inanmayıp sözü edilen helak veya ahiretin ne zaman olacağını sorarak bunu peygamberlere inanmama anlamında bir vesile olarak görmeye çalıştıkları için, bazıları zalim oldukları için (15/Hicr-78; 18/Kef-59; 21/Enbiya-11; 22/Hac-45,48; 46/Ahkaf-22), bazıları inkârda ısrar ettikleri için (25/Furkan-38), bazıları onlara verilen misallerden öğüt almadıkları için (25/Furkan-39), bazıları hakikati inkâr ettikleri için (30/Rum-8; 40/Mümin-22; 41/Fusilet-14), bazıları inkârcı ve nankör oldukları için (34/Sebe-17), bazıları haddi aşmış oldukları için (51/Zariyat-32-34) helak edildiklerini anlatmaktadır.

Bu durumun yanı sıra dikkat çekilen bir diğer husus da kendilerinden önce helak edilen kavimlerin genelde kendilerinden daha üstün, güçlü-kuvvetli olarak ele alındığının belirtilmesidir (47/Muhammed-13;50/Kaf-36). Bunun belirtilmesinde de temel maksat insanların ne kadar güçlü başarılı üstün olurlarsa olsunlar eninde sonunda bu dünyadan gideceklerinin bilincinde olması ve bu sayede de ahirete, Allah’a inanmaları ve hayatlarını buna göre tanzim etmelerini sağlamaktır. Dolayısıyla İslam eski toplumların izlerini taşıyan mekânların ziyaret edilmesini istemiş ve bu anlamda yapılacak turizm faaliyetlerini teşvik etmiştir.

Yukarıda sözü edilen yerler tarihi mekânlardır ve İslam bu tür yerlerin ziyaret edilmesini teşvik etmekte ve istemektedir. Dolayısıyla Kur’an’da adı geçsin veya geçmesin hemen hemen her tarihi mekânın ziyaret edilmesi bu anlamda İslam’ın teşvik ettiği bir turizm faaliyeti olarak ele alınabileceği düşünülmektedir.

Çünkü bu yerler İslam’ın istediği etkiyi gösterecek yani insanlarda Allah ve ahiret inancını artırma, ders alma, ibret alma gibi konularda etkili olacaktır. İnsanlar bu tür yerleri gezdiğinde eski kavimlerin başından geçenleri düşünecek değerlendirecek ve kendisine bir pay çıkaracaktır. İnanma veya inanmama konusunda takınılan tavrın ahirette nasıl bir sonuçla karşısına çıkacağını değerlendirecek ve belki de İslam’ın hedeflediği gibi imanı artmış olacaktır. Yani bu tür yerlerin ziyareti Müslümanların turizm faaliyetlerine katılmasında etkili bir rol üstlenecektir ve bu tür yerlerin turizm destinasyonu haline gelmesinde etkili olabilecektir.

Bu tür ayetleri ele alırken bazı ayetlerin yer veya kavim ismi belirterek açıklama yaptığı bazı ayetlerin ise herhangi bir yer veya kavim ismi zikredilmeden genel anlamda bir anlatım kullanıldığı görülmektedir.

2.1.1. Yer Belirtmeyen Ayetler:

Genel anlamda anlatım içeren ayetlerden bazıları şu biçimdedir: “Geçmiş ümmetlerin başlarına gelen felaketler ibret teşkil ettiği halde yine de onlar iman etmezler (15/Hicr, 13)”; “İşte gezin dolaşın dünyayı da peygamberleri yalancı sayanların âkıbetlerinin ne olduğunu görün!” (16/Nahl,36); “İşte o şehirlerin harabeleri!.. Orların ahalisi zulümünde ısrar edince onları imha ettik. Onların helâkleri için de, bir vâde tayin ettik” (18/Kehf,59); “Halkı zulümde artık onmaz derecede ileri gitmiş nice şehirleri yok ettik! Öyle ki şimdi hepsinin yerinde yeller esiyor: Üstü altına gelmiş binalar, körelmiş kuyular, kurumuş çeşmeler, yerle bir olmuş muhteşem saraylar...” (22/Hac,45); “Sonra resullerimizi peş peşe gönderdik. Hangi ümmete peygamberi geldiyse onlar onu yalancı saydılar. Biz de onları birbiri ardından imha ettik. Onlardan geriye bıraktığımız, sadece ibret verici hikâyeleri! İman etmeyen o halkın canı cehennem!”(23/Muminun,44); “Onlar dünyayı hiç dolaşmıyorlar mı ki, kendilerinden önce yaşayanların âkıbetlerinin nasıl olduğuna bakıp anlasınlar? Onlar, kendilerinden daha güçlü idiler. Toprağı altüst etmiş, sular, maden, ekin gibi nimetlerden yararlanmış ve şimdikilerin yeri imar edişlerinden daha fazlasıyla imar etmişler, resulleri de kendilerine aşikâr, parlak deliller getirmişlerdi. Ama hakikati reddettiler ve sonuçta yok olup gittiler. Allah onlara asla zulmetmedi, lâkin onlar kendi öz canlarına zulmettiler. Sonra, o fenalık yapanların âkıbetleri, en fena bir âkıbet oldu. Çünkü Allah’ın âyetlerini yalan saydılar. Bir taraftan da onlarla eğleniyorlardı” (30/Rum,9-10).

Bu tür ayetlere bakıldığında Kur'an tarihi mekânların hemen hepsinin gezilip görülmesini istemekte ve bunun sonucunda ibret alınarak Allah'a ve ahiret olan inançlarının artmasını hedeflemektedir. Yer ismi belirtilmesi bile insanların bu tür tarihi mekânları ziyaret edip oradaki kalıntıları görüp bundan bir ders çıkarmaları, ahirete ve Allah'a karşı olan inançlarının artması İslam'ın istediği bir turizm faaliyeti olacaktır ve bu tür yerler birer turizm destinasyonu haline gelebilmesinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

2.1.2. Yer Belirten Ayetler ve Kur'an'da Zikredilen Bazı Yerler

Kur'an aslında eskiden kalma neredeyse hemen her yerin gidilip gezilmesi ve buralardaki kalıntılardan ibret alınmasını istemektedir. Dolayısıyla Kur'an gidip gezilmesini ve ibret alınmasını istediği yerleri sadece Kur'an'da zikredilen yerlerle sınırlandırmamıştır. Tarihi mekânların hemen hepsi Kur'an'ın istediği biçimde yani ibret alınması maksadıyla gezilebilir.

Fakat bununla beraber özellikle sürekli tekrar edilen, özellikle belirtilen ve bir bakıma gidip gezilmesi istenilen yerler de vardır.

En meşhur olarak anlatılan yerler olarak şunları görebilmekteyiz. Bunlardan birisi olan Ad kavmi "*Güney Arabistan'dan başlayarak Doğu Arabistan'dan Irak'a kadar uzanan çok geniş bir coğrafyada hüküm süren bir devlet kurmuştu. Hz. Hüd (a.s.)'a ait olduğu söylenen bir kabir Hadramut tarafında bulunmaktadır. 19. asrın ortalarında bulunan kitabelerde Hz. Hüd'dan bahseden metinler bulunmuştur. İlk Ad kavminin soyunun kurduğu, Hz. Hüd'a inananların ise felaketten kurtulup Ad adı ile devam ettiği anlaşılıyor. M.Ö. 1800 yıllarında bulunan bir kitabede Hz. Hüd'un bağlılarından bahsedilmektedir.*" (Yıldırım, 7/Araf, 65).

Ad kavmini anlatan bir ayet şu şekildedir: "*Ad halkı da resulleri yalancı saydılar. Kardeşleri Hüd onlara şöyle dedi: "Hâlâ inkâr ve isyandan sakınmayacak mısınız? Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Öyleyse Allah'a karşı gelmekten sakının da bana itaat edin. Bu hizmetten ötürü sizden hiç bir ücret istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan ancak Rabbülâlemin'dir. Siz her yol üzerinde, gelip geçenleri şaşırtmak için bir alamet yapıp saçma sapan şeylerle mi uğraşırsınız? O muazzam yapıları dünyada ebedî kalmak gayesiyle mi inşa ediyorsunuz? Başkalarının hukukuna karşı hiç sınır tanımadan hep böyle zorbalık mı yapacaksınız?"*" (26/Şuara, 123-130).

Burada da ne kadar muazzam yapılar, eserler yapılırsa yapılsın eninde sonunda bunların bırakılarak ahirete geç edileceği dolayısıyla dünya hayatının geçici ahiret hayatının ise kalıcı olduğunun idrak edilmesinin sağlanabilmesi için bu şekilde bir anlatım kullanılmıştır. Bu anlatımla insanlarda bu tür yerlerin ziyaret edilmesini teşvik amacı taşıdığı görülmektedir.

Bunun yanında Ad Kavmi'nin Hicaz'ın Kuzey bölgesinde yaşadıklarını ileri sürenler olduğu gibi, günümüzdeki Ürdün'ün güneyinde Vadi-i Rem'deki kazılarda çıkan eserlerin bu kavme ait olduğu iddia edilmektedir. Bir başka ayette belirtildiği üzere bu kavmin yaşadığı yer Ahkaf diye de nitelendirilmiştir (Bedir, 2009: 17-19). Ad kavminden bahseden ayetler şu şekilde sıralanabilir: 7-65,74; 9-70; 11-50,59,60; 14-9; 22-42; 25-38; 26-123; 29-38; 38-12; 40-31; 41-13, 15; 46-21; 50-13; 51-41; 53-50; 54-18; 69-4,6; 89-6.

Kur'an'da zikredilen bazı yerlerin günümüzde neresi olduğu hakkında yapılan rivayetlere bağlı olarak bazı değişiklikler gösterdiği bir gerçektir. Dolayısıyla rivayetlerde geçen yerler Kur'an'da zikredilen yerler olarak ele alınmaktadır ve bir veya birkaç yere işaret edilebilmektedir. Zikredilen yerler net olsun veya olmasın bu yerler Kur'an'ın sözünü ettiği biçimdeki turizm faaliyetleri için birer destinasyon olarak ele alınabilir. Rivayetlere bağlı olarak destinasyonlar çeşitlenmiş olabilir ancak sonuçta bu yerler yine de ayrı birer destinasyon haline gelme potansiyeline sahip olduğu değerlendirilmektedir. Buradaki açıklamalar aşağıda ve Kur'an'da ele alınan diğer yerlere ilişkin rivayetler için de geçerlidir. Yani Kur'an'da zikredilen yerler günümüzde bir veya birkaç yere atıfta bulunuyor olması buraların birer destinasyon olmasını engellemez. Çünkü rivayetlerde bu yerlere ilişkin olarak uygun tarihi mekânlardan bahsedilmektedir ve bu da o yerlerin gidilip gezilmesini engelleyen bir durum oluşturmayacaktır.

Bunun yanında bu yerlerin bazıları genel anlamda bilinmekte ve ziyaret edilmekteyken, bazıları daha az bilinmekte ve bir ziyaret noktası olarak daha az rağbet görmektedir. Ancak, olması gereken, Kur'an'daki anlatıma uygun olarak, bu tür yerlerin hepsinin birer turizm destinasyonu olarak turizme kazandırılmasıdır. Bu sayede İslam'ın teşvik ettiği anlamdaki turizm faaliyeti daha çok, daha kolay ve daha çeşitli olarak yapılabilecektir.

Yer ve kavim belirten ayetlerden Lut kavminden bahseden ayetlerden birisi şu biçimdedir: “*Lût da şüphesiz, resullerdendi. Onun suçlu kentini cezalandırırken, geride kalanlar arasında yer alan yaşlı eşi hariç, kendisini ve ailesini kurtardık. Sonra da ötekileri imha ettik. Siz de sabah akşam onların diyarlarına uğrarsınız. Hâla aklınızı kullanmayacak mısınız?*” (37/Saffat, 133-138).

Bir diğer ayet ise şu biçimdedir: “*Sahi! İbrâhimin şerefli misafirlerinin gelişlerinden haberin oldu mu?... Derken, oradaki müminleri şehirden çıkarma emrini verdik. Ama orada, bir hane dışında, Biz’e itaat eden aile bulamadık. Ve öyle acı bir azaptan korkanlar için, orada bir alâmet bıraktık.*” (51/Zariyat, 24-37).

Burada Lût Gölü (Ölü Deniz) kast edilmektedir. Bu gölün güney kısmı, büyük bir felâketin izlerini halen daha taşımaktadır. Uzmanların tahminlerine göre Lût kavminin büyük şehri, şiddetli depremden dolayı yer altına gömülmüş, üzerini de Lût gölünün suları basmış olmalıdır. Batma zamanı da, M. Ö. iki bin yıl kadar öncesine tarihlenmektedir ki bu da Hz. İbrâhim ve Hz. Lût (a.s.)’ın yaşadığı zamana rastlamaktadır (Yıldırım, 2002).

Hz Lut, Hz İbrahim’in şeriatı üzere peygamberlik yapmış ve Sodom şehrinin bulunduğu bölgeye peygamber olarak gönderilmiştir (Hakim, II: 611; İb Sa’d, Tabakat, I: 47).

Tevrat buraya Erden Havzası demektedir. Her biri yaklaşık 100 bin nüfusa sahip Sodom, Gomore, Admah, Zeboim ve Zoar (Tekvin, 14. Bölüm) gibi şehirlerden oluşan bu havzadaki şehirlerin Arapçadaki isimleri Şabur, Şaur, Ervem, Amud ve Sedum olarak geçmektedir (Hakim, II: 611; aktaran Bedir, 2009:300).

Sebe halkından bahseden bir ayet ise şu biçimdedir: “*Gerçekten Sebe’ halkına, oturdukları diyarda bir ibret dersi vardı. Onların meskenleri sağdan soldan iki bahçe ile çevrili idi. Peygamberleri kendilerine dedi ki: “Allah’ın nimetlerinden yiyiniz, içiniz, O’na şükrediniz. Ne hoş bir diyar! Ne iyi, ne müsamahalı ve bağışlayıcı bir Rab!” Fakat onlar bu dâvete sırtlarını döndüler, Biz de onların üzerlerine kükremiş, hırçın mı hırçın, bentleri yıkan bir sel gönderdik. O güzelim bahçelerini, içinde sadece buruk yemişli, ilginlik, biraz da dikenli çok, meyvesi az ağaçlardan ibaret bozulmuş bahçelere çevirdik. Biz inkâr ve nankörlükleri sebebiyle onları böylece cezalandırdık. Zaten nankörlükte çok ileri gidenden başkasını cezalandırır mıyız? Onların diyarlarıyla, feyz ve bereket verdiğimiz kutlu beldeler arasında sırt sırta vermiş, biri birinden görülebilen nice kasabalar var ettik ve bunlar arasında düzenli ulaşım imkânları sağladık. “Oralarda geceler ve gündüzler boyunca, güven içinde gezin dolaşın!” dedik. Fakat onlar: “Ya Rabbena, seferlerimizin arasını uzaklaştır (şehirlerimiz birbirine çok yakın, bunların arasını uzat, daha uzun mesafelere gidelim, ülkemizi genişlet) diye dua ettiler ve böylece kendilerine yazık ettiler. Biz de onları dillere destan olan, hayret ve ibretle bahsedilen masal haline getirdik, başka yerlere göç etmeleri suretiyle darmadağın ettik. Bunda elbette çok sabırlı, çok şükürlü olan kimselerin alacakları hayli ibretler vardır.” (34/Sebe, 15-19).*

Semud kavmi bazı ayetlerde Hicr halkı olarak da anılmaktadır (6/En’am, 80) ve Hz Salih (AS)’ın kavmidir. “*Hicr, Semud’un başkenti idi. Kalıntıları Medine’nin kuzeybatısında el-Ula kasabasının yanındadır. Medine -Tebük karayolu üzerindedir. Hz. Peygamber (a.s.)’ın tavsiyesine uyararak buradan geçenler orada konaklamazlar.*” (Yıldırım, 2002).

Semud’dan bahseden bazı ayetler şu biçimdedir: “*Hicr halkı da peygamberleri yalancı saydı. Onlara delil ve mucizelerimizi verdik, ama onlar bu delillerden yüz çevirdiler. Dağlarda evler yontarak güven içinde bulunuyorlardı. Bir sabah o korkunç ses bastırırverdi onları! Kazanıp ele geçirdikleri mal ve imkânlar hiçbir fayda vermedi kendilerine.” (6/En’am, 80-84); “Semûd halkına gelince Biz onlara da doğru yolu gösterdik; fakat onlar körlüğü hidâyete tercih ettiler.” (41/Fussilet, 17); “Vâdideki kayaları oyup yontarak sağlam evler yapan Semud halkına Rabbinin ne yaptığını görmedin mi?” (89/Fecr, 9).*

Burayla ilgili müşahedesini Evliya Çelebi Seyahatname’sinde şöyle anlatır: “*70-80 kafadar arkadaş ile Hz. Salih’in şehrini temaşa eyledik. Bu dağları öyle mağara mağara, yar yar edip peynir gibi kesmişler, kayalara pencereler, kapılar açmışlar ve oymalar yapmışlar ki, köşkler, divanhaneler ve yeraltı odalarının her birine bin-iki bin adam sığar. Bu şehrin kapıları üzerinde birer ikişer “İbrani” ve “Süryani” yazısı ile tarihler vardır.” (Çelebi, 2014:288).*

Mısır, Firavunlar ve piramitlerden bazı ayetlerde şu biçimde bahsedilmektedir: “*Biz onlardan önce Firavun’un halkını da imtihan ettik, onlara da pek değerli bir resul gelip demişti ki: “Ey Allah’ın kulları, benim hakkımı verin, yani tebliğimi dinleyin; çünkü ben size gönderilen güvenilir bir elçiyim. Sakın Allah’a başkaldırmayın, zira ben size apaçık bir delil getiriyorum. Beni taşıyıp öldürmenizden, benim de sizin de Rabbiniz olan Allah’a sığınıyorum. Bana inanmıyorsanız, bari beni kendi halime bırakın (bana kötülük etmeyin).” Onlar kabul etmeyince Rabbine şöyle yalvardı: “Ya Rabbî, onlar suçlu bir guruh! (Onları sana havale ettim, Sen onların*

hakkından gel.)” Yüce Allah buyurdu: “Mümin kullarımla geceleyin çıkıp git! Muhakkak ki sizi takip edeceklerdir. Denizi yarıp maiyetini geçirdikten sonra, onu olduğu gibi açık bırak. Çünkü onlar boğulacak bir ordudur. Geride neler bırakmadılar neler!... Ne bağlar, bahçeler, ne pınarlar, ne çiftlikler... Ne güzel güzel konaklar, ne makamlar, içinde zevk-u safa sürdükleri ne nimetler!... İşte böyle oldu! Sonra bütün bunları, başka bir topluma miras bıraktık. Merhamete lâyık olma haklarını kaybettiklerinden, perişan hallerine gök de ağlamadı, yer de! Artık onlara yeni bir mühlet de verilmedi.” (44/Duhan, 17-29).

Mısır’dan ve firavunlardan bahseden başka bir ayet şöyledir: “*Firavun halkına duyuru yapıp dedi ki: “Ey benim halkım! Mısır’ın yönetimi benim elimde değil mi? Ayaklarının altından akan şu nehirler, kanallar benim değil mi? Görmüyor musunuz? Yoksa ben, şu aşâğılık, meramını bile neredeyse anlatamayan adamdan daha üstün değil miyim? Eğer o dediği gibi ise, üstüne gökten altın bilezikler atılmalı yahut beraberinde melaikeler gelmeli değil miydi? O halkını küçümsedi, onlar da ona itaat ettiler. Doğrusu onlar yoldan iyice çıkmış bir toplum idi. Onlar bizi gazaba dâvet edince, Biz de onların hepsini suda boğarak, onlardan müminlerin intikamını aldık. Onları sonraki nesillere, geçmiş bir ibret ve misal yaptık.” (43/Zuhuf, 51-56).*

Başka âyetlerde bildirildiği üzere, Hz. Mûsâ (a.s.) esasını denize vurarak, deniz sularının yarılmasını sağlamış, kavmi rahatça karşıya geçmiş, onları takip eden Firavun, ordusu ile beraber denizde boğulmuştu (Yıldırım, 2002).

Bundan bahseden ayetler ise şu biçimdedir: “*Derken, İsrailoğullarını denizden geçirdik. Hemen Firavun, askerleriyle beraber zulmederek ve saldıracak peşlerine düştü. Nihayet boğulmak üzere iken: “İman ettim. İsrailoğullarının inandığı İlahtan başka tanrı yokmuş. Ben de Müslümanlardanım” dedi. “Şimdi mi? Hâlbuki bundan önce isyan etmiştin, bozguncuların olmuştun! Biz de bugün senin bedenini denizden kurtarıp karada bir yere çıkaracağız ki senden sonra gelecek nesillere ibret olsun. ”Doğrusu insanların birçoğu bizim ayetlerimizden, ibret alınacak delillerimizden gafildirler.” (10/Yunus, 90-92).* Kur’ân’ın haber verdiği bu hâdise, son asırda keşfedilmiştir. Hz. Mûsâ’yı takip edip boğulan Firavun’un cesedi zamanımıza kadar Mısır’da kalmış, oradan Londra’ya götürülmüş olup (Suat Yıldırım Meali) British Museum’da sergilenmektedir.

Ashab-ı Kehf’in yaşadığı yer olarak anılan birçok yer vardır. Bunlar Türkiye’de İzmir-Efes, Mersin-Tarsus, Maraş-Afşin, Sivas-Divriği ve Diyarbakır-Lice; İspanya’da Gırnata, ve Toledo; Cezayir’de Fûm et-Tevb; Tunus’ta Tevzer; Mısır’da Kahire Mukaddem Dağı; Ürdün’de Amman; Yemen’de Ta’z ve İbb; Fas’ta Sıfru; Afganistan’da Meymene; Yunanistan, İtalya, Kıbrıs ve Doğu Türkistan’da Urumgi-Turpan gibi yerlerdir, buralarda Ashab-ı Kehf için zikredilen makamlar ve yerler mevcuttur (Bedir, 2009:81).

Habib-i Neccar’dan bahsedilen yer olarak da Antakya (Hatay) Kur’an’da zikredilen yerlerdendir. Bu coğrafyanın da tarihi açıdan görülmesi gereken yerleri önemlidir ve Kur’an’da belirtilen anlamdaki turizm faaliyeti açısından da ehemmiyetlidir. Kur’an’da Habib-i Neccar’dan şu biçimde bahsedildiği kabul edilmektedir: “*Sen şimdi onlara bir misâl getir: Mâlum şehir halkını, hani onlara da elçiler gelmişti. Evet, iki resul gönderdik onlara, “Yalancı!” dediler onlara. Bunun üzerine, güçlendirdik onları bir üçüncü resulle, Dediler hep birden: “Biz Allah’ın elçileriyiz size!” Ahali dedi ki: “Doğrusu Rahman’ın indirdiği bir şey yok! Siz de bizim gibi bir beşersiniz, evet evet... siz sadece yalancısınız!” Resuller dediler: “Elbette biliyor Rabbimiz, Size gönderilen elçileriz biz”, “Açıktır tebliğden başka bir şeyle yükümlü değiliz biz.” Ahâli dedi ki: “Uğursuzsunuz siz, şayet vazgeçmezseniz, sizi taşlarız, acı mı acı bir azap size dokundururuz.” Resuller cevap verdiler: “Uğursuzluğunuz sizinle beraber, çünkü siz imânsızsiniz, irşâd edildiniz diye mi böyle söylüyorsunuz? Haddi aşan toplumun tekisiniz siz!” Derken... şehrin öte başından, koşarak bir adam geldi ve onlara dedi ki: “N’olur ey kavmim! Gelin siz bu resullere uyun!” (Bu zat, Habib-i Neccar diye bilinir.)...”(36/Yasin, 13-36).*

Eyke Halkı veya Medyen Halkı ise Hz. Şuayb’ın kavmi olup yaşadıkları yer bugünkü Tebuk coğrafyasını ifade etmektedir.

Sebe Halkı ise Yemen’de yerleşmiş bir kabile adı olup başkentleri Ma’rib, bu günkü San’a civarında yer alıyordu. Kurdukları üstün medeniyet dillere destan idi. Hz.Süleyman (a.s.) vesilesiyle mânen de yükselen bu millet, daha sonra şirke ve tefrikaya mâruz kaldı. M. Ö. 5. asırda ünlü Ma’rib barajının çöküşü ile bu ülkenin yıldızı da söndü (Suat Yıldırım Meali, 34/Sebe, 15-19).

Buraya kadar zikredilen yerler İslam’ın teşvik ettiği turizm faaliyetleri açısından önemli yerlerdir ve İslam buralara gidilmesini açıkça istemekte teşvik etmektedir. Ancak hepsinin aynı seviyede bulunduğu ve turistik ziyaret için rağbet gördüğünü söylemek zordur. Hatta bu tür yerler Müslümanlardan ziyade kültür turizmine önem veren diğer turistler tarafından daha çok bilinmekte ve ziyaret edilmektedir. Bunda Müslüman toplumlarda tam olarak yerleşmemiş turizm anlayışının etkisi de vardır. Çünkü halen daha Müslüman toplumlarda turistik

faaliyetler gereksiz yere zaman ve para harcama faaliyeti olarak ele alınabilmektedir (Rimmini ve Ibrahim, 1992:93; Jafari ve Scott, 2014:11) .

2.2. Kur'an ve Doğa Turizmi

Kur'an'ın gezilmesini istediği tek konu eski kavimlerin helak izlerini taşıyarak insanlara ibret vesilesi olan tarihi mekânlar değildir.

Bunun yanında Kur'an'da insanların dünya üzerinde gezerek Allah'ın yaratmış olduğu güzellikleri görmek, Allah'ın mahlûkları nasıl yoktan yarattığını, yaratmaya nasıl başladığını ve sonra da nasıl yenilediğini görmek, anlamak ve bu sayede inançlarını artırmak amacıyla da gezmeleri ve ibret almaları gerektiği de yer almaktadır.

Bunu ifade eden ayetler şu şekildedir: *“Peki o inkâr edenler dünyada gezerek Allah'ın, mahlûkat yoktan nasıl yarattığını, sonra da onu nasıl yenilediğini görmüyorlar mı? Şüphesiz ki bu işler, Allah'a göre kolaydır. De ki: “Dünyayı gezin dolaşın da, Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını anlamaya çalışın! Sonra, Allah tekrar yaratmayı da (ölümden sonra diriltmeyi de) gerçekleştirecektir.”* (29/Ankebut, 19-20).

Yeryüzünde gezmek, gözün ve kalbin daha önce alışık olmadığı, farkında olmadıkları yeni manzaralar, yeni sahneler görmelerini sağlar. İnsanoğlu alışık olduğu yerde yaşamına devam ederken, buradaki göz kamaştırıcı sahnelere, ilginç evrensel gelişmelere dikkat etmemeye başlar, yani bunların farkına varamaz hale gelir. Fakat yolculuğa çıkınca, başka tarafa taşınca veya seyahat edince her sahne karşısında duyguları uyanır, bu yeni mekândaki her manzaraya dikkat kesilir, olayları ve çevreyi daha iyi fark etmeye değişiklikleri görmeye başlar. Dolayısıyla hem gezi esnasında hem de gezi sonrasında yaşadığı yere dönünce farkındalığı daha yüksek bir şekilde çevresini temaşa edecek ve güzelliklere ve ilginç olaylara daha dikkatli bir şekilde bakmaya başlayacaktır. Bu sayede de Allah'ın yaratmasının, yenilemesinin, düzenlemesinin vb. idrakine varacak ve sonuçta inancı ziyadeleşmiş olacaktır. Yani seyahat etmek bakış açısının yenilenmesi ve farkındalığın artması anlamında da etkili olacaktır. Bu da aslında insanın moral olarak daha iyi hale gelmesini, çevresini daha iyi tanımasını, daha huzurlu ve bilinçli yaşamasını sağlayacak bir gelişmedir (Kutup, 2012).

Burada da aslında helak olan kavimlerin yaşadıkları yerlerin gezilmesi de aynı kategoride ele alınabilir. Mesela Kur'an'da Ashab-ı Kehf'in başından geçen hadise bu anlamda ele alınarak anlatılmaktadır. Onların başlarından geçen hadise ölümden sonra dirilme için (haşır) bir örnek olarak zikredilmektedir (18/Kehf,9-26).

2.3. Sürdürülebilir Turizm ve Doğal ve Tarihi Yerlerin Önemi

Çevre, turizmin varlığı için gerekli olan temel kaynaklardan biridir. Turizm çevreyi kullanırken aynı zamanda onu korumak zorunda olan bir endüstridir. Turizmin çevreyi olumsuz etkilemesi kendi geleceğini tehlikeye sokarken, çevresel değerleri koruması sürdürülebilirliğini sağlamasına katkıda bulunur (Kahraman ve Türkay, 2004:45; Özel, 2010:10)

Coccosis'e (1996) göre sürdürülebilirlik “insan faaliyetlerinin çevresel kaynaklar üzerindeki etkilerinden doğan ve uzun dönemde ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve çevresel olumsuzlukların önüne geçmeyi amaçlayan yaklaşımlar bütünüdür”.

Sürdürülebilir turizm aslında sürdürülebilir kalkınma ile yakından ilgilidir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı ekonomik gelişmeleri çevresel değerlerin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması prensibine dayanır ve bu yüzden turizm ile de ilgilidir. Çünkü turizmin devam edebilmesi çevreye ve kültürel kaynaklara bağlıdır ve bunların devamlılığının sağlanması önemlidir. (Ioannides, 1995; Çavuş ve Tanrısevdi, 2000)

Tarihi mekânların turizm açısından taşıdıkları önem tartışmasıdır. Bu yüzden bu tür yerlerin korunması restore edilmesi ve gelecek nesillere de kalabilmesi sağlanmalıdır. Bu mekânların korunması ve gelecek nesillerin de bu mekânları görmesi ve Kur'an'da yer alan biçimde turizm yapmış olması önemlidir. Bu yerlere verilen zararlar, İslam'a uygun olmaması haricinde, (İslam bu tür yerleri ibret vesilesi olarak ele almaktadır insanların bu tür yerleri ziyaretini teşvik etmektedir.) bu mekânlardaki turizmin sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir.

Özellikle son zamanlarda dünyanın çeşitli yerlerinde yaşanan savaş ve karışıklıklar bu anlamda büyük hasarlara ve telafisi mümkün olmayan değişikliklere yol açmaktadır (arkeolojihaber.net, 2015). Bunun yanında kendisini İslami bir örgüt gibi lanse eden bazı terörist örgütlerin tarihi mekânlara verdiği zararlar (Curry, 2015), bu çalışmada belirtilmeye çalışıldığı tarzda turizmi teşvik eden İslam'a tamamen aykırıdır ve bu da hem İslam dini hem de turizm açısından çok kötü sonuçlar doğuracak bir durumdur. İnsanların gezip ibret alacakları yerler yıkılmakta, yok edilmekte ve bu tür yerlere geri dönüşü olmayan zararlar verilmektedir.

Bu tür eserleri tahrip etmek, yıkmak yok etmek bir yana; ibretlik olarak kalmaları için korunmaları sahip çıkılmaları gereklidir. Yani Allah isteseydi bunları geride hiçbir emare kalmayacak biçimde de yok edebilir, eskiden kalma bir eser yokmuş gibi bir duruma getirebilirdi. Ancak Allah bunları bilerek bırakmıştır ki, ayetlerde de belirtildiği gibi, insanlar bu tür eserleri ve yerleri ziyaret etsin, gezsin-dolaşsın ve ne kadar mükemmel olunursa olunsun bu dünyadan eninde sonunda ahirete göç edileceğini idrak etsin, bilsin ve Allah'a ve ahirete olan inancı artsın ve hayatını bu inanca göre yaşasın. Dolayısıyla bu eserlere ve yerlere zarar vermek, bunları tahrip etmek, yıkmak, yok etmek İslam'a uygun değildir ve aynı zamanda turizme verilen çok büyük bir zarardır.

3. SONUÇ

Turizm faaliyeti insan davranışlarına göre şekillenen bir faaliyettir. Bu noktada insan davranışlarını etkileyen unsurların incelenmesi önem arz etmektedir. İnsan davranışlarını ve bununla birlikte bütün faaliyetlerini etkileyen en önemli unsurlardan birisi de dindir.

Dini inançlar insanların günlük yaşamlarını ve bütün hayatlarını biçimlendiren bir etkiye sahiptir. Bu noktada insanların turizme yönelik davranışlarında da dinin etkisi olduğu bir gerçektir. Her din farklı etkiler göstererek insanların turizm faaliyetlerini şekillendirir. Bunun sonucunda farklı inançlara sahip kişilerde farklı turistik aktiviteler meydana gelir. Mesela Müslüman bir bireyin turizme bakış açısıyla, Hristiyan, Budist veya Yahudi bir bireyin turizme bakış açısı farklı olacaktır. Dolayısıyla dinlerin insan davranışlarını etkileyerek turizm faaliyetleri üzerine nasıl bir güce sahip olduğu incelenmeli ve değerlendirilmelidir.

Bu çalışmada din ile turizm arasındaki ilişki İslam dini açısından özellikle Kur'an çerçevesinde ele alınmıştır. Bunun için turizmle ilgili ayetler seçilmiş ve bunların turizm açısından ne tür anlamlarda ele alınabileceği irdelenmiş ve bu sayede İslam'ın turizme bakış açısı belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu amaçla Kur'an'daki ayetler ışığında turizm faaliyetlerine nasıl değinildiği, ne gibi yerlerin ziyaret edilmesinin tavsiye edildiği, yapılacak seyahatlerin nasıl olması ve sonunda da insanlarda ne gibi düşünce değişimleri beklendiği irdelenmiştir.

Bunun sonucunda görülmüştür ki İslam özellikle doğal güzelliklere sahip yerlerin ve eskiden kalma yerlerin yani tarihi mekânların gezilip görülmesini teşvik etmiş ve istemiştir. Bunu istemedeki amacı da insanların bu yerleri gezerek dünyadan ayrılıp ahirete gidileceğinin anlaşılması ve geçmiş medeniyetlerin bıraktıkları eserlerden ve onların başına gelen olaylardan ibret alınması, bunun sonucunda da ahirete, Allah'a olan inançlarının artması ve hayatlarını bu bilinçle sürdürmelerinin sağlanmasıdır.

Birçok ayette yeryüzündeki doğal güzeleliğe sahip yerler ve tarihi mekânların ziyaret edilmesi tavsiye edilmiş ve bu değerli ve önemli görülmüştür. Doğal güzeleliğe sahip yerlerin ziyaretinde Allah'ın yaratmasının, yenilemesinin, düzenlemesinin ne kadar güzel ve kusursuz olduğunun idrak edilerek insanların imanlarının artması beklenmiştir.

Tarihi mekânlarda da eski toplumlardan kalan eserlerin, onların kalıntılara dair buluntuların ve yaşam yerlerinin ziyaret edilmesi ve bu surette geçmiş kavimlerin akıbetlerinden ders çıkarılarak ahirete, Allah'a olan inancın artması beklenmiştir.

Dolayısıyla çalışma sonucunda İslam'ın özellikle doğa ve tarihi mekânların ziyaret edilmesi anlamındaki kültürel turizm türlerinin yapılmasını teşvik ettiği ve hatta bunu istediği sonucuna ulaşılmıştır. Yani İslam ve turizm ayrı veya birbirine zıt değildir, turizm ve turistik faaliyetler İslam içerisinde vardır ve hatta teşvik edilmiştir. Ancak burada önemli olan yapılacak turistik faaliyetlerin İslam'a uygun olmasıdır. Bunları belirleyen kaideler de Kur'an'daki ayetlerde belirlenmiştir.

Bunun yanında tarihi yerlerin korunması, restore edilmesi de İslam'ın bir bakıma yapılmasını istediği bu tür turistik faaliyetleri yerine getirebilmek ve sürdürülebilmek için gereklidir. Bu yüzden bu tür yerlere verilen zararlar İslam'ın yapılmasını istediği bu tür gezme-ibret alma işine engel olacağı için yanlıştır, İslam'a uygun değildir. Bu tür yerlerin gelecek nesillere de ibret vesilesi olabilmesi için korunması gereklidir.

KAYNAKÇA

- Arasteh, M. ve Eilami, R. M. (2011). The Role of Religion and Islam in the Tourism Industry of Iran. Social Science Research Network SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1773827> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1773827>
- Arıncı, P. C. (2002). Selçuk'ta Kültür Turizmi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Arkeolojiahaber. (2015). Suriye'de Savaş 300 Tarihi Eserin Zarar Görmesine Sebep Oldu, <http://arkeolojiahaber.net/2015/11/13/suriyede-savas-300-tarihi-eserin-zarar-gormesine-sebep-oldu/> E.T.: 13-11-2015
- Arkeolojiahaber. (2015). IŞİD Palmira'da Bulunan 2 Bin Yıllık Zafer Takımı Yıktı, <http://arkeolojiahaber.net/2015/10/06/isid-palmirada-bulunan-2-bin-yillik-zafer-takini-yikti/> 13-11-2015
- Arkeolojiahaber. (2015). Rus Uçakları Palmyra'yı Vurdu, 13-11-2015, <http://arkeolojiahaber.net/2015/11/04/rus-ucaklari-palmyrayi-vurdu/>
- Aziz, H. (2001). The Journey: an Overview of Tourism and Travel in the Arab/Islamic Context. In D. Harrison (Ed.), *Tourism and the Less Developed World: Issues and Case Studies* (pp. 151-159). Wallingford: CABI.
- Bedir, A. (2009). *Tevhid'in Yurdu Kur'an'ı Kerim Atlası*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Coccosis, H. (1996). "Tourism and Sustainability: Perspectives and Implications" G. K. Priestley, J. A. Edwards, H. Coccosis (Editörler) *Sustainable Tourism?: European Experiences* s. 1-21, Wallingford: Cab International
- Curry ,A. (2015). IŞİD'in Yok Ettiği Tarih, e.t. 09-11-2015, <http://www.nationalgeographic.com.tr/makale/isid-in-yok-ettigi-tarih/2431>
- Çavuş, Ş., ve Tanrısevdi, A. (2000). "Sürdürülebilir Turizm ve Yerel Ölçekli Bir Turizm Gelişme Model Önerisi" *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 11, Prof. Dr. Hasan Olalı Özel Sayısı: s. 149-159.
- Çelebi, E. (2014). *Seyahatname*, YKY, İstanbul.
- Falk, J. H., Ballantyne, R., Packer, J., ve Benckendorff, P. (2012). Travel and learning: a neglected tourism research area. *Annals of Tourism Research*, 39(2), 908-927.
- Hâkim, M. b. A. en-Nisaburi. (1990). *Müstedrek ales-Sahihayn*, tah. Mustafa Abdulkadir Ata, Birinci Baskı, Beyrut, Darül Kütübil İlmiyye, 1411, 1990.
- Henderson, J. C. (2011). Religious tourism and its management: the hajj in Saudi Arabia. *International Journal of Tourism Research*, 13(6), 541-552.
- Ioannides, D. (1995). A flawed implementation of sustainable tourism: The experience of Akamas, Cyprus, *Tourism Management*, 16(8):583-592.
- İçöz, O. (2005) *Turizm Ekonomisi*, 3. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Jafari, J. ve Scott, N. (2014). "Muslim World and Its Tourisms", *Annals of Tourism Research*, v. 44, s. 1-19.
- Kahraman, N. ve Türkay, O. (2004). *Turizm ve Çevre*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kılıç, B., Akyurt Kurnaz, H. ve Sop, S. A. (2011). "Çekici faktörlerin destinasyon seçimine etkisinin belirlenmesi ve hüzün turizmi ilişkisi". XII. Ulusal Turizm Kongresi. Akçakoca-Düzce.
- Kılıç, B. ve Akyurt, H. (2011). "Destinasyon İmajı Oluşturmada Keder Turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.10, Sayı:1, 209-232.
- Kurnaz, H. A., Çeken, H., Kılıç, B., (2013). Hüzün Turizmi Katılımcılarının Seyahat Motivasyonlarının Belirlenmesi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5-2, 57-73.
- Kutup, S. (2012). *Fi'zilal-i Kuran*. Birleşik Yayıncılık.

- McDonnell, M. B. (1990). Patterns of Muslim pilgrimage from Malaysia, 1885-1985. In J. P. Piscatori & D. F. Eickelman (Eds.), *Muslim travellers: pilgrimage, migration, and the religious imagination* (pp. 111-130). Berkley: University of California Press.
- Metcalf, B. D. (1990). The pilgrimage remembered: South Asian accounts of the hajj. In J. P. Piscatori & D. F. Eickelman (Eds.), *Muslim travellers: pilgrimage, migration, and the religious imagination* (pp. 85-110). Berkley: University of California Press.
- Miller, M. B. (2006). Pilgrims' progress: The business of the Hajj. *Past and Present*, 191, 198-228.
- Timothy, D., ve Iverson, T. (2006). Tourism and Islam: Considerations of culture and duty. In D. Timothy & T. Iverson (Eds.), *Tourism, Religion and Spiritual Journeys* (pp. 186-205). London: Routledge.
- Uygur S. M. ve Baykan E. (2007). Kültür Turizmi Ve Turizmin Kültürel Kültür Turizmi Ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2
- Yazır, Elmalılı M. H. (2009). *Hak Dini Kur'an Dili*. Hisar Yayınevi.
- Yıldırım, S. (2002). *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, İstanbul, Işık Yayınları.
- Varol, F. (2015). Hüzün turizminin Türkiye'de var olan potansiyeli üzerine kuramsal bir araştırma. *I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators*. 28-30 Mayıs, Konya, Vol.3, 147-160.
- Weidenfeld, A., ve Ron, A. (2008). Religious Needs in the Tourism Industry. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 19 (2), 357-361.
- Woodward, S. C. (2004). Faith and tourism: planning tourism in relation to places of worship. *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 1(2), 173-186.
- UNWTO (World Tourism Organization). (2002). *Tourism And Poverty Alleviation*, Madrid, Spain.

KAMU HASTANELERİNDE MEDİKAL TURİZMİNİN GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER*

FACTORS AFFECTING THE DEVELOPMENT OF MEDICAL TOURISM IN PUBLIC HOSPITALS

Yrd. Doç. Dr. Vahit YİĞİT¹

ÖZET

Medikal turizm dünya çapında gelişmekte olan bir sektördür. Günümüzde, 50'den fazla ülkede medikal turizmin ulusal bir endüstri haline geldiği tespit edilmiştir. Hindistan, Tayland, Singapur, Malezya gibi Asya ülkeleri popüler medikal turizm yerleri olmasına rağmen, Türkiye medikal turizmde istenilen seviyeye ulaşamamış ve medikal turizm pazarından yeterince pay alamamıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de kamu sektöründe medikal turizmin gelişimini etkileyen faktörlerin tespit edilmesidir. Araştırma Türkiye'de kamu hastanelerinde yürütülmüştür. Araştırmada nitel ve tanımlayıcı araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel veriler hastane yöneticileri ile derinlemesine görüşerek elde edilmiştir. Araştırmanın evrenini Türkiye'de medikal turizm ile ilgili İstanbul, Antalya, İzmir, Ankara, Muğla, Aydın, Adana ve Kocaeli illerinde görev yapan kamu sağlık kuruluşları yöneticileri oluşturmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre Türkiye'de kamu sektöründe medikal turizmin gelişimine etki eden temel faktörler, imaj problemi, tanıtım eksikliği, sağlık politika ve düzenlemeleri, kapasite problemleri, uzman/işgücü eksikliği, dil ve iletişim problemleri, turistik tesis azlığı ve hastane alt yapı problemleri olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelime: Medikal Turizm, Hastane, Sağlık.

JEL Sınıflandırma Kodları: I11, I19.

ABSTRACT

Medical tourism is a burgeoning industry in the world. Nowadays, over 50 countries have been identified medical tourism as a national industry. Although Asian countries where India, Thailand, Singapore and Malaysia popular medical tourism destination, medical tourism in Turkey has not reached the desired level and could not get enough share of the medical tourism market. The aim of this study is to determine the factors influencing the development of medical tourism in Turkey. This research was carried out at public hospitals in Turkey. This study was adopted qualitative and descriptive research method in this study. Qualitative data were collected through in-depth interviews with managers. The research population is constitutes who served of Istanbul, Ankara, Izmir, Ankara, Izmir, Aydın, Adana and Kocaeli in public health institutions managers. The results of the research revealed that image problem, lack of promotion, capacity problems, health policies and regulations, specialist/labor shortages, language and communication problems, lack of tourist facilities and infrastructure problems are main factor the development of medical tourism in Turkey.

Keywords: Medical Tourism, Hospital, Health.

JEL Classification Codes: I11, I19.

* Bu araştırma 29-31 Mayıs 2014 tarihinde düzenlenen II. Uluslararası Davraz Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Hastane İşletmeciliği Anabilim Dalı, yigitv@hotmail.com

1. GİRİŞ

Sağlık turizmi, bireyin sağlığına kavuşmak için yaşadığı merkezden başka bir merkeze tedavi amacıyla gitmesi olarak tanımlanmaktadır (Taşkın ve Şener, 2015). İnsanlar artık sağlık sorunlarını çözerken, yalnızca kendi ülkelerindeki hekimleri ya da fiyatları değil; en iyi çözüm ve en iyi fiyat seçeneklerini değerlendirerek hareket etmektedir (Aydın,2012:92).

Sağlık turizmi bileşeni olan medikal turizm başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünya nüfusunun giderek yaşanması bağlı olarak hastalık yükünün ve tedavi maliyetinin artması, hem sosyal güvenlik sistemlerini hem de tedavi giderlerinin tamamını veya bir kısmını ödeyen kişileri zor durumda bırakmıştır (Tengilimoğlu, 2013:8). Ülkelerin sağlık hizmeti sunumunda yaşanan; erişim ve uzun bekleme süreleri, sağlık hizmetlerinin maliyetinin yüksek oluşu, tıbbi bakım kalitesinin düşük olması (Yıldırım ve Altunkaya, 2006) mahremiyet gibi problemler insanların başka ülkelerde sağlık hizmeti almasına neden olmuştur. Ulaşım imkânlarının artması, bilgi teknolojilerinin gelişmesi ve yurt dışındaki hastaneler hakkında kolay bilgi elde edebilmeleri (Tengilimoğlu, 2013:8; Birch vd. 2010:604) sağlık hizmetine ihtiyaç duyanlar çeşitli ülkelere medikal amaçlı seyahat etmelerini sağlamıştır. Bu kapsamda değerlendirdiğimizde insanların bir başka ülkeden sağlık hizmeti almasının nedenlerini şöyle sıralayabiliriz (Sağlık Bakanlığı; 2014);

- Ülkesinde yüksek teknolojik sağlık hizmetleri ve profesyonel insan kaynaklarının azlığı veya yokluğu,
- Tedaviyle birlikte tatil yapma arzusu,
- Sağlık hizmetlerinin kendi ülkelerinde pahalı olması,
- Çok daha kaliteli sağlık hizmeti almak istenmesi,
- Kendi ülkesinde herhangi bir sebepten dolayı ameliyatının bilinmesini, istenmemesi (Estetik Cerrahisi, infertilite tedavisi vb.)
- Ülkesinde iklim ve coğrafi olarak tatil için kısıtlı imkan olduğu durumlarda yapılan turizm hareketliliği
- Kronik hastaların, yaşlıların ve engellilerin başka ortamlara gitme ve tedavi olma isteklerinin oluşması,
- Uyuşturucu ve farklı bağımlılıkları olan kişilerin farklı veya daha uygun ortamlarda olma istekleri,
- Kişinin hayata tutunma ve yaşam isteği

Gelişmekte olan ülkeler gelirlerini ve istihdam olanaklarını artırmak, medikal turizmi bir araç olarak görmektedirler. Medikal turizm, globalleşen dünyada insanların uzun mesafedeki ülkelere medikal tedavi olabilmek için seyahat etmesini ve aynı zamanda birer tatilci olmalarını ifade eden bir kavramdır (Aydın vd.,2011:22; Trunkey 2008). Bu kapsamdaki sağlık hizmetleri sunmada Dünyada en çok turist çeken ülkeler arasında Türkiye'nin olması (UNWTO, 2013:6) medikal turizmimden beklentisini oldukça yükseltmiştir. Çünkü Batı Ülkelerinde hasta bekleme süresinin çok uzun olması, sağlık hizmetlerinin pahalı olması ve sigorta kapsamlarının daralmaya başlaması, Afrika ve Doğu Bölgelerde bulunan komşu ülkelerimizin birçoğunda kaliteli sağlık hizmeti, yetişmiş insan kaynağı ve ileri teknoloji kullanımı açısından daha ileri olması bu alanda Türkiye'yi cazip ve avantajlı konuma (Kaya vd., 2013:15) getirmiştir.

Dünya Turizm Örgütü'nün (World Tourism Organisation/WTO) verilerine göre Türkiye aldığı turist sayısı açısından 2012 yılında 35,7 milyon turist ile dünyada 6. sırada (Tablo 1). turizm gelirleri açısından ise 10'uncu sırada yer almaktadır (UNWTO, 2013). Bu kapsamda değerlendirildiğinde medikal turizmi alanında dünyadaki artan talep ve bu talebin yarattığı ekonomik hacmin yanında Türkiye de mevcut potansiyelini artırmak suretiyle bu pazardan aldığı payın üstüne çıkma isteğini (Aydın vd.,2011:15). motive etmektedir.

Tablo 1. Dünya Turizm Tatil Yerleri

Ülkeler	Turist Sayısı (Milyon)		Değişim (%)
	2011	2012	2012/2011
1. Fransa	81,6	83,0	1,8
2. ABD	62,7	67,0	6,8
3. Çin	57,6	57,7	0,3
4. İspanya	56,2	57,7	2,7
5. İtalya	46,1	46,4	0,5
6. Türkiye	34,7	35,7	3,0
7. Almanya	28,4	30,4	7,3
8. İngiltere	29,3	29,3	-0,1
9. Rusya Fed.	22,7	25,7	13,4
10. Malezya	24,7	25,0	1,3

Kaynak: UNWTO, 2013:6)

2. MEDİKAL TURİZM

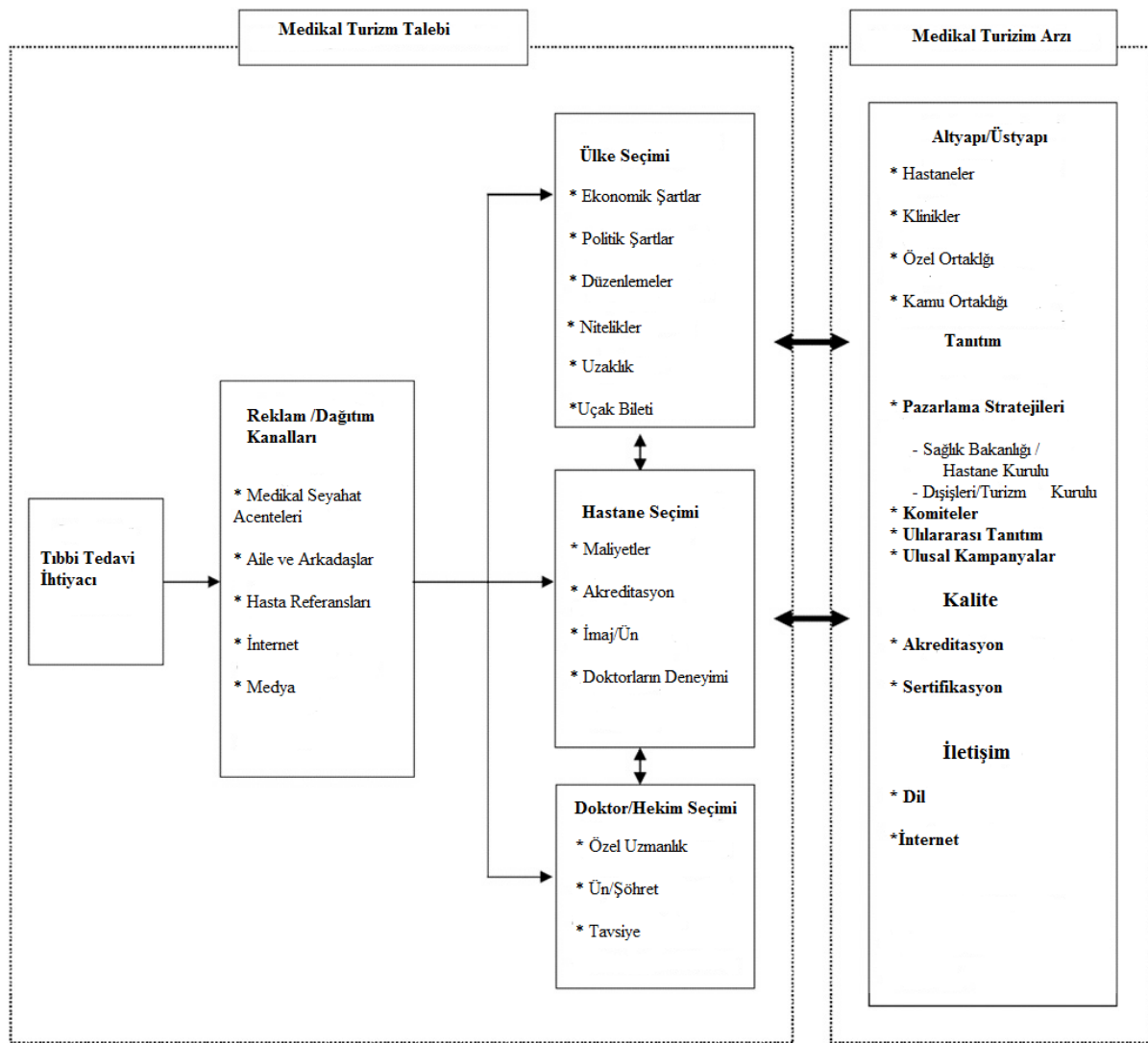
Dünya turizm hareketlerinde önemli bir pay sahibi olan Türkiye, alternatif turizm çeşitlerini artırmak suretiyle turizm sektöründeki rekabet gücünü de artırmaktadır. Özellikle sağlık turizmi alanında önemli sayılabilecek bir alt yapının kurulması, gerek termal kaynakları gerekse de yetişmiş personelin varlığı, Türkiye'nin sağlık turizmi sektöründe önemli bir rol oynayacağına işaret etmektedir (Aydın vd., 2011:22). İnsanların daha kaliteli ve düşük maliyetli sağlık hizmetlerini diğer ülkelerde araması sağlık turizmini ortaya çıkarmıştır (Cohen, 2013:279; Connell, 2013). Sağlık turizmi, bir ülkeden diğer ülkeye sağlık hizmeti alınmak için seyahat edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Cohen, 2013:269). Dünyada sağlık turizmi son yıllarda hızla yükselen bir trend olup çok önemli bir alternatif turizm çeşididir. Sağlık turizmi; medikal (tıbbi) turizm, termal-SPA/wellness turizmi, yaşlı ve engelli turizmi olmak üzere turistlerin ihtiyaç ve beklentileri, kullanılan kaynakların farklılığı nedeni ile üç çeşidi bulunmaktadır (Aydın vd.,2011 İçöz, 2009). Medikal turizm sağlık turistinin iyilik halinin gelişmesi için yapılan tıbbi uygulamaları kapsamaktadır. Hastalığın iyileştirilmesi durumu; tıbbi check-up, sağlık taraması, diş tedavisi, kalp ameliyatı, protez takılması, kanser tedavisi, nöroşirurji, organ nakilleri ve nitelikli tıbbi müdahaleleri gerektiren diğer işlemleri kapsamaktadır (Tengilimoğlu ve Kahraman, 201; Aydın vd, 2012:14; Cohen,2013:279; Connell,2013:1-2; Masoud vd. 2013).

Sağlık Bakanlığı'nın medikal turizme ilişkin 2013-2017 yılı stratejik planında sağlık turizmi ile ilgili belirli bir amaç ve hedef belirlenmiştir. Buna göre amaçları arasında "Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına ve küresel sağlığa katkı aracı olarak sağlık sistemini geliştirmeye devam etmek" yer alırken hedeflerinden birisi ise "Türkiye'de sağlık turizmini güçlendirmektir" olarak belirlenmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2012:112). Bu amaç ve hedefe ulaşabilmek için Sağlık Bakanlığı medikal turizm teşvik edici sağlık politikaları benimsemektedir. Türkiye'de sağlık hizmeti alan uluslararası hasta sayısı 2011 yılında 156.176 iken 2012 yılında bu sayı yaklaşık olarak 262.000 olarak % 68 (Kaya vd., 2013:20) artarak sağlık turizminde büyük bir ivme kazanmıştır. Medikal turizm yakın gelecekte ülkeler ve bölgeler arasında ülkelere rekabet avantajı sağlayabilecektir. Gelecekte küresel sağlık hizmeti sunumunda sadece hastalar değil, hekimler, sağlık kuruluşları, uluslararası sigorta şirketleri ile ilgili sınırlar ortadan kalkacaktır (York, 2008:99; Sağlık Bakanlığı, 2012).

Yapılan araştırmalara göre medikal turizmde lider ülkeler sırasıyla Hindistan, Tayland, Singapur, Amerika Birleşik Devletleri ve Malezya olarak belirtilmektedir. Ancak bu ülkeler içinde medikal turizmin merkezi olarak Hindistan kabul edilmektedir. Günümüzde Hindistan'da tedavi maliyetleri düşük ve enfeksiyon riski yüksek ameliyatların başarı oranları dünyanın akredite olmuş en iyi hastaneleri ile karşılaştırılabilir hale gelmiştir (Connel, 2006:5; Bookman ve Bookman, 2007). Hindistan'daki en büyük özel uluslararası zincir sağlık grubu Apollo 2004 yılında 37 tane hastanesi, Kuveyt, Sri Lanka ve Nijerya'daki hastaneler ile stratejik ortaklığı bulunmakta ve Dubai, Bangladeş, Pakistan, Tanzanya, Gana, Filipinler, Londra ve Chicago'daki büyüyen özel hastaneler ile stratejik ortaklığı planlamaktadır (Connel, 2006: 7).

Medikal turizmin arz ve talebine etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Bu kapsamda Heung vd., (2010:997) tarafından yapılan bir araştırmada medikal turizm endüstrisinin arz ve talep modelini oluşturmuş ve medikal turizmin arz ve talebini etkileyen faktörleri açıklamıştır (Şekil 1). Bu modele göre medikal turizm talebinde en önemli faktörün tıbbi tedavi ihtiyacının oluşmasıdır. Bu ihtiyaç ortaya çıktıktan sonra ülke ve hastanelerinin bu sektördeki pazarlama dağıtım kanallarının etkinliği gelmektedir. Sonrasında medikal turizme yapacak kişinin hangi ülke (ekonomik, politik şartlar, uzaklık, direkt uçuşlar), hangi hastane (maliyet, akreditasyon, imaj, deneyim) ve hangi doktor (uzmanlık, tavsiye, ün) seçeceği gelmektedir. Modelin arz yönünü ise talebi karşılayacak hastane, insan gücü ve tıbbi teknolojisinin bulunması gerekmektedir. Burada özellikle hastanelerin akredite olup olması, personelin yabancı dil bilgisi, hastanenin bulunduğu bölgede direkt uçuşların olması, sigorta şirketleri ile pazarlama stratejisi geliştirilmesi, ülkece tanıtım ve kampanyalar yapılması kamu hastanelerinde medikal turizmin gelişmesine etki edebilmektedirler (Şekil 1).

Şekil 1: Medikal Turizm Arz ve Talep Modeli

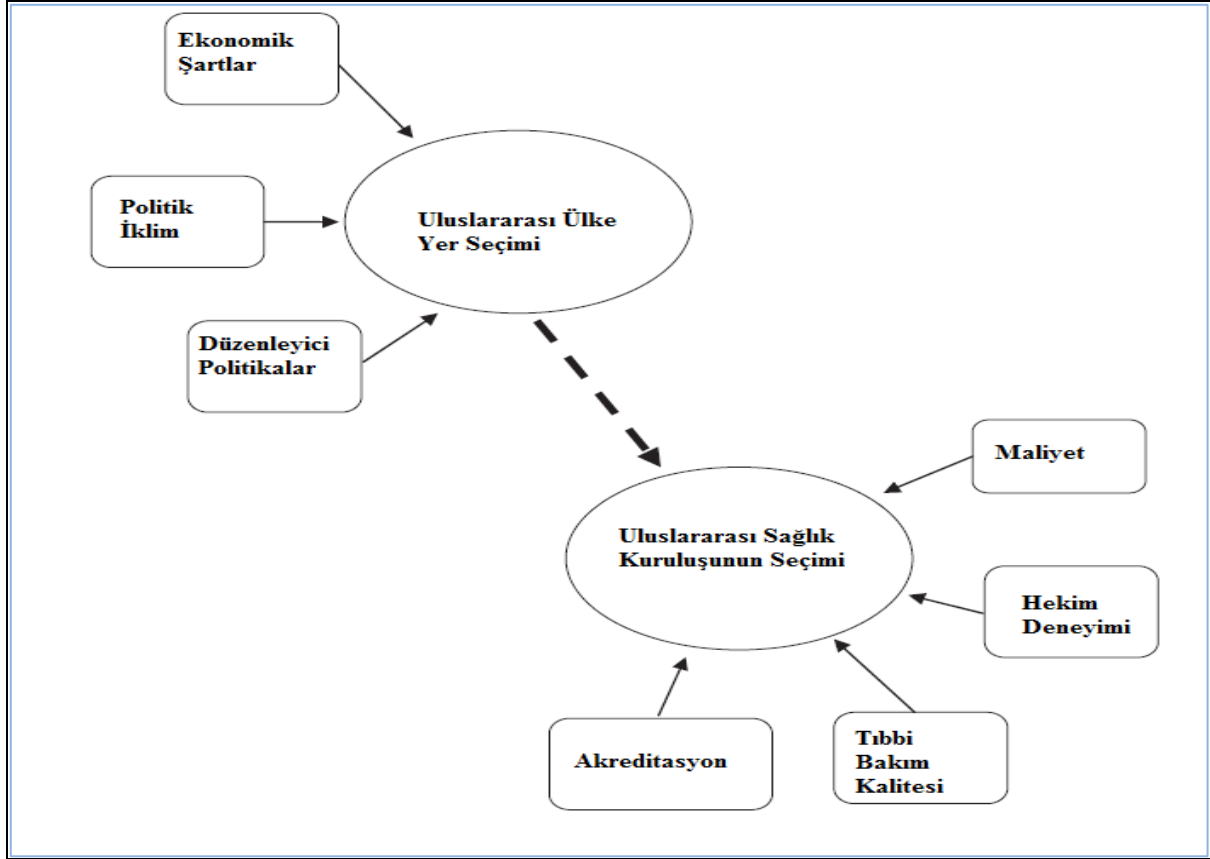

Kaynak: Heung vd., 2010:997'den uyarlanmıştır.

Smith ve Forgione (2007) tarafından yapılan bir başka alışmada (Şekil 2) ise sağlık kuruluşu ve destinasyon seçimini etkileyen faktörleri tespit etmiştir. Buna göre medikal turizmde uluslararası ülke seçiminde ekonomik şartlar, politik iklim, sağlık politikaları yer alırken, uluslararası sağlık kuruluşunun seçiminde; maliyet, hekim deneyimi, tıbbi bakım kalitesi ve akreditasyon önemli faktörler arasında yer almaktadır (Heung, Kucukusta, and Song, 2010:241; Gill ve Singh, 2011; Mitka, 2009.). Gan and Frederick (2011) medikal turizm hastasının

gidilecek ülkedeki sağlık kuruluşunu tercih ederken (1) kendisi, (2) danışman firma, (3) sigorta şirketi veya (4) bir yurtdışı sağlık kuruluşu gibi araçları kullandığı tespit edilmiştir (Aydın vd.,2012:72).

Şekil 2: Medikal Kuruluşu ve Destinasyon Seçimini Etkileyen Faktörler

Kaynak: Smith and Forgione, 2007; Aktaran, Heung, Kucukusta ve Song, 2010:241

Mckinsey Şirketi tarafından yapılan başka bir önemli araştırmada, medikal turizm için insanların başka ülkelere seyahat etmelerindeki nedenleri arasında; % 40 en iyi teknoloji, %32 en iyi kalitede tıbbi tedavi ve medikal uygulamalar, %15 daha hızlı erişim, % 9 en düşük maliyet, %4 isteğe bağlı uygulamalar için düşük maliyet faktörleri saptanmıştır (Ehrbeck at al., 2008:4). Sağlık sektöründe medikal turizmi etkileyen başka bir çalışmada ise medikal turizm tedavi maliyetlerinin düşük olması, tıp teknolojisinin gelişmesi, düşük ulaştırma giderleri ve internet üzerinden sağlık hizmetlerinin pazarlanması nedeniyle başka ülke insanları tarafından tercih edildiğini tespit edilmiştir (Connel 2006:1). Bu kapsamda medikal turizm kapsamında bir sağlık hizmetinin tercih edilebilmesi için; ödenebilirlik, erişilebilirlik, uygunluk, bakım kalitesi, turizm unsuru, mahremiyet (Sağlık Bakanlığı, 2011:40) gibi faktörlerin medikal turist açısından bir yararı olması gerekmektedir.

Aydın vd. (2011:57) tarafından hazırlanan Türkiye’de medikal turizm raporuna göre hastanenin ünü ve fiyat faktörlerinin medikal turizm de hastaneleri tercih etmede en önemli faktörler olduğu ve önceki hastaların tavsiyesi ile tutundurma faaliyetlerinin etkinliğinin de üst sıralarda yer aldığı ifade edilmektedir. Böylelikle medikal turistler dünyanın en önemli turistik mekânlarında tatil yapmanın yanı sıra yüksek kalite ve düşük maliyetli tedavi olma fırsatını elde etmektedirler (Heung vd.,2010:996; Hanefeld vd. 2013). Bu kapsamda değerlendirildiğinde medikal turizmin gelişmesinde tedavi maliyetleri önemli bir faktördür. Ülkeler bazında medikal turizm tıbbi tedavi fiyat karşılaştırılması Tablo 2’de verilmiştir. Buna göre bypass ameliyatı örneğin 129.000\$ iken Türkiye de 11.000-15.000\$ arasında değişmektedir.

Tablo 2. Ülkeler Bazında Medikal Turizm Tıbbî Tedavi Fiyat Karşılaştırılması (ABD \$)

	ABD	Türkiye	Tayland	Almanya	Tayvan	Singapur	Hindistan	İsrail	İngiltere	İsviçre
Kalp Bypass Ameliyatı (CABG)	129.750	11.375-15.000	11.000	17.335	18.900	30.000-33.000	8.666	30.000	27.770	44.596
Kalp Kapağı Replasmanı	58.250	16.950	10.000	N/A	27.500	12.500	11.750	25.000	25.000	47.794
Kalça Replasmanı	45.000	10.750	11.000-14.000	11.644	7.500	10.725	7.000	17.150	15.840	19.899
Diz Replasmanı	40.000	11.200	10.500	11.781	8.000	9.350	7.833	12.950	20.600	20.432
Liposuction	9.000	3.333	1.200	4.376	4.000	3.000	2.500	N/A	4.950	7.551
Kemik İliği Transplantasyonu	300.000	40.000-70.000	50.000-60.000	250.000	50.000-60.000	250.000	40.000	90.000	250.000	200.000
Rinoplasti	4.500		2.500			4.375	2.000	3.500		
Gastrik Bypass	35.000		10.000			20.000	11.000			
Histerektomi	20.000	7.000	5.200	5.500-7.000	2.700	9.000-10.500	4.250		10.100	

Kaynak: <http://www.healthinturkey.org/en-EN/Price.aspx>; Lunt et al., 2012:12

Ancak medikal turizmin tüm bu olumlu yönlerine rağmen medikal turizm ile ilgili tartışılan ve eleştirilen etik problemler de bulunmaktadır. Özellikle organ naklinde medikal turizm istismar edilebilmektedir. Örneğin böbrek nakili gibi tedavilerinde yaygın olarak tercih ettikleri Hindistan'da yasadışı organ ticareti yapıldığı haberlerde ve basından sıklıkla söz edilmektedir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı

Sağlık Bakanlığı verilerine göre Türkiye'de medikal turizm kapsamında gelen hastaların %90'ı özel hastaneleri tercih ederken, % 9'u kamu hastanelerini tercih etmektedir. Bu nedenle Türkiye'de medikal turizmin özel sektöre göre kamu sektöründe düşük olmasının nedenlerini tespit etmek oldukça önem arz etmektedir. Bu araştırmanın amacı; Türkiye'de kamu hastanelerinde medikal turizmin gelişimini etkileyen faktörlerin tespit etmektir.

3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Varsayımları

Araştırmanın nitel bölümünde katılımcılar ile yapılan görüşmeler, görüşme yapmak için hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu, görüşme kayıtları ve nitel araştırmanın doğası gereği araştırmacının akademik deneyimi ile sınırlıdır. Araştırma kapsamında katılımcıların araştırma sorularına verdikleri cevaplar doğru ve gerçek durumu yansıttığı varsayılmaktadır.

3.3. Nitel Araştırma Deseni

Araştırma kapsamında Türkiye'de kamu sektörü sağlık kuruluşlarının medikal turizm kapsamında neden tercih etmediklerini nitel metotla tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle öncelikle medikal turizm ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Nitel araştırmalarda sık kullanılan bir veri toplama yöntemi görüşme tekniği (Yıldırım ve Şimşek, 2013:147; Mil, 2007:3) olduğu için bu yöntem tercih edilmiştir. Görüşmede yarı yapılandırılmış sorular ile kamu sektöründe medikal turizm gelişmesini etkileyen faktörlerin belirlenmesi tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Nitel araştırmada örneklemin geniş olması, gerek araştırma kaynaklarının sınırlılığı, gerekse kullanılan bilgi toplama ve analiz yöntemlerinin özelliği nedeniyle çok sayıda bireyi araştırma örneklemine dahil etmek gerçekçi olmamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nitel araştırmalar, araştırma yapılan kişilerin sahip oldukları deneyimlerinden faydalanılarak, bütüncül bir yaklaşım ve tümevarımcı bir analiz yapılmasına olanak sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu nedenle araştırmanın evrenini Türkiye'de medikal turizm ile ilgili İstanbul, Antalya, İzmir, Ankara, Muğla, Aydın, Adana ve Kocaeli illerinde görev yapan kamu sağlık kuruluşları yöneticileri oluşturmaktadır. Türkiye'de kamu sağlık kuruluşlarına başvuran medikal turist kapsamındaki hastaların %78'ni kabul etmektedirler. Araştırmada örneklem çekilmemiş bu illerde yer alan ve görüşmeyi kabul eden 12 hastane yöneticisi ile Şubat-Nisan 2014 tarihleri arasında görüşülmüştür.

3.5. Verilerin Toplanması ve Analizi

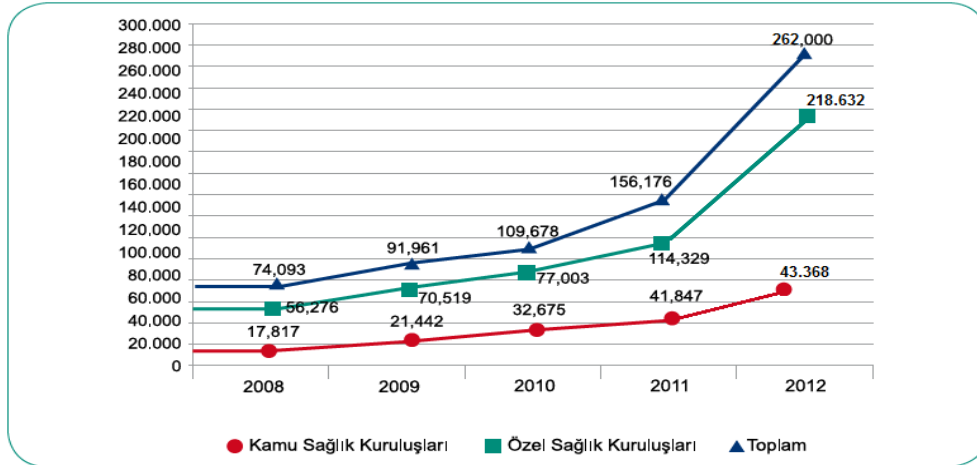
Bu çalışmada nitel araştırma tekniği ile tanımlayıcı araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada nitel veriler, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği görüşme tekniği ile toplanmıştır. Türkiye’de medikal turizm ile ilgili kişiler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Şubat-Nisan 2014 tarihleri arasında 12 kişi yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiştir. Analiz sonucu Türkiye’de kamu sektöründe medikal turizm gelişmesini etkileyen faktörler belirlenmiştir. Araştırmanın tanımlayıcı bölümünde ise Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılan Medikal Turizm Araştırması (Aydın vd., 2011) ile Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlık Turizmi Daire Başkanlığının Türkiye Medikal Turizm Değerlendirme Raporu (Kaya vd.,2013) sonuçlarından elde edilmiştir. Araştırma deseni gereği her görüşme alınan notlar ile birlikte döküm haline getirilmiştir. Toplanan bilgilerin tasnifinde verilen bilgilerin gruplandırılmasına ve nicelleştirilerek tablolaştırılmasında betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır

4. BULGULAR

4.1. Tanımlayıcı Araştırma Bulguları

Son yıllarda başta çevre ülkeler olmak üzere Orta Asya, Orta Doğu, Afrika ülkeleri ve birçok Avrupa ülkelerinden hatta ABD’den yüz binlerce hasta tedavi olmak için ülkemize gelmektedir. Şekil 3’de sağlık turizmi kapsamında yıllara göre sağlık hizmeti alan uluslararası hasta dağılımı verilmiştir. Türkiye’de Kamu Sağlık Kuruluşlarına gelen hasta sayısı 2012 yılında 43.368’e ulaşmıştır. 2011 yılında Özel Sağlık Kuruluşlarına gelen hasta sayısı ise 114.329 iken 2012 yılında bu sayı yaklaşık olarak 2 katı artmış ve 218.632’e ulaşmıştır.

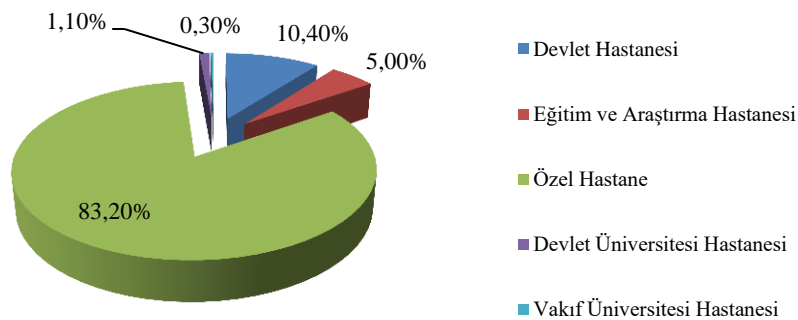
Şekil 3. Türkiye’de Sağlık Hizmeti Alan Uluslararası Hasta Sayıları, 2012

Kaynak: <http://saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/belge/1-24204/turkce-saglik-turizmi-ozet-bilgi-2013.html>

Şekil 4’de görülebildiği üzere uluslararası hastalar % 83’lük oran ile en fazla özel hastaneleri tercih ederken, % 10 devlet hastanesi %5 eğitim ve araştırma hastanesi ve 1’lik oran ile de en az üniversite hastanelerini tercih ettiği tespit edilmiştir.

Şekil 4. Uluslararası Hastaların Başvurdukları Hastane Türleri, 2012

Kaynak: Türkiye Medikal Turizm Değerlendirme Raporu (Kaya vd., 2013:26).

Medikal turizm kapsamında Türkiye’de hastanelere başvuran hastaların dağılımlarına bakıldığında, ilk 10’da yer alan tüm ülkelerden gelen hastaların yaklaşık %90 daha çok özel hastaneleri tercih ettikleri görülmektedir (Kaya vd., 2013:53-55). Medikal turizm kapsamında hastanelerin akredite olması oldukça önemlilik arz etmektedir (Woodhead, 2013). Türkiye’de uluslararası hastaların % 27,4’ü Joint Commission International (JCI) tarafından akredite edilmiş olan hastanelere, % 72,6’sı ise akredite olmayan hastanelere başvurmuştur. Uluslararası akreditasyon belgesine sahip olan hastaneler, bu belgeye sahip olmayan hastanelere göre 10 kat fazla uluslararası hasta çekmiştir. Bu hastaların çoğu medikal turizm kapsamında gelen hastalardır. Ayrıca 2012 yılı itibarıyla Türkiye’de üç veya daha fazla hastaneden oluşan 8 grup hastanesine uluslararası hastaların % 30’u başvurmuştur. Grup hastanelere başvuran hastaların % 84’ü medikal turizm kapsamında gelmiştir. Türkiye’de sağlık hizmeti alan yaklaşık 3 uluslararası hastadan birinin grup hastaneleri tercih etmesinde, bu hastanelerin marka değeri taşıyor olmasının ve sağlık turizmine yönelik tanıtım yapmalarının etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca 69 grup hastanesinden 15’i aynı zamanda JCI akreditasyonuna sahiptir (Kaya vd.:70-72). Türkiye’de Mart 2014 tarihi itibarıyla JCI tarafından akredite edilmiş toplam sağlık kuruluşu 50’dir (JCI, 2014).

4.2. Nitel Araştırma Bulguları

Türkiye’de kamu sektöründe medikal turizmin gelişmesini etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik nitel araştırma bulguları aşağıda verilmiştir.

4.2.1. Katılımcılara Ait Genel Bulgular

Görüşmeler, araştırma örneklemini olan sağlık kuruluşlarında görev yapan kişiler ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmayı kabul etmeme durumu veya görüşmeye başladıktan sonra yarıda bırakma durumları ile katılımcıların 3 tanesi ile görüşme tamamlanamamış, 12 kişi ile görüşüldükten sonra benzer ifadeler/cümleler kurulmaya başlanması ile birlikte görüşmeler sonlandırılmıştır. Araştırma kapsamında katılımcıların görev yaptıkları sağlık kuruluşu türü yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi değişkenlere ait veriler Tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Seçilmiş Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişkenler	f	%
Üniversite Hastanesi	9	75
Sağlık Bakanlığı Hastanesi	3	25
Cinsiyet		
Erkek	10	83
Kadın	2	17
Eğitim Durumu		
Lise		
Önlisans		
Lisans	1	8
Lisansüstü	11	92
Yaş Ortalaması	38	

Buna göre araştırmaya Üniversite hastanesinden 9 kişi, sağlık bakanlığı hastanesinden 3 kişi ile görüşülmüş, görüşmecilerin eğitim durumunun büyük bir çoğunluğunun (%92) lisansüstü eğitim düzeyine sahip olduğu ve görüşmecilerin yaş ortalamasının 38 olduğu tespit edilmiştir.

4.2.2. Medikal Turizm Gelişmesini Etkileyen Faktörler İle İlgili Bulgular

Türkiye’de kamu sağlık kuruluşlarında medikal turizm gelişmesini etkileyen faktörler ve alt kategorileri tespit edilmesi amacıyla yapılan görüşmeler sonucunda Tablo 4’te yer alan bulgular tespit edilmiştir. Buna göre kamu sağlık kuruluşlarının medikal turizmin gelişmesini engelleyen faktörler arasında; imaj, altyapı eksikliği, tanıtım eksikliği, işgücü eksikliği, tedavi maliyeti, dil ve iletişim, sağlık politikaları ve düzenlemeleri ve diğer temalar yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. Türkiye’de Kamu Sağlık Kuruluşlarında Medikal Turizm Gelişmesini Etkileyen Faktörler ve Alt Kategorileri

Temalar	Alt Kategoriler	Sıklık	%
İmaj	Algılanan hizmet kalitesinin düşüklüğü	10	83,33
	Bürokrasi ve uzun bekleme süreleri algısı	9	75,00
	Hastanenin bir marka değerinin olmaması	8	66,67
	Hastanenin uluslararası akreditasyonunun (JCI) kurumları tarafından akredite edilmemesi	9	75,00
Altyapı Eksikliği	Medikal turistler için ayrı bir hastane binası ihtiyacı olması	7	58,33
	Hastanenin fiziksel imkânlarının yetersizliği	8	66,67
	Hastane tıbbi teknolojisinin yetersizliği veya eski olması	7	58,33
	Hastanenin fiziksel görünümünün uygun olmayışı	6	50,00
Tanıtım Eksikliği	Hastanenin uluslararası tanıtımının yapılmaması	8	66,67
	Hekimlerin yeterince tanıtımı yapılmaması	9	75,00
	Hastanenin internet sayfasının yetersiz oluşu	5	41,67
	Hastane ile oteller arasında işbirliği eksikliği	10	83,33
	Hastane ile uluslararası seyahat şirketleri arasında işbirliği eksikliği	10	83,33
İşgücü Eksikliği	Hastanenin medikal turizm ile ilgili broşür ve CD eksikliği	8	66,67
	Medikal turizm konusunda uzman personel eksikliği	11	91,67
Tedavi Maliyeti	Nitelikli hemşire eksikliği	12	100,00
	Tedavi maliyeti bazı ülkelere göre pahalı olması	6	50,00
Dil ve İletişim	İngilizce konuşan tıp uzman sayısının düşük olması	11	91,67
	Hasta ile personel arasında yabancı dil iletişim eksikliği	12	100,00
	Hastalarla ilgili yabancı dillere çevrilmiş dokümantasyon eksikliği	11	91,67
Sağlık Politikası	Kamuda tıbbi hizmetlerin reklamı ile ilgili kısıtlılıkların bulunması	10	83,33
	Medikal turizmi teşvik edecek sağlık politikaları eksikliği	8	66,67
	Medikal turizm ile ilgili devlet desteği ve sübvansiyon eksikliği	6	50,00
Diğer	Medikal turistleri cezbedecek destinasyon yerleri eksikliği	4	33,33
	Yurt dışı hastanelerle stratejik işbirliği (affiliation) eksikliği	10	83,33
	Bazı ülkelere direkt uçuşların olmayışı	5	41,67

Türkiye’de kamu hastanelerinin medikal turizmin gelişmesine etki eden faktörler arasında kamu hastanelerinin imajının etkili olduğu teması ifade edilmektedir. Bununla ilişkili alt kategoriler olarak; algılanan hizmet kalitesinin düşüklüğü, bürokrasi ve uzun bekleme süreleri algısı, hastanenin bir marka değerinin olmaması, hastanenin uluslararası akreditasyonunun JCI gibi kurumlar tarafından akredite edilmemesi olarak sıralanmaktadır.

Kamu hastanelerinin medikal turizm konusunda özel hastanelere göre önemli bir dezavantajı ise altyapı eksikliğinin bulunmasıdır. Özel hastanelerin bina projeleri daha çok otel hizmetleri gibi dizayn edilmektedir. Türkiye’de marka değeri yüksek olan kamu hastaneleri genellikle binaları eski yapılar olup yeni hastane projelerine göre çok dezavantajlı olduğunu görüşmelerde belirtilmiştir. Katılımcılar kamu hastanelerinin temel alt yapı eksikliklerini; medikal turistler için ayrı bir hastane binası ihtiyacı olması, hastanenin fiziksel imkânlarının yetersizliği, hastane tıbbi teknolojisinin yetersizliği veya eski olması, oda konforlarının düşük olması, kilo verme gibi diğer sağlık programlarının, termal/Spa –Wellnes programları olmayışı, hastanenin fiziksel görünümünün uygun olmayışı ve kamu sağlık kuruluşlarının medikal turizm konusunda tecrübe eksikliği gibi alt temalarda görüş bildirmişlerdir.

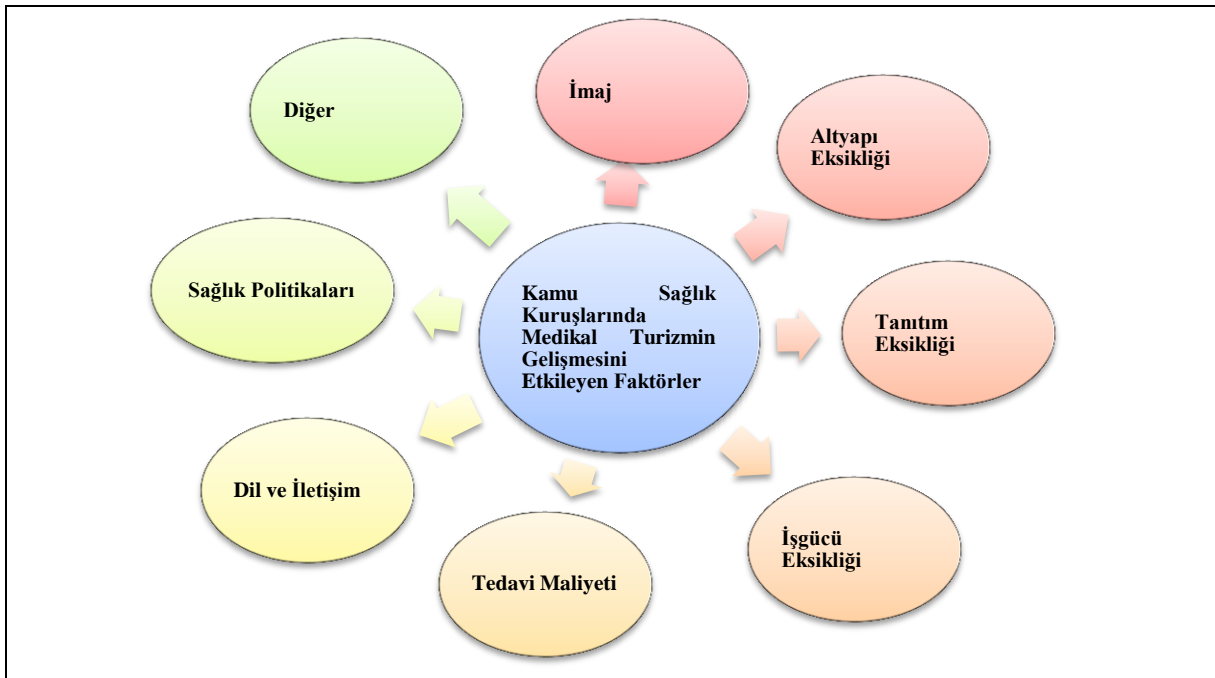
Kamu hastanelerinde medikal turizmin gelişmemesinin nedenleri arasında tanıtım ve işgücü eksikliği olarak tespit edilmiştir. Buna göre kamu sağlık kuruluşlarının, hastanenin uluslararası tanıtımının yapılmaması, hekimlerin yeterince tanıtımı yapılmaması, hastanenin internet sayfasının yetersiz oluşu, hastane ile oteller arasında işbirliği eksikliği, hastane ile uluslararası seyahat şirketleri arasında işbirliği eksikliği, hastanenin

medikal turizm ile ilgili broşür ve CD eksikliği, hastanın dilinde hasta rehberi olmayışı gibi alt temalarda görüşlerini ifade etmişlerdir. Yapılan araştırmalarda nitelikli doktor ve sağlık personelinin kamudan daha fazla kazandıkları özel hastane ve diğer sağlık kuruluşlarını tercih etmeleri nedeniyle kamu hastanelerinde nitelikli doktor ve sağlık personeli eksikliği olduğu tespit edilmiştir (Aydın ve ark. 2012:20). Bu araştırmada da katılımcıların çoğu özellikle ücretlendirmeden dolayı kamuda medikal turizm konusunda uzman personel ve nitelikli hemşire eksikliği yaşandığını ifade etmişlerdir.

Medikal turizm kapsamında uluslararası hastaların tedavi maliyetlerine karşı oldukça duyarlıdır. Bu durum genellikle gidilecek olan yer seçimi genellikle gidilecek hastane seçiminde önemli bir faktördür. Kamu hastanelerinde medikal turizm kapsamında uygulanacak fiyat tarifesi sağlık bakanlığı tarafından belirlenmektedir. Bu yüzden bazı tedavileri özel hastanelerden veya bazı ülkelere göre daha pahalı olması bir diğer faktör olarak ifade edilmiştir.

Görüşme yapılan katılımcılar medikal turizmin gelişmesine etki eden faktörler arasında; hasta ile personel arasında yabancı dil iletişim eksikliği, hastanın dilinde iletişim, hastalarla ilgili yabancı dillere çevrilmiş dokümantasyon, medikal turizmi teşvik edecek sağlık politikaları, medikal turizm ile ilgili devlet desteği ve sübvansiyon, medikal turistleri cezbedecek destinasyon yerleri ve yurt dışı hastanelerle stratejik işbirliğinde (affiliation) bulunmaması gibi problemler önemli faktörler olarak görülmektedir. Ayrıca kamuda tıbbi hizmetlerin reklamı ile ilgili kısıtlılıkların bulunması, bazı ülkelere direkt uçuşların olmayışı, pazar ve alışveriş yerlerine ziyaret, şehir içi gezi ve turları, kültürel programlar (tiyatro, müze, sinema) yapılmaması gibi faktörler kamu sağlık kuruluşlarının medikal turistler tarafından tercih edilmemesine sebep olmaktadır. Araştırma sonucunda Türkiye’de Kamu Sağlık Kuruluşlarında medikal turizm gelişmesini etkileyen temel faktörler aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi tespit edilmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. Kamu Sağlık Kuruluşlarında Medikal Turizm Gelişmesini Temel Faktörler

5. SONUÇ

Medikal turist kapsamında gelen hastaların özel hastanelerin tercih edilmesinde; özel sağlık kuruluşlarının kaliteli, kurumsal, marka değeri yüksek olması, stratejik ortaklık yapması, büyük bir çoğunluğunun uluslararası akredite kuruluşları tarafından akredite edilmesi, gelen hastalar ile iyi bir iletişim kurması, uluslararası arenada tanıtım yapması, ve özel hastanelerin bulunduğu illerin tarihi eserleri, kültürel değerlere sahip olması önemli tercih nedenleri arasında olduğu düşünülmektedir.

Türkiye’de kamu sağlık kuruluşlarında medikal turizm gelişmesini etkileyen faktörler ve alt kategorileri tespit edilmesi amacıyla yapılan görüşmeler sonucunda imaj, altyapı tanıtım, işgücü eksikliği, tedavi maliyeti, dil ve iletişim, sağlık politikaları ve düzenlemeleri gibi faktörlerin etkilediği tespit edilmiştir. Bu araştırmadan elde edilen bilgi ve bulgulara göre kamu sektöründe medikal turizmin istenen seviyelere çıkabilmesi için aşağıdaki belirtilen hususlar önerilmiştir.

- Kamu sağlık kuruluşlarının sunmuş olduğu sağlık hizmetleri ile ilgili uluslararası arenada tanıtımı ve reklamı yapılmalıdır.
- Kamu sağlık kuruluşlarının ulusal ve uluslararası hastane standartlarında sağlık hizmeti vermeli ve bunu belgelemelidir.
- Kamu sağlık kuruluşları yurt dışından akredite edilmiş hastaneler ile stratejik ortaklıklar geliştirmelidir. Örneğin Türkiye’de Anadolu Sağlık Merkezi ile Johns Hopkins Medicine International stratejik işbirliği anlaşması imzalamıştır. Türkiye’de medikal turizm kapsamında en çok tercih edilen hastane Anadolu Sağlık Merkezi’dir. Dolayısıyla böyle bir ortaklık hastanenin uluslararası hasta sayısını doğal olarak arttıracaktır.
- Medikal turizm, geleneksel turizm ve termal turizm ile birlikte imkanları sunulmalıdır.
- Medikal turizm konusunda belediye, ticaret ve sanayi odası ve Sivil Toplum kuruluşları ile ortak ticari işbirliği geliştirilmelidir.
- Kamu sağlık kuruluşları medikal turizm geliştirilmesi noktasında yurt dışı sigorta şirketleri ile anlaşmalar yapılmalıdır.
- Türkiye’de sağlık kuruluşları medikal turizm alanında personel yetiştirmeli, yabancı dil problemi olmayan hekim, hemşire ve diğer sağlık personeli ve tercümanlar istihdam etmelidir.
- Sağlık kuruluşlarının medya araçlarından faydalanılarak gerekli tanıtımlarının yapılması medikal turizmin gelişmesine katkı sağlayacaktır.
- Yurt dışında yaşayan Türklerin tedavilerinin Türkiye’de gerçekleştirilmesi için hedef kitle oluşturulmalıdır.
- ,Türkiye coğrafi konum avantajını medikal turizm ile birleştirerek daha fazla tercih edilen bir ülke olmayı sağlayabilmek için gerekli sağlık politika ve planlamaları ile ilgili düzenlemeler yapılmalıdır.
- Medikal turizmin yarattığı katma değer, istihdam ve döviz geliri bakımından değerlendirildiğinde sağlık kuruluşlarının medikal turizm faaliyetleri teşvik etmeli ve maddi destek sağlamalıdır.
- Medikal turizm konusunda ülkedeki bütün sağlık kuruluşları için ortak bir rehber hazırlanmalı dünyaca tanınan kamu hastaneleri markalaştırılmalıdır.
- Türkiye’de kamu hastanelerinin medikal turizm ile ilgili çalışmalarını akademik anlamda destekleyecek bilimsel çalışmalar yapılmalıdır.
- Türkiye de medikal turizmi geliştirmek, yatırımcıları teşvik etmek, Türkiye’yi medikal turizm bölgeleri içinde cazibe merkezi haline getirmek için milli politikalar oluşturulmalı ve kamu sağlık sektöründe atıl kapasitesi değerlendirilmesi için medikal turizm önemli bir strateji olarak değerlendirilmelidir.
- Medikal turizm alanında yatırım yapacak yerli ve yabancı sermaye için uluslararası havaalanına yakın, ulaşımı kolay bölgelere finansal teşvik verilmelidir.
- Türkiye’de hastanelerin yabancı hastalara öncelik vermesi sonucunda yerli hastaların ikinci sınıf hasta muamelesi görmesi, ülke içerisinde sosyal huzursuzluklara sebebiyet verebileceğinden yerli ve yabancı hasta sağlık hizmeti sunumu iyi dengelenmelidir.
- Özellikle kamu hastaneleri medikal turizm ile ilgili hayal kırıklığına uğramamak için, medikal turizm pazarına girmeden önce fizibilite etüdü ve SWOT analizi yapmalı ve hedef pazarlar iyi seçilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aydın D, Aypek N, Aydın C, Şahbaz P ve Arslan S. (2011). Türkiye’de Medikal Turizm. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Aydın D, Constantinides C, Mike C, Yılmaz C, Genç A ve Lanyi A. (2012). Sağlık Turizminde Süreçler ve Aracı Kuruluşlar Araştırma Raporu. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Aydın, O. (2012). Türkiye’de Alternatif Bir Turizm Sağlık Turizmi, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14 (23): 91-96.
- Aydın, D. ve Şeker, S. (2011). Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Uygulama Rehberi. <http://www.saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/dosya/1-74694/h/rehber-uygulama.pdf> (Erişim Tarihi: 20.05.2013).
- Birch, D. W., Vu, L., Karmali, S., Stoklossa, C. J., & Sharma, A. M. (2010). Medical tourism in bariatric surgery. The American Journal of Surgery, 199(5), 604-608.
- Bookman, M. Z., & Bookman, K. R. (2007). Medical tourism in developing countries. New York: Palgrave Macmillan.
- Chen, L. H., & Wilson, M. E. (2013). The Globalization of Healthcare: Implications of Medical Tourism for the Infectious Disease Clinician. Clinical Infectious Diseases, cit540.
- Cohen, I. G. (2013). Transplant Tourism: The Ethics and Regulation of International Markets for Organs. The Journal of Law, Medicine & Ethics, 41(1), 269-285.
- Connell, J. (2006). Medical tourism: Sea, sun, sand and... surgery. Tourism Management, 27(6), 1093-1100.
- Connell, J. (2013). Contemporary medical tourism: Conceptualisation, culture and commodification. Tourism Management, 34, 1-13.
- Gan LI, Frederick, Jr: (2011). Medical tourism facilitators: patterns of service differentiation. Journal of Vacation Marketing 2011, 17(3):165-183.
- Gill, H., Singh, N. (2011). Exploring the Factors that Affect the Choice of Destination for Medical Tourism. Journal of Service Science and Management, 4(3), 315-324.
- Hanefeld, J., Horsfall, D., Lunt, N., & Smith, R. (2013). Medical Tourism: A Cost or Benefit to the NHS?. PLoS One, 8(10), e70406.
- Heung, V. C., Kucukusta, D., & Song, H. (2010). A conceptual model of medical tourism: Implications for future research. Journal of Travel & Tourism Marketing, 27(3), 236-251.
- Heung, V., Kucukusta, D., & Song, H. (2011). Medical tourism development in Hong Kong: An assessment of the barriers. Tourism Management, 32(5), 995-1005.
- İçöz, O. (2009). Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal (Tıbbi) Turizm Ve Türkiye'nin Olanakları. Journal Of Yasar University, 4(14).
- JCI Web Sitesi (2014). Akredite Hastane Sayısı, <http://tr.jointcommissioninternational.org/entr/jci-accredited-organizations/>, (Erişim Tarihi: 01.05.2014).
- Jagyasi, P. (2010). *Medical Tourism: Research & Survey Report.*, www.exhealth.com, Erişim Tarihi, 01.4.2014
- Jeevan R, Armstrong A (2008). Cosmetic tourism and the burden on the NHS. J Plast Reconstr Aesthet Surg 61:1423–1424. doi:10.1016/j.bjps.2008.10.002
- Kaya S., Yıldırım, H.H., Karsavuran S., Özer Ö. (2013). Türkiye Medikal Turizm Değerlendirme Raporu (2013), Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı Ankara.
- Loh, C. P. A. (2013). Health tourism on the rise? Evidence from the Balance of Payments Statistics. The European Journal of Health Economics, 1-8.

- Lunt, N., Green, S. T., Mannion, R., & Horsfall, D. (2012). Quality, safety and risk in medical tourism. *Medical Tourism: The Ethics, Regulation, and Marketing of Health Mobility*, 33, 31.
- Masoud, F., Alireza, J., Mahmoud, K., & Zahra, A. (2013). A systematic review of publications studies on medical tourism. *Journal of Education and Health Promotion*, 2(1), 51.
- Mil B. (2007): Nitel Araştırma: Görüşme Tekniği, Editörler: Yüksel A., Mil B., Bilim Y., Detay Yayıncılık. Ankara.
- Mitka, M. (2009). Surgical tourism: Some US patients travel abroad for less costly surgery. *JAMA: The Journal of the American Medical Association*, 302(14), 1519-1519.
- Sağlık Bakanlığı (2011). Medikal Turizm Araştırması Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ağ Design, Ankara.
- Sağlık Bakanlığı (2012). Stratejik Plan 2013-2017 <http://saglikturizmi.gov.tr/uploads/9931028-1232013-2017-stratejik-plan.pdf> (Erişim Tarihi: 04.04.2014).
- Sağlık Bakanlığı (2014). Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <http://www.saglikturizmi.gov.tr/168-genel-bilgi.html>(Erişim tarihi. 01.03.2014)
- Taşkın, E., Şener, H. Y. (2015). Sağlık Turizm Markası: Kütahya, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(36)
- Tengilimoğlu D. (2013). Sağlık Turizmi, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Tengilimoğlu D., Kahraman O.(2013). Dünyada ve Türkiyede Medikal Turizm, Sağlık Turizmi, (Editör: D. Tengilimoğlu), Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Trunkey Dd (2008) The medical world is flat too. *World J Surg* 32:1583–1604. doi:10.1007/s00268-008-9522-z
- Unwto (2013). Unwto Tourism Highlights 2013 Edition. UNWTO. <http://www2.unwto.org/> (Erişim tarihi. 01.03.2014)
- Woodhead, A. (2013). Scoping medical tourism and international hospital accreditation growth. *International Journal of Health Care Quality Assurance*, 26(8), 688-702.
- Yıldırım Hh, Altunkaya Ü. (2006). Türkiye'nin Sağlık Turizmi Potansiyeli ve Güçlükler www.absaglik.com/saglik_turizmi_turkiye.pdf, (Erişim Tarihi: 01.04.2014).
- Yıldırım A., Şimşek H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayınları, Genişletilmiş 9. Baskı, Ankara.
- York, D. (2008). Medical tourism: The trend toward outsourcing medical procedures to foreign countries. *Journal of Continuing Education in the Health Professions*, 28(2), 99-102.
- <http://saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/belge/1-24204/turkce-saglik-turizmi-ozet-bilgi-2013.html>. (Erişim tarihi. 01.03.2014)
- <http://www.healthinturkey.org/en-EN/Price.aspx> (Erişim tarihi. 01.03.2014).

İFŞA DAVRANIŞININ PROSOSYAL DAVRANIŞLAR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK TEORİK BİR İNCELEME

A THEORETICAL RESEARCH OF WHISTLEBLOWING BEHAVIOR FOR EVALUATION IN CONTEXT OF PROSOCIAL BEHAVIORS

Öğr. Gör. Dr. Eylem BAYRAKÇI¹

Doç. Dr. Murat KAYALAR²

ÖZET

İfşa, örgüt üyesinin örgütünde gözlemlediği veya kendisinin yaşadığı örgütsel usulsüzlükleri, bu usulsüzlükleri durdurma gücü ve yetkisine sahip olan örgüt içindeki veya örgüt dışındaki kişi veya kurumlara bildirilmesini ifade eder. Prososyal davranışlar (PD) ise örgüt üyesinin örgütsel rolünü gerçekleştirirken etkileşimde bulunduğu kesimlere yönelik ve onların çıkarı için yapılan davranışlardır. Bu çalışmada ifşa davranışının PD olarak kabul edilip edilemeyeceği değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada öncelikle ifşa ve ifşacı ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. PD ile ilgili açıklamalar daha sonra yer almaktadır. Son olarak ise ifşa PD açısından değerlendirilmiştir. Buna göre, ifşanın PD olarak kabul edilmesinde en önemli nokta ifşacıyı harekete geçiren güdüdür. İfşaya neden olan güdüler; etik ve ahlaki nedenler, yasal zorunluluklar, kişisel çıkar, özgecilik, devlet çıkarı ve örgüt çıkarı olarak belirlenmiştir. İfşanın PD olarak kabul edilmesinde diğer nokta ise ifşanın sonucudur. İfşa, etkileşimde bulunulan kesimlerden herhangi birinin çıkarı için olumlu bir sonuca neden olmuşsa ifşa PD olarak kabul edilebilecektir.

Anahtar Kelimeler:İfşa, İfşacı, Prososyal Davranışlar.

JEL Sınıflandırma Kodları:D23, D64, D79, J59, M19.

ABSTRACT

Whistleblowing is expressed that disclosure of organizational misconduct where he/she experience or observed of organization member to the within or outside persons or institutions which have authority and stopping strength of these misconducts. Prosocial behaviors are the behaviors of when organization member are performed of organizational role towards whom one interacts and making for their benefits. In this study, it is evaluated that whistleblowing behavior could accepted a prosocial behavior or not.

In the study, descriptions about whistleblowing and whistleblowers firstly take place. Finally, whistleblowing was evaluated in terms of prosocial behaviors. According to this, the most significant point for accepting whistleblowing as PB is motivation that starting to move whistleblower. Motivations caused to whistleblowing were determined as ethical and moral reasons, legal obligations, personal interest, altruism, state interest and organization interest. The other point at whistleblowing accepted as PB is result of whistleblowing. If the whistleblowing caused a positive result for anyone's interest that interacting parts, it could be as PB.

Keywords: Whistleblowing, Whistleblower, Prosocial Behaviors.

JEL Classification Codes: D23, D64, D79, J59, M19.

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, Senirkent Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, eylembayrakci@sdu.edu.tr

² İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, murat.kayalar@ikc.edu.tr

1. GİRİŞ

Günümüzde örgütler başarılı olma ve rekabet edebilme uğruna bazı kanun dışı, etik dışı, gayrimeşru uygulamalara başvurabilmekte veya böyle uygulamaları görmezden gelebilmektedir. Örgütlerin yaptığı, görmezden geldiği veya belki de farkında olmadığı usulsüz uygulamalar başta örgüt çalışanları ve örgüt olmak üzere tüm toplum üzerinde olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Yapılan bir çok çalışma örgüt çalışanlarının örgüt içinde yaşanan usulsüzlüklerin tespit edilmesinde ve ispatlanmasında en önemli kaynak olduğunu göstermektedir (Neti, 2012: 147; ACFE, 2015: 21). Örgüt içinde gerçekleşen usulsüzlükler, toplum sağlığına, güvenliğine, refahına zarar verebileceği gibi kamusal kaynakların tükenmesine de neden olabilmektedir. Bu nedenle örgüt üyesi, örgütünde bir usulsüzlükle karşılaştığında topluma ve çalışma arkadaşlarına karşı duyduğu ahlaki ve vicdani sorumluluk ile örgütsel rolünün gereği olarak yapması gereken davranışlar arasında bir çelişki yaşayabilmektedir. Örgütlerinde yaşanan usulsüzlükleri ifşa edenlerin karşılaştıkları "sıçan", "köstebek", "işpiyoncu", "gammaz", "hain" gibi olumsuz ithamlar ile sosyal ve/veya işle ilgili misillemeler de ifşacıları daha zor durumda bırakmaktadır.

Prososyal davranışlar, başkalarına fayda sağlamak için yapılan, yardım etme, paylaşma, işbirliği, katkıda bulunma gibi gönüllü davranışlardır (Brief ve Motowidlo, 1986: 710). Kavramın esasının "başkalarına fayda sağlamak" ve "gönüllülük" olduğu görülmektedir. PD, örgüt üyesinin hem örgütsel rolünün gereği olarak yapması gereken rol içi davranışları, hem de gönüllülük esasına dayanılarak yapılan ve rol tanımlarında yer almayan ancak, "başkalarına" fayda sağlayacak olan rol dışı (ekstra rol) davranışları kapsamaktadır. PD en alt düzeyde kişisel çıkar düşünülerek yapılan davranışlardır (İpek ve Özbilgin, 2015: 131). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, ifşanın müşterilere, topluma, örgüt üyelerine veya örgütün kendisine zarar verebilecek bir usulsüzlüğün durdurulması amacıyla yapılan bir hareket olarak "başkalarına" fayda sağlayacağı açıktır. Üstelik ifşacı çoğunlukla kişisel çıkar gözetmeden ve gönüllü olarak örgütte gerçekleşen usulsüzlüğü açığa çıkartarak misilleme olasılığını da göze almaktadır. Elbette ifşayı destekleyen bir örgüt kültürünün bulunması halinde ifşacının ödüllendirilmesi de söz konusu olabilecektir. Örgüt üyesi eğer, ifşada bulunurken örgütsel rolünün kapsamındaki bir görevi yerine getiriyorsa (müfettişlik, iç denetçilik gibi) bu durumda ifşa rol içi PD; rol tanımının gereği olmadan tamamen gönüllülük esasına bağlı olarak gözlemediği bir usulsüzlüğü ifşa ediyorsa ekstra rol PD olarak kabul edilebilecektir. İfşa sonucunda fayda sağlayan kesim örgüt olduğunda ifşa örgütte olumlu bir değişime neden olacak ve bu durumda işlevsel PD olarak kabul edilecektir. Ancak diğer kesimlere fayda sağlamakla birlikte örgüt için olumsuz bazı sonuçlara neden olmuşsa ise işlevsel olmayan PD olacaktır.

İfşanın PD olup olmadığı ile ilgili çelişkilerin temelinde, örgüt içinde gerçekleşen bir usulsüzlüğün açığa çıkmasının, örgüt için bir çok olumsuz sonuca neden olabilecek olmasıdır. Hatta usulsüzlük basının ilgisini çekecek boyutta ise bu olumsuzluk daha da fazla olabilecektir. Dolayısıyla ifşa örgüte zararı dokunabilecek bir davranış olacaktır. Örgüte zarar verebilecek bir davranışın da PD olarak kabul edilip edilemeyeceği veya hangi koşullarda kabul edilebileceği konusu tartışmaya açıktır. Yazında ifşanın prososyal davranışlar açısından incelendiği sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, ifşa davranışının örgüte zarar verecek bir davranış olarak antisosyal bir davranış mı yoksa olumlu ve yapıcı prososyal bir davranış mı olduğu veya hangi koşullarda olabileceği konusu değerlendirilecektir.

İfşanın PD olarak kabul edilmesi örgütlerde ifşanın öneminin anlaşılmasına ve olumlu ve yapıcı bir davranış olarak yöneticilerin ifşayı özendirilmelerine neden olabilir. Böylece örgüt içinde yaşanan usulsüzlük belki de bir skandala dönüşmeden veya geri dönülemez sonuçlar doğurmadan önlem alınabilmesi ve örgüt içinde resmi içsel ifşa mekanizmalarının oluşturulabilmesi için örgüte fırsat sağlayabilecektir.

2. İFŞA (WHISTLEBLOWING) ve İFŞACI (WHISTLEBLOWER)

İfşa örgütsel davranış çalışmaları kapsamında değerlendirilmektedir. Kavramın kabul görmüş evrensel bir tanımı yoktur (Lewis, 2011: 72). Kelimenin tanımlanmasında İngilizce sözlüklerde dahi kesin ve spesifik bir tanım bulmak bile kolay değildir (Yeh, 2011: 45). Kelime için yazında kullanılan ve fikir birliğine varılmış Türkçe bir karşılık da bulunmamaktadır. İngilizcesi "whistleblowing" olan kelimenin Türkçe karşılığı olarak bilgi uçurma (Aydın, 2003; Gökçe, 2014), bilgi ifşası, ihbar (Mercan vd., 2012), izharcılık (Taş, 2015), ifşa hakkı, ihbar borcu (Alp, 2013) gibi bazı kavramların kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise kavramın özellikleri dikkate alındığında, bilinmeyen, farkında olunmayan, ilgililerden gizli tutulan bazı usulsüz örgütsel uygulamaların açığa çıkartılması anlamının daha baskın olması nedeniyle kavramın Türkçe karşılığı olarak "ifşa" ve bu ifşayı gerçekleştiren kişi yani "whistleblower" için ise "ifşacı" kavramları kullanılacaktır.

Yukarıda sözü edildiği gibi fikir birliğine varılmış kesin bir tanımı olmamakla birlikte, kavramla ilgili yazında bazı tanımlamalar yer almaktadır. Bok (1983: 211) ifşayı kamu yararını tehdit eden ihmal, kötüye kullanma veya tehlikeler konusunda dikkat çekmek için yapılmış bir hareket olarak tanımlamıştır. Coleman (2009:2)'a göre ifşa, mevcut ya da eski bir çalışanın veya organizasyonun bir üyesinin organizasyon içindeki suistimalleri düzeltici önlemler alabilme gücüne sahip kişi veya kurumlara raporlamasıdır. Kernaghan ve Langford (1991: 94) kamusal bakış açısıyla ifşayı bir "kamu görevi" olarak görmüş ve örgüt üyesinin bireysel sınırlarını ve yetkilerini aşarak, bağlılık duyduğu çalışma arkadaşlarının ve/veya yöneticilerinin topluma zarar verebilecek uygulamalarına ilişkin açıkça veya gizlice bilgileri açığa vurma niyetinde olması veya açığa vurma olarak tanımlamıştır. Desjardins ve McCall (2004: 289) basit bir anlatımla ifşayı, etik olmayan, yasa dışı veya tehlikeli kurumsal uygulamalar hakkında "şikayet" eylemi olarak tanımlamıştır. Bjorkelo ve Macko (2012: 70) ise ifşayı yolsuzluk, etik dışı olaylar ve taciz gibi olayların raporlanmasını içeren ve gün geçtikçe önemi artan "sosyal kontrol mekanizması" olarak tanımlamışlardır. İfşa ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Near ve Miceli'nin 1985 (s. 4) yılında yaptıkları tanımın akademik yazında en çok kullanılan tanım olduğu görülmektedir. Yazarlara göre ifşa; bir organizasyonun üyeleri (mevcut veya daha önce çalışmış) tarafından, işverenlerin (yöneticilerin) kontrolü altındaki kanun dışı, etik dışı veya gayrimeşru uygulamaların, bu uygulamaları düzeltme gücü ve yetkisine sahip organizasyon içindeki veya dışındaki etkin olabilecek kişi veya kurumlara bildirilmesidir.

Farklı şekillerde tanımlanmasına rağmen davranışın oluşması için sekiz ögenin bulunması gerekmektedir (Chiu, 2003: 65; Jubb, 1999: 83):

Aktör, davranışın oluşması için gerekli ilk ögedir. Aktör, örgüt içindeki veri ve bilgiye erişebilecek, örgütle ilişkili, eskiden çalışmış veya halen çalışmakta olan, davranışı başlatan kişidir.

Hedef, etik dışı, ahlâk dışı veya usulsüz eylem yapan organizasyon üyesi veya yönetim kademesinin bir üyesidir.

İfşanın alıcısı, usulsüzlüğü düzeltme ve/veya durdurma gücüne sahip, ifşa yapılan kişi veya kurum durumundaki ögedir.

Konu, etik dışı, kanun dışı, gayri meşru eylemdir.

Bilgi, iddia usulsüzlükle ilgili delil veya makul şüphe anlamındaki ögedir.

Güdü, ifşacının harekete geçmesine neden olan faktördür.

Hareket, gönüllü ve bilinçli olarak yapılan davranıştır.

Sonuç ifşanın çıktısı olarak davranışın son ögesini oluşturmaktadır.

İfşanın yapılış usullerine, yapıldığı kişi veya kurumlara, zamanlaması gibi unsurlara göre farklı türlerinin olduğu görülmektedir. Buna göre ifşa türleri; içsel ve dışsal ifşa, isimli ve isimli (anonim) ifşa, resmi ve gayri resmi ifşa, aktif ve pasif ifşa, yumuşak ve sert ifşa, eş düzey ifşa, kişisel ve kişisel olmayan ifşa ile faili açık ve faili gizli ifşa olarak belirlenmiştir.

İçsel ifşa; ifşanın örgüt içinde çalışan bir yöneticiye veya usulsüzlüğü düzeltme veya durdurma yetkisine sahip başka bir kişiye yapılmasıdır. (Park vd., 2008: 2). **Dışsal ifşada** ise ifşa örgüt dışındaki, usulsüzlüğü durdurma veya düzeltme gücü ve yetkisine sahip olduğuna inanılan kişi veya kurumlara yapılmaktadır. Bu kurumlar, yargı kurumları, kamu çıkar grupları, sivil toplum örgütleri, basın, meclis, meslek odaları gibi yerler olabilmektedir. **İsimli ifşada** usulsüzlüğü raporlayan ifşacı, gerçek ismini ve/veya kim olduğunu belirleyecek gerçek bilgileri vermektedir. **Anonim ifşa**, usulsüzlüğü raporlayan ifşacının kimliği ile ilgili bilgi vermemesi veya takma isim ile ifşada bulunmasıdır (Park vd., 2008: 930). **Resmi ifşa**, usulsüzlüklerin raporlanması için resmi örgütsel protokollerin veya standart iletişim kanallarının kullanıldığı, ifşanın kurumsal şeklidir (Park vd., 2008: 930). **Gayriresmi ifşada** ise kişi kendisine yakın gördüğü veya güvendiği bir kişiye şahsen bildirimde bulunmaktadır (Park vd., 2008: 930). Örgüt çalışanın, gözlemlediği ve farkında olduğu usulsüzlükleri elinde bulunan delillerle birlikte kendiliğinden etkili olabilecek kurumlara ifşa etmesi **aktif ifşa** olarak tanımlanırken, **pasif ifşa**, örgüt çalışanın bilgisine başvurulduğu anda usulsüzlükleri ifşa etmesidir (Alp, 2013: 6). Aktif ifşada, usulsüzlüğü ifşacı ortaya çıkartmaktadır, pasif ifşada ise zaten bilinen veya şüphelenilen bir usulsüzlükle ilgili bilgi verilmesi söz konusudur. **Yumuşak ifşada** kurum içindeki politikalara ilişkin ancak hukuka aykırılık olarak görülemeyecek usulsüzlükler ifşa edilmektedir (Lazarus, 2014: 2). Genel kabul gören etik dışı, kanun dışı veya gayrimeşru olayların örgüt içi / örgüt dışı etkin kişi veya kurumlara ifşası ise **sert ifşa** olarak tanımlanmaktadır (Leiter, 2014: 430). **Eş düzey ifşa**, bir kişinin kendisiyle aynı hiyerarşik düzeydeki çalışanın usulsüzlüğünü ifşa etmesidir. Bu

ifşa türü bir çeşit yatay kontrol mekanizmasıdır. (Trevino ve Victor, 1992: 40; Zhuang, 2003: 2). *Kişisel ifşa*, ifşacıya karşı zararı dokunan bir usulsüzlüğün ifşasıdır. Kişisel ifşa daha çok örgüt üyesinin maruz kaldığı psikolojik baskı veya tacizler gibi durumlarda görülmektedir. Bu durumda kişi genellikle kişisel çıkar (intikam) güdüsüyle harekete geçmektedir. *Kişisel olmayan ifşada* ise, başka bir çalışana, örgüte ve/veya topluma zarar verecek usulsüzlükler gözlemlenmiş ve ifşa edilmiştir (Bayrakçı, 2016: 31). *Faili gizli ifşa*, usulsüzlüğü gözlemleyen veya usulsüzlükten zarar gören örgüt üyesinin elindeki bilgi ve belgeleri ifşa ederken usulsüzlüğü yapan kişiyi açıkça belirtmeden, failin kimliğini gizleyerek ifşada bulunmasıdır. *Faili açık ifşada* ise, ifşacı elindeki belge ve/veya bilgilerle birlikte usulsüzlüğü yapanı da açıkça belirterek ifşada bulunmaktadır. Örgüt üyesi faili gizli ifşayı karşılayabileceği misilleme olasılığını ve/veya örgüt içi ilişkilerin zarar görme riskini azaltacağı düşüncesiyle tercih edebilecektir. Faili gizli ifşa, örgüt içinde gerçekleşen usulsüzlüklere dikkati çekmek ve usulsüzlüğü ortadan kaldırmak bakımından olumlu bir davranış olmasına rağmen, ifşanın alıcısı birimlerin söz konusu usulsüzlükle ilgili sağlıklı araştırma ve inceleme yapmasını engelleyebilecektir. Faili gizli ifşa, ifşacıya koruma sağlayarak ifşa olasılığını arttırmaktadır. Ancak ifşa sürecinin sağlıklı işleyebilmesi ve ifşanın etkinliğinin sağlanması bakımından faili açık ifşa daha etkili bir yol olacaktır (Bayrakçı, 2016: 32-33).

Örgüt üyesi örgüt içinde bir usulsüzlükle karşılaştığı zaman, usulsüzlüğü ifşa etmek önündeki tek seçenek değildir. Usulsüzlükle karşılaşan örgüt üyesinin önünde genel olarak beş davranış seçeneği vardır. Bunlar; sessiz kalmak, çalışma arkadaşlarıyla olayı/durumu tartışmak, faili uyarmak, örgütten ayrılmak ve ifşadır (Bayrakçı, 2016: 79). Örgüt üyesi içinde bulunduğu kişisel, örgütsel ve iş çevresi ile ilgili faktörleri değerlendirecek ve buna göre kendisine en uygun davranışı tercih edecektir.

İfşacı, ifşayı yapan ve ifşa sürecini başlatan kişidir. İfşacı, ifşanın oluşması için gereken ilk öge, davranışın aktörüdür. İfşacı tanımlarının genellikle ifşa tanımlarından yola çıkılarak oluşturulduğu görülmektedir. Bernard (2012: 20) ifşacıyı, halkın çıkarıyla hareket eden ve herhangi bir kanun, kural ya da düzenlemenin ihlal edildiği, kötü yönetim uygulamalarının olduğu, kurum kaynaklarının israf edildiği, otoritenin kötüye kullanıldığı, kamu sağlığı ve/veya güvenliği için önemli ve/veya özel bir tehlike arz eden uygulamaların olduğu konusunda makul gerekçeleri olan ve bu bilgileri gönüllü olarak, etkili olabilecek örgüt içindeki veya dışındaki kişi veya kuruluşlara açıklayan, ifşa eden kişi olarak tanımlamıştır. Near ve Miceli 'ye göre (1985: 2-3) ifşacı, örgütün kontrolü altında meydana gelen örgütsel usulsüzlükleri önleme ve durdurma otoritesine sahip olmayan, kimliğini gizleyip gizlememe konusunda seçim yapabilen ve gözlediği örgütsel usulsüzlükleri raporlamak resmi olarak rol tanımında bulunabilen (veya bulunmayan), örgütün halen çalışan veya bir zamanlar çalışmış olan üyesidir. Tanımdan anlaşıldığı üzere, ifşacının usulsüzlük yapıldığı sırada örgüt üyesi olması koşuluyla, ifşada bulunduğu esnada örgüt üyesi olması zorunlu değildir. Esas olan, usulsüzlük hakkında yeterince bilgi sahibi olması, makul, ağır ve geçerli şüphenin oluşması ve/veya inandırıcı delillerin bulunması bakımlarından usulsüzlük yapıldığı sırada örgüt üyesi olmasıdır.

Vega (2012: 490), ifşacıyı harekete geçiren güdülerden yola çıkarak üç tip kurumsal ifşacı olduğunu öne sürmüştür. Bunlar: 1) Gönüllü ifşacılar 2) Zorunlu (mecburen) ifşacılar 3) Ödül avcıları. Gönüllü ifşacılar örgüt içinde gözlemlendiği potansiyel veya mevcut ihlalleri, içsel veya eğer gerekiyorsa dışsal olarak ifşa eden klasik durumu ifade eder. Zorunlu ifşacılar, örgütlerini izlemek ve potansiyel ihlalleri raporlamak için yasalar veya örgütsel düzenlemelerle görevlendirilmiş kişilerdir ve genellikle "bekçi, kapı görevlisi" olarak adlandırılırlar. Ödül avcıları ise devletin kurumlarına ya da ilgili düzenleyici kurumlara, ödül kazanmak için doğrudan bilgi sağlayan ya da diğer hizmetleri sunan kişilerdir.

İfşacılar, örgütlerinde gözlemledikleri usulsüzlüklerle ilgili olarak ellerinde inandırıcı delilleri veya makul ve geçerli şüpheleri olan, bu usulsüzlüğü durdurma/düzeltilme konusunda yetkisi bulunmayan, birçok olumsuz sonuçla (misillemeyle) karşılaşılabileceğini bilmesine rağmen sonuçta toplum çıkarları ile güdülenen, bu usulsüzlüğü durdurma/düzeltilme gücü ve yetkisine sahip kişi veya kuruluşlara, usulsüzlüğü ifşa eden, erdemli ve cesur kişilerdir.

4. PROSOSYAL DAVRANIŞLAR

Prososyal davranışlar konusunda yazında farklı tanımlamalar olduğu görülmektedir. PD tanımlamalarında en çok kullanılan tanım Brief ve Motowidlo (1986: 711) tarafından yapılan tanımdır. Araştırmacılara göre PD; bir örgütün üyesi tarafından gerçekleştirilen, kişinin örgütsel rolünü gerçekleştirirken etkileşimde olduğu kişilere, gruplara veya örgüte yönelik, örgütteki kişilerin, grupların veya örgütün refahını arttırıcı davranışlardır.

Tanımdan anlaşılacağı gibi PD, kendiliğinden ve gönüllü olarak başkalarının çıkarını desteklemek için yapılan rol içi ve ekstra rol davranışlarıdır.

Brief ve Motowidlo'ya göre (1986: 713-716) 13 farklı PD türü vardır. Buna göre,

- İş ile ilgili konularda iş arkadaşlarına yardımcı olmak,
- Kişisel sorunlarda iş arkadaşlarına yardımcı olmak,
- Çalışanlarla ilgili kararlarda hoşgörülü davranmak,
- Örgütsel amaçlarla uyumlu yollarla tüketicilere ürün veya hizmet sunmak,
- Örgütsel amaçlarla uyumsuz yollarla tüketicilere ürün veya hizmet sunmak,
- Örgütsel ürün veya hizmetle ilgisi olmayan, tüketicilerin kişisel sorunlarında, tüketicilere yardımcı olmak,
- Örgütsel değer, politika, yönetmelik ve kurallara uymak,
- Örgütün gelişmesi için yönetimle ilgili veya örgütsel iyileştirmelerle ilgili önerilerde bulunmak,
- Örgüte zararlı olabilecek hatalı talimat, prosedür veya politikalara itiraz etmek,
- İşle ilgili ekstra çaba göstermek,
- Ek görevler için gönüllü olmak,
- Örgütün yaşadığı olumsuz ve sıkıntılı durumlarda bile örgütte kalmaya ve çalışmaya devam etmek,
- Örgütü üçüncü kişilere karşı olumlu bir şekilde temsil etmek.

Bu davranışlara bakıldığında prososyal davranışlar üç grupta sınıflandırılabilir (Ackfeldt ve Wong, 2006; Brief ve Motowidlo, 1986; Kanten, 2014):

1- İşlevsel ve işlevsel olmayan prososyal davranışlar: Bazı prososyal davranışlar, örgütün amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik ve işlevsel olmasına karşılık, bazıları işlevsel değildir. İşlevsel prososyal davranışlar, örgütün amaçlarına ulaşması ve yaşamını sürdürmesi için örgütsel yeteneklerin gelişmesini sağlayan (diğer örgüt üyeleri ile işbirliği yapmak, beklenmeyen tehlikelerden örgütü korumak, başkalarına örgüt ile ilgili olumlu şeyler söylemek gibi) davranışlardır. İşlevsel olmayan prososyal davranışlar ise örgütsel etkinliğe olumsuz etkileri de olabilecek ve örgütün amaçlarını gerçekleştirmeye doğrudan katkı sağlamayan davranışlardır (çalışma arkadaşlarının kişisel amaçlarına ulaşmalarına yardımcı olmak ki bu amaçlar örgütsel amaçlarla çelişkili olabilir, örgüt çıkarlarına aykırı bir şekilde müşterilere hizmet vermek gibi). Örgütsel vatandaşlık davranışı ile prososyal davranışları ayıran özelliklerden birisi de işlevsel olmayan davranışların örgütsel vatandaşlık davranışı olarak kabul edilmemesidir.

2- Rol içi ve ekstra rol prososyal davranışlar: Bu tür prososyal davranışlar hem görev tanımlarında yer alan rol içi davranışları hem de ekstra rol davranışlarını kapsayan geniş bir yelpazedeki davranışları içerir. Örgütsel rol tanımlamalarında yer alan sorumluluk ve görevlerin yerine getirilmesi anlamındaki çalışandan beklenen davranışlar aynı zamanda işlevsel olacaktır (bankada danışma görevinde bulunan çalışanın, gelen müşterilere güler yüzlü davranması gibi). Ancak görev tanımlarında yer almayan ekstra rol davranışları kapsamındaki davranışlar ise işlevsel olabileceği gibi, işlevsel olmayan davranışları da kapsayabilir ve hatta bu davranışlar çalışılan örgüte zarar da verebilir. Araştırma geliştirme takımında yer alan bir üyenin aynı projedeki diğer çalışma üyelerine yardımcı olması, örgüte yeni başlayan çalışanların örgüte uyumu için yardımcı olunması gibi prososyal davranışlar ekstra rol davranışlarıdır ve örgütün amaçlarını gerçekleştirmesine yönelik olduğu için aynı zamanda işlevsel davranışlardır. Bu anlamda, çalışma arkadaşının yaptığı hatayı gizlemek için işletme kayıtlarında oynama yapmak örgüte zarar veren bir davranış olacağından örgütsel vatandaşlık davranışı olarak kabul edilemezken, çalışma arkadaşlarıyla işbirliği ve uyumu sağlayan bir davranış olduğu için prososyal davranış olarak kabul edilebilecektir. Örgütsel vatandaşlık davranışı rol içi tanımlanmış davranışları kapsamaz. Sadece ekstra rol davranışlarını kapsar. Prososyal davranış ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki farklılıklardan birisi de bu sınırlamadır.

3- Hedef alınan kitleye göre prososyal davranışlar: Prososyal davranışları kategorize etmedeki üçüncü ayırım, hareketin kimi hedef aldığı ile ilgilidir. Hareket çalışma arkadaşlarını da hedef alabilir ve/veya ürün ve hizmetlerden faydalanan müşterileri de hedef alabilir. Prososyal davranış ile örgütsel vatandaşlık davranışı

arasındaki farklılıklardan birisi de bu sınıflamadan kaynaklanmaktadır. Örgütsel vatandaşlık davranışının hedefi örgütün müşterileri değil örgütte beraber çalışılan arkadaşları ve/veya örgütün kendisi olduğu halde prososyal davranışlar etkileşimde bulunulan tüm kesimlere yönelik olabilecektir.

5. İFŞANIN PROSOSYAL DAVRANIŞLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ

İfşanın PD olarak kabul edilip edilemeyeceği konusu tartışmalıdır. Bazı araştırmacılar, ifşanın prososyal bir davranış olarak kabul edilemeyeceğini, hatta tanımı gereği antisosyal bir davranış, çalışılan örgüte ihanet olduğunu ileri sürerken (Moberg, 1997; Staw, 1984; Vardi ve Weitz, 2004); bazı araştırmacılar ise aksine prososyal bir davranış olduğunu düşünmektedir (Ahmad vd., 2011; Dozier ve Miceli, 1985; Hazzi ve Maldaon, 2012; Miceli vd., 2008; Paul ve Townsend, 1996).

İfşa daha önce tanımlandığı gibi örgütsel usulsüzlükleri düzeltme yetkisi ve gücüne sahip kişilere ve kurumlara bildirme davranışıdır. Staw (1984) örgütsel usulsüzlüklerin özellikle örgüt dışına, medyaya veya yasal kuruluşlara ifşa edilmesinin örgütü tehdit eden bir tür davranış olacağını, böyle bir hareketin de örgüte zarar veren bir davranış olarak örgüte yönelmiş prososyal bir davranış olamayacağını belirterek özellikle dışsal ifşanın PD kabul edilemeyeceğini belirtmiştir (Hazzi ve Maldaon, 2012: 109). Moberg (1997) esasen ifşayı çalışılan örgüte bir ihanet olarak görmüş, dolayısıyla PD olarak kabul edilemeyeceğini söylemiştir (Vardi ve Weitz, 2004: 83). Vardi ve Weitz (2004: 84) ise ifşanın örgüte zararı dokunacak örgütsel kötü davranış olduğunu belirtmişlerdir. Vardi ve Wiener'e göre (1996: 151) örgütsel kötü davranış; örgüt çalışanları tarafından örgütün norm ve beklentilerine, temel değerlerine ve kurallarına karşı koyan ya da zarar veren kasıtlı davranışlardır. Vardi ve Weitz (2004: 83-84) ifşanın sonucunu değil niyetini ortaya çıkaran güdüye göre O tipi veya D tipi kötü davranış olabileceğini belirtmişlerdir. O tipi kötü davranışta örgütsel değerlere, misyona karşı çıkma niyeti vardır. D tipi kötü davranışta ise tamamen örgüte zarar vermek niyetiyle hareket edilmiştir. Dolayısıyla yazarlara göre, her iki tür dikkate alındığında da ifşanın PD olarak kabul edilmesi mümkün görülmemektedir. Hatta yazarlar ifşanın PD olarak kabul edilmesini şiddetle eleştirerek tam tersine örgüte, örgütte birlikte çalışılan gruplara ve çalışma arkadaşlarına zarar vermek niyetiyle yapılmış bir davranış, yani antisosyal örgütsel davranış olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Elbette, örgüt içinde hakim olan kültüre ve iklimle bağlı olarak ifşanın algılanması da farklı olacaktır. Hofstede (2001)'nin daha çok geleneksel kültürlerde görüldüğünü belirttiği ve bilginin çoğunun kişide özümsemiş fiziksel göstergelerden oluştuğu, çok azının mesaja yüklendiği yüksek bağlam iletişim kültürlerinde (Erdem ve Günlü, 2006: 180) ifşanın PD olarak algılanma olasılığı daha az görülürken, modern kültürlerde daha fazla görülen ve bilginin tamamının mesajın kendisinde yüklendiği düşük bağlam iletişim kültürlerinde (Erdem ve Günlü, 2006: 180) PD olarak kabul edilme olasılığı daha yüksek olacaktır.

İfşanın prososyal bir davranış olarak kabul edilemeyeceğini belirten bu araştırmacıların yanı sıra, davranışın prososyal yaklaşım olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirten araştırmacılar da bulunmaktadır. İfşanın prososyal yaklaşımla değerlendirilmesinin temellerinin Darley ve Latane'nin "Seyirci Müdahale Yaklaşımı" esasına dayandığı söylenmektedir (Ahmad vd., 2011; Brown ve Donkin, 2007; Dozier ve Miceli, 1985; Martin, 2011; Mesmer - Magnus ve Viswesvaran, 2005). Darley ve Latane'nin (1968: 379-380) modeline göre izleyici, acil durumlarda ve yalnız olduğunda tepki verecektir. İfşa karar süreci de, Darley ve Latane'nin seyirci yaklaşımında olduğu gibi, karar vermede beş adımı takip edecektir. Bu beş adım:

- 1) Seyirci olayın farkında olmalıdır.
- 2) Seyirci olayın acil olduğuna karar vermelidir.
- 3) Seyirci yardım için sorumlu olduğuna karar vermelidir.
- 4) Seyirci yardım için uygun yöntemi seçmelidir.
- 5) Seyirci müdahale eder. Bu sürecin genel olarak ifşa davranışı için de geçerli olduğu görülmektedir.

İfşanın PD olduğunu savunan araştırmacılarından Miceli vd. ise (2008: 384) PD'nin mutlaka örgüt yararına olan davranışları içermesinin gerekmediği, örgüt içindeki diğer kişi ve grupların ve/veya toplumun çıkarına olan davranışların da PD olarak kabul edilebileceğini söyleyerek, ifşanın örgüt içinde veya dışında bulunan kişilerin, hatta toplumun yararına yapılmış olan, örgüt içindeki usulsüz ve hatalı davranışları düzeltmek ve durdurmak niyetiyle yapılmış olumlu sosyal davranış olduğunu ileri sürmüşlerdir. Dozier ve Miceli (1985: 835) prososyal

bir davranış olarak ifşayı inceledikleri araştırmalarında, ifşanın hem egoistik hem de özgeci güduları içeren PD türü olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hazzi ve Maldaon'da (2012: 109) ifşanın işlevsel ve ekstra rol davranışı olarak PD'nin bileşenlerinden olduğunu belirtmiştir. Donkin vd. ise (2007: 65) ifşanın prososyal bir davranış olarak kabul edilebileceğini, ancak ifşa davranışının PD türü olarak anlaşılmasında en önemli noktanın ifşacının raporlamayı yapmak için içsel yolları mı yoksa dışsal yolları mı tercih ettiğinin olduğunu söylemişlerdir. Donkin vd.'nin (2007) yaptıkları araştırma sonucuna göre, örgütsel usulsüzlükleri düzeltme şansını verdiği için içsel ifşanın kullanılmasının, en azından öncelikle içsel yolların denenmesinin, içsel yollardan çözüm bulunamazsa dışsal yollara başvurulmasının PD olarak kabul edilebileceği sonucu çıkmıştır. Street ise (1995: 105) ifşanın PD olarak kabul edilmesinin, ifşacının hangi yolları tercih ettiğine göre değil, hangi güdüyle hareket ettiğine bağlı olduğunu belirtmiştir. Araştırmacıya göre, hangi güdüyle hareket ettiğine bakılarak iki tip ifşacı olacaktır. Bunlardan ilki örgüt içinde yaşadığı bazı olumsuzlukların kızgınlığını yaşayan, daha çok intikam güdüsüyle hareket eden ifşacılar. Hiç şüphesiz böyle ifşacılar vardır ve azımsanmayacak kadar da fazladır. Bu tipte ifşacı ise Near ve Miceli'nin (1985) ifade ettiği kurumsal tipte ifşacıya uymamaktadır (Street, 1995: 105). İkinci tip ifşacılar ise, tamamen örgütün ve/veya toplumun çıkarını düşünerek hareket ederler. Elbette ifşanın örgüt için bazı olumsuz sonuçları olacağı gibi en nihayetinde olumlu sonuçları da olacaktır. Bu durumda, ifşa örgütte değişim sağlayacak ve örgütün refahını arttıracak bir araç olacaktır. İfşa, liderlerin (yöneticilerin) uyarılması ve örgüt içindeki bazı olayların farkına varılması ve düzeltilmesi için kullanılabilir. Brief ve Motowidlo'nun (1986) PD tanımı esas alındığında ise, ikinci tür ifşa davranışı kesinlikle PD olarak kabul edilebilecektir (Street, 1995: 105-106).

İfşayı PD olarak kabul etmeyen araştırmacıların temel hareket noktası, bu davranışın örgüte zarar verecek olmasıdır. Örgüte zarar verebilecek herhangi bir davranışın da olumlu olarak kabul edilebilmesi mümkün değildir. Ancak, yukarıda açıklanan PD sınıflandırmaları dikkate alındığında işlevsel olmayan davranışların da PD olarak kabul edilebileceği, hatta bu davranışların örgüte zarar verebilecek davranışları da içerebileceği görülmektedir. Bu sınıflandırmaya göre ifşa PD olarak kabul edilebilecektir.

Brief ve Motowidlo'nun (1986) PD tanımı ve türleri rehber olarak alındığında da PD'nin sadece çalışılan örgüte değil, diğer örgütlere, kişilere ve/veya bütünüyle toplumun çıkarına yani etkileşimde bulunulan kesimlerden herhangi birine yönelmiş olabileceği görülmektedir. Bu durumda ifşa özellikle, örgüt üyelerinin ve/veya toplumun çıkarına yapılmış bir davranış olarak PD olarak kabul edilebilecektir. Yapılan diğer eleştiri, dışsal ifşanın ihanet olarak kabul edilmesidir, ancak PD türlerine bakıldığında, "örgütsel amaçlarla uyumsuz yollarla..." yapılan davranışların da PD olarak kabul edilebileceği belirtilmiştir. Bu durumda dışsal ifşa da PD olarak kabul edilebilecektir.

PD ile ifşa arasındaki ilişkiyi inceleyen literatürde teorik çalışmaların varlığına rağmen bu konuda yapılmış kapsamlı bir uygulamalı çalışmaya rastlanılmamıştır. Yapılan açıklamalara bakıldığında ise, ifşanın PD olarak anlaşılmasında harekete neden olan güdüye ve hareketin sonucuna odaklanıldığı görülmektedir.

İfşacıları harekete geçiren güdülerin genel olarak etik ve ahlaki nedenler, yasal zorunluluklar, devlet çıkarı,özgecilik, örgüt çıkarı ve kişisel çıkar olduğu görülmektedir (Bayrakçı, 2016: 56-57).

Etik ve ahlaki nedenlerin ifşacıyı harekete geçiren en önemli güdü olduğu konusunda yazında yaygın bir inanış vardır (Mbatha, 2005; Near ve Miceli, 1996; Sampaio, 2012; Zhang vd, 2009). İfşacılar, ilk bakışta usulsüzlüğün ifşasını, etik nedenlere dayanan prensip meselesi olarak görmektedirler ve etik direnişçiler olarak adlandırılmaktadırlar (Mbatha, 2005: 184). Temel olarak örgütler ve örgüt çalışanları kendi çıkarları için çalışmakla birlikte, topluma karşı bazı yükümlülükleri de vardır ve bu yükümlülükleri yerine getirmelerini sağlayan, davranışlarına yön veren değerler sistemi ahlaktır (Sezgül, 2010: 240). Etik ise "insanların kurduğu bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri, normları, kuralları, doğru-yanlış ya da iyi-kötü gibi ahlâksal açıdan araştıran bir felsefe disiplindir" (Pehlivan, 2001; Tevrüz, 2001, 2007 alıntılan Sezgül, 2010: 241). Bu bağlamda bakıldığında ifşacıların etik ve ahlaki güdülerle hareket etmesi halinde davranış prososyal olarak kabul edilebilecektir. Çünkü bu durumda ifşacı toplumsal yükümlülükleri yerine getirmekte ve toplum çıkarı ile hareket etmektedir.

İfşacının yasal zorunluluklar veya devlet çıkarı güdüsüyle hareket etmesi halinde de kamu kaynaklarının israfını önleme ve/veya kamunun güvenliğini ve sağlığını koruma gibi amaçları söz konusu olacaktır. Bu durumda da ifşa PD olarak kabul edilebilecektir.

İfşacıyı harekete geçiren diğer güdü özgeciliktir. Leeds (1963) özgeciliği tanımlamakta üç boyut kullanmıştır (Dozier ve Miceli, 1985: 825). Bunlar: a) Hareketin kendi içinde bir sonucu olması ve doğrudan kişisel çıkarı

gözetmemesi gerekliliği b) Gönüllü bir hareket olması gerekliliği c) Hareketin sonuçlarının iyi olması gerekliliği. Bu açıdan bakıldığında, ifşacı kendi çıkarlarını doğrudan gözetmeden, gönüllü olarak ifşada bulunmuşsa, kendisine olumsuz dönüşleri olma, misilleme ile karşılaşma riskini de göze alarak başkalarının çıkarı için hareket etmiş olacaktır. Bu durumda ifşa PD olarak kabul edilebilecektir. Ancak, özgeciliğin diğer boyutu olan "sonuçlarının olumlu olması gerekliliği"ni karşılaması ilk bakışta çok mümkün görülmemektedir çünkü ifşanın sonuçları özellikle örgüt için olumsuz olabilmektedir (Dozier ve Miceli, 1985: 826). Bununla birlikte ifşanın başta toplum olmak üzere örgüt çalışanları, pay sahipleri ve örgüt için olumlu sonuçları da olabilecektir. Özellikle içsel ifşa yolları kullanılmışsa örgüt içinde yaşanan usulsüzlük, dışarıdan ilgililer tarafından duyulmadan, hatta belki de bir krize, skandala dönüşmeden örgüte düzeltme şansını verebilecek bir çeşit erken uyarı sistemi olarak kullanılabilir. Bu nedenle ifşacı bu güdü ile harekete geçmişse de ifşa PD olarak kabul edilebilecektir.

Ifşacı, örgüt çıkarı ile güdülenmiş ve örgüte zararı dokunacak usulsüzlükleri ifşa etmişse, davranışın örgüte yönelmiş PD olarak kabul edilebileceği anlaşılır görülmektedir. Elbette bu durumda içsel ifşa yollarının öncelikle kullanılması esas olmalıdır ancak, yukarıda değinildiği gibi, dışsal ifşanın kullanılması durumunda da davranış PD olarak kabul edilebilecektir.

Ifşacıyı harekete geçirebilecek diğer güdü kişisel çıkarıdır. Örgüt üyesi örgüt içinde yaşadığı haksızlıkların, psikolojik baskı ve tacizlerin, ayrımcılık gibi davranışların intikamını almak isteyebilecektir. İntikam, önemli bir güdü kaynağıdır. Bu durumda ifşanın PD olarak kabul edilip edilmeyeceği konusunda davranışın sonucu daha belirleyici olacaktır.

Ifşa davranışının, ifşacının gücü, örgütsel iklim ve ödül sistemi, ifşacının ifşa stratejisi, ifşacının iddiasının kapsamı ve örgütün refah düzeyi değişkenlerine bağlı olmak üzere olumlu veya olumsuz bazı sonuçları olacaktır (Paul ve Townsend, 1996: 156-157).

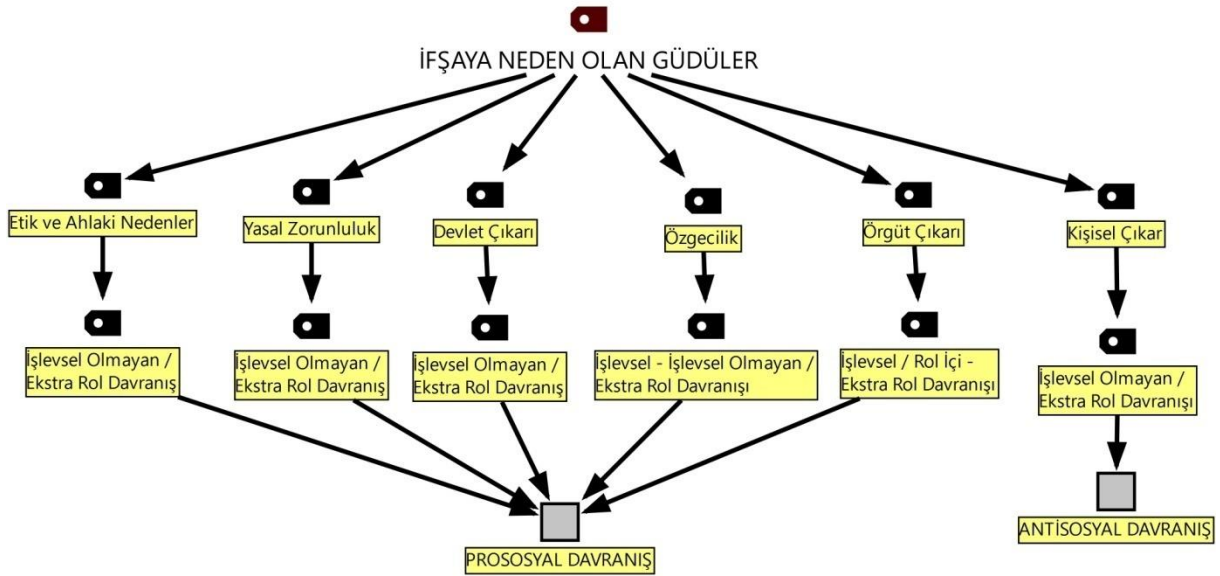
Ifşa davranışının PD açısından değerlendirilmesi gereken en önemli sonuçları kuşkusuz örgüt açısından olmaktadır. Örgüt, ortaya çıkartılan usulsüzlük yoluyla elde ettiği gelirden olabilir, bu yollarla kurulan iş ilişkileri zarar görebilir, örgüt itibar kaybedebilir hatta örgütün yaşamının sona ermesi anlamına dahi gelebilir (Binikos, 2006: 31). Usulsüzlük, mahkemelere taşınmışsa ve olayda örgütün ihmali, suçu olduğu tespit edilirse verilecek cezalarla birlikte sonuçlar daha da ağır olabilecektir (Holtzhausen, 2007: 212). Üstelik olay basının ilgisini çekecek boyutlarda ise olumsuzluk daha da fazla olacaktır. Ifşa örgüt içinde böylesine sonuçlara neden olmuşsa elbette örgüte yönelmiş PD olduğunu söylemek mümkün olmayacaktır. Bu durumda ifşanın etkileşimde bulunulan diğer kesimlere (toplum, devlet, örgüt çalışanları gibi) etkisine bakılmalıdır. Eğer ifşa nedeniyle usulsüzlüğün ortadan kaldırılması, toplumda sağlığın, güvenliğın, refahın korunması veya yeniden sağlanması anlamına geliyorsa, kamu kaynaklarının korunması sağlanıyorsa veya ifşa mekanizmasının etkin kullanımı nedeniyle yasal düzenlemelerde ve mahkemelerin iş yükünde azalma meydana geliyorsa bu durumda ifşanın etkileşimde bulunulan örgüt dışındaki diğer kesimlere yönelik PD olduğu söylenebilecektir.

Elbette örgüt içi etkin ifşa mekanizmaları oluşturulmuş ise ifşa örgüte usulsüzlük büyümeden düzeltilmesi için imkan verebilecektir. Örgüt üyelerini (yönetim kademesi ve hissedarlar da dahil olmak üzere) usulsüzlükler konusunda uyararak bu konularda dikkatli olmalarını sağlayabilecektir. Böylece, gerektiğinde örgütlerin pahalı yasal danışmanlık ücreti ödemediği usulsüzlüğün örgüt içinde çözülmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda örgüt içinde etik kodların oluşumunu destekleme görevini de yerine getirebilecektir. Ifşanın örgüt içinde sayılan olumlu sonuçlara neden olması halinde davranışın örgüte yönelmiş PD olacağı açıktır.

Ifşanın sonuçlarından etkilenen bir diğer öge ifşacı olacaktır. Örgütler genellikle ifşayı örgütün refahını ve saygınlığını tehdit eden sapkın davranışlar olarak görmektedir (Holtzhausen, 2007: 210). Bu nedenle ifşacıların karşılaştıkları sonuçlar pek olumlu olmamaktadır. Ifşacıların karşılaştıkları her türlü olumsuz sonuç yazında "misilleme" olarak adlandırılmaktadır. Rehğ vd. (2008: 222) misillemeyi, örgüt ve örgüt çalışanı arasında çıkan bir çatışmanın sonucunda, çalışanı tehdit ederek kontrol altına almak için yapılan ya da örgüt içindeki usulsüzlüğü iç ve dış kanalları kullanarak, aslında çalışanın refahı için raporlayan çalışana karşı verilen bir tepki olarak tanımlamışlardır. Keenan ise (2000: 203) misillemeyi (araştırmacı misilleme/intikam - reprisal olarak kullanmıştır), ciddi ve önemli sorunlarla ilgili bilgileri açıkladığı için çalışanına karşı, çalışanın istemediği harekette bulunma veya çalışanın arzu ettiği, istediği bir hareketi yapmama olarak tanımlamıştır. Bu açıdan bakıldığında ifşacı misilleme ile karşılaşmışsa veya misilleme olasılığı yüksek olduğu halde ifşada bulunmuşsa davranışın etkileşimde bulunulan diğer kesimlerin çıkarı için yapıldığı düşünülmektedir. Bu durumda ifşa PD olarak kabul edilebilecektir.

İfşacıyı harekete geçiren güdüler dikkate alınarak hangilerinin işlevsel veya işlevsel olmayan, rol içi veya ekstra rol davranışı olarak kabul edilebileceği ve davranışın sonucunda fayda sağlama olasılığı olan kesim ile buna bağlı olarak PD olarak kabul edilip edilemeyeceği Şekil 1'de gösterilmiştir. Elbette bu durum koşullara göre farklılık gösterebilecektir. Örneğin, kişisel çıkarlarla güdülenen örgüt üyesi, işlevsel olmayan bir davranış olarak ifşayı gerçekleştirmiş olabilir, ancak bu davranış sonucunda sadece ifşacı değil, diğer kesimlerden herhangi birisi (müşteriler, devlet gibi) fayda sağlamış ise, bu durumda diğer kesimlere yönelik PD olduğu düşünülebilir. Yine ifşada bulunmak örgüt üyesinin rol tanımında bulunuyorsa (iç denetçi, müfettiş gibi görevlerde bulunan örgüt üyeleri sayılabilir) ve resmi işsel ifşa kanalları kullanılmışsa bu durumda ifşa rol içi ve işlevsel PD olarak kabul edilebilecektir.

Şekil 1.İfşanın Prososyal Davranış Olarak Değerlendirmesinde Güdüler

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Örgüt üyesinin örgütünde gözlemlediği usulsüzlüğü ifşa etmesi bazı araştırmacılar tarafından antisosyal örgütsel davranış ve çalışılan örgüte bir ihanet, bazıları tarafından ise prososyal davranış olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada ifşanın PD olarak kabul edilip edilemeyeceği veya hangi koşullarda PD olarak kabul edilebileceği değerlendirilmiştir.

İfşayı PD olarak kabul etmeyen araştırmacıların temel hareket noktası ifşanın örgüte zarar verebilecek olmasıdır, örgüte zarar verebilecek bir davranışın da PD olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Ancak, PD asgari düzeyde kişisel çıkar gözetilerek, başkalarına fayda sağlamak için yapılan gönüllü davranışlardır. Bu nedenle bir davranışın PD olarak kabul edilebilmesi için mutlaka örgütün yararına olan davranışları içermesi gerekmez, etkileşimde bulunulan diğer kesimlerden birinin (örgüt, örgüt üyeleri, müşteriler, hissedarlar, toplum gibi) çıkarı için yapılan davranışlar da PD olabilecektir.

Bu nedenle ifşanın PD olarak kabul edilmesinde, davranışın "başkalarının" çıkarı için yapılıp yapılmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Bunun için ifşacının hangi güdülerle harekete geçtiği önemli olmaktadır. İfşacıyı harekete geçiren etik ve ahlakî nedenler, yasal zorunluluklar ve devlet çıkarı güdüleri, çoğunlukla, ifşacının rol tanımlarında yer almayan ekstra rol davranışı olarak ve aynı zamanda örgüte zarar verebilecek işlevsel olmayan PD türü olacaktır. Elbette ifşanın sonucunda usulsüzlüğün ortadan kaldırılması müşteriler, toplum, devlet ve örgüt üyeleri için olumlu sonuca neden olacaktır. Bu nedenle bu güdülerle ifşa gerçekleşmişse asgari düzeyde kişisel çıkar düşünülerek yapılan PD'nin "gönüllülük" ve "başkalarına fayda sağlama" esaslarına uygun olacaktır. Özgecilik, örgüt üyesinin ifşasına neden olan diğer güdü kaynağıdır. Burada örgüt üyesi daha çok çalışma arkadaşlarının iyiliği ve onların çıkarı için, asgari düzeyde kişisel çıkar düşünerek bir usulsüzlüğü ifşa etmiş olacaktır. Örgüt üyelerinin yararına yapılan bu davranış ekstra rol davranışı olarak, işlevsel olabileceği gibi işlevsel olmayan bir davranış da olabilir. Bu güdüyle harekete geçildiğinde de ifşa, PD'nin "gönüllülük" ve

"başkalarına fayda sağlama" esaslarını karşılayacaktır. Örgüt üyesini ifşaya iten diğer güdü örgüt çıkarıcıdır. Örgüt çıkarıcıyla güdülenen örgüt üyesinin içsel ifşa yollarını kullanma olasılığının daha yüksek olacağı düşünülmektedir. Bu durumda ifşa, rol içi olabileceği gibi ekstra rol davranışı olarak işlevsel PD kabul edilebilecek ve ifşadan fayda sağlayan kesim öncelikle örgüt olacaktır. Bu güdüyle yapılan ifşanın örgüte yönelik PD olacağı açıktır. İfşacıyı harekete geçirebilecek diğer güdü kişisel çıkarıcıdır. Bu durumda, ifşa ekstra rol davranışı olarak işlevsel olmayan antisosyal davranış olacaktır. Çünkü bu güdüyle yapılan ifşanın asgari düzeyde kişisel çıkarıcı gözetme ve "başkalarına fayda sağlama" esaslarını karşıladığını söylemek çok mümkün olmamaktadır. Ancak, yine de ifşanın sonucunda ifşacının dışında bir kesimin fayda sağlayıp sağlamadığı göz önüne alınmalıdır. Bu değerlendirmeye göre de ifşa, işlevsel olmayan PD olarak kabul edilebilecektir.

İfşacıyı harekete geçiren güdünün mutlaka bir kesimin (örgütün, örgütte çalışan diğer kişilerin ve/veya grupların, toplumun) çıkarıcıyla ilgili olması ve ifşanın yine bu kesimlerden herhangi birisi için olumlu sonuçlara neden olması koşuluyla ifşa davranışının PD olarak kabul edilebileceği düşünülmektedir. Aslında ifşa, örgütlerin hesap verebilirliğinin ve şeffaflığının sağlanması ve örgüt içinde gerçekleşen usulsüzlüklerin daha büyük ve geri dönülemez sonuçlar doğurmadan örgüt yetkilileri tarafından düzeltilmesi için erken uyarı sistemi olarak da kullanılabilir (Bayrakçı, 2016: 60) bu durumda ifşanın örgütün yararına yapılmış PD olacağı açıktır.

KAYNAKÇA

- Ackfeldt, A.-L. ve Wong, V. (2006). "The Antecedents of Prosocial Service Behaviours: An Empirical Investigation", *The Service Industries Journal*, 26(7),727-745.
- Ahmad, S. A., Smith, M., Ismail, Z. ve Yunos, R. M. (2011). "Internal Whistleblowing Intentions: Influence Of Internal Auditors' Demographic And Individual Factors",*Annual Summit On Business And Entrepreneurial Studies*, 918-940.
- Alp, M. (2013). "Çalışanın İşvereni ve İş Arkadaşlarını İhbar Etmesi - Çalışanın Hukuka Ve Etik Kurallara Aykırılıkları İfşa Hakkı ve İhbar Borcu", İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Association of Certified Fraud Examiners (ACFE), (2015). Report To The Nations on Occupational Fraud And Abuse 2014 Global Fraud Study. ACFE: <http://www.acfe.com/rtn-download-2014.aspx>, Erişim Tarihi: 12.02.2015.
- Aydın, U. (2003). "İş Hukuku Açısından İşçinin Bilgi Uçurması (Whistleblowing)",*Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2002-2003, 79-100.
- Bayrakçı, E. (2016). "Örgütsel Bağlılık Düzeylerine Göre İfşa Davranışının Nitel Araştırma İle İncelenmesi: Isparta İli Örneği", Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Bernard, G. M. (2012). "Whistleblowing in A Wikileaks World: A Model for Responsible Disclosure in Homeland Security", Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School Monterey, California, ABD.
- Binikos, E. (2006). "A Sociological Case Study of the Relationship Between Organisational Trust and Whistleblowing in the Workplace" Yüksek Lisans Tezi, In the Faculty of Humanities University of Johannesburg, Johannesburg, Güney Afrika.
- Björkelo, B. ve Macko, M. (2012). "The Stigma of Reporting Wrongdoing At Work:When Doing Right Is Perceived As Wrong",*Polish Psychological Bulletin*, 43(2), 70-75.
- Bok, S. (1983). "Secrets: On the Ethics of Concealment and Revelation", New York: Vintage Books.
- Brief, A. P. ve Motowidlo, S. J. (1986). "Prosocial Organizational Behaviors",*The Academy of Management Review*, 11(4), 710-725.
- Brown, A. J. ve Donkin, M. (2007). "Introduction". A.J.Brown (Ed.), *Whistleblowing in the Australian Public Sector* içinde (s. 1-14). Nathan, Australia: Socio-Legal Research Centre Griffith Law School.
- Chiu, R. K. (2003). "Ethical Judgment and Whistleblowing Intention: Examining the Moderating Role of Locus of Control", *Journal of Business Ethics*, 43(1/2), 65-74.
- Coleman, P. (2009). Implementing an Effective Whistleblowing Process. <http://www.deloitte.com>, Erişim Tarihi: 21.05.2014.

- Darley, J. M. ve Latane, B. (1968). "Bystander Intervention In Emergencies: Diffusion of Responsibility", *Journal of Personality and Social Psychology*, 8(4), 377-383.
- DesJardins, J. R. ve McCall, J. J. (2004). "Contemporary Issues in Business Ethics", Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.
- Donkin, M., Smith, R. ve Brown, A. J. (2007). "How Do Officials Report? Internal And External Whistleblowing", A.J.Brown (Ed.), *Whistleblowing in the Australian Public Sector* (s. 57-74). Nathan, Australia: Socio-Legal Research Centre Griffith University.
- Dozier, J. B. ve Miceli, M. P. (1985). "Potential Predictors of Whistle-Blowing: A Prosocial Behavior Perspective", *The Academy of Management Review*, 10(4), 823-836.
- Erdem, R. ve Günlü, E. (2006). "İletişim Eğilimlerinin Yüksek Bağlam-Düşük Bağlam Ayırımı İle İncelenmesi: Hastane Çalışanları Örneği", *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 9(2), 177-195.
- Gökçe, A. T. (2014). "Okullarda Bilgi Uçurma: İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 261-282.
- Hazzi, O. A. ve Maldaon, I. S. (2012). "Prosocial Organizational Behaviors: The Lifeline of Organizations". *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 54, 106-114.
- Holtzhausen, N. (2007). "Whistleblowing And Whistleblower Protection In The South African Public Sector", Doktora Tezi, University of South Africa, Güney Afrika.
- İpek, M. ve Özbilgin, İ. G. (2015). "Prososyal Davranışta Liderlik Tarzının Rolü: Milletvekili-Danışman İlişkisi Üzerine Bir Araştırma". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 129-149.
- Jubb, P. B. (1999). "Whistleblowing: A Restrictive Definition and Interpretation", *Journal of Business Ethics*, 21, 77-94.
- Kanten, P. (2014). "Effect of Quality of Work Life (QWL) On Proactive And Prosocial Organizational Behaviors: A Research On Health Sector Employees", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 251-274.
- Keenan, J. P. (2000). "Blowing the Whistle on Less Serious Forms of Fraud: A Study of Executives and Managers", *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 12, 199-217.
- Kernaghan, K. ve Langford., J. (1991). "The Responsible Public Servant", HaMax, N.S.:The Institute for Research on Public Policy.
- Lazarus, R. J. (2014). "Flexing Agency Muscle?", *Georgia Law Review*, 48(1), 1-7.
- Leiter, A. C. (2014). "Soft Whistleblowing", *Georgia Law Review*, 48, 425-498.
- Lewis, D. (2011). "Whistleblowing In a Changing Legal Climate: Is It Time to Revisit Our Approach to Trust and Loyalty at The Workplace?", *Business Ethics: A European Review*, 20(1), 71-87.
- Martin, D. E. (2011). "Whistle Blowing, Religiosity, Spirituality and Integrity: Understanding the Impact of Social Dominance Orientation and Environmental Context", *Journal of Moral Occupational Psychology*, 2, 1-34.
- Mbatha, J. S. (2005). "The Ethical Dilemmas of Whistle-Blowing and Corruption In The South African Public Sector", Doktora Tezi, University of Zululand, Güney Afrika.
- Mercan, N., Altınay, A. ve Aksanyar, Y. (2012). "Whistleblowing (Bilgi İfşası, İhbar) ve Yolsuzlukla Mücadelede İç Denetimin Değişen ve Gelişen Rolü", *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 167-176.
- Mesmer-Magnus, J. R. ve Viswesvaran, C. (2005). "Whistleblowing in Organizations: An Examination of Correlates of Whistleblowing Intentions, Actions, and Retaliation", *Journal of Business Ethics*, 62(3), 277-297.

- Miceli, M. P., Near, J. P. ve Dworkin, T. M. (2008). "Whistle-blowing in Organizations", Newyork: Routledge: Lawrence Erlbaum Associates.
- Moberg, D. J. (1997). "On Employee Vice", *Business Ethics Quarterly*, 7(4), 67-86.
- Near, J. P. ve Miceli, M. P. (1985). "Organizational Dissidence: The Case of Whistle-Blowing", *Journal of Business Ethics*, 4(1), 1-16.
- Near, J. P. ve Miceli, M. P. (1996). "Whistleblowing: Myth and Reality", *Journal of Management*, 22(3), 507-526.
- Neti, S. (2012). "Combating Corporate Frauds Through Whistleblowing", *Academica South Asian Academic Research Journals*, 2(2) 144-154.
- Park, H., Blenkinsopp, J., Öktem, M. K. ve Ömürgönülşen, U. (2008). "Cultural Orientation and Attitudes Toward Different Forms of Whistleblowing: A Comparison of South Korea, Turkey and the U.K", *Journal of Business Ethics*, 82, 929-939.
- Paul, R. J. ve Townsend, J. B. (1996). "Don't Kill the Messenger! Whistleblowing in America - A Review with Recommendations", *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 9(2), 149-161.
- Rehg, M. T., Miceli, M. P., Near, J. P. ve Scotter, J. R. (2008). "Antecedents and Outcomes of Retaliation Against Whistleblowers: Gender Differences and Power Relationships", *Organization Science*, 19(2), 221-240.
- Sampaio, D. B. (2012). "Speak Now Or Forever Hold Your Peace: An Empirical Investigation of Whistleblowing In Brazilian Organizations", *Yüksek Lisans Tezi, Escola Brasileira De Administração Publica E De Empresas, Rio De Janeiro, Brezilya*.
- Sezgül, İ. (2010). "Liderlik Ve Etik: Geleneksel, Modern Ve Postmodern Liderlik Tanımları Bağlamında Bir Değerlendirme", *Toplum Bilimleri Dergisi*, 4(7), 239-251.
- Staw, B. M. (1984). "Organizational Behavior: A Review And Reformulation of The Field's Outcome Variables", M. R. Rosenzweig & L. W. Porter (Edt.). *Annual Review of Psychology*, 35(1), 627-666.
- Street, M. D. (1995). "Cognitive Moral Development and Organizational Commitment: Two Potential Predictors of Whistle-blowing", *Journal of Applied Business Research*, 11(4), 104-110.
- Taş, F. (2015). "Özel ve Kamu Hastanelerinde Çalışan Hemşirelerin İzharcılık (Whistleblowing) Tutumları Üzerine Bir Çalışma", *Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta*.
- Trevino, L. K. ve Victor, B. (1992). "Peer Reporting of Unethical Behavior A Social Context Perspective", *Academy of Management Journal*, 35(1), 38-64.
- Vardi, Y. ve Weitz, E. (2004). "Misbehavior In Organizations Theory, Research and Management", London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Vardi, Y. ve Wiener, Y. (1996). "Misbehavior in Organizations: A Motivational Framework", *Organization Science*, 7(2), 151-167.
- Vega, M. A. (2012). "Beyond Incentives: Making Corporate Whistleblowing Moral in the New Era of Dodd-Frank Act "Bounty Hunting"", *Connecticut Law Review*, 45(2), 483-547.
- Yeh, Y. H. (2011). "The Effectiveness of The Whistleblower Protection Under Sarbanes - Oxley Section 806 in Corporate Governance", " *Doktora Tezi, University of Kansas, Kansas, ABD*.
- Zhang, J., Chiu, R. ve Wei, L. (2009). "Decision-Making Process of Internal Whistleblowing Behavior in China: Empirical Evidence and Implications", *Journal of Business Ethics*, 88, 25-41.
- Zhuang, J. (2003). "Whistleblowing & Peer Reporting: A Cross-Cultural Comparison of Canadians and Chinese", " *Yüksek Lisans Tezi, The University of Lethbridge, Alberta, Canada*.

MÜLTECİ VE SİĞINMACILARIN SAĞLIK HİZMETLERİNE ERİŞİMDE YAŞADIĞI SORUNLAR: ISPARTA İLİNDE BİR UYGULAMA*

A STUDY ON THE PROBLEMS ENCOUNTERED BY REFUGEES AND ASYLUM-SEEKERS IN THEIR ACCESS TO HEALTHCARE SERVICES IN ISPARTA PROVINCE

Ahmet ÖNAL¹

Doç. Dr. Belma KEKLİK²

ÖZET

Ülkesinde dini inancı, siyasi görüşü ve ekonomik sıkıntıları nedeniyle zulme uğrayacağından korkan ve bu sebeplerden dolayı ülkesini terk etmek durumunda kalan mülteci ve sığınmacılar, sığındıkları ülkelerde birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların başında da sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sorunların sebep olduğu giderilemeyen sağlık problemleri yer almaktadır.

Bu çalışmada mülteci ve sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimde yaşadığı sorunların tespiti hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında 276 mülteci ve sığınmacıya ulaşılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak literatür taraması yapılarak geliştirilen Sağlık Hizmetlerine Erişimde Yaşanan Sorunlar anketi kullanılmıştır.

Araştırmanın sonucunda mülteci ve sığınmacıların sağlık hizmetine erişimde yaşadığı beş temel faktör tespit edilmiştir. Bunlar; hekimlerin olumsuz tutumu, sağlık personelinin olumsuz tutumu, iletişim sorunu, sağlık hizmetlerinin işleyişinde yaşanabilecek olumsuzluklar ve maddi yetersizliklerdir. Araştırma sonunda yapılan öneriler arasında; mülteci ve sığınmacılar için sağlık hizmetlerinde yeni birimler oluşturulması ve sağlık çalışanlarının hizmet içi eğitimler ile bu konuda bilinçlendirilmesi yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sığınmacı, Mülteci, Sağlık Hizmeti, Isparta.

JEL Sınıflandırma Kodları: I12, I18.

ABSTRACT

Refugees and asylum-seekers, who are afraid of persecution due to their religious beliefs, political opinions, and economic troubles leave their countries and encounter many problems in the countries where they take refuge in. These problems are led by insurmountable health problems that stem from the issues experienced in access to healthcare services.

In this study, it is aimed to detect the problems that are experienced by refugees and asylum-seekers during their access to healthcare services. Within the scope of this study, 276 refugees and asylum-seekers are interviewed. As a data collection tool of this study, the "Problems Encountered in Having Access to Healthcare Services Questionnaire" is used that has been developed on the basis of a literature review.

In consequence of the study, five major factors are established that are experienced by the refugees and asylum-seekers in accessing to healthcare services. These are: physicians' negative attitudes, healthcare personnel's negative attitudes, communication problems, problems in healthcare services and financial difficulties.

* Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Ahmet Önal tarafından Doç. Dr. Belma Keklik danışmanlığında tamamlanan "Isparta'da Yaşayan Mülteci ve Sığınmacıların Sağlık Hizmetlerine Erişimde Yaşadıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Bu tez çalışması Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, aahmetonal@gmail.com

² Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, belmakeklik@sdu.edu.tr

According to results, the recommendations are; new health units may be established for refugees and asylum-seekers and health personnel should be made conscious with various education programs.

Keywords: Asylum-Seeker, Refugee, Healthcare Service, Isparta.

JEL Classification Codes: I12, I18.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu tarihinin ilk dönemlerinden beri sürekli göç etmiştir. İlk çağlarda insanlar doğal afetler, beslenme ihtiyacı, iklim, temel ihtiyaçlarını karşılama gibi nedenlerle göç ederken daha sonraları sanayileşmeyle birlikte, çoğunlukla ekonomik, hastalık, savaş ve iş ihtiyacını karşılama gibi nedenlerle göç etmeye başlamışlardır. İnsanlık tarihinin başlangıcından beri var olan göç bütün toplumlar için sosyal bir olgudur. Günümüzde göç, giderek daha fazla gündeme gelen ve tüm ülkeleri dolaylı veya doğrudan çeşitli etkilerle etkileyen bir sorun olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye, sahip olduğu jeopolitik konumu nedeniyle farklı göçmen grupları için önemli bir transit ve ev sahibi bir ülkedir. Türkiye üzerinden başka ülkelere transit olarak gitmek isteyen veya Türkiye'yi tercih eden göçmenlerin büyük bir çoğunluğu da mülteci ve sığınmacılardır.

Sığınmacı ve mülteciler ülkelerini terk edip yerleştikleri yeni yerlerde gerek dini gerek sosyal gerekse kültürel açıdan bazı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Yeni bir çevre, farklı coğrafya ve kültür, korku, çekinme gibi nedenlerden kaynaklanan birçok sorun yaşamakta ve temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekmektedirler. Bu kişilerin karşılaşmış oldukları bu sorunların başında barınma ve sağlık sorunları gelmektedir. Sığınmacı ve mülteciler, güç yaşam koşulları, barınma, beslenme ile ilgili sorunlar, sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere ulaşımında güçlükler, şiddet vb. pek çok nedenle sağlık açısından en savunmasız gruplar arasındadır. Bu kişiler dünya çapında sağlık danışmanlığı, temel sağlık hizmetleri ve koruyucu hizmetler, tanı, tedavi olanakları ve ilaca erişim konusunda ciddi sorunlar yaşamaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Göçmen

Bir ülkeden diğerine yerleşmek amacıyla hareket eden kişiler göçmen olarak adlandırılırlar (Faist, 2003:42). Göçmen, göç hareketlerinin ana unsurudur. Kendi vatandaşı olduğu ülkeden başka bir ülkede en az 12 ay kalanlar göçmen olarak değerlendirilmektedir (Toksöz, 2006:109).

5543 sayılı İskân Kanunu'na göre (2006:2) göçmen: "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır" şeklinde tanımlanmıştır. Mevzuata göre göçmen olabilmek için Türk soyundan gelip, Türk kültürüne bağlı olmak gerekmektedir. Bu şartları sağlamayanlar ise "münferit yabancılar" olarak tanımlanmıştır.

Göçmen, ekonomik nedenlerden veya içinde bulunduğu sosyal ortamın hoşnutsuzluğundan kendi ülkesini gönüllü olarak terk eden ve başka bir ülkeye yasal veya yasadışı yollarla gidip orada yaşayan kimsedir (Olcay, 2012:232). Yani göçmen, kendi ülkesindeki yaşam şartlarını yeterli bulmadığı için kendince daha uygun gördüğü başka bir ülkeye daha iyi bir yaşam standardı amacıyla gidip yerleşen kişidir. Bu bağlamda zorlama olmadığı ve daha iyi yaşam için göç edildiğine dikkat etmek gerekmektedir.

2.2. Mülteci

Bir göç türü olan mültecilik; "dini düşünce, etnik grup, siyasi görüş gibi nedenlerle ülkelerinde güvende olmadıklarını düşünen ve bu nedenle ülkelerini terk eden veya ülkelerinden çıkmaya zorlanan kişilerdir." (Sever, 2012:53)

BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci; "ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi"dir (www.unhcr.org.tr).

1951 Cenevre Sözleşmesi'nden sonra mültecilerle ilişkili olarak bölgesel sözleşmeler imzalanarak mülteci tanımı genişletilmiştir. Bölgesel sözleşmelerden ilki olarak, 10 Eylül 1969'da imzalanan ve 20 Haziran 1974'te yürürlüğe giren Afrika'daki mülteci sorunlarının özel yönlerini düzenleyen Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) Sözleşmesi(www.africa-union.org) mülteci tanımını genişletmiştir. Buna göre mülteci statüsü: "... aynı zamanda, kendi menşe ülkesinin ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde, dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle, ...daimi ikamet ettiği yeri terk etmeye zorlanan herkes için geçerli olacaktır." (BMMYK, 1998:314).

1977 yılında imzalanan Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi, kendinden önceki mülteci sözleşmelerine ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne atıf yaparak taraf ülkelere gelen kişilere sığınma hakkı tanımalarını belirtmektedir. Bildiride, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki tanımın yanı sıra "insancıl nedenlerle" sığınma talebinde bulunan kişilere de sığınma hakkının verileceğinin açıklanması, 1951 Sözleşmesi'nin boyutlarını aşmakta ve önemli bir değişimi ifade etmektedir (BMMYK, 1998:314).

1922-1946 yılları arasında Milletler Cemiyeti'nde alınan kararlara göre, bir kişinin mülteci haklarından yararlanması için kendi ülkesi dışında olması ve ülkesinin korumasından yoksun olması gerekmektedir (Çiçekli, 2009:40).

1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün 1. maddesinin A bendinin 2. fıkrasına göre mülteci: "İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs" olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan 2006 tarihli Uygulama Talimatı'nda hem Avrupa ülkelerinden hem de Avrupa dışındaki ülkelere Türkiye'ye gelerek iltica başvurusunda bulunmuş olan yabancılara, "başvuru sahibi", "başvuran" ya da "iltica-sığınma başvurusunda bulunan kişi" denilmektedir. Avrupa Ülkelerinden gelen ve 1951 Cenevre Sözleşmesinin 1. maddesindeki şartları sağlayan İçişleri Bakanlığı tarafından mülteci statüsü verilen yabancı uyruklu ve vatansız kişiye "mülteci" denmektedir (www.egm.gov.tr).

Gittikçe daha küresel bir hal alan göç bir tercih değil bir zorunluluk olmaya başlamıştır. Yani göç kavramı artık değişerek zorla yerinden edilme kavramına dönüşmektedir. Bu çerçevede mültecilere, çeşitli nedenlerle ve zorlamalarla ülkelerinden ayrılmak zorunda bırakılan kişiler denilebilir (Kara ve Korkut, 2010:154).

Mülteci statüsünün kazanılması için de (gidilecek ülkeye de bağlı olarak) birçok koşulun yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu koşullar 1951 Cenevre sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nde yer almaktadır. Mülteci tanımında var olan bu koşullar dört aşamada ele alınabilir:

- İlk olarak, zulme uğramaktan haklı nedenlerle korkma tanımında belirtilmiştir. Bu durumda korkunun nedeni zulme uğrama olmalıdır (BMMYK, 1998:15). Ciddi insan hakları ihlalleri ve verilen zararlar, öldürme, işkence, fiziksel saldırı, haksız cezalandırma, siyasi ve dinsel düşüncelerin kısıtlanması gibi bariz nedenlerle ve benzer diğer özel nedenlerle kişinin başvurusu göz önüne alınarak mülteci statüsünün verilmesi mümkündür (UNHCR, 2005:56).
- İkinci olarak tanımda yer alan zulüm korkusunun ırk, din, tabiiyet, belirli bir toplumsal gruba ait olma ya da siyasi düşüncelerden kaynaklanması gerekmektedir (BMMYK, 1998:19).
- Üçüncü olarak ise, kişinin ülkesi dışında bulunma şartı aranmaktadır. Kişi mülteci başvurusunda bulunduğu esnada zulüm gördüğünü iddia ettiği ve vatandaşı olduğu ülkenin dışında olması gerekmektedir (BMMYK, 1998:20).
- Son olarak ülkesinin himayesinden yoksun bulunma veya yararlanmak istememe ya da ülkesine geri dönememe veya dönmek istememesidir (BMMYK, 1998:32).

2.3. Sığınmacı

"Sığınmacı, kendi ülkesinde haklı nedenlere dayanan işkence görme korkusu bulunan ya da silahlı çatışma ve şiddet olayları nedeniyle yaşamı tehlikede olan, bu yüzden de bir başka ülkeden mülteci statüsü isteyen kişi"dir (BMMYK, 1997:183).

Mülteci terimi genellikle, mülteci statüsü almaya yönelik başvuruların hükümet ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından karara bağlanmasını bekleyen kişiler için kullanılır. Statüleri resmi olarak tanınmış olması ihtimaline karşın, sığınmacılar menşe ülkelerine geri göndermeme ilkesi (Mülteci Sözleşmesi md.33) gereğince zorla gönderilemezler.

“Sığınmacı” mülteci statüsü almaya yönelik başvurusu henüz karara bağlanmamış kişiler için kullanılan bir terimdir. Aynı zamanda henüz başvuru yapmamış veya başvurusu hakkında yanıt bekleyen kişiler de sığınmacı olarak tanımlanır. Başvuru adil bir şekilde incelenene kadar “zulüm olan yere geri göndermeme” ilkesi gereğince sığınmacı, geri göndermeme ilkesinden ve insanca muamele standartlarından yararlanma hakkına sahiptir (BMMYK, 2001:28).

Sığınmacı, ülkesinde baskı gören veya görme ihtimali olan, bu yüzden ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen ve başka bir ülkeden sığınma isteyen kişilerdir. Mülteci ve sığınmacı kavramları Türkçe 'de de eş anlamlıdır. Fakat uygulamada farklı kullanılmaktadır. Türkiye'de uygulamada sığınmacı, yasal statü kazanmak amacıyla başvuran ve başvuruları inceleme safhasında olan kişiler ve Avrupa dışındaki ülkelerden gelenler için kullanılmaktadır (Buz, 2002:7).

3. SİĞINMACI VE MÜLTECİLERİN YAŞADIĞI SORUNLAR

3.1. Sağlık Sorunları

Sağlık hakkı, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi'nde de “yaşam hakkı” çerçevesinde kabul görmüş evrensel bir haktır. “Herkesin, kendisi ve ailesinin sağlık ve güveni için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır” ifadesi yer almaktadır.

Sığınmacı ve mültecilere yönelik sağlık hizmetleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere istenen düzeyde değildir. Sığınmacı ve mültecilere bakıldığında sağlık ve sosyal hizmetlerden yararlanmalarının temel aracının vatandaşlık ya da oturma hakkının kazanımlarıyla ilişki olduğu görülmektedir. Mülteciler dünya çapında danışmanlık, temel sağlık hizmetleri ve koruyucu hizmetler, tanı, tedavi olanakları ve ilaca erişim konusunda ciddi sorunlar yaşamaktadır (Karadağ ve Altınbaş, 2010:56). Uluslararası hukuka göre, mülteciler ve sığınmacılar diğer tüm bireyler gibi, herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkından yararlanmalıdırlar (Buz, 2004:144).

Sağlık hizmeti alma konusunda karşılaşılan güçlükler sıralanacak olduğunda; ilaç ve tedavi için gerekli olan harcama yapamama, sağlık hizmetlerinden nasıl yararlanacağını bilememe, BMMYK'nın anlaşmalı olduğu özel poliklinik ve hastanelerde ücretsiz tedavi olamama, dil sorunu nedeniyle hastalıkla ilgili sıkıntısını anlatamama, yabancı sağlık sistemine uyum sağlayamamak, varsa sağlık hizmeti hakkı konusunda bilgilendirilmemiş olmak, istismar, tecavüz vb. durumları açıklamak konusunda çekingenlik, sağlık kontrollerini düzenli olarak yaptıramama ve karşı cinsten olan sağlık görevlisine şikâyetlerini rahat ifade edememe, sağlık kuruluşuna ulaşmak için yol parasını karşılayamamak, kimliğini ispatlayamamak, idari/yasal engeller vb. gibi sorunlar mevcuttur (Buz, 2004:145).

Sığınmacı ve mülteciler, güç yaşam koşulları, barınma, beslenme ile ilgili sorunlar, sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere ulaşımında güçlükler, şiddet vb. pek çok nedenle sağlık açısından en savunmasız gruplar arasındadır. Bu nedenle diğer sorunlarından daha çok sağlık sorunlarının olmaktadır (Karadağ ve Altınbaş, 2010:56).

Sığınmacı ve mülteciler, dil sorunu, maddi durum, baskı, güç yaşam koşulları, barınma, beslenme ile ilgili sorunlar, sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere ulaşımında güçlükler, korku, şiddet vb. pek çok nedenle sağlık açısından en savunmasız gruplar arasındadır. Sığınmacı ve mültecilere yönelik sağlık hizmetleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere istenen düzeyde değildir. Mülteciler dünya çapında danışmanlık, temel sağlık hizmetleri ve koruyucu hizmetler, tanı, tedavi olanakları ve ilaca erişim konusunda ciddi sorunlar yaşamaktadır (Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2007).

Türkiye'de 5510 Sayılı Yasa'ya göre vatansızlar ve sığınmacıların Genel sağlık Sigortası kapsamında olduğu görülmektedir. Uygulamada göçmenlerin mülteci veya sığınmacı kabul edilmesiyle yerleştikleri ildeki Sosyal Güvenlik Kurumu'na bildirim yapılmalıdır. Bu durumdaki kişilerin GSS primi hazine tarafından ödenmektedir (Post Express, 2010).

Buz (2002)'a göre, sağlık hizmeti almada karşılaşılan başlıca güçlükler sıralandığında; ilaç ve tedavi için payına düşen harcamaları yapamama (%20,6) ile ilk sıradadır. Sağlık hizmetlerinden nasıl yararlanacağını bilememe

(%19,2); BMMYK'nın anlaşmalı olduğu özel poliklinik ve hastanelerde ücretsiz tedavi olamama (%16,8); dil güçlüğü olduğu için hastalıkla ilgili şikayetlerini anlatamama (%16,2); sağlık kontrollerini düzenli olarak yaptıramama (%16,2) ve karşı cinsten sağlık görevlisine şikayetlerini rahat ifade edememe (%10,7) şeklindedir (Buz, 2002:115).

Türkiye mülteci kamplarında kalan bilhassa Suriyeli ve Iraklı mültecilerin bazıları yetersiz hijyenik ortam, bilgisizlik, tereddüt, korku, dil, yetersiz doğum kontrolü vb. nedenlerle sorunlar yaşamaktadır (Jessen, 2013). AFAD'ın araştırmasına göre kamplardaki kadınların yüzde 13'ü, kamp dışındaki kadınların ise yüzde 14'ü hamiledir. Mülteci kadınların doğum sonrası değişik nedenlerle problem yaşaması normal bir sonuçtur. Bu da anne ve yeni doğan bebeklere zarar vereceğinden Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı konu üzerinde hassasiyetle durmakta ve sağlık konuları üzerinde de pilot uygulamalar üretmeye çalışmaktadır (blog.radikal.com.tr).

3.2. Eğitim Sorunları

Eğitime devam eden sığınmacı ve mültecilerin karşılaştıkları güçlükler, büyük ölçüde dil bilememe ve farklı bir kültüre uyum sağlayamamadan kaynaklanmaktadır. Kültürel farklar, ayrımcılıkla karşılaşma ve iletişim sorunları, dilini, kültürünü bilmediği bir ülkede yaşamakla bağlantılı sorunların eğitim alanına yansımaları olarak görülmektedir (Buz, 2002:125). Bazı mülteci ve sığınmacıların aileleri de bu sorunlardan dolayı çocuklarının eğitim almasını istememektedirler.

Buz (2002)'a göre ülkelerinden ayrıldıkları için eğitimi aksayanlar %39,5 iken, aksamayanlar %60,5 oranındadır. 25-34 yaş ve üstü sığınmacıların oranı yaklaşık %80'dir. Bu yaş grupları, genellikle eğitimi tamamlamış bir yaş grubu olduğu için ülkelerinden ayrılma nedeni ile sığınmacıların %60'nın eğitimi kesintiye uğramamıştır. Eğitimlerinin aksadığını belirten %39,5'lik kesim ise 30 yaşın altında ve lise/üniversite eğitimi yarıda bırakanlardır. Eğitime devam edebilecek iken, ülkesinden ayrılmak zorunda kaldığı için eğitimi aksayanların oranı yaklaşık %40'tır (Buz, 2002:124). Oysa Türkiye'de bulunan kişilerin, eğitim faaliyetlerine katılmalarının herhangi bir hukuki engeli olmadığı bir gerçektir (Büyükçalık, 2014:200)

3.3. Ekonomik Sorunlar

Sığınmacı ve mültecilerin büyük çoğunluğu ekonomik sıkıntı çektiklerini düşünmektedir. Bunun nedeni, ülkelerinden getirdikleri paranın bitmesi, aldıkları yardımların yetersiz olması ve çalışma hakları bulunmadığı için ek gelir kazanamamaları ve bu nedenle sıkıntı çekmeleridir.

Sığınmacı ve mültecilerin ekonomik olarak yaşadıkları sorunlar şunlardır (Buz, 2002:134):

- Sığınmacı ve mültecilerin hiçbir gelirinin olmaması.
- Sığınmacı ve mültecilerin çoğunluğunun ekonomik olarak sıkıntı yaşadığını düşünmesi.
- Sığınmacı ve mültecilerin ekonomik sıkıntılarını giderme yolları; daha önceden biriktirmiş olduğu parayı kullanma, akrabalarından yardım alma, BMMYK'dan yardım alma, çalışma ve bir dernekten yardım almama.
- Yardım alan sığınmacıların veya mültecilerin aldığı yardımı yeterli bulmaması.

3.4. Çalışma Sorunları

Sığınmacı ve mülteciler ülkelerinde aldıkları eğitim kapasitesinin altındaki işlerde düşük ücretlerde çalışmaktadırlar. Bundan dolayı çalışan sığınmacı ve mülteciler çalıştıkları işlerden memnun olmayarak ayrılmaktadırlar. Ayrıca sığınmacıların ve mültecilerin herhangi bir işte çalışamamalarının en büyük sebeplerinden biri de yaşadıkları yerin dilini bilmemelerinden kaynaklanmaktadır (Buz, 2002:143). Çalışma için izin almak da yeterli olmamakta bunun yanı sıra bir de iş teklifi almak gerekmektedir. Çünkü çalışma izninin ön koşulu iş teklifi almış olmaktır (Büyükçalık, 2014:192).

Sığınmacı ve mülteciler genel olarak yasal engelden dolayı çalışmamaktadırlar. Çünkü iltica başvurularının kabul edilmesini beklemektedirler. Yasal olarak tanımlanan bu suçu işlerse sınır dışı edilme korkusu taşımaktadırlar.

Bir kısım mülteci ve sığınmacı da küçük çocukları olduğundan veya çocuklarının hasta olmasından dolayı çocuklarına bakabilmek için çalışmamaktadırlar. Bu sebeplerden dolayı sığınmacı ve mülteciler ekonomik yönden dezavantajlıdır (Buz, 2002:143). Diğer taraftan bu kişileri Türkiye'ye çalışma amaçlı gelen göçmenlerle aynı statüde de değerlendirmemek gerekir (Büyükçalık, 2014:190).

3.5. Isparta'daki Sığınmacı ve Mültecilerin Sorunları

Kahya ve Sallan Gül (2013:141)'e göre 2000 sonrası dönemde Türkiye'ye yönelik sığınma hareketlerinde önemli bir artış olduğu görülmektedir. Türkiye, artık sadece yakın çevresinde meydana gelen olaylardan kaçan kişiler için değil, aynı zamanda Asya ve Afrika gibi bölgelerde meydana gelen olaylardan kaçan kişiler için de hedef ülke konumundadır. 1951 Cenevre Sözleşme'sine konulan coğrafi çekinceye dolayı sadece Avrupa ülkelerinden gelen kişilere mülteci statüsü tanıyan Türkiye, Avrupa dışından gelenleri ise "geçici sığınmacı" adı altında misafir etmektedir. "Sığınma statüsü başvuru sahibi" ya da "geçici sığınmacı" olarak adlandırılan bu kişiler, üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenen ve "uydu kent" adı verilen kentlerde serbest ikamete tabi tutulmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti her ne kadar bu kişileri geçici olarak görse de, üçüncü ülke işlemlerinin oldukça uzun sürdüğü ve sığınmacıların bekleme sürelerinin 7-8, hatta 10 yıla kadar uzadığı bilinmektedir. Isparta, sığınmacıların yerleştirildiği uydu kentlerden bir tanesidir ve 2012 yılında örnek uygulamaları ile ön plana çıkmıştır (Kahya ve Gül, 2013:141).

Mülteciler sadece İç İşleri Bakanlığının belirlediği illerde kalabilmektedir. Bu iller "uydu kentler" diye bilinmektedir. Bu iller: Konya, Isparta, Eskişehir, Bilecik, Gaziantep, Van, Kayseri, Nevşehir, Niğde, Aksaray, Afyon, İzmir, Kütahya, Kahramanmaraş, Hatay, Çankırı, Yozgat, Burdur, Tokat, Şırnak, Ağrı, Sivas, Amasya, Karaman, Kırşehir, Kırıkkale, Hakkâri ve Kastamonu'dur. Sığınmacılar ancak polis izniyle bu illerden ayrılabilirler. Sığınmacılar sadece sağlık vb. sebeplerden ötürü Ankara, İzmir, İstanbul gibi Büyükşehirlerde polis izniyle kalabilmektedir (Isparta Emniyet Müdürlüğü, 2014).

Evsiz, yurtsuz kalan ve savaş tehdidi altındaki 2 milyona yakın Suriye vatandaşı Türkiye'ye yerleşmiş durumdadır. Türkiye nüfusunun yaklaşık %1,5'ini Suriyeliler oluşturmuş durumdadır. İnsanlık tarihiyle özdeş olan göç olgusu; demografik, ekonomik, politik, psikolojik, antropolojik ve sosyolojik içeriklerin belirleyici role sahip olması nedeniyle çok yönlü işlemektedir (Kolukıncık, 2014:37).

Isparta Valiliği basın bildirisinde; Türkiye'deki mülteciler arasında en iyi şartlarda yaşayanların Isparta'da olduğunu belirtmiş ve binlerce mülteci ve geçici tarım işçileri ile birlikte binin üzerinde Suriyeliye ev sahipliği yapan Isparta, mülteci ve sığınmacılarla birlikte başlayan sağlık sorunlarının da yaşanabileceği iller arasında yer almaktadır (Isparta Valiliği Basın Bildirgesi, 2011).

Suriye'den gelen sığınmacılarla birlikte Türkiye'de 1998'den buyana görülmeyen çocuk felci vakalarının ve şark çıbanı gibi hastalıkların, Afrika'dan gelen mültecilerle ise polio ve ebola virüslerinin mülteci ve sığınmacıların yoğun olduğu Isparta açısından da tehdit oluşturabileceği belirtilmektedir (www.ajans32.com). Suriyeli sığınmacılarla birlikte gelen çocuk felcine karşı İstanbul'un 6 ilçesinde daha aşılama kampanyası başlatılırken, Milli Eğitim Bakanlığı ise Afrikalı öğrencilere ebola taraması yapılması yönünde genelge yayınlamıştır. Tabip Odalarından yapılan açıklamada Türkiye geneline yayılan mülteci ve sığınmacıların sağlık sorunlarını da beraberinde getirdiği belirtilerek mülteci ve sığınmacıların bulunduğu yerlerde sağlık taramaları yapılması gerektiğine dikkat çekildiği yine basında yer almaktadır (www.gazete32.com).

Isparta'daki mültecilerinin sağlık hizmetleri alırken yaşadıkları sorunlara ilişkin daha önce yapılmış net bir çalışma yoktur. Ancak kendileriyle araştırmacı tarafından yapılan ön görüşmeler neticesinde bu konuda sorunlarının olduğu anlaşılmaktadır.

4. MÜLTECİ VE SİĞINMACILARIN SAĞLIK HİZMETİ ALIMI SIRASINDA YAŞADIĞI SORUNLARA İLİŞKİN ISPARTA İLİNDE BİR UYGULAMA

4.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın konusu; Isparta'daki mülteci ve sığınmacıların sağlık hizmeti alımı sırasında yaşadığı sorunların belirlenmesi ve incelenmesidir. Isparta ilinde bulunan katılımcı mülteci ve sığınmacıların kişisel bilgileri, Türkiye'ye geliş süreçleri, yerleşme veya yerleştirilme durumları ile sağlık hizmeti alırken karşılaştıkları güçlüklerin belirlenmesi ve çözüm önerileri amaçlanmıştır. Bu araştırma için Isparta Valiliği ve Isparta Emniyet Genel Müdürlüğü'nden gerekli yasal izin alınmıştır.

Araştırmanın kapsamı Isparta ilindeki mülteci ve sığınmacılardır. Isparta ilinde Mart 2015 tarihi itibarıyla mülteci ve sığınmacıların toplam sayıları 3405 olup, Tablo 4.1'de ayrıntıları ile gösterilmektedir (Isparta Valiliği ve Emniyet Müdürlüğü Verileri, Mart 2015).

Tablo 1. Isparta İlindeki Mevcut Mülteci Sayısı

Ülke Adı	Mülteci Sayısı	Ülke Adı	Mülteci Sayısı
Somali	1071	Özbekistan	4
Suriye	700	Fas	3
Irak	686	Libya	3
Afganistan	250	Siere Leone	3
İran	223	Tanzanya	3
Sudan	92	Azerbaycan	2
Filistin	45	Belarus	2
Yemen	44	Gambia	2
Eritre	39	Mali	2
Uganda	30	Moldova	2
Kongo	29	Rusya Federasyonu	2
Pakistan	27	Tunus	2
Nijerya	22	Ukrayna	2
Etiyopya	14	Vietnam	2
Gana	10	Burkina Faso	1
Tacikistan	10	Burma	1
Bangladeş	9	Burundi	1
Kamerun	9	Cezayir	1
Fil Dişi Sahilleri	8	Cibuti	1
Mısır	7	Çad	1
Senegal	7	Gürcistan	1
Kenya	6	Liberya	1
Kırgızistan	6	Malezya	1
Ruanda	6	Moritanya	1
Gine	5	Umman	1
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	4	Trinidad Tobago	1
TOPLAM		3405	

Tablo 1’de görüldüğü üzere Isparta ilinde en fazla mülteci ve sığınmacı sırasıyla Somali, Suriye ve Irak’tan gelmiştir. Ancak bunlardan sadece 6 Somali vatandaşı Şartlı Mülteci statüsünde, 392 Irak vatandaşı ve 700 Suriye vatandaşı Geçici Koruma altındadır. Geriye kalan kısım ise sadece ‘Başvuru Sahibi’ olarak görünmektedir.

4.2. Araştırmanın Evreni, Örnekleme ve Sınırlılıkları

Araştırmada tüm deneklere ulaşılma imkanı sınırlı olduğundan ve ayrıca çalışmanın belirli bir zaman diliminde tamamlanması gerektiğinden, araştırma evreninde bulunan bütün mültecileri dâhil etme imkanı olmamıştır. Bu nedenle araştırılan alanı temsil eden bir grup (örnek kütle) kullanılarak çalışma bu kütle üzerinde yürütülmüştür.

Valilik makamından alınan bilgilere göre Isparta ilinde Mart 2015 itibarıyla 3.405 mülteci yaşamaktadır. Söz konusu ana kitleyi temsil edecek örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde;

$$n = N \cdot t^2 \cdot p \cdot q / d^2 (N-1) + t^2 p q 266$$

N: Hedef kitledeki birey sayısı

n: Örnekleme alınacak birey sayısı

p: İncelenen olayın görülüş sıklığı (gerçekleşme olasılığı)

q: İncelenen olayın görülmeşiş sıklığı (gerçekleşmeme olasılığı)

t: Belirli bir anlamlılık düzeyinde, t tablosuna göre bulunan teorik değer

d: Olayın görülüş sıklığına göre kabul edilen ± örnekleme hatasıdır.

Formülü kullanılarak homojen bir yapıda olmayan bu evren için % 95 güven aralığının da, ± % 5 örnekleme hatası ile gerekli örneklem büyüklüğü $n = 270$ olarak hesaplanmıştır. Bu çerçevede “kolayda örnekleme metodu” ile belirlenen 276 kişi ile anket yapılmıştır. Bu görüşmelerde çalışmacı dil problemleri ve kültür farklılıklarından

kaynaklanabilecek olumsuzlukları gidermek adına yanında katılımcıların kendi ülkelerinden olan hem bayan hem de erkek yardımcıları bulundurmak suretiyle yaşanabilecek aksaklıkların önüne geçmeye çalışmıştır. Verilen anketlerin hepsi yanıtlanmıştır.

Mülteci ve sığınmacılarla iletişim kurabilmek araştırmanın en önemli kısıtıdır. Ancak bu sorunu aşabilmek için, Türkçesi yeterli olmayan mültecilerle İngilizce veya Arapça iletişim kurulmuştur. Araştırmacı yanında Arapça bilen tercüman ile mültecilere anket soruları yöneltilmiştir. Anket hem Arapça'ya hem de İngilizce'ye çevrilerek mültecilere uygulanmıştır. Anlamadıkları sorular araştırmacı ve tercüman tarafından ayrıntılı şekilde katılımcılara açıklanmıştır.

Çalışmaya katılan mülteci ve sığınmacılardan bazılarının (halen korku, tereddüt, bu ankettten dolayı başlarına bir şey gelebileceği düşüncesi gibi vb. nedenlerle) subjektif olabileceği gerçeği göz önüne alındığında konuyla ilgili ülke çapında bir genelleme yapmak zordur.

4.3. Veri Toplama Aracı

Anket, literatür taraması ve mültecilerin/sığınmacıların gözlenmesi sonucunda araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Anketin oluşturulmasında Buz (2002:50)'un çalışmasından esinlenilmiştir. Araştırmada Isparta iline yerleştirilen mülteci ve sığınmacılar için araştırmacı tarafından hazırlanan anket kullanılmıştır. Anket soruları mülteci ve sığınmacıların genel bilgileri ve sağlık hizmeti alımlarına yönelik olarak hazırlanmıştır.

Ankete katılan bireylere Türkçe, İngilizce ve Arapça olarak; anket sorularına verecekleri cevapların sadece bilimsel amaçlı kullanılacağı, isim ve imzaları olmamasına rağmen verilen cevapların kesinlikle açıklanmayacağı yönünde bilgilendirilmiştir. Sorular sade ve anlaşılır bir şekilde hazırlanmaya çalışılmış, soru ve cevap şıklarında herhangi bir yönlendirme veya müdahale yapılmamış; ankete katılanların kendi serbest iradeleri ile okuyup cevaplamaları ve rahatsız olmamalarına özen gösterilmiştir.

Veri toplama aracı olan anket 65 sorudan oluşmaktadır. Bu soruların 21'i demografik bilgiler içeren, 44'ü ise 5'li likert ölçeğinde hazırlanmış sorulardır. Anket soruları sağlık kuruluşları, sağlık çalışanları, hekimler, günlük yaşam alanları ve çevresel faktörlerden kaynaklanabilecek olası sorunları içerecek şekilde hazırlanmıştır.

4.4.Araştırma Bulguları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Ankette katılımcıların kişisel ve mesleki bilgileri, iş ortamı, sağlık durumları ve sağlık hizmeti alımı hakkında sorunları değerlendirilmiştir. Yapılan anket çalışmasının SPSS programı ile değerlendirilmesiyle elde edilen veriler aşağıda detaylı olarak verilmiştir.

Isparta ilindeki katılımcı mülteci ve sığınmacıların anketlere verdikleri tanımlayıcı soruların farklı başlıklar altında toplanmıştır.

4.4.1. Demografik Bilgiler

Katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı, anadili ve ana dili yanında konuşabildiği diller hakkında bilgilerin yer aldığı bu bölümde sonuçlar şu şekilde gösterilmektedir;

Tablo 2. Katılımcılara Ait Demografik Bulgular

	DEĞİŞKENLER	FREKANS	%
Katılımcıların Yaş Dağılımı	15-20	18	6,5
	21-25	28	10,1
	26-30	40	14,5
	31-35	42	15,2
	36-40	56	20,3
	41-45	34	12,3
	46-50	44	15,9
	51-55	4	1,4
	56-60	8	2,9
	61 ve Üzeri	2	0,7
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı	Kadın	98	35,5
	Erkek	178	64,5
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Medeni Durumu	Evli	220	79,7
	Bekar	56	20,3
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Çocuk Sayısı	Bir	10	3,6
	İki	76	27,5
	Üç	98	35,5
	Dört ve Üstü	36	13,0
	Yok	56	20,3
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Anadil Dağılımı	Arapça	206	74,6
	Farsça	26	9,4
	Somali dili	16	5,8
	Svahili	10	3,6
	Derice	6	2,2
	Amharca	6	2,2
	Peştuca	4	1,4
	Tigrinya	2	0,7
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Anadil Dışında Bildiği Diller	Türkçe	191	69,1
	İngilizce	45	16,4
	Kürtçe	28	10,0
	Arapça	7	2,7
	Farsça	5	1,8
	Toplam	276	100,0

Tablo 2’de katılımcıların yaş düzeyleri incelenmiş olup; katılımcıların en fazla kısmı %20,3 (56 kişi) ile “36-40” yaş aralığında en az oran ise %5 (14 kişi) ile 50 ve üzeri yaş aralığında olduğu görülmektedir. İkinci olarak cinsiyet dağılımları incelendiğinde; 178 kişi (%64,5’i) “Erkek”, 98 kişi ise (%35,5’i) “Kadın”dır. Üçüncü olarak çocuk sayıları bakımından evli katılımcıların %48,5’i (134 kişi) üç ve daha fazla çocuğa sahip olduğu görülmektedir. Son olarak katılımcılarda 206 kişinin (%74,6’sının) ana dilinin “Arapça” olduğu görülmektedir.

Ana dili dışında ise %85,5'le 136 kişi Türkçe veya İngilizce dillerinden en az birini bilmektedir. Dolayısıyla sağlık hizmetlerine erişimde dil faktörünün en az problem oluşturacağı düşünülebilir.

4.4.2. Türkiye'ye Giriş ve Yerleşmeyle İlgili Bilgiler ile Ekonomik Durumları

Araştırmanın bu kısmında katılımcıların geldikleri ülkeler, Isparta'da bulunma süreleri, Türkiye'ye pasaportlu ya da pasaportsuz giriş şekilleri, kimlerle geldikleri, geldikleri ülkeyi terk etme kararını kimlerle aldığı, ülkelerini terk etme nedeni, BMMYK'ya başvuru durumları, Isparta'da nerede ve kimlerle yaşadıkları, ekonomik olarak yardım alıp almadıkları ve ortalama kişi başı harcamaları yer almaktadır. Bu bilgiler Tablo 3.'de verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Türkiye'ye Gelme ve Yerleştirilme ile İlgili Bulguları

	DEĞİŞKENLER	FREKANS	%
Katılımcıların Geldikleri Ülkeler	Irak	88	31,9
	Suriye	46	16,7
	İran	30	10,9
	Irak	22	8,0
	Sudan	20	7,2
	Filistin	16	5,8
	Somali	16	5,8
	Afganistan	10	3,6
	Yemen	10	3,6
	Kenya	10	3,6
	Etiyopya	6	2,2
	Eritre	2	0,7
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Isparta'da Bulunma Süreleri	6 Ay ve daha az	6	2,2
	6 Ay - 1 Yıl	26	9,4
	1 Yıl - 2 Yıl	64	23,2
	2 Yıl - 3 Yıl	88	31,9
	3 Yıl - 4 Yıl	80	29,0
	4 Yıl ve Üzeri	12	4,3
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Türkiye'ye Giriş Şekilleri	Pasaportlu	72	26,1
	Pasaportsuz	204	73,9
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Türkiye'ye Kimlerle Geldi	Yalnız Başıma	22	8,0
	Anne-Babam İle	52	18,8
	Eşimle	10	3,6
	Eşim ve Çocuklarımla	192	69,6
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Geldikleri Ülkeyi Terk Etme Nedeni	Savaş Kaynaklı Nedenler	190	68,8
	Ekonomik Nedenler	82	29,7
	Siyasal Nedenler	4	1,4
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Geldikleri Ülkeyi Terk Etme Kararını Kimlerle Verdi	Kendim	38	13,8
	Eşim	32	11,6
	Ailem	94	34,1

	Hep Birlikte	112	40,6
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların BMMYK'ya Başvuru Durumu	Başvurum Kabul Edildi	28	10,1
	Halen Görüşülüyor	128	46,4
	Temyiz Aşamasında	42	15,2
	Başvurum Reddedildi	4	1,4
	Yok	74	26,8
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Yaşadıkları Mekan Durumu	Apartman Dairesi	88	31,9
	Misafirhane	4	1,4
	Gecekondu	184	66,7
	Toplam	276	100,0
Katılımcılar Kimlerle Birlikte Yaşıyor	Kendi Başıma	8	2,9
	Eşimle	2	,7
	Eşim ve Çocuklarımla	204	73,9
	Anne-Babamla	32	11,6
	Diğer Sığınmacılarla	30	10,9
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Ekonomik Sıkıntı Yaşama Durumu	Sıkıntı Yaşıyorum	268	97,1
	Sıkıntı Yaşamıyorum	8	2,9
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Ekonomik Yardım Alıp Almadıkları	Evet	98	35,5
	Hayır	178	64,5
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Aylık Ortalama Harcamaları	100 TL – 250 TL	260	94,2
	251 TL – 500 TL	16	5,8
	Toplam	276	100,0

Tablo 3'den incelediğimizde; katılımcıların % 47,6 (134 kişi) Irak ve Suriye'den geldiği söylenebilir. Bu oranın yüksek olması son yıllarda bölgede yaşanan iç savaşlar ve karışıklıklardır. En az üç yıldır Isparta'da yaşayan katılımcı sayısı ise 92 (%33,3) kişidir. Öte yandan 204'ü (%73,9'u) Türkiye'ye "Pasaportsuz" olarak girmiştir. Ülkelerini terk etme nedenlerinin başında 190 kişi ile (%68,8) "Savaş Kaynaklı Nedenler" olduğu diğer verilerden de tahmin edilebilmektedir.

Katılımcıların Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne başvurularının ne durumda olduğu incelendiğinde; 128 kişi (%46,4) başvurusunun halen görüşüldüğünü, 42 kişi (%15,2) temyiz aşamasında olduğunu, 28 kişi (%10,1) başvurusunun kabul edildiğini, 4 kişi (%1,4) ise başvurusunun reddedildiğini dile getirmiştir. Katılımcıların "Aylık ortalama harcamanız nedir" şeklinde sorulan soruya; 260 kişinin (%94,2) kişi başı aylık ortalama harcamasının "100 TL ile 250 TL" arasında cevap verdikleri görülmüştür.

4.4.3. Sağlık Sorunlarıyla İlgili Bilgiler

Araştırmanın temel konusu olan katılımcılara ait sağlık sorunları hakkındaki bilgiler bu kısımda ele alınmıştır. Bunlar; aylık ortalama sağlık giderleri, ne tür sağlık problemleri olduğu ve bu sağlık problemleriyle karşılaştıklarında hangi sağlık kuruluşlarına başvurdukları yönündeki bilgilerdir.

Tablo.4. Katılımcılara Ait Sağlık Sorunlarıyla İlgili Bulgular

	DEĞİŞKENLER	FREKANS	%
Katılımcıların Aylık Ortalama Sağlık Giderleri	0 TL – 10 TL	80	29,0
	11 TL -20 TL	118	42,8
	21 TL – 30 TL	78	28,3
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Sağlık Problemlerinin Dağılımı	Herhangi bir hastalığım yok	130	47,1
	Psikolojik rahatsızlığım var	70	25,4
	Kronik bir hastalığım var	48	17,4
	İşitme güçlüğü var	12	4,3
	Görme engelim var	12	4,3
	Konuşma güçlüğü var	2	0,7
	Bedensel bir engelim var	2	0,7
	Toplam	276	100,0
Katılımcıların Başvurdukları Sağlık Kurumu	Sağlık Ocağı	106	38,4
	Devlet Hastanesi	164	59,4
	Özel Hastane	6	2,2
	Toplam	276	100,0

Tablo 4’de katılımcılar aylık ortalama sağlık giderlerinin 11 TL ile 20 TL arasında olduğunu %42,8 (118 kişi) olarak cevaplamışlardır. 70 kişinin (%25,4’ünün) psikolojik sorunlarının olduğu belirtilen katılımcılar herhangi bir sağlık sorunu olduğunda ise %59,4 ile Devlet Hastanesine başvurduklarını belirtmişlerdir.

4.4.4. Faktör Analizi

Katılımcıların sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları sorunları belirlemeye yönelik oluşturulan Sağlık Hizmetlerine Erişim Ölçeğinde, mültecilerin ne tür sorunlarla karşılaştıkları, ölçeğin bu sorunları ne düzeyde ölçtüğünü, hangi maddelerin hangi faktörü oluşturduğu ve bu faktörlerin konuları ne düzeyde ölçtüğünü anlamak için faktör analizi yapılması gerekmektedir. Ancak verileri faktör analizine tabi tutmadan önce örneklem büyüklüğü yeterliliği, verilerin faktör analizine uygunluğu ve değişkenler arasındaki korelasyonun anlamlılığı için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Testi yapılmıştır. Altunışık vd. (2010)’ göre “KMO değeri olarak 0,5-1,0 arası değerler kabul edilebilir olarak değerlendirilirken 0,5’in altındaki değerler faktör analizinin söz konusu veri seti için uygun olmadığını göstergesidir. Ancak genel olarak tatminkar düşünülen asgari KMO değeri 0,7’dir” (Altunışık vd., 2010:266). Araştırmanın KMO değeri 0,80 bulunmuş olup seçilen örneklem büyüklüğünün analiz için yeterli olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Bartlett testine bakıldığında değişkenler arası korelasyonun $p < 0,01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Toplamda faktör analizine tabi tutulan soru sayısı 44 olup bu sorulardan 11 tanesi analiz sonucu binişik değer (çok boyutluluk) oluşturduğu için faktör analizinden çıkartılmıştır. Kalan 33 madde tekrar faktör analizine tabi tutulmuş ve analiz sonucu ölçeğin 5 faktörden oluştuğu görülmüştür. Faktör analizi sonucu elde edilen bu faktörler altında toplanan maddeler değerlendirilerek aşağıdaki gibi isimlendirilmiştir.

1. *Faktör:* Hekimlerin Olumsuz Tutumu
2. *Faktör:* Sağlık Personelinin Olumsuz Tutumu
3. *Faktör:* İletişim Sorunu
4. *Faktör:* Sağlık Hizmetlerindeki Olumsuzluklar
5. *Faktör:* Maddi Yetersizlik

Tablo 5. Faktör Analizi

1. FAKTÖR: Hekimlerin Olumsuz Tutumu		Faktör Yüklü	Öz Değer	Tanımlanan Fark Yüzdesi	Güvenilirlik (C. Alfa) Değeri
1	Ücretlerin karşılanması için gerekli belgeyi hekimlerden alamıyorum.	0,725	11,034	25,078	0,93
2	İstediğim hekime muayene alamıyorum.	0,765			
3	Hekimler bana güven vermiyor.	0,780			
4	Hekimler benimle yeterince ilgilenmiyor.	0,830			
5	Hekimler mahremiyetime saygı göstermiyor.	0,722			
6	Hekimler hastalığımla ilgili beni bilgilendirmiyor.	0,853			
7	Hekimler tedavi süreciyle ilgili beni yönlendirmiyor.	0,862			
8	Hekimler benim için gerekli testleri yapmaktan kaçınıyor.	0,830			
9	Hekimler hastalığımla ve tedavimle ilgili bilgilendirmiyor.	0,758			
10	Hekimler tedavimle ilgili karar verirken bana danışmıyor.	0,764			
2. FAKTÖR: Sağlık Personelinin Olumsuz Tutumu					
11	Sağlık personeli beni umursamıyor.	0,829	4,399	15,998	0,89
12	Sağlık personeli benden korkmuş gibi davranıyor.	0,803			
13	Sağlık personeli bana aşağılayıcı bir şekilde bakıyor.	0,790			
14	Yabancı olduğum için sağlık personeli beni dışlıyor.	0,786			
15	Sağlık personeli bana karşı güler yüzlü değil.	0,791			
16	Sağlık personeli benimle iletişim kurmak istemiyor.	0,846			
17	Sağlık personeli inanç ve değerlerimi göz ardı ediyor.	0,630			
18	Sağlık personeli bana yerli halktan daha az ilgi gösteriyor.	0,744			
3. FAKTÖR: İletişim Sorunu					
19	Tercüme problemleri yaşadığım için tam tedavi alamıyorum.	0,802	4,106	12,331	0,84
20	Hastanelerde dil problemi nedeniyle istediğim birime gidemiyorum.	0,832			
21	Dil problemi sebebiyle yanlış bölümlere sevk ediliyorum.	0,754			
22	Dil güçlüğü çektiğim için, hastalığımla ilgili şikayetlerimi yeterince anlatamıyorum.	0,726			
23	Dil probleminden dolayı yanlış teşhis konulabiliyor.	0,787			
24	İletişim probleminden ötürü tedavi süresi çok kısa sürüyor.	0,833			
4. FAKTÖR: Sağlık Hizmetlerindeki Olumsuzluklar					
25	BMMYK'nın anlaşmalı olduğu özel polikliniklerde ücretsiz tedavi alamıyorum.	0,751	3,033	8,994	0,83
26	Sağlık kontrollerimi düzenli olarak yapmıyorum.	0,718			
27	Olumsuz sağlık hizmetleri yüzünden acil olmayan tedavilerimi ertelemek zorunda kalıyorum.	0,834			
28	Olumsuz sağlık hizmetleri yüzünden koruyucu sağlık hizmetlerini sürekli ertelemek zorunda kalıyorum.	0,821			
29	Tedavi için uzun süre beklemek zorunda kalıyorum.	0,816			
5. FAKTÖR: Maddi Yetersizlik					
30	İlaç ve tedavi için ödemem gereken miktarı ödeyemiyorum.	0,779	2,904	7,601	0,84
31	Ücretleri karşılayamadığım için sağlığımdan feragat ediyorum.	0,883			
32	Uzun süre tedavi gerektiren hastalıkların yüksek maliyetini karşılayamıyorum.	0,877			
33	Ücretlerini karşılayamadığım için acil olmayan sağlık sorunlarımın tedavisini ertelemek zorunda kalıyorum.	0,819			
* KMO: 0,81 * Bartlett testi(p):0,00 * Açıklanan Varyans Oranı: % 70 * Ölçek Güvenilirlik Değeri (C. Alfa): 0,92					

Faktör matrisi faktörler cinsinden standardize edilmiş değişkenleri ifade eden katsayıları içerir. Bu katsayılar faktör yükleri olarak adlandırılıp, değişkenlerle faktörler arasındaki korelasyonları temsil eder. Mutlak değer olarak faktör yükünün büyüklüğü arttıkça değişken ve faktörün birbiriyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Altunışık ve ark., 2005:212). Faktör analizi sonucu elde edilen faktör yüklerinin; 1. Faktör için 0,722 ile 0,862 arasında, 2. Faktör için 0,744 ile 0,846 arasında, 3. Faktör için 0,645 ile 0,810 arasında, 4. Faktör için 0,718 ile 0,834 arasında ve 5. Faktör için 0,779 ile 0,883 arasında değiştiği görülmektedir. Bu durumda madde faktör korelasyonu düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir.

Analiz sonucu elde edilen 5 faktör değerlendirilecek olursa;

1. Faktör - Hekimlerin Olumsuz Tutumu: Faktör kapsamında katılımcıların hastaneye gittiklerinde doktorların herhangi bir olumsuz tutumuyla karşılaşp karşılaşmadıkları ve eğer karşılaşmışsa bunun ne düzeyde olduğu incelenmiştir.

Faktör 10 maddeden oluşup faktör öz değeri 11,034, açıkladığı varyans oranı 25,078 ve faktör güvenilirlik değeri (Cronbach Alpha) 0,93'tür. Ayrıca faktör ortalaması 3,75'tir. Bu bağlamda faktörün oldukça güvenilir olduğu, ortalamanın da katılımcıların hastaneye gittiklerinde hekimlerin olumsuz tutumlarıyla çok fazla olmasa da karşı karşıya kaldıklarını gösterdiği söylenebilir. Özellikle hekimlerin katılımcılarla yeteri kadar ilgilenmemesi ve tedavi süreci ile ilgili gerekli bilgilendirmelerin yapılmamasının katılımcıları olumsuz etkileyen nedenler olduğu görülmektedir.

2. Faktör - Sağlık Personelinin Olumsuz Tutumu: Faktör kapsamında katılımcıların hastaneye gittiklerinde sağlık personelinin kendilerini karşılaması, yönlendirmesi ve ilgilenmesi sırasında karşılaştıkları sorunların ne düzeyde olduğu incelenmiştir.

Faktör 8 maddeden oluşup faktör öz değeri 4,399, açıkladığı varyans oranı 15,998 ve faktör güvenilirlik değeri 0,89'dur. Ayrıca faktör ortalaması 3,76'dır. Faktör ortalamasına bakıldığında katılımcıların hastaneye gittiklerinde sağlık personelinin olumsuz tutumlarıyla çok fazla olmasa da karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Katılımcıların özellikle sağlık personelinin kendileriyle yerel halktan daha az ilgilenmesi ve güler yüzlü davranmalarından şikâyetçi oldukları görülmektedir.

3. Faktör - İletişim Sorunu: Faktör kapsamında katılımcıların hastaneye gittiklerinde gerek sağlık personeli gerekse hekimler ile iletişim konusunda yaşadıkları sorunların ne düzeyde olduğu incelenmiştir.

Faktör 6 maddeden oluşup faktör öz değeri 4,106, açıkladığı varyans oranı 12,331 ve faktör güvenilirlik değeri 0,84'tür. Ayrıca faktör ortalaması 3,94'tür. Bunun yanı sıra ortalamadan da anlaşılacağı gibi katılımcıların hastaneye gittiklerinde gerek yapacakları işlemlerde gerekse hekimlere hastalıkları hakkında bilgi verme konularında oldukça sorun yaşadıkları görülmektedir.

4. Faktör - Sağlık Hizmetlerindeki Olumsuzluklar: Faktör kapsamında katılımcıların gerek mülteci ve sığınmacı konumunda olmalarından gerekse mevcut sağlık hizmetlerinden kaynaklanan sorunlardan dolayı yaşadıkları olumsuzlukların ne düzeyde olduğu incelenmiştir.

Faktör 5 maddeden oluşup faktör öz değeri 3,033, açıkladığı varyans oranı 8,994 ve faktör güvenilirlik değeri 0,83'tür. Ayrıca faktör ortalaması 4,08'dir. Bu durum katılımcıların sağlık hizmetlerine erişimde özellikle BMMYK'nın anlaşmalı olduğu özel polikliniklerde ücretsiz tedavi olma ve genel koruyucu sağlık hizmetlerinde yararlanmada birçok sorunla karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir.

5. Faktör - Maddi Yetersizlik: Bu faktörde katılımcıların gerek tedavi olmada gerekse ilaç temininde maddi olarak yaşadıkları sorunların ne düzeyde olduğu incelenmiştir.

Faktör 4 maddeden oluşup faktör öz değeri 2,904, açıkladığı varyans oranı 7,601 ve faktör güvenilirlik değeri 0,84'tür. Faktör ortalaması 4,15'dir. Bu durum katılımcıların gerek buldukları konum itibariyle maddi gelir sıkıntısı çekmeleri gerekse devlet yardımlarının yetersizliğinden kaynaklanan nedenlerden dolayı tedavi olamamaları ve ilaç temin edememelerinden dolayı yaşadıkları sorunların ne kadar yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Göç çok eskiden beri devam eden bir hareket ve etkinlik olmasına rağmen Türkiye bu kavramla en çok Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra etkin bir şekilde tanışmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında öncelikle Balkanlar'dan, Ege Adaları'ndan, Kafkaslar'dan ve Orta Doğu'dan yoğun göç alan Türkiye o yılların zor koşullarına rağmen, etnik bağlılık ve dini birliktelik duygularından dolayı bu mültecileri gönüllü olarak kabul etmiş ve yerleşmelerine ve iş bulmalarına yardımcı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti de kurulduğu yıldan itibaren aralıksız mülteci göçleri almıştır. Son elli yıldan beri de ekonomik nedenlerle göç veren, siyasi, terör ve savaş nedenleriyle mülteci göçü olan bir ülke durumundadır.

Türkiye'ye gelen mültecilerin sosyal profili büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik kişilerin geldikleri ülke, cinsiyet, eğitim durumu gibi nedenlere bağlıdır. Türkiye'ye gelen mülteciler de, başka mültecilerin diğer

ülkelerde karşılaşılabilecekleri benzer sorunları yaşamaktadır. Fakat Türkiye'nin başta misafirperverlik, komşuluk ilişkisi, mağdura yardım etme gibi gelenek, görenek ve kültürel alışkanlığı; Türkiye'ye gelen mülteci ve sığınmacıların fazla sorunla karşılaşmadan uyum sağlamalarına olanak vermektedir. Bu siyasi yönetim ve halk desteğine rağmen elbette Türkiye'deki mültecilerin birçok sorunları da mevcuttur. Mültecilerin ve sığınmacıların en önemli sorunlarından biri olan sağlık ve sağlık hizmetleri alımı ve bu aşamada yaşadıkları sıkıntılar ve sorunlar bu çalışmada ele alınmıştır. Bu bağlamda bu çalışma kapsamında Isparta ilindeki mülteci ve sığınmacılar incelenmiş, ulaşılabilen mülteci ve sığınmacılarla birebir görüşmeler yapılarak ve kendilerine anket soruları sunularak yaşadıkları sağlık hizmeti alımı sırasındaki sorunları araştırılmıştır. Isparta ilindeki mülteci ve sığınmacılardan anket ve görüşmeye cevap veren katılımcıların verdiği cevaplar incelenerek aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Katılımcıların demografik verileri incelendiğinde ağırlıklı olarak orta yaş grubunda yer aldığı görülmektedir. Elli yaş üzeri kişilerin oranı oldukça düşüktür. Cinsiyete göre değerlendirildiğinde ise yarıdan daha fazla kişinin erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Büyük bir kısmı evli olan katılımcıların genellikle üçten fazla çocuğu vardır. Ana dilleri geldikleri menşei ülke bakımından %74,6 (206 kişi) "Arapça" dır. Bunun yanı sıra en çok konuşulandan başlayarak sırasıyla "Farsça", "Somali dili", "Svahili", "Derice" ve "Aharca" da konuşulmaktadır. Çok az olmakla birlikte anadili "Peştuca" ve "Tigrinya" olanlar da vardır. Anadillerinin yanı sıra ikinci bir dil olarak Türkçeyi de öğrenmek durumunda kalan katılımcıların %69,1 (191 kişi) Türkçe bilmektedir.

Genel olarak Ortadoğu'da yaşanan karışıklıklar sebebiyle ülkelerini terk edip Türkiye'ye gelen mülteci ve sığınmacıların çok büyük bir kısmının son üç dört yılda iltica ettikleri gözlemlenmektedir. Bunlardan Türkiye'ye pasaportlu bir şekilde girenlerin sayısı çalışmaya göre oldukça sınırlıdır. Pasaportsuz girişlerin gayri resmi yollarla veya kontrolsüz bir şekilde ülkeye giriş yaptıkları düşünülebilir. Savaş kaynaklı nedenlerden dolayı ülkelerini terk etmek durumunda kalan bu kişiler, eşleri ve çocuklarını alarak bir an önce Türkiye'ye sığınma telaşıyla yola çıkmışlardır. Bu kararın ailede kısa bir süre içerisinde alındığı verilerden anlaşılmaktadır.

Çok az bir kısmının misafirhanelerde, üçte birlik bir kısmının apartman dairelerinde geriye kalan büyük bir kısmının da gecekondularda yaşamını devam ettirdiği katılımcıların BMMYK başvuru durumuna göre incelendiğinde %46,4 (128 kişi) kısmının başvurusu alındığı ancak bir sonuç kazanmadığı görülmektedir. Diğer kısmın ise %26,8 (74 kişi) BMMYK'ya başvuruda bile bulunamamış durumdadır.

Kişi başına aylık harcamalarına bakıldığında katılımcıların %94,2 (260 kişi) 100 – 250 TL'lik harcamalarının olduğu görülmektedir. Bu ekonomik sıkıntılar neticesinde sağlık harcamalarından da feragat etme durumunda kalmaktadırlar. Bu da ortalama kişi başına düşen aylık sağlık harcamalarının bir hayli düşük olmasına neden olmaktadır. Sağlık harcamaları konusunda çok zaruret hissedilmediği takdirde sağlık konusunda bir harcama yapmamak adına sağlık hizmeti almamayı tercih ettikleri görülmektedir. Ancak araştırmanın sonucunda görüldüğü üzere katılımcıların %42,8 (118 kişi)'lik kısmının ya psikolojik rahatsızlığı ya da kronik bir hastalığı vardır. Devletten aldıkları çok cüzi bir miktar maddi yardımın dışında herhangi bir geliri olmayan bu kişiler sağlık problemleri olduğunda ya sağlık ocaklarına ya da devlet hastanelerine başvurumaktadırlar. Bu kurumlarda da çeşitli nedenlerden kaynaklanan birçok problemle karşı karşıya kaldıkları gözlemlenmektedir.

Bu çalışma sonucu elde edilen bulgulara göre katılımcıların sağlık hizmetine erişimlerinde yaşadıkları sorunlar 5 grup (faktör) altında toplanmıştır. Bunlar hekimlerin olumsuz tutumu, sağlık personelinin olumsuz tutumu, iletişim sorunu, maddi yetersizlikler ve sağlık hizmetlerindeki olumsuzluklardır. Bu 5 temel sorun başlığı üzerinden yapılabilecek öneriler aşağıda belirtilmiştir.

1. Mülteci, sığınmacı ve geçici koruma altındaki kişiler, ülkeye kabul sürecinde kültürel açıdan geldikleri yere göre iyi analiz edilmelidir. Bu analiz neticesinde Türkiye içerisinde hangi ile yerleştirileceğine karar verilmelidir. Bu durum uyum sürecinin daha çabuk aşılmasını sağlayacaktır.
2. Mülteci ve sığınmacıların yerleştirildikleri illerin nüfus bakımından değerlendirilmesi ve ideal oranın belirlenmesi gerekmektedir. Yerleştirilecek olan ilin nüfusuna göre ideal oranın üzerinde mülteci ve sığınmacının alınması sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Bu pay Türkiye'nin birçok ilinde yüzde yirmi ve daha fazla hale gelmiştir.
3. Mülteci ve sığınmacıların buldukları yerde hayatlarını idame ettirebilecekleri şekilde işgücüne katılması gerekmektedir. Bu sayede birçok problemin sebebi olan ekonomik sorunların da önüne geçilmiş olunabilir. Zira yerel halkın yardımlarıyla yaşamlarını devam ettiren bu kişiler zamanla ekonomik olarak hem kendilerine hem de çevreye zarar verecek hale gelebilir.

4. Mülteci ve sığınmacıların sağlık hizmetlerinden faydalanmaları konusunda aralarındaki farklılıklar kaldırılarak, insani bir hak olan sağlık hakkından eşit faydalanma hakkının önünün açılması gerekmektedir. Bu konuda gerekli düzenlemelerin yapılması ve hatta bu eşitliğe mülteci ve sığınmacıların yanı sıra sığınma başvuru sahipleri ve geçici koruma altındaki kişilerin de dahil edilmesi gerekmektedir.
5. Hekimlerin ve diğer sağlık personelinin hiç kimseye ayırım gözetmeksizin güler yüzlü ve aydınlatici davranmaları ilgili bölümlerin eğitimleri sırasında okullarda verilmelidir. Bunun yanı sıra hizmet içi eğitimlerle hekimler ve sağlık personeline zaman zaman hastalara karşı davranışları konusunda bilgilendirmeler yapılmalıdır. Özellikle mülteci ve sığınmacıların iltica süreçlerinde ağır travma geçirebilecekleri de göz önüne alarak çalışmalar yapılmalıdır.
6. Mülteci ve sığınmacıların iletişim sorunları ve bunlardan kaynaklanan diğer sorunlardan dolayı sağlık hizmeti alımından feragat etmelerinin önüne geçmek için sağlık kuruluşlarında mülteci ve sığınmacılarla daha rahat iletişim kurabilecek personel bulundurulmalıdır. Bu personelin bulundurulmadığı sağlık kuruluşlarında var olan personele özel eğitimler verilerek iletişim sorunlarını asgariye indirme yönünde adım atılmalıdır.
7. Sağlık hizmetlerinden faydalanacak mülteci ve sığınmacıların mahremiyetine saygı gösterilmeli ve bu süreçte gelmiş oldukları ülkelerin kültürlerindeki farklılıklar da göz önünde bulundurulmalıdır.
8. Alınacak bütün önlemlerin yetkililerce denetlenmesi sağlanarak mülteci ve sığınmacıların hem hekimler ve sağlık personeli hem de yerel halk tarafından kabul görülerek benimsenmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

5543 Sayılı İskân Kanunu

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E., (2005). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı. 4. Baskı, Sakarya: Sakarya Kitapevi.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E., (2010)Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı. 6. Baskı, Sakarya: Sakarya Kitapevi.

BM Mülteciler Yüksek Konseyi Raporu (2014).

<http://www.evrensel.net/haber/102106/multecilerin-yeni-evi-ortadogu>, (Erişim Tarihi: 15.Mayıs.2015)

BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Uluslararası Sözleşmesi (2014).

<http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/HTMLEditor/File/anasayfa/sözleme> (Erişim Tarihi: 17.Ocak.2014).

BMMYK, (1998). Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller, BMMYK.

BMMYK, (1998). “Afrika’daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen ABÖ (Afrika Birliği Örgütü) Sözleşmesi”, Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler, BMMYK.

BMMYK, (2001) “Mültecilerin Korunması”, Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi. Parlamenterler İçin El Kitabı, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi, Sayı: 2.

BMMYK, (2005). AB Komisyonu ve Türkiye İçişleri Bakanlığı, İltica ve Göç Mevzuatı, İltica ve Göç Konulu Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi Yayını, Ankara.

BMMYK, (2000). Dünya Mültecilerinin Durumu, İnsani Yardımın Elli Yılı, UNCHR, Oxford University Press.

BMMYK, (1997). Sığınma İkilemi, Dünya Mültecilerinin Durumu, BMMYK.

Buz, S, (2002). “Türkiye’deki Sığınmacıların Üçüncü Bir Ülkeye Gidiş İçin Bekleme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Buz, S, (2004). Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul Mültecilik, Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları.

Büyükçalık, M. E., (2014). Mülteci Hukukunun Gelişimi ve Türkiye’de Mültecilerin Sosyal Hakları, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Çiçekli, B. (2009). Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Faist, T. (2003). Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar, A Kaya, (Çev.), Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Helsinki Yurttaşlar Derneği, (2007). İstenmeyen Misafirler: Türkiye’de “Yabancı Misafirhaneleri”nde Tutulan Mülteciler. Mülteci Gözetim Raporu.
- <http://blog.radikal.com.tr/politika/suriyeli-multecilerin-durumu-sorunlari-ve-cozum-yollari>, (Erişim Tarihi: 04 Aralık 2014).
- http://www.ajans32.com/news_print.php?id=1447, (Erişim Tarihi: 01 Ekim 2014).
- <http://www.egm.gov.tr/Sayfalar/iltica-goc-islemleri.aspx>, (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2015).
- <http://www.gazete32.com.tr/isparta/sagliga-siginmaci-tehdidi.html>, (Erişim Tarihi: 03 Ocak 2014).
- Isparta Emniyet Müdürlüğü, (2014). Isparta: Yabancılar Şube Kayıt Verileri.
- Isparta Valiliği Basın Bildirgesi, (5 Ocak 2011).
- Isparta Valiliği ve Emniyet Müdürlüğü Verileri, (2014).
- Jessen, A., “The Government of Turkey and Syrian Refugees”,
http://issuu.com/georgetownfs/docs/jessen_2013_-_final, 2013, (Erişim Tarihi: 04.12.2014).
- Kahya, Ö, Sallan Gül, S., (2013). “Bir Uydu Kent Örneği Olarak Isparta’dan Sığınmacılık Sorunun Görünümleri”, Uluslararası Katılımlı VII. Uluslararası Sosyoloji Kongresi, Bildiri Kitabı –II, 141-157.
- Kara, P. ve Korkut, R., (2010). “Türkiye’de Göç, İltica ve Mülteciler”, Türk İdare Dergisi, Sayı: 467, 155.
- Karadağ, Ö. ve Altıntaş, K. H., (2010), Mülteciler ve Sağlık, TAF Preventi ve Medicine Bulletin, Sayı:1, 56.
- Kolukırcık, S. (2014). “Uluslararası Göç ve Türkiye: Yerel Uygulamalar ve Görünümler”, Journal of World of Turks, Sayı: 2, 37-53.
- Olcaç, Z. (2012). “Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:99. Post Express, (2010).
- Sever, H. (2012). Sosyal Öğrenme Teorileri Işığında Yasadışı Göç ve Etkileri, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 32, 53.
- Toksöz, G. (2006). Uluslararası Emek Göçü, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- UNCHR Branch Office, Quademi, Italy, t.y.
- UNHCR, (2014). Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi,
http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/2.1_m%C3%BClteciler.pdf, (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2014).
- UNHCR, (1984). CartagenaDeclaration on Refugees, Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexicoand Panama, at Cartagena, Colombiafrom 19 - 22 November 1984. www.oas.org. (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2014).
- UNHCR, (2007). Global Report.
- UNHCR, (2007). Handbook for Emergencies, 3rd Edition, Geneva, UNHCR.
- United Nations High Commissioner for Refugees, (1993). The State of the World's Refugess, The Challenge of Protection, PenguinBooks UNCHR.
- www.africa-union.org. (Erişim Tarihi: 17.10.2014).
- www.unhcr.org.tr, (Erişim Tarihi: 08.11.2014).